MARK FELTON

CASTELUL VULTURILOR

EVADARE DIN FORTĂREAȚA LUI MUSSOLINI

virtual project

MARK FELTON

CASTELUL VULTURILOR

Original: *Castle of the Eagle* (2017)

EVADARE DIN FORTĂREAȚA LUI MUSSOLINI

Traducere din limba engleză de:
ALEXANDRU SZÖLLÖ
prin LINGUA TRADOM

virtual-project.eu

2018

Prolog

Bărbatul scund, vânos, cu mustață căruntă, tunsă milităreşte, cunoscut, pur și simplu, sub numele „Dick”, stătea stânjenit între doi colegi de detenție, pe o bancă din piatră, încălzită de soarele strălucitor al Toscanei. Era îmbrăcat civil, cu un costum gri, simplu, iar în spate purta un rucsac improvizat, voluminos, gata să plesnească. La curea avea o bucată ciudată din lemn, triunghiulară, prevăzută cu un cârlig de metal în partea mai îngustă. Terasa pe care stăteau cei trei bărbați se afla în partea de vest a fortăreței centrale a castelului, care avea, de fapt, o terasă inferioară și una superioară, înconjurate de un zid gros de protecție din piatră, înalt de vreo doi metri și jumătate. Partea de sus a acestuia era prevăzută cu creneluri medievale. Prizonierii foloseau terasa inferioară drept teren de sport, în timp ce paznicii îi urmăreau de pe terasa superioară, pentru a-i împiedica să fraternizeze[1].

Construit din piatră cenușie, castelul trona impunător pe un deal înalt, stâncos, din apropierea comunei Fiesole, la opt kilometri de splendorile renascentiste ale Florenței. Fusese construit în stil neogotic, pe structura unei fortărețe medievale, pantele din jurul dealului stâncos pe care se afla fiind înconjurate de chiparoși, pini și tufe.

Dincolo de zidul enorm era o pantă abruptă, care ducea direct la stâncile solide pe care fusese construit castelul cu multe secole înainte. Două turnuri înalte, cu creneluri, se ridicau în partea de nord a castelului, cu vedere spre poarta principală și spre drumul care ducea către comuna din apropiere, iar câteva case cu acoperișuri din țiglă și câteva parcele stăteau înghesuite la poalele dealului. Priveliștea era uluitoare – dealuri verzi se întindeau tocmai până în Florența. În zilele frumoase, se vedea cupola aurită a Domului Santa Maria del Fiore lucind în soare ca o nestemată.

Inima lui Dick bătea nebunește. Aștepta momentul potrivit ca să evadeze. Avea la dispoziție doar câteva secunde pentru a se

[1] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 197. (n.a.).

avânta cu îndrăzneală spre libertate. Era riscant să încerce așa ceva ziua în amiaza mare, dar n-avea de ales. Noaptea, Dick și colegii lui erau închiși în camerele lor, într-o altă parte a castelului, iar accesul la terasă le era restricționat.

În Toscana, la sfârșitul lunii iulie 1942, era căldură și zăpușeală și Dick asuda în costum așteptând semnalul de pornire. Ochii lui albaștri și ageri îi urmăreau cu atenție pe camarazii săi cum își ocupau pozițiile pentru a-l ajuta să scape.

Deodată, fu dat semnalul. Dick nu ezită. Se ridică în picioare pe bancă, stând cu fața spre zid, își înălță brațele și încordă picioarele. Camarazii lui, aflați de-o parte și de alta, îl prinseră de tălpi și, așa cum exersaseră de atâtea ori, îl catapultară cu forță. Dick întinse brațele până când se prinse cu degetele de partea de jos a terasei paznicilor și se trase în sus cu toată puterea. Cu un efort supraomenesc, se luptă să ajungă pe terasă, pedalând prin aer cu picioarele-i scurte, în timp ce brațele simțeau din plin efortul. Cuprins de panică, generalul-locotenent sir Richard O'Connor, eroul care-i înfrânsese pe italieni în Africa și luase 130 000 de prizonieri, scrâșni din dinți din cauza efortului. Deși nu era un deținut despre care s-ar fi putut spune că intenționa să evadeze, tentația lui va fi recunoscută mai târziu drept una dintre cele mai îndrăznețe evadări din istoria celui de-Al Doilea Război Mondial.

Capitolul 1

Un prizonier prețios

„După nouă luni petrecute ca membru al echipajului său, când am plecat din Anglia, am ajuns să-l admir și să-l respect pe Boyd, mareșal în cadrul forțelor aeriene britanice. Am trăit doi ani alături de el în închisoare, în aceeași casă, de multe ori în aceeași cameră, și pot să afirm că era un om măreț și simplu”.

John Leeming,
căpitan de aviație

John Leeming înjură aprig când se izbi cu umărul de una dintre grinzile structurii interioare a bombardierului Vickers Wellington. Simți un gol în stomac în timp ce avionul lovit se zgâlțâia și se rostogolea prin aer, îndreptându-se spre sol. Vântul se auzea puternic prin găurile din podeaua Wellingtonului, cauzate de obuze de tun trase de avioanele italiene de vânătoare care se năpustiseră fără avertisment asupra lor.[2] Leeming era îmbrăcat în uniforma albastră de la RAF.[3] El împinse cu piciorul spre marginea unei găuri un seif cenușiu și greu din oțel, apoi îl lovi cu cizma. Cutia zbură din avion și se prăbuși în Mediterana. Mai rămase una. Cu dureri de picioare din cauza poziției incomode, Leeming începu să lovească disperat cutia cu piciorul, până când o luă pe urmele celorlalte cutii prin gaură. Pe urmă se întinse pe podea câteva secunde, ascultând urletul motoarelor și mini tornada care sufla violent. Tot ce nu era legat în interiorul bombardierului era zgâlțâit cu putere. „Tocmai am aruncat pe fereastră 250 000 de

[2] „Prize Catch”, *Time,* 2 decembrie 1940. (n.a.).

[3] Royal Air Force – Forțele aeriene britanice. (n.tr.).

lire”, se gândi Leeming, clătinând din cap și nevenindu-i să creadă.

— Un sfert de milion de lire a ajuns pe fundul mării! mormăi el cu voce tare.

După părerea lui, războiul luase o întorsătură dramatic de ciudată și lucrurile se înrăutățeau.

— Pregătiți-vă pentru impact! țipă disperat din carlingă Norman Samuels, liderul de escadron. O să se lovească puternic de sol.

Leeming se rostogoli pe burtă și încercă să se agațe de ceva. Aruncă o privire în spate și-l văzu făcând la fel pe șeful lui, Owen Tudor Boyd, mareșal în cadrul forțelor aeriene. Era „un bărbat scund, cu pieptul lat și cu o constituție robustă”[4], părul scurt, cărunt și o mustață îngrijită. Fața lui, de obicei bonomă, avea o expresie hotărâtă. Boyd aruncă și el o privire în spate și bombăni, însă Leeming, un bărbat înalt, între două vârste, nu reuși să audă ce spunea, din cauza motoarelor care șuierau și a vântului. Se uită peste umăr spre locul în care fuseseră depozitate cutiile cu bani. Albastrul mării fusese înlocuit de verdele dealurilor și câmpurilor întinse cât vedeai cu ochii.

— Sicilia, murmură Leeming pentru sine.

Wellingtonul zbura foarte jos. Leeming închise ochii și așteptă sfârșitul.

O liniște stranie se așternu după prăbușirea avionului. Leeming stătea pe-o parte, în fuzelajul distrus, ținând strâns o bară. Aerul era plin de praf și se-auzea un zumzăit stins de la palele unui motor care se roteau. Boyd, Leeming și cei patru membri ai echipajului începură să se miște, gemând și strigând de durere din cauza rănilor. Leeming se târî din fuzelaj împreună cu ceilalți. Brațul îl durea îngrozitor.

Odată ajuns afară, el inspectă avionul. Era complet distrus, una din aripile sale enorme fusese ruptă, botul îi era zdrobit, iar palele mari ale elicelor se îndoiseră în urma forței impactului. La cam treizeci de metri în spatele Wellingtonului, pământul fusese, practic, arat, în urma prăbușirii avionului pe un câmp din Sicilia. Leeming miji ochii în fața strălucirii soarelui, care-i încălzea fața înnegrită de fum. Boyd se ridică încet în picioare și se îndreptă șovăind spre carlingă, scotocindu-se prin buzunare

[4] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier (*Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 285. (n.a.).

și scoțând bricheta și niște hârtii. Leeming își dădu seama curând că mareșalul încerca să dea foc avionului. Era o sarcină crucială, având în vedere că documentele personale ale lui Boyd ar fi reprezentat o mină de aur pentru inamic dacă ajungeau în mâinile acestuia. Trebuiau distruse, odată cu avionul, înainte ca italienii să apară, să facă investigații și să-i ia prizonieri pe britanici.

Leeming nu putu să nu se gândească la călătoria care-l adusese în mâinile inamicilor, pe neașteptate. Decolaseră de la baza aeriană din Stradishall, în apropiere de Haverhill, Suffolk, în 19 noiembrie 1940, cu destinația Cairo via aerodromul din Luqa, Malta. Odată ajuns în Egipt, Boyd, în vârstă de cincizeci și unu de ani, trebuia să preia comanda ca adjunct în forțele aeriene aliate sub mareșalul Longmore[5]. Numirea energicului Boyd în funcția de comandant adjunct în Orientul Mijlociu veni într-un moment în care Marea Britanie se străduia să-și mențină poziția în Egipt în fața unui asalt de anvergură din partea Italiei.

Benito Mussolini intrase în război de partea Germaniei la sfârșitul lunii iunie 1940, după ce fusese martor la triumful lui Hitler în Polonia și împotriva Aliaților occidentali din Franța și Țările de Jos. *Il Duce* crezuse, fără îndoială, că Italia avea să culeagă câțiva dintre laurii victoriei de pe urma înfrângerii Franței de către Germania și a alungării britanicilor de pe Bătrânul Continent. Dar intrarea Italiei în război fusese deosebit de îngrijorătoare pentru englezi la Mediterană, un vechi bastion al puterii britanice. Marea și puternica flotă împreună cu numeroasa armată italiană din Libia reprezentau amenințări serioase pentru poziția strategică a Imperiului Britanic, Canalul Suez, dar și pentru bazele britanice din Malta și Gibraltar. Deja într-o situație precară din cauza faptului că echipamentele cele mai bune fuseseră redirecționate în scopul de a apăra Marea Britanie de o posibilă invazie germană, mica garnizoană britanică din Egipt era vulnerabilă și dificil de aprovizionat. Mussolini comandase invazia Egiptului la începutul lunii august 1940 și până în 16 septembrie Armata a 10-a italiană ocupase și săpase tranșee în jurul orașului egiptean Sidi Barrani, în apropierea granței cu Libia. Depășită numeric în proporție de unu la zece, mica armată britanică aflată sub conducerea

[5] „British Air Marshal Tudor Boyd Captured by Italians în Sicily”, *Lawrence Journal-World,* 21 noiembrie 1940. (n.a.).

generalului sir Claude Auchinleck a pus în aplicare Operațiunea Compass[6], prima ofensivă Aliată în timpul campaniei africane care a constat într-o serie de raiduri de mare anvergură asupra fortărețelor italiene. Acestea fuseseră conduse de un general îndrăzneț și agresiv pe nume Richard O'Connor. Owen Boyd a fost trimis în Egipt pentru a încerca să revitalizeze și să reorganizeze RAF în fața amenințării italiene. El părea alegerea ideală – un pilot bătăios, decorat în Primul Război Mondial, al cărui ultim post fusese la comanda Detașamentului de Baloane de Observație al RAF, care asigura o protecție aeriană vitală orașelor britanice.

Însă în acel moment, la unsprezece ore după ce decolaseră din Anglia, avionul forțelor aeriene era o epavă care zăcea pe un câmp din Sicilia. După ce evitase focul inamic german în apropierea Parisului, Wellington T-2873, zborul 214 spre Orientul Mijlociu, se îndreptase spre Egipt, deasupra Mării Mediterane, în furtună, cu o oprire pentru alimentare programată în Malta.[7] Dar o eroare de navigație și lipsa combustibilului aduseseră Wellingtonul prea aproape de insula Sicilia, unde se năpustiseră asupra lui avioanele de vânătoare italiene și-l doborâseră.[8] Aveau să apară întrebări în legătură cu motivul pentru care bombardierul fusese trimis fără escortă în Orientul Mijlociu pe o rută atât de periculoasă, mai ales că Boyd era unul dintre ofițerii superiori care știau secretele din Bletchley Park[9] și informațiile obținute din sursa „Ultra" care au condus la spargerea codului Enigma[10]. Din acest motiv se chinuia Boyd, încă resimțindu-se după prăbușire, să incendieze avionul și toate documentele lui aflate la bord.

Cutiile pline cu bancnote pe care le împinsese Leeming peste bord în mare fuseseră încărcate sub pază în Anglia. Erau și ele destinate cartierului general britanic din Cairo, fonduri esențiale pentru diverse departamente secrete care organizau operațiuni de gherilă în spatele liniilor inamice. Imediat ce Wellingtonul

[6] Busola (n.tr.).

[7] Michael Cumming, *Pathfinder Cranswick* (Londra: William Kinder, 1962), p. 73. (n.a.).

[8] Denis Richards, *Royal Air Force 1939-45,* Vol. 1 (Londra: Her Majesty's Stationary Office, 1975), p. 270. (n.a.).

[9] Sediul principalei organizații de criptanaliză a Regatului Unit în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. (n.red.).

[10] „Italy Claims Air Marshal as Prisoner", *Brisbane Courier-Mail,* 23 noiembrie 1940. (n.a.).

fusese lovit, Boyd arătase spre grămăjoara de cutii cenușii și țipase: „Scapă de ele, John! Ne prăbușim pe un teritoriu inamic!”[11] La puțin timp după aceea, cu inima grea din cauza sacrificiului pe care era nevoit să-l facă, aruncase din avion sfertul de milion de lire sterline, care, ca o ironie a sorții, ar fi fost suficient în 1940 pentru a cumpăra aproape patru bombardiere Wellington, noi-nouțe.[12]

Boyd era în avion doar datorită intervenției directe a prim-ministrului Winston Churchill. Mareșalul forțelor aeriene Longmore solicitase ca un alt ofițer să fie numit adjunct al său, vicemareșalul forțelor aeriene Arthur Tedder, însă prim-ministrul îl respinsese, acceptând, în schimb, promovarea lui Boyd.[13] În mod ironic – după cum știa, fără îndoială, și Boyd –, Tedder avea să-i ocupe oricum funcția. Și așa s-a întâmplat după ce Boyd a fost luat prizonier.

•

Boyd ridică privirea de la avionul pe care încerca disperat să-l incendieze și observă că se îndreptau niște oameni spre ei. Cu ochii mijiți și fruntea încrețită de concentrare și nerăbdare, arătă cu degetul. Câțiva țărani sicilieni, îmbrăcați cu cămăși tradiționale colorate, cu gulerul descheiat, cu eșarfele largi purtate în jurul brâului și cu moletiere înfășurate peste pantaloni, se apropiau încet de locul prăbușirii, înarmați cu topoare. Tăiaseră copaci în apropierea satului Comiso, provincia Ragusa.

— Oprește-i, John! strigă Boyd la Leeming.

Acesta se întoarse și se holbă la țărani. Cu topoarele pe umeri, fețele mustăcioase și hainele demodate, păreau niște pungași care i-ar fi putut sta alături lui Barbă-Neagră[14]. Leeming înghiți în sec și rămase țintuit în loc. Boyd repetă ordinul cu o voce tunătoare și tăioasă. „Mi-a sunat cumva ceasul? se întrebă în gând Leeming, sumbru. Supraviețuiesc prăbușirii unui avion doar ca să mă omoare niște cuțitari sicilieni?” Fusese deja un

[11] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 12. (n.a.).

[12] John Leeming, *The Natives are Friendly* (New York: E.P. Dutton & Company, 1951), p. 195. (n.a.).

[13] Bryn Evans, *The Decisive Campaigns of the Desert Air Force, 1942-1945* (Barnsley: Pen & Sword Aviation, 2014), ediția Kindle, nenumerotată. (n.a.).

[14] Edward Teach sau Thatch (1680-1718), notoriu pirat englez poreclit Blackbeard (Barbă-Neagră). (n.red.).

drum lung pentru el, care la patruzeci și cinci de ani, era unul dintre cei mai vârstnici căpitani din RAF.

Născut în Chorlton, Lancashire, în 1895, Leeming a dat dovadă de talent de scriitor încă de timpuriu, publicându-și primul articol la treisprezece ani. Mai târziu, avea să scrie multe cărți de mare succes, unele bazându-se pe fascinația lui pentru aviație. În 1910, la vârsta de cincisprezece ani, Leeming și-a construit primul planor și, în următorii ani, a continuat să construiască și să piloteze planoare. Trecând la aeronave cu motor, a ajuns cunoscut în 1928, când el împreună cu Bert Hinkler, principalul pilot de încercare de la fabrica britanică de aeronave Avro, fondată în 1921, au aterizat, în premieră, cu un biplan Avro 585 pe un munte din Marea Britanie. Au ales pentru cascadoria lor vârful Helvellyn, din Lake District, de 950 de metri înălțime. În 1928, Leeming a înființat Northern Air Lines, o companie aeriană din Manchester, și a jucat un rol esențial în găsirea unui nou loc pentru un aeroport în Manchester, la Ringway.

La începutul anilor ’30, s-a apucat de horticultură, a amenajat o grădină uluitoare la Bowden, a scris cărți de mare succes despre grădinărit și a creat personajul „Albina Claudius” pentru ziarul *Manchester Evening News.* Walt Disney a cumpărat drepturile pentru film. La izbucnirea războiului, în 1939, Leeming a fost repartizat în RAF și numit aghiotantul lui Boyd, mareșal al forțelor aeriene. Deși aveau ranguri diferite, pe Boyd, în vârstă de cincizeci și unu de ani, și pe Leeming, de patruzeci și cinci, îi fascinase zborul în copilărie. Vor deveni prieteni apropiați și camarazi în anii plini de încercări care aveau să urmeze. „Îl țin minte drept un om extrem de isteț, foarte insistent și hotărât, dar foarte plăcut, binevoitor și în stare să se înțeleagă cu aproape oricine”, își amintea colegul lui de prizonierat din război, generalul-locotenent sir Philip Neamecof Leeming.[15]

Pus în fața celei mai dificile situații din viața lui de până atunci, John Leeming ascultă ordinul prietenului său și porni spre țăranii sicilieni. Își duse mâna la revolverul Webley[16] de calibru 38 pe care-l ținea într-un toc la talie, dar se răzgândi. Nu-i

[15] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), pp. 283-284. (n.a.).

[16] Revolverul-standard al forțelor armate britanice în perioada 1887-1963. (n.tr.).

surâdea ideea de a flutura o armă prin fața acelor cincisprezece sicilieni bine înarmați, mai ales una care avea doar șase gloanțe în încărcător. În schimb, băgă mâna în buzunarul cămășii și scoase un pachet mototolit de Woodbines, marcă britanică de țigarete, și un ciot de creion și începu să deseneze steagul Regatului Unit, poreclit Union Jack.[17] Ținând opera de artă în fața sicilienilor, observă cum era reflectată lumina soarelui de lamelele ascuțite ale topoarelor. Țăranii se îngrămădiră în curând în jurul lui, sporovăind cu patimă și discutând despre cum să procedeze cu ei.[18] Deodată, în spatele lui Leeming, carlinga Wellingtonului zdrobit se aprinse cu un zgomot puternic, speriindu-i pe sicilieni. Aceștia începură să alerge prin jur, țipând și chiuind agitați. În mod evident, erau îngrijorați în legătură cu o posibilă explozie, crezând probabil că Wellingtonul era plin cu bombe. Leeming profită de ocazie pentru a se retrage spre locul în care Boyd, liderul de escadron Samuels, căpitanul de aviație Payn, pilotul ofițer Watson și sergentul Wynn se adunaseră în jurul cozii avionului.[19] Un fum negru și des se ridica dinspre partea din față, acoperind soarele necruțător, în timp ce flăcările devorau interiorul aparatului de zbor. Pe fața lui Boyd se întrezărea un zâmbet larg, hain, de mulțumire pentru ceea ce reușise să facă.

Vrând să-și salveze trusa personală înainte ca epava avionului să fie cuprinsă de flăcări, Leeming se urcă înapoi în fuzelaj. Deodată, un suflu puternic îl expulză din aeronavă, ca și cum l-ar fi aruncat o mână uriașă, și ateriză grămadă pe iarbă. Căpitanul de aviație Samuels reușise să armeze un dispozitiv explozibil special, conceput pentru a distruge echipamentul sensibil al avionului cu puțin timp înainte de prăbușire, iar acesta se detonase chiar înainte ca Leeming să-și ia trusa. Căpitanul de aviație ajunsese la capătul puterilor. Stătea întins pe spate în iarbă și încerca să se calmeze, străfulgerat de durerea din braț. Îl asculta pe Boyd cum se străduia să-i convingă pe sicilieni să se întoarcă, pe un ton ușor nerăbdător și o voce puternică, spunându-le în engleză că nu erau bombe la bord. Eforturile îi fură brusc zădărnicite când flăcările ajunseră la

[17] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), pp. 13-14. (n.a.).

[18] *Ibidem,* p. 15. (n.a.).

[19] „Prize Catch”, *Time,* 2 decembrie 1940. (n.a.).

buteliile cu oxigen de la bordul Wellingtonului, care explodară imediat, aruncând șrapnele prin aer. Leeming, Boyd și ceilalți săriră în picioare și fugiră după sicilieni, îndepărtându-se de avionul care se dezintegra.[20]

•

— Știți, le spuse mareșalul forțelor aeriene Boyd lui Leeming, Samuels și tuturor celorlalți membri din echipajul RAF care stăteau într-o căsuță în fața unei mulțimi de săteni agitați, așa ceva e de-a dreptul neobișnuit.[21]

Așezat pe singurul scaun din cocioabă, Boyd se referea la faptul că țăranii sicilieni încă nu-i dezarmaseră. Era cam obsedat de reguli, iar faptul că trebuia să se confrunte cu civili, mai ales civili *străini,* îi punea răbdarea, și așa aproape epuizată, la grea încercare. Fiecare britanic avea în continuare revolverul din dotare la centură. Potrivit însemnărilor lui Lemming, Boyd stătea în mijlocul încăperii „ca un monarh medieval care ținea un sfat, noi eram grupați precum curtenii în jurul lui, iar sătenii care nu mai tăceau stăteau cu fața spre noi”.[22] Cu o expresie severă, evident neimpresionat de situație, Boyd se miră că nimeni nu le ceruse încă să se predea, deci zise cu o urmă de bunăvoință:

— Ar fi bine să le dăm revolverele.

Apoi se ridică încet de pe scaun și duse mâna la toc, scoțând pistolul. Leeming și echipajul Wellingtonului îi urmară exemplul. Boyd se așteptase la o ceremonie formală de predare a armelor, dar așteptările îi fură spulberate de un țăran care-i înhăță arma din mână, în timp ce ceilalți sicilieni se înghesuiră în față, făcând un tărăboi cât toate zilele. Revolverul britanic valora o sumă destul de mare de bani pentru localnicii săraci, care se înghionteau și se îmbrânceau, pretinzând tot mai zgomotos și mai violent arma. Boyd era uimit. Britanicii fură oarecum șocați de comportamentul localnicilor, care nu păreau a fi altceva decât o gloată haotică. Neîmpăcat cu ideea ca gestul lui de predare să fie luat în bătaie de joc, Boyd acționă rapid pentru a restabili ordinea. Cu trupul scund și lat în umeri, se avântă brusc

---

[20] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 15. (n.a.).

[21] John Leeming, *The Natives are Friendly* (New York: E.P. Dutton & Company, 1951), p. 196. (n.a.).

[22] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 17. (n.a.).

în mulțime, lovindu-i pe localnici cu forța unui taur și urlând la țăranul care-i luase pistolul:

— Dă-mi-l!

Cu toate că mareșalul forțelor aeriene era destul de mic de statură, autoritatea lui îi făcu pe țărani să reacționeze, dând înapoi de teamă în fața străinului care țipa furios la ei. Era o demonstrație magnifică de curaj din partea lui, dar întru totul caracteristică personalității sale puternice.

— Dă-l încoace! strigă Boyd, smulgând pistolul țăranului care i-l șterpelise.

Apoi goli butoiașul de cartușe cu cealaltă mână și-l închise la loc, dându-i-l înapoi.

— Acum ești în siguranță, spuse Boyd rar către țăranul confuz, punând accent pe fiecare cuvânt în maniera tipică englezilor atunci când se adresau străinilor. Băi, nătăfleților! Puteați să vă-mpușcați![23]

La puțin timp după aceea, o unitate a Marinei Regale Italiene veni de la o bază din apropiere și-i luă prizonieri în mod oficial pe Boyd și pe camarazii lui. De data aceasta, „ceremonia de predare” fu mult mai demnă, iar Boyd fu mulțumit. Britanicii au fost trimiși cu mașina către baza italienilor, unde le-a fost oferită o masă îmbelșugată, înainte să fie duși în orașul Catania, pe coasta de est a Siciliei.[24] Pentru ei tocmai începuse o perioadă de captivitate despre care nu știau cât avea să dureze.

•

Până să ajungă mașina care-i ducea pe Boyd și Leeming în Catania, se lăsă întunericul.

— Vai de mine! murmură Boyd în barbă pe când se uita pe geamul mașinii. Locul ăsta parcă-i un afurisit de pom de Crăciun.

Ambii ofițeri RAF fură șocați că regulile de camuflaj nu intraseră-n vigoare în zonă, că magazinele încă erau luminate puternic și felinarele stradale chiar erau aprinse pe alocuri. Boyd țâțâi de vreo câteva ori a surprindere în timp ce treceau pe-acolo cu mașina, făcând comparație cu camuflajul din Anglia. Și mai mare le fu mirarea când Boyd și Leeming fură convocați la generalul-maior Ettore Lodi, în vârstă de patruzeci și nouă de ani, chipeșul și destul de seriosul ofițer italian aflat la comanda

[23] *Ibidem,* p. 18. (n.a.).

[24] „Prize Catch”, *Time,* 2 decembrie 1940. (n.a.).

Diviziei a 3-a Aeropurtată „Centauro” și cel mai înalt în grad din Sicilia.[25] Lodi era foarte mândru de „camuflajul lui” și se străduia să-i explice lui Boyd că multe dintre felinarele stradale din oraș erau stinse. Întorcându-se spre Boyd, îi ceru opinia, cu ajutorul unui interpret, despre măsurile de camuflaj instituite. „Mareșalul forțelor aeriene, fiind genul de om care spunea mereu ce gândea, i-a zis fără nicio reținere părerea lui”[26], a scris Leeming.

General Lodi, roșu la față, și aghiotantul său îi conduseră personal pe ofițerii RAF, obosiți, în camerele lor. Fiecăruia îi fu repartizat un dormitor cu o baie spartană. După o vreme, britanicii auziră pe cineva pe hol. Curioși, Boyd și Leeming crăpară ușa și se uitară afară. Pe coridor stătea un soldat italian care părea plictisit, înarmat cu o pușcă prevăzută cu baionetă. Comunicară prin semne că santinela avea să rămână la datorie toată noaptea în fața ușii. Lui Boyd, vestea i se păru o jignire, la aflarea condițiilor.

— Amărâtul ăsta n-o să fie înlocuit în post toată noaptea, John, zise Boyd, încruntat din cauza condițiilor improprii din armata italiană. Așa ceva nu se face, John.

La posturile de comandă anterioare, Boyd își clădise o reputație impecabilă, de ofițer căruia îi păsa cu adevărat de cei care-și slujeau țara sub comanda lui. De obicei, el dădea dovadă de aceeași înțelegere și față de inamic.

— Nu poate sta în picioare acolo toată noaptea, bietul de el,[27] adăugă Boyd, încă șocat de absurdul situației.

Brusc, luă o hotărâre. Traversă camera, apucă unul dintre scaunele strâmbe din lemn care le fuseseră repartizate și i-l dădu santinelei, indicându-i să se așeze. Santinela, cu o privire uluită, luă scaunul.

— *Grazie, grazie*[28], spuse el făcând mici plecăciuni înainte să se așeze.

— N-ai de ce, dragul meu băiat, replică Boyd zâmbind larg în timp ce închidea ușa. Împielițatul ăla de Lodi ar trebui eliberat din funcție, John, adăugă Boyd, odată închisă ușa. Îți imaginezi

---

[25] *Ordine Militare d’Italia 1911-1964* (Roma: *Ufficio Storico dell’Aeronautica Militare,* 1969). (n.a.).

[26] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 21. (n.a.).

[27] *Ibidem,* p. 22. (n.a.).

[28] *Mulțumesc, mulțumesc* (în it. în orig.). (n.tr.).

ce s-ar întâmpla dacă un ofițer *britanic* s-ar purta așa cu băieții lui?

Leeming recunoscu că nu-și închipuia, apoi se așeză pe pat, pe când mareșalul își făcea de lucru prin cameră, mormăind despre „incompetență” și „lucru de mântuială” până când își agăță uniforma în cui și se trânti pe pat.

După puțin timp, auziră o cheie întoarsă ușor în broască și, pentru prima oară, fură conștienți de situația lor – erau prizonieri de război. „Era ceva sinistru, ceva definitiv în felul în care s-a întors cheia aia”[29], scria Leeming. O perioadă lungă, se holbă în întuneric, nereușind să doarmă, și destul de neliniștit în legătură cu ce se va întâmpla a doua zi.

•

— Doamne, alunec, John! șopti Boyd printre dinți.

În toiul nopții, Boyd stătea agățat de un burlan șubred aflat la fereastra dormitorului său, care se întindea până la o scurgere din partea inferioară a clădirii. Leeming se aplecă pe fereastra deschisă și-l apucă pe șeful lui de brațe.

— Vă trag eu înăuntru, domnule, gâfâi el din cauza efortului depus.

Însă nu era chiar atât de ușor. Pentru câteva secunde, Leeming crezu că avea să fie nevoit să facă o alegere între a-i da drumul lui Boyd de la o înălțime de șase metri, în curtea pietruită de jos, și a risca să fie tras pe fereastră de greutatea trupului mareșalului. Pe când se opintea aplecat peste fereastră, raza lanternei unei santinele se opri asupra lui Boyd, care dădea din picioare și încerca să ajungă înapoi în cameră ajutat de Leeming. După mult chin și multe înjurături, Leeming reuși să-l tragă pe Boyd peste marginea ferestrei, de unde mareșalul epuizat se strecură în cameră. Câteva secunde mai târziu, ușa se trânti de perete și câțiva soldați italieni se grăbiră să-i pună la pământ pe ofițerii RAF care se zbăteau.

Această primă tentativă de evadare din cartierul general italian din Catania, unde Boyd și Leeming erau prizonieri de câteva săptămâni, fusese plănuită de Leeming, care citise înainte de război romane captivante despre hoți îndrăzneți care se cățărau ca pisicile pe burlane, ca să fure bijuterii și să spargă seifuri. „Ce n-am înțeles noi a fost faptul că la vârsta noastră e

[29] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 23. (n.a.).

foarte greu să ne cățărăm pe burlane”[30], va scrie mai târziu Leeming, cu o admirabilă modestie. Abia după această nereușită înțelese Boyd că procedaseră total greșit. „Dac-am mai fi avut experiențe de genul ăsta, ne-am fi dat seama că trebuia să folosim cearșafuri”[31], spunea Boyd, fără urmă de ironie.

Leeming era mereu uluit de abilitatea șefului său de a merge mai departe strângând din dinți. Cariera lui Boyd se terminase, efectiv, din momentul în care avionul se prăbușise în Sicilia. Dacă ar fi ajuns în Egipt, ar fi putut prelua, probabil, comanda RAF în Orientul Mijlociu, ca mai apoi să fie avansat la rangul de Mareșal Șef al Forțelor Aeriene și, în mod sigur, să fie decorat în grad de cavaler. Însă Boyd fiind prizonier, toate acele onoruri au fost acordate omului pe care Churchill îl împiedicase inițial să ocupe funcția, Arthur Tedder. În timp ce Boyd suferea în captivitate, Tedder avea să devină în cele din urmă locțiitorul Comandantului Suprem al Forțelor Aliate sub generalul Dwight D. Eisenhower.[32]

Soarta lui Boyd în război se înrăutăți și mai mult când primi o scrisoare din Londra pe durata prizonieratului în Catania, care-l informa că, întrucât deținuse rangul de mareșal al forțelor aeriene doar șaptesprezece zile până să fie capturat și având în vedere că erau necesare douăzeci și una de zile *înaintea* confirmării promovării, fusese retrogradat la rangul de vicemareșal al forțelor aeriene. Prin urmare, solda i-a fost redusă. Cu toate acestea, Leeming nu-l auzise pe Boyd plângându-se nici măcar o dată. În loc de asta, aprigul bătrân începu să-și plănuiască următoarea evadare. Știind ceea ce pierduse, nu era de mirare că era atât de hotărât să ajungă înapoi acasă și să ocupe o funcție care să influențeze mersul războiului.

Din cauza episodului cu burlanul, Leeming și Boyd fuseseră transferați la Roma, cu tot echipajul de pe Wellington. Cartierul general din Catania nu fusese conceput pentru a ține prizonieri de război, iar Boyd aflase deja că presa italiană îl numea

[30] *Ibidem,* p. 28. (n.a.).

[31] *Ibidem,* p. 28-29. (n.a.).

[32] Bryn Evans, *The Decisive Campaigns of the Desert Air Force, 1942-1945* (Barnsley: Pen & Sword Aviation, 2014), ediția Kindle, nenumerotată. (n.a.).

„prizonierul prețios al Italiei”[33]. În mod evident, Mussolini avea de gând să-și țină prețioasa captură într-un loc mai potrivit; undeva unde cățăratul pe burlane în toiul nopții să nu mai fie posibil.

Boyd și Leeming plecară din Catania într-un autobuz militar rablagit pus la dispoziție de către generalul Lodi, care se bucura să-i vadă îndreptându-se spre portul Messina, fără să știe că ei aveau valizele doldora de hârtie igienică italiană cât pentru un an. Când Boyd ajunsese la cartierul general din Catania, începuse să fure hârtie. Inițial, Leeming fu șocat de noua preocupare a șefului său.

— E al dracului de primitivă, explicase Boyd arătând spre toaleta lor comună. Și ăsta-i cartier general, John. Închipuie-ți ce-o să fie în lagăre. Nu, trebuie să ne pregătim pentru orice eventualitate și să fim atenți.

Așa că, din precauție, șterpeliseră fiecare rolă de hârtie igienică pusă la dispoziție de italieni. Leeming va scrie mai târziu că italienii au fost mirați de acest comportament ciudat. În fiecare dimineață, când inspectau toaleta prizonierilor, descopereau o rolă goală de hârtie pe suport și o înlocuiau imediat. Și tot în fiecare dimineață, dispărea câte-o rolă întreagă. Leeming fu nevoit să presupună că tactica englezilor îi fascina și uluia deopotrivă pe subordonații lui Mussolini.

Doar timpul putea spune dacă Boyd și Leeming aveau să aibă nevoie de hârtia șterpelită. Pentru moment, destinația lor finală rămânea strict secretă.

[33] Știre Associated Press, Roma, 2 ianuarie 1941. (n.a.).

Capitolul 2

O pereche de ochelari în dar

„Italienii erau foarte mândri de ei, pentru că avuseseră o săptămână rodnică, reușind să pună mâna pe o mulțime de generali…”

Adrian Carton de Wiart,
general-maior

Michael Gambier-Parry, un soldat de carieră de patruzeci și nouă de ani, înalt, cu părul închis la culoare și cu o mustață îngrijită, tunsă milităreşte, cunoscut prietenilor drept G-P, urmărea un jeep vechi de transport militar, marca Horch, îndreptându-se spre el prin deșertul stâncos. Își agăță degetele de cingătoare, lângă tocul gol, în acel moment fără revolverul greoi din dotare, și aşteptă. Alături de el stăteau alți trei ofițeri britanici, însemnele roșii de pe jachetele murdare și benzile roșii de la caschete indicându-le rangul înalt. Zeci de alți ofițeri și soldați britanici se aflau în apropiere, lângă vehiculele blindate Dorchester, ca niște cutii uriașe pe roți, de dimensiunile celor aflate, de obicei, sub avioanele transportoare. Câteva mașini blindate și camioane britanice zăceau împrăștiate prin deșert, ciuruite de gloanțe sau încă trimițând fuioare de fum negru pe cerul de un albastru senin, dovada clară a bătăliei aprige încheiate cu doar o oră înainte. Soldații germani stăteau prin jur, ținând în mâini puști și pistoale-mitralieră, iar medicii din ambele tabere se ocupau de răniții înveliți în pături sau puși la umbra camioanelor.

— Ce-avem noi aici, băieți? murmură Ted Todhunter, aflat lângă Gambier-Parry, cu ochii încă ațintiți asupra masivului jeep militar care se oprise cu un scrâșnet de frâne în apropiere.

Todhunter își aranjă ochelarii cu rame negre pe nas, scoțându-și chipiul pentru a-și șterge cu dosul palmei fruntea transpirată.

Ceilalți păstrară tăcerea, iar George Younghusband băgă mâna în buzunarul de la șold și scoase o tabacheră argintie. O oferi tuturor, însă doar Todhunter se servi cu o țigară. Acesta și-o aprinse făcându-și palmele căuș și vântul aprig al deșertului împrăștie repede fumul.

Un soldat german, îmbrăcat în uniforma de culoarea nisipului din cadrul forței expediționare Afrika Korps, țâșni în față spre jeepul care sosise și deschise repede ușa pasagerului. Un ofițer german de vârstă și statură mijlocie coborî, aranjându-și cu o mână binoclul mare de la gât, iar cu cealaltă, un nasture de la haina neagră din piele lungă până la genunchi, plină de praf din deșert. Alte câteva mașini de teren și autoșenilate se opriră la câțiva metri depărtare și niște ofițeri din cartierul general, mulți având cu ei mape și carnete, se apropiară de germanul de rang înalt, care păși spre Gambier-Parry cu o mină hotărâtă.

— Nu se poate..., exclamă Younghusband recunoscându-l pe generalul german.

— *Meine Herren*[34], permiteți-mi să vi-l prezint pe domnul *Generalleutnant* Rommel, spuse ceremonios un tânăr căpitan din Afrika Korps într-o engleză bună. Cu ochii lucind de veselie de sub vârful caschetei gri din dotare, „Vulpea deșertului” se opri în fața lui Gambier-Parry, cu un zâmbet larg și prietenos întipărit pe chipul bronzat, purtând semnele trecerii timpului.

— Domnule general, zise Rommel, atingându-și vârful chipiului cu mâna înmănușată.

— Domnule, replică Gambier-Parry, întorcându-i salutul.

Camarazii lui G-P îi urmară exemplul. „Deci acesta e marele Rommel”, chibzui G-P, privindu-l din nou cu interes pe german. Britanicii îl urmăriră pe Rommel aranjându-și un fular de civil, cu model, înfășurat în jurul gulerului hainei, observând Crucea de Cavaler a Crucii de Fier și medalia prusacă *Pour le Mérite* (Pentru Merit) din Primul Război Mondial, purtate pe dedesubt.

— Generalul vă prezintă complimentele sale și dorește să știe cum vă numiți, spuse interpretul lui Rommel, *Hauptmann*[35] Hoffmann.

---

[34] *Domnilor* (în germ. în orig.). (n.tr.).

[35] Căpitan (în germ. în orig.). (n.tr.).

— Gambier-Parry, general-maior, comandantul Diviziei a 2-a Blindate.

Rommel încuviință, își scoase mănușa și întinse mâna. Ușor surprins, G-P răspunse la salut. Strânsoarea germanului era la fel de fermă și de seacă precum deșertul care-i înconjura.

— General de brigadă Todhunter, precizează G-P, prezentându-l pe ofițerul care stătea alături de el. Generalul de brigadă Vaughan și colonelul Younghusband.

Hoffmann își notă rapid câteva rânduri în carnet, în timp ce Rommel privea atent fețele murdare ale celor prezenți. Câteva secunde mai târziu, Hoffmann i se adresă în germană interpretului.

— Generalul dorește să știe dacă aveți nevoie de ceva.[36]

În următoarele câteva minute, Rommel și ofițerii superiori avură o conversație destul de plăcută prin intermediul lui Hoffmann. Lui G-P și ofițerilor, Rommel li se părea, clar, de treabă, și nicidecum un nazist umflat în pene. Preocuparea lui pentru bunăstarea și confortul lor avea să-i impresioneze foarte mult pe ofițerii britanici.

— Generalul vă invită la masă, generale Gambier-Parry, dacă sunteți de acord, zise Hoffmann.

G-P, puțin stânjenit, acceptă. Era o încheiere incredibilă a unei zile extraordinare în care britanicii suferiseră o înfrângere zdrobitoare. Ultimele câteva zile le dăduseră inamicilor pe tavă o grămadă de ofițeri superiori britanici, cu toții victime ale geniului tactic al „Vulpii deșertului” și ale modului agresiv în care-și folosea mica divizie de tancuri.

•

Un fost fort turcesc, orașul Mechili din Libia nu era cine știe ce loc – doar un nume pe harta Deșertului Vestic. Generalul de brigadă Todhunter își amintea de el ca fiind „un locșor oribil din deșert”[37]. Însă pe teatrul de război de acolo luptele au fost grele pentru Gambier-Parry.

În 25 martie 1941, patrulele britanice din Divizia a 2-a Blindate fuseseră atacate, iar orașul Ei Agheila fusese cucerit. Situația a fost calmă o săptămână, înainte ca Rommel să atace din nou în data de 1 aprilie. Divizia a 2-a, forțată să se retragă, s-a îndreptat spre est, către Egipt, ducând lupte continue și

[36] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[37] *Brigadier E.J. Todhunter to Colonel Whitmore, Essex Yeomanry,* 13 mai 1941. (n.a.).

aprige cu regimentele de tancuri Afrika Korps. Rommel a lansat un atac de învăluire asupra diviziei britanice, folosindu-se de regimentul 10 Bersaglieri, italian, de Divizia a 5-a de Infanterie ușoară germană și de Divizia a 15-a Blindate. Trupele britanice și Brigada a 3-a Motorizată Indiană a generalului Vaughan, epuizate de ritmul operațiunilor, erau din ce în ce mai demoralizate. Comandanții nu fuseseră impresionați de modul în care G-P comandase divizia. Se auziseră comentarii despre „lipsa de persistență și de înțelegere a situației”[38]. În 4 aprilie, G-P a primit ordin să blocheze flancul stâng deschis al Forței Expediționare a Deșertului Vestic, dar a înțeles că Divizia a 2-a Blindate, deși curajoasă, era lipsită de experiență, de oameni, de muniție și de echipamente de semnalizare, și condusă de un general incapabil să fie un lider puternic tocmai când era nevoie de unul.[39]

Când G-P și membrii diviziei sale au ajuns în Mechili, la aproape 100 de kilometri de orașul-port libian Derna, erau „la limita rezistenței”.[40] Divizia a 2-a Blindate, după spusele unui comandant cu rang înalt, „s-a cam destrămat”[41]. Nu același lucru se putea spunea despre Divizia a 9-a Infanterie, australiană, a generalului-maior Leslie Morshead, care se îndrepta spre Tobruk „cu mult curaj, având în vedere lipsa ei de experiență”[42].

Generalul de brigadă Todhunter, în vârstă de patruzeci și unu de ani, și G-P erau comandanți ai „Artileriei Regale” a Diviziei a 2-a Blindate. Grupul lor a fost bombardat sporadic de artileria germană în dimineața zilei de 8 aprilie și ținut sub focul puștilor automate cu rază mare de acțiune. Asaltul a durat până seara, când intensitatea bombardamentelor germane a crescut brusc și infanteria a început o manevră de apropiere. Britanicii i-au învins pe germani de data aceasta, dar numărul victimelor era în creștere, situația strategică deteriorându-se pe toată linia frontului. Atunci, Rommel și-a scos divizia blindată la atac.

---

[38] John Baynes, *The Forgotten Victor: General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.).

[39] *Ibidem.* (n.a.).

[40] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[41] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.).

[42] *Ibidem.* (n.a.).

Todhunter fusese făcut general de brigadă abia cu o lună înainte, când era în permisie, în Cairo. Născut într-o familie înstărită din South Essex, el s-a alăturat Infanteriei Călare Regale în 1922, după ce a plecat din Rugby. Avea părul des, închis la culoare și dat cu pomadă, și purta ochelari groși cu ramă neagră care-l făceau să pară mai degrabă un profesor universitar decât un soldat dur și experimentat. Trimis înapoi pe front în Libia, se alăturase diviziei lui Gambier-Parry, pe atunci general de brigadă.

Britanicii se puseră din nou în mișcare în zorii zilei de 9 aprilie, îndreptându-se tot spre est, spre Egipt și spre o zonă mai sigură. Todhunter primise sarcina de a organiza apărarea cartierului general al diviziei, Gambier-Parry și oamenii lui ajungând pe front „neprotejați și fără să știe cât de aproape era inamicul”.[43] Dar Rommel se năpusti imediat asupra lor. „De îndată ce s-a luminat destul încât să se poată vedea, ne-au atacat puternic cu obuzele, scria Todhunter la câteva zile după aceea. Foarte multe obuze, destul de mari, și mai încolo am dat de mitraliere și arme antitanc”.[44] Mergând în masivele vehicule Dorchester, ofițerii cu rang înalt ai diviziei deciseră să deturneze convoiul spre sud, sperând să-i păcălească pe germani înainte să-și continue retragerea spre est. Alături de G-P și Todhunter erau generalul de brigadă Vaughan, cunoscut tuturor drept „Rudolph”, cu soldații săi indieni, și colonelul George Younghusband, un fost ofițer de cavalerie și ruda cunoscutului explorator din epoca edwardiană, sir Francis Younghusband, cuceritorul Tibetului. Younghusband era GSO1 (General Staff Officer – Ofițer în Cartierul General, gradul 1), responsabil cu atacurile și transmiterea ordinelor lui Gambier-Parry. El îi impresionase pe comandanți, pentru că le „inspira încredere”.[45]

„Situația era destul de gravă”, scria Todhunter cu o admirabilă modestie. O retragere ar fi fost predestinată eșecului, deoarece britanicii ar fi dat peste un număr mare de tancuri germane.

Vehiculul Dorchester al lui Todhunter tocmai urcase o movilă de pământ, când șase tancuri germane își făcură apariția.

---

[43] *Brigadier E.J. Todhunter to Colonel Whitmore, Essex Yeomanry,* 13 mai 1941. (n.a.).

[44] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[45] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 136. (n.a.).

Infanteriștii nemți trăgeau cu mitraliere, iar armele antitanc deschiseră și ele focul asupra convoiului britanic, sporind confuzia echipajelor câtorva tancuri și mașini blindate britanice. În câteva secunde, gloanțele germane străpunseră blindajul vehiculului lui Todhunter, iar unele îi trecură printre picioare. Un altul îi făcu o gaură chiar în servietă. Deodată, se auzi o trosnitură teribilă. Dorchesterul se zgâlțâi pe arcuri și cabina se umplu de fum și de praf. Un proiectil antitanc lovise direct la țintă, trecând prin vehicul ca un cuțit prin unt.[46] Todhunter și oamenii lui ieșiră repede din vehicul, adăpostindu-se în timp ce se apropiau tancurile germane. În câteva minute, deveni evident că nici cartierul general al Diviziei a 2-a Blindate, nici unitățile care se grăbeau în apărarea ei n-aveau să plece nicăieri. Erau înconjurați. Oamenii începură să ridice mâinile.[47]

Fumul și praful se înălțau în fuioare pe câmpul de luptă. Aproximativ două mii de soldați britanici și indieni de pe o zonă întinsă își lăsară jos armele, iar trupele germane înaintau pentru a-i lua prizonieri. Căpitanul de stat-major al lui Todhunter se întoarse spre el.

— Domnule, avem șanse mari să scăpăm acum, cu toată confuzia asta, spuse el cu o privire furioasă și cu o ușoară urmă de dispreț.

— De acord, consimți Todhunter, uitându-se în toate direcțiile. Îndepărtează-te și lasă-mă-n urmă! O să vin după tine în câteva minute. Momentan, bat prea tare la ochi cu drăcia asta de chipiu roșu.[48]

Își atinse chipiul, cu cozorocul și creștetul verde, apoi banderola din mijloc colorată în acel roșu aprins rezervat coloneilor și gradelor superioare acestora. Gulerul cămășii era și el ornat cu însemne roșii.

— Dar, domnule..., protestă căpitanul.

— Haide... du-te! exclamă Todhunter bătându-l pe umăr. Vin și eu imediat.

Căpitanul se îndepărtă șovăind, trecând de germanii care se apropiau și adunându-și oamenii pe drum. Reuși să se strecoare din încercuirea germanilor și după câteva zile avea să ajungă la baza britanică din satul Mersa Matruh, de pe coastă, alături de

[46] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[47] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 14 aprilie 1941. (n.a.).

[48] *B.E. Todhunter to E. Parker, ICI* (*Egypt*) *S.A., Cairo,* 14 iulie 1941. (n.a.).

cincizeci și unu de camarazi, luând de pe drum și opt vehicule abandonate pentru a-și asigura o repliere mai rapidă.[49]

Pentru Todhunter, războiul părea să se fi încheiat. Un alt ofițer care scăpase din încercuirea germanilor raporta, câteva zile mai târziu, că Todhunter „a fost văzut ultima oară într-o dispoziție cumplit de proastă, folosind un limbaj trivial”.[50] G-P și toți ceilalți oameni care erau încercuiți îi împărtășeau pe deplin supărarea.[51]

•

Cu o zi înainte, germanii avuseseră parte de cea mai mare captură de până atunci. Generalul-locotenent sir Richard O’Connor sosise în Libia cu avionul din Egipt, în 3 aprilie. „Mic de statură, voinic și puternic”[52], vânosul O’Connor era, fără îndoială, cel mai bun general britanic din deșert, iar sir Archibald Wavell, comandantul forțelor armate din Orientul Mijlociu, știa că avea din nou nevoie de priceperea scundului general. Situația se agrava din oră-n oră. Forța expediționară Afrika Korps a lui Rommel trecea ca un tăvălug peste pozițiile britanice, iar tancurile lui ocupau Drumul de Coastă care ducea spre portul strategic Tobruk. Wavell avea încredere în comandantul Forței Expediționare a Deșertului Vestic, neînfrântul și genialul general-locotenent sir Philip Neame, doar că lui Neame îi lipsea experiența în deșert, iar O’Connor era un strateg în campaniile militare din Africa de Nord.

O’Connor avea cincizeci și doi de ani când a fost luat prizonier și acesta era ultimul lucru la care orice englez sau german s-ar fi așteptat să i se întâmple unui general a cărui carieră a avut o ascensiune fulminantă, până în acea noapte confuză din deșertul libian. S-a înrolat pentru prima oară în armată în 1909 și s-a întors din Marele Război cu o Cruce Militară și cu Distinguished Service Order (DSO), o decorație aflată ca rang imediat sub Crucea Victoria. A comandat apoi o brigadă de-a lungul frontierei foarte periculoase de nord-vest a Indiei în 1936 și a participat, în 1939, în Palestina, la înăbușirea revoltei arabe împotriva mandatului britanic. Dar performanțele din Africa i-au

[49] *Ibidem.* (n.a.).

[50] *Ibidem.* (n.a.).

[51] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 14 aprilie 1941. (n.a.).

[52] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier (*Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 288. (n.a.).

consolidat reputația. Cu părul scurt, cărunt, și mustața albă tunsă îngrijit, „generalul Dick”, cum îi spuneau cei apropiați, a primit comanda Forței Expediționare a Deșertului Vestic pentru a încerca să oprească impresionanta invazie italiană a Egiptului. Dispunând de o forță mult mai mică decât cea a adversarului său, a lansat Operațiunea Compass în 9 decembrie 1940. În două zile, britanicii i-au zdrobit pe italieni la Sidi Barrani. Pe urmă, O’Connor i-a împins înapoi spre Libia.

În 1941, a reorganizat Forța Expediționară a Deșertului Vestic[53] și a atacat fortăreața italiană din Bardia. Aceasta a căzut după două zile de lupte. La data de 21 ianuarie, trupele lui O’Connor au cucerit portul Tobruk, de o importanță strategică vitală. În februarie, a căzut Beda Fomm, O’Connor capturând 20 000 de italieni și înregistrând doar nouă britanici și australieni uciși și cincisprezece răniți. După mai multe victorii importante obținute în zece săptămâni, forțele lui O’Connor au capturat 130 000 de soldați italieni și libieni și aproape 400 de tancuri.[54] Însă tocmai succesele lui O’Connor au schimbat cursul războiului, întorcându-l în favoarea Axei. Hitler s-a alarmat atât de tare auzind de victoriile britanicilor în deșert, încât a decis să-l sprijine pe Benito Mussolini înainte ca Italia să fie eliminată din război. Astfel, în februarie 1941, trupe din forța expediționară Afrika Korps a generalului-maior Erwin Rommel au debarcat în Tripoli.

În 31 martie 1941, Rommel a inițiat un contraatac-surpriză, care a obligat Forța Expediționară a Deșertului Vestic să adopte o poziție defensivă și a salvat armata italiană. Situația s-a înrăutățit pentru britanici din cauza insistenței lui Winston Churchill de a trimite oameni și *echipamente militare* în Grecia, un teatru de operațiuni în care britanicii n-aveau sorți de izbândă – Wavell nu dispunea, pur și simplu, de oameni cu care să oprească ofensiva combinată germano-italiană și a fost forțat să cedeze teren. Cum O’Connor nu mai era la conducerea Forței Expediționare a Deșertului Vestic, pentru noul comandant bătălia era ca și pierdută. Generalul-locotenent sir Philip Neame era genist, comandant, în 1908, al unității militare Corps of Royal Engineers, fondată în 1716. De statură mijlocie, precis,

[53] Western Desert Force (WDF). (n.red.).

[54] David T. Zubecki (Ed), *World War II in Europe*: *An Encyclopedia,* COMPLETE, p. 437. (n.a.).

hotărât și cu un umor fin, Neame se trăgea din familia de berari Shepherd-Neame din Kent. Un om de un curaj deosebit, a oprit de unul singur, în bătălia de la Neuve Chapelle din Franța, din 19 decembrie 1914, înaintarea germanilor, aruncând mai multe grenade spre un număr mare de soldați inamici, în timp ce un batalion al corpului de infanterie West Yorkshires își evacua răniții. Pentru această extraordinară faptă de vitejie, lui Neame i-a fost acordată Crucea Victoria. Și mai incredibil, zece ani mai târziu, a câștigat o medalie de aur la tir în cadrul Jocurilor Olimpice din 1924, fiind singurul ofițer medaliat cu Crucea Victoria care a devenit campion olimpic.

Pe durata permisiilor din armată, Neame s-a dedicat și celorlalte pasiuni ale lui – explorările și vânătoarea. A cutreierat „tot soiul de locuri ciudate în care băștinașii numai prietenoși nu erau… a urcat munți din regiunile cele mai sălbatice din lume [și] a împușcat diverse animale în timpul unor vânători dificile”.[55] În India, Neame a fost sfâșiat și aproape omorât de un tigru bengalez și era mândru de cicatricele lui.

Poreclit „Cerneală Verde” de către unii dintre contemporanii lui, deoarece avea obiceiul destul de enervant de a folosi un stilou cu cerneală verde pentru corespondență, Neame a condus o brigadă în India în perioada interbelică, înainte de a fi numit comandant al Academiei Militare Regale Woolwich, însărcinat cu instruirea noilor ofițeri pentru armată.

Când Wavell, cuprins de disperare, i-a oferit lui O’Connor, recent numit cavaler, comanda Forței Expediționare a Deșertului Vestic în 3 aprilie 1941, acesta a refuzat, explicând că „n-ajută la nimic dacă schimbi calul la jumătatea drumului”. La cererea lui Wavell, O’Connor l-a „recomandat”, în schimb, pe Neame, care l-a adus cu el pe un alt om cu experiență în campaniile din deșert, pe generalul de brigadă John Combe, de patruzeci și șase de ani, fost comandant al Regimentului 11 de Husari. Combe și-a câștigat faima în Războiul Crimeii, în timpul șarjei brigăzii de cavalerie ușoară din 25 octombrie 1854.

Într-o manieră tipică unui comandant de cavalerie, Combe a condus o coloană de luptă alcătuită din mașini blindate Rolls Royce și Morris, care a oprit retragerea italienilor la Marsa el

[55] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 80. (n.a.).

Brega în 1941[56]. Un bărbat arătos, de statură mijlocie, cu păr castaniu și mustața tunsă militărește, Combe, ca și șeful său, a fost decorat cu DSO, fiind apoi propus pentru o funcție superioară de comandă.

O'Connor și Combe erau cu cartierul general mobil al lui Neame. Din cauza cursului schimbător al bătăliei, Neame a pierdut legătura cu Divizia a 2-a Blindate a lui Gambier-Parry, care se lupta cu înverșunare cu două divizii germane și era pe cale să fie decimată. Dându-și seama că al său cartier general din orașul libian Marawa, aflat la 96 de kilometri de cel al lui G-P, era în pericol de a fi copleșit de germanii care avansau rapid, Neame, O'Connor, Combe și aghiotanții lor s-au retras în sătucul Timimi în noaptea de 6 aprilie. Aproape toți membrii cartierului general al Corpului XIII au părăsit Marawa până la 8:30 seara. Abia atunci au plecat O'Connor, Neame și cei mai apropiați aghiotanți ai lor.

Micul convoi era alcătuit din trei mașini. În frunte, în mașina comandamentului, marca Lincoln Zephyr, erau Neame împreună cu O'Connor, generalul de brigadă Combe și un șofer. Urma un Ford Mercury cu șofer, aghiotantul lui Neame, locotenentul Daniel Knox, al șaselea conte de Ranfurly, și ordonanțele lui Neame și O'Connor.[57]

Un aristocrat scoțian chipeș, atleticul conte de Ranfurly, în vârstă de douăzeci și șapte de ani, cunoscut între prieteni drept „Dan" și servind în Garda călare britanică din Nottinghamshire, era al șaselea deținător al titlului de conte.[58] Avea o nevastă cu un caracter foarte puternic și foarte hotărâtă. Refuzând să rămână în urmă în Anglia când Dan a plecat la război, Hermione, contesă de Ranfurly, a încălcat toate regulile și protocoalele armatei și a ajuns în Cairo, unde și-a văzut soțul aflat în permisie.

În spatele convoiului era un Chevrolet Utility cu aghiotantul generalului O'Connor, căpitanul John Dent, un șofer și bagajele și așternuturile ofițerilor superiori. Din fericire pentru Dent, se rătăci de celelalte două mașini la o oră după ce porniseră, în

[56] Daniel Butler, *Field Marshal*: *The Life and Death of Erwin Rommel* (COMPLETE), p. 210. (n.a.).

[57] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

[58] *Thomas Daniel Knox, Earl of Ranfurly,* HS 9/1228/7 *Special Operations Executive*: *Personnel Files* (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

timp ce-și croiau anevoie drum prin coloana de camioane britanice care se retrăgea cu viteză redusă.[59]

Neame i-a cerut șoferului să vireze de pe drumul principal către orașul-port Darnah și s-o ia pe o scurtătură pe care o știa el, spre Martuba. Șoferul era epuizat, iar Neame trecu el însuși la volan. Cele două mari mașini americane goneau cu viteză prin noaptea întunecată din deșert, pe drumul plin de praf. După 16 kilometri, generalul de brigadă Combe văzu un indicator care fusese lipit de o canistră de combustibil și sugeră să se oprească și să se uite la el. Neame refuză, susținând că știa drumul și că n-avea de ce să-și facă griji.

După ce mai conduseră vreo cinci kilometri, generalul O'Connor începu să devină agitat, observând că Luna indica faptul că se îndreptau spre nord, nu spre est. Își mai exprimă îngrijorarea de câteva ori, iar Neame opri și-și lăsă șoferul să treacă din nou la volan. Își continuară călătoria, ofițerii aținând în mașini până când șoferii le semnalară prezența unui alt convoi care se deplasa încet.

În a doua mașină, lordul Ranfurly vorbea cu șoferul despre convoiul de mașini care era dificil de văzut în lumina slabă, pentru că mașinile aveau faruri fumurii.

— Nu știu, domnule, dar nu-i a bună, spuse șoferul. Parcă i-am auzit vorbind într-o limbă străină când am trecut de ultimul camion.

În față, mașina lui Neame se opri. Ranfurly scoase capul pe geamul pasagerului și ascultă. Amestecate cu sunetele scoase de motoarele camioanelor, răsunau strigăte îndepărtate – voci de străini. Însă erau prea neclare pentru a le putea atribui vreo naționalitate.

— Cred că-s ciprioți, îi zise nesigur Ranfurly șoferului.

Britanicii recrutaseră mulți ciprioți pentru a conduce camioane cu provizii în Orientul Mijlociu.

— Stați puțin aici, continuă el, deschizând ușa și îndreptându-se spre mașina lui Neame.

Se aplecă să discute cu generalul de brigadă Combe, care coborâse de pe locul din față al pasagerului din mașina lui

[59] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 136. (n.a.).

Neame. Brusc, Ranfurly observă mișcare, apoi o siluetă ieși din întuneric și-l împunse în mijloc cu un pistol-mitralieră MP-40.[60]

Combe rămase surprins.

— *Hande hoch, Tommi*![61] mârâi germanul.

Ranfurly ridică încet mâinile deasupra capului. Soldatul german, cu uniforma plină de praful deșertului și cu o caschetă cafenie, strigă după ajutor.

Combe se întoarse repede spre geamul mașinii și-i trezi pe Neame și pe O'Connor, care ațipiseră. Apoi băgă mâna în torpedo și scoase o grenadă, pe care-o îndesă sub haine.

— Culcați-vă la podea și scoateți-vă insignele de grad! le șopti Combe generalilor, agitat.[62]

Privind mânios în jur către germanii care se îndreptau în fugă spre mașini, generalul O'Connor își scoase în grabă revolverul din toc și-l băgă sub cămașă, pe urmă gradele.[63] Câteva secunde mai târziu, portierele mașinii fură deschise cu forța de către soldații germani. „*Heraus, heraus*"[64], țipa un sergent german, țintindu-i pe britanici cu un pistol Luger.

Sub amenințarea armei, britanicii fură duși într-o văgăună din apropiere, unde rămaseră sub pază trei nopți. În a treia noapte, Neame și O'Connor își dezvăluiră identitățile comandantului Batalionului 8 Mitraliere, *Oberstleutnant*[65] Gustav Ponath.[66] Acestuia nu-i venea să creadă norocul care dăduse peste el. În câteva minute, Ponath vorbea prin radio cu Rommel, dându-i vești foarte bune.

•

---

[60] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

[61] *Mâinile sus, englezoiule*! Germanii le spuneau englezilor „Tommi" în război, aceștia răspunzându-le cu apelativul „Jerry". (n.tr.).

[62] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

[63] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 137. (n.a.).

[64] *Afară, afară*! (în germ. în orig.). (n.tr.).

[65] Locotenent-colonel în armata germană. (n.tr.).

[66] *Lord Ranfurly's Report on his Captare, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 232. (n.a.).

Ponath îi trimise pe prizonieri, cu tot cu aghiotanți și ordonanțe, într-un camion spre Darnah, unde fură predați italienilor, care aveau comanda operațiunilor în Africa de Nord.[67]

Pe neașteptate, cauza Aliaților primise o lovitură puternică. Forța Expediționară a Deșertului Vestic rămăsese deodată fără comandant și fără geniul deșertului care-l asista și care ar fi putut, fără îndoială, să preia din nou comanda în scurt timp, chiar în momentul critic al ofensivei lui Rommel. Șocul aproape îi paralizase pe comandanții britanici, provocându-i generalului Wavell o profundă depresie când auzise îngrozitoarele vești.

Când generalul-maior Gambier-Parry veni să ia cina cu Rommel după capturarea lui Neame, O'Connor și a lui Combe, descoperi că germanii ridicaseră un cort cu această ocazie. G-P se așeză față-n față cu Rommel și timp de câteva ore, cu ajutorul interpretului Hoffmann, făcură schimb de impresii despre Primul Război Mondial, despre deșert, savurară un vin bun și, la final, se relaxară și fumară „trabucuri excelente".[68] Lui G-P nu-i era străin deșertul. Un unchi de-al său, maiorul Ernest Gambier-Parry, a făcut parte din expediția lui Kitchener[69] pentru a răzbuna moartea generalului Gordon în Khartoum și a publicat o carte despre campania din 1895[70], cu șase ani înainte de nașterea lui G-P. Prima experiență a lui G-P în deșert a avut loc în Marele Război, când, după ce a fost decorat cu Crucea Militară în Franța și a participat la campania din peninsula Gallipoli, s-a luptat cu turcii în Mesopotamia. În 1924, s-a transferat în Regimentul Regal de Tancuri, fiind ofițer de stat-major în Londra înainte să devină comandant de brigadă în Malaya britanică, o confederație de state din Peninsula Malay și insula Singapore. În 1940, guvernul l-a detașat în Atena în funcția de comandant al misiunii militare britanice în Grecia,

---

[67] *Ibidem,* p. 233. (n.a.).

[68] „Revealed: Desert Fox Erwin Rommel was given his legendary goggles by a British PoW în return for retrieving a stolen hat", de Hannah Flint, *The Mail on Sunday,* 12 aprilie 2005. (n.a.).

[69] Feldmareșalul Herbert Kitchener (1850-1916) este cunoscut pentru expedițiile lui în Egipt. (n.tr.).

[70] E vorba despre războiul mahdist, dus între 1881 și 1899 între forțele liderului religios Muhammad Ahmad bin abd Allah și cele egiptene, și ulterior britanice. Participarea britanicilor la acest război a rămas în istorie sub numele de Campania din Sudan. (n.tr.).

avansându-l la gradul de general-maior și dându-i comanda Diviziei a 2-a Blindate din Africa.

Ridicându-se să plece, G-P observă că-i lipsea chipiul de general, pe care-l lăsase pe o masă din fața cortului. Îi spuse lui Rommel, a cărui expresie se înăspri. Îl urmă afară și văzu cum „Vulpea deșertului" discuta aprins cu ofițerii de rang inferior până când, câteva minute mai târziu, fu adus în fața lui un soldat tânăr care ținea stângaci în mână chipiul lui G-P. Rommel era furios, certându-l aprig pe soldat, deoarece avusese un comportament neadecvat pentru un militar, apoi îi returnă chipiul lui G.P. Își ceru scuze pentru purtarea unuia dintre oamenii săi. G-P se simți oarecum dator să-i mulțumească „Vulpii deșertului" pentru cină, trecând cu vederea toată harababura creată în jurul chipiului său rătăcit. Venindu-i o idee pe moment, băgă mâna în buzunarul de la șold și scoase o pereche de ochelari anti-praf pe care i-o oferi lui Rommel. Acesta aprecie gestul și-i puse imediat pe chipiul din dotare.[71] Din acel moment, Rommel avea să-i poarte permanent, completându-i imaginea de războinic al deșertului care va apărea în atâtea fotografii și jurnale de știri după moartea lui prematură în octombrie 1944.[72]

Rommel le permise lui G-P, Todhunter și Vaughan să-și păstreze blindatele Dorchester. În 9 aprilie, prizonierii fură escortați de câteva autoșenilate și motociclete germane către aerodromul din Darnah, unde își petrecură noaptea. A doua zi, germanii îi duseră pe cei 2 000 de prizonieri la niște barăci vechi. La sosire, fură surprinși și deopotrivă ușurați să constate că aveau să fie predați armatei italiene.[73]

•

— E destul de simplu, spuse generalul Neame cu o voce scăzută. Deturnăm avionul și zburăm cu el peste liniile noastre.[74]

---

[71] „Revealed: Desert Fox Erwin Rommel was given his legendary goggles by a British PoW în return for retrieving a stolen hat", de Hannah Flint, *The Mail on Sunday,* 12 aprilie 2005. (n.a.).

[72] Rommel's cap adorned with Gambier-Parry's goggles are prezerved in the Rommel Museum, Herrlingen, Germany. (n.a.).

[73] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[74] *Lord Ranfurly's Report on his Capture, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 233. (n.a.).

Generalul O’Connor încuviință ferm. De când fusese capturat dorise cu încăpățânare să evadeze. Generalul Gambier-Parry și generalii de brigadă Combe, Todhunter și Vaughan ascultau cu atenție planul în perioada scurtă de exerciții fizice pe care o permiteau germanii prizonierilor în fiecare zi. Grupul de ofițeri superiori britanici se plimba printr-o piață prăfuită folosită pentru parade, pufăind din pipe și țigări și ascultând planul lui Neame.

— Phil are dreptate. E clar că nemții vor să ne transfere în Germania. Și vor să facă asta curând, le spuse O’Connor generalilor de brigadă. Ne-am gândit să deturnăm avionul care ne duce la Berlin.

Se temeau că generalii, profitând de rangul înalt și de numeroasele informații strict secrete pe care le dețineau, aveau să fie dați pe mâna Gestapoului. În cel mai fericit caz, se puteau aștepta la interogatorii lungi și detaliate din partea spionajului militar german. Sursa vastă de informații obținute putea schimba cursul războiului pentru Hitler.

Planul fusese conceput. Părea remarcabil de simplu, chiar dacă era întrucâtva nesăbuit. Generalii credeau că aveau să fie trimiși spre nord, în Germania, pe etape, însoțiți de aghiotanți și ordonanțe. O’Connor reușise să-i păcălească pe germani să-i repartizeze un pilot RAF prizonier drept aghiotant, din cauza dispariției în deșert a propriului său aghiotant, căpitanul Dent. O’Connor încă avea un revolver din dotare, încărcat și ascuns, iar generalul de brigadă Combe, o grenadă de mână. Germanii, probabil intimidați de rangul înalt al noilor prizonieri și preocupați să le arate toată curtoazia militară, evitaseră să-i percheziționeze prea atent pe Neame și pe oamenii lui. Nemții subestimau și hotărârea generalilor britanici de a încerca să scape – un astfel de comportament era de neconceput atât pentru germani, cât și pentru italieni. Între timp, Neame reușise să găsească și să ascundă un ciocănel. Ceilalți ofițeri superiori și ordonanțelor lor își vor întrebuința pumnii.

Planul lui Neame era extrem de simplu. Odată ajunși în aer, la un semnal prestabilit, prizonierii de război aveau să-i atace pe paznicii germani din cabina avionului, apoi aghiotantul lui O’Connor din RAF urma să-l înlocuiască pe pilotul german din carlingă. Avionul va zbura peste liniile Aliaților din Egipt.[75] Toată

[75] *Ibidem.* (n.a.).

lumea era pregătită pentru operațiune, lordul Ranfurly scriind că era o „așteptare palpitantă”.[76]

Planul foarte îndrăzneț al lui Neame fu dejucat două zile mai târziu, când un ofițer de stat-major de la Luftwaffe, forțele aeriene militare germane, sosi și-i informă că, într-adevăr, aveau să se îndrepte spre Berlin, fără să fie însă însoțiți de personalul sau de ordonanțele lor. Înarmați cu revolverul și ciocănelul, O’Connor și Neame se așezară pe o bancă din lemn care se întindea pe toată lungimea cabinei avionului Junkers Ju 52, prevăzut cu trei motoare și care reprezenta coloana vertebrală a flotilei germane de transport, dar orice speranță de încercare a unei deturnări fu rapid spulberată. Câțiva soldați germani, înarmați cu pistoale-mitralieră MP 40, se postară în fiecare capăt al avionului și-i urmăriră cu ochi de șoim pe generali pe durata zborului peste Mediterana, la o înălțime de doar 15 metri, pentru a evita avioanele de vânătoare britanice.

Chiar înainte ca Neame să se îmbarce pe Junkers Ju 52 pe aerodromul din Darnah, vorbise cu un ofițer italian și-l rugase să înainteze o plângere la cartierul lui general. Ofițerii britanici fuseseră capturați pe frontul italian și, potrivit legii, trebuiau predați armatei italiene și ținuți în Italia, nu duși în Germania.

Când aparatul Junkers Ju 52 aterizâ în Messina pentru a alimenta, plângerea lui Neame păru a fi avut efect, pentru că se iscă o ceartă aprinsă între câțiva ofițeri superiori italieni și ofițerul Luftwaffe care-i escorta, pe urmă Neame și oamenii lui fură scoși grămadă din avion și predați italienilor.[77] Era o victorie pentru Neame, care-i scutise pe ofițerii superiori de interogatorii lungi din partea Gestapoului odată ajunși la Berlin. În plus, mândria militară a italienilor crescuse din nou, pentru că Mussolini avea în acel moment mai mulți generali britanici care-l ajutau să evidențieze în fața poporului priceperea în luptele în deșert a armatei italiene.

•

Tolba cu prizonieri a italienilor nu era încă plină. În ea avea să fie adăugat unul dintre cele mai extraordinare și mai memorabile personaje din istoria conflictelor militare. Ca și

[76] *Ibidem.* (n.a.).

[77] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

vicemareșalul forțelor ariene Boyd și căpitanul de aviație Leeming, acest prizonier a venit pe neașteptate din aer în același moment în care generalul Neame și prietenii săi plănuiau să evadeze din Africa de Nord la bordul unui avion deturnat.

— O să fim nevoiți să sărim, domnule, ne pregătim pentru o amerizare, fu ultimul lucru pe care-l auzi generalul-maior Adrian Carton de Wiart din carlinga bombardierului Wellington care trebuia să-l ducă în Iugoslavia.

De Wiart se chinuia să-și prindă chingile parașutei, un potop de înjurături scăpându-i de sub mustața grizonantă, când a venit apelul prin căști. Era ușurat, întrucât a crezut că n-avea să reușească să-și strecoare silueta foarte înaltă prin trapa din mijlocul bombardierului și să sară cu parașuta. Călătoria lui a luat o întorsătură neașteptată când al doilea motor al avionului s-a gripat și s-a oprit.

Pe ruta de zbor spre Iugoslavia, din Anglia, veteranul de șaizeci și doi de ani tocmai fusese numit personal de Churchill la conducerea misiunii militare britanice de acolo. Călătorind pe calea aerului via Malta, avionul lui de Wiart s-a îndreptat spre Egipt înainte de a plănui să se îndrepte spre nord, către Iugoslavia, când a survenit brusc incidentul. Ambele motoare s-au oprit în mod inexplicabil, iar de Wiart bănuia o acțiune de sabotaj. În acel moment i-au venit în minte cuvintele mareșalului forțelor armate sir Jack Baldwin, când s-au întâlnit pe un aerodrom din Newmarket, Suffolk, cu doar două zile înainte: „Nu-ți face griji, bătrâne! Am trimis nouăzeci și patru de bombardiere Wellington în Orientul Mijlociu și doar unul a fost doborât”.[78]

De Wiart a crezut că războiul s-a încheiat pentru el cu mult înainte să urce la bordul Wellingtonului în Suffolk, iar misiunea din Iugoslavia în care-și slujea regele și țara avea să fie ultima, urmând apoi să iasă la pensie. În timp ce Wellingtonul și-a început picajul mortal, de Wiart și-a dat seama că nu-i era teamă. Și chiar așa era, deoarece cuvântul „teamă” nu făcea parte din vocabularul lui. S-a confruntat de zeci de ori cu moartea într-o carieră militară care a început odată cu Războiul Burilor[79] și cei care-l cunoșteau erau în unanimitate de acord că

[78] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 179. (n.a.).

singurul care-l putea ucide pe Carton de Wiart era Carton de Wiart.

Înalt, suplu și plin de cicatrice, de Wiart era pe jumătate britanic, pe jumătate belgian, trăgându-se dintr-o familie aristocrată de avocați din Bruxelles. Presupus fiu ilegitim al regelui Leopold al II-lea, confruntările lui de Wiart cu moartea au debutat în 1899, când și-a abandonat studiile de la Oxford și s-a înrolat în armata britanică. A încasat un glonț în stomac în Africa de Sud și, după o perioadă destul de lungă de convalescență, la îndemnul tatălui său, avocat belgian, care s-a supărat pe el pentru că și-a întrerupt studiile, a obținut un grad în cavalerie. În 1901, s-a întors la luptele cu burii. În 1907, a devenit cetățean britanic și și-a petrecut permisiile la partide de vânătoare pe la diverse castele ale aristocrației europene. În 1908, s-a căsătorit cu o nobilă austro-ungară, contesa Friederike von Babenhausen, fiica prințului Karl Ludwig Fugger von Babenhausen.

Când a izbucnit Primul Război Mondial, de Wiart și-a dovedit curajul în bătălia de la muntele Shimber Berris, comandând o unitate din celebrul Detașament de Cămile din Somaliland. De Wiart a fost împușcat de două ori în zona feței, și-a pierdut ochiul stâng și o parte din ureche și a fost decorat cu DSO. Trimis la Londra pentru a se recupera, s-a internat într-un azil de pe Park Lane. Se întorcea la acel azil după fiecare nouă rană „și a devenit un oaspete atât de obișnuit, încât îi păstrau pijamalele pentru următoarea vizită”.[80] Cu un petic negru la ochi, după ce și-a aruncat pe geamul unui taxi ochiul din sticlă oferit de doctori, de Wiart a fost trimis în Franța, unde a preluat comanda unui batalion, apoi a unei brigăzi. Pe durata serviciului militar în această țară a mai fost rănit, în mod incredibil, de *șapte* ori. Lista rănilor sale e lungă: împușcat în cap și gleznă în bătălia de pe Somme, în șold în cea de la Passchendaele, în picior la Cambrai și-n ureche la Arras. A fost rănit la mână de un obuz în 1915 și mai târziu i-a fost amputată de la încheietură. Poate că nu e de mirare că eroul a câștigat o Cruce Victoria în 1916, la treizeci și șase de ani. Într-un atac, fiind uciși trei dintre

[79] E vorba, de fapt, de două conflicte, ambele desfășurate între coloniștii olandezi, cunoscuți drept buri, din Africa de Sud, și Imperiul Britanic. Primul a avut loc între 16 decembrie 1880 și 23 martie 1881, iar al doilea între 11 octombrie 1889 și 31 mai 1902. (n.tr.).

[80] „Adrian Carton de Wiart: The unkillable soldier”, de Peter Crutchley, *BBC News Magazine,* 6 ianuarie 2015. (n.a.).

comandanții de batalion ai brigăzii, de Wiart, ca ultim locotenent-colonel rămas în picioare, a preluat comanda și s-a expus în mod constant focului germanilor în timp ce-și organiza și încuraja oamenii să înainteze, înarmat doar cu un baston. Brigada a câștigat bătălia, cucerind teritoriul care-i fusese repartizat.

La încheierea Primului Război Mondial, de Wiart, fără un ochi și fără mâna stângă, cu părți lipsă din ambele urechi și din plămân, își rezuma succint experiența: „Sincer, îmi plăcea la război...”[81] Dar, captiv fiind într-un bombardier Wellington aflat în picaj în aprilie 1941, de Wiart nu era sigur dacă-i plăcea al Doilea Război Mondial în care lupta.

•

De Wiart își amintea vag de momentul în care avionul Wellington se prăbușise în apă. Când își recăpătă cunoștința, era împins printr-o trapă în marea rece ca gheața, care-l trezi imediat la viață. El și echipajul RAF se refugiară pe aripile avionului, îngrijindu-și rănile. Erau la vreo trei kilometri de coasta nord-africană. Un membru al echipajului avea un braț rupt, pilotul, un picior zdrobit. Un vânt rece dinspre nord sufla tare către țărm și se treziră curând cam la opt sute de metri de coastă. Cu un scârțâit și câteva pocnituri puternice, fuzelajul Wellingtonului se rupse brusc în două și începu să se scufunde. De Wiart îl ajută pe pilotul rănit să înoate spre țărm. Micul grup reuși să ajungă la liman, dar căzu direct în mâinile poliției locale italiene.

— Lasă pușca aia jos imediat! tună de Wiart în arabă, pe care o învățase în copilărie în Cairo, unde tatăl său fusese avocat o perioadă.

Polițistul local se supuse, puțin speriat de prezența ofițerului britanic înalt, fără chipiu și încălțări și care învârtea în mână singurul lucru care-i mai rămăsese: un baston din bambus în care de Wiart ascunsese prevăzător un teanc de bancnote. Arătând ca un pirat naufragiat, cu peticul și cu mâneca goală, el îl luă la întrebări pe polițistul italian:

— Unde sunt trupele britanice? rosti el cu un ton poruncitor.

— S-au dus, răspunse polițistul. Ieri au plecat de-aici.

---

[81] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 89. (n.a.).

De Wiart blestemă ghinionul britanicilor. Dacă Wellingtonul ar mai fi rămas în aer câteva minute, el și echipajul ar fi avut șanse mari să ajungă la țărm pe teritoriul Aliaților.

Curând după aceea, un preot italian din localitate veni și-i conduse pe britanici la o cafenea mică, unde le oferi mâncare și băuturi, înainte să facă aranjamente pentru a-i duce la spital. Pe drumul către spital, cu camionul, de Wiart încercă să-i convingă pe polițiștii locali să-i ducă spre liniile britanice, dar aceștia erau de neclintit. Știau că italienii aveau să sosească în curând pentru a reocupa orașul și erau hotărâți să le intre în grații predându-le un prizonier de rang înalt cu un trecut impresionant.

În timp ce doctorii le acordau îngrijiri, auziră sunetul inconfundabil al unui avion zburând deasupra mării. Privind afară, de Wiart și oamenii lui văzură un avion britanic care dădea ocoale în lumina timpurie a dimineții – căutându-i, evident, pe ei.

— Sabotaj, domnule. N-am nicio îndoială, spuse către de Wiart tânărul pilot, cu piciorul pus în ghips, pe când urmăreau Wellingtonul cum survola fără rost marea. E puțin probabil ca un bombardier să rămână fără un motor, darămite fără două, după atât de puțin timp de la decolarea din Malta.

De Wiart fu de acord. După o vreme, avionul britanic dispăru din raza lor vizuală.

„Am blestemat barca aia gonflabilă perforată; inimile noastre s-au frânt în timp ce bâzâitul slab al avionului se pierdea în depărtare”, scria de Wiart.[82]

Cu toate acestea, de Wiart intenționa să evadeze și vorbea în șoaptă cu membrii echipajului RAF. Aveau să aștepte până la căderea întunericului, apoi, odată ce polițiștii locali se relaxau, vor pleca pe furiș și vor încerca să traverseze coasta în siguranță. Însă nu se întâmplă astfel. La două ore după sosirea la spital, liniștea fu întreruptă de sunetul unei mașini de teren care opri în față. Doi ofițeri italieni intrară cu pași mari în spital, bocancii lor lustruiți răsunând puternic pe podeaua din gresie. Îl interogară pe de Wiart și apoi anunțară că trebuia să meargă cu ei în Bardia. După ce primi o pereche de sandale, de Wiart își luă la revedere de la ceilalți membri ai echipajului RAF. Italienii îl asigurară că aveau să fie tratați ca niște prizonieri de război și

[82] *Ibidem,* p. 182. (n.a.).

trimiși într-un lagăr. Mai târziu va afla că pilotul fusese împușcat, deși motivul pentru care se întâmplase așa ceva rămânea un mister.

Ofițerii italieni îl duseră pe de Wiart în Bardia, unde primarul îi oferi lui și escortei sale un prânz excelent. Escorta se îndreptă pe urmă spre orașul libian Benghazi, după care de Wiart fu condus la un hotel mic și lăsat acolo sub pază toată noaptea.[83]

În acea cameră mică și înghesuită de hotel, noaptea fu una dintre cele mai lungi din viața lui de Wiart.

„Adesea în viața mea, m-am gândit c-aș putea fi ucis și, deși nu mă atrage în vreun fel moartea, o privesc mai mult sau mai puțin nepăsător. Oamenii care se bucură de viață se tem rareori de moarte. Niciodată, nici în cele mai adânci colțuri ale minții mele, nu m-am gândit c-aș putea fi luat prizonier. Vedeam această experiență ca pe nenorocirea abătută asupra celorlalți, însă niciodată asupra mea”, nota de Wiart.[84]

Era o situație pe care generalii O’Connor, Neame și Gambier-Parry o acceptaseră la rândul lor, alături de generalii de brigadă și coloneii capturați odată cu ei. Fiecare reacționa într-un mod diferit.

„Deși nu i-am considerat niciodată pe italieni mari războinici, chiar păreau să aibă foarte mare noroc”, scria de Wiart despre acel moment.[85]

[83] *Ibidem,* pp. 182-183. (n.a.).

[84] *Ibidem,* pp. 183. (n.a.).

[85] *Ibidem,* pp. (n.a.).

Capitolul 3

Casa de nebuni a lui Mazawattee

„Știți, ăștia nici nu știu de ce sunt în război cu noi”.

Owen Tudor Boyd,
vicemareșal al RAF
Sulmona, 1941

Căpitanul de aviație John Leeming stătea întins pe acoperișul unei case mari. Era îmbrăcat cu uniforma RAF, iar culoarea de un albastru-închis al acesteia fiind camuflajul perfect noaptea. Își înnegrise fața cu funingine de la șemineul din cameră. Stătuse la pândă preț de câteva ore bune și amorțise. Era o liniște deplină, doar un vânt ușor mai mișca pomii și tufele. Din când în când, unul dintre paznicii italieni își aprindea o țigară și flacăra brichetei sau a chibritului licărea câteva secunde. Munții și dealurile care înconjurau zona erau dificil de distins, fiind doar fundaluri înalte și întunecate pentru mica dramă ce avea loc la vilă.

Leeming mijii ochii pentru a se concentra pe diverse zone din grădină, căutând porțiuni de umbră suficient de mari pentru a ascunde un om. Frânturi de conversații dintre paznici se făceau auzite până la ascunzătoarea lui. Erau foarte mulți paznici, căștile lor din oțel reflectând lumina slabă a lunii în timp ce stăteau sau se plimbau în jurul casei. Prea mulți paznici, după părerea lui Leeming.

Terminându-și observațiile nocturne, se îndepărtă cu grijă de marginea acoperișului și reveni la o trapă care ducea în mansardă. Deodată, își prinse pantoful într-o țiglă desprinsă. Aceasta căzu cu zgomot, înainte ca Leeming s-o poată prinde. Cu inima bătându-i nebunește, se lipi de acoperiș și închise ochii, abia îndrăznind să respire și încercând să nu fie văzut. Jos, un paznic aprinse repede o lanternă portabilă și-i îndreptă raza puternică spre marginea acoperișului. Leeming închise și mai

strâns ochii și se prinse de țiglele din jurul lui. Dintr-o clipă în alta aveau să se audă sunetul unei puști încărcate și un strigăt. Timpul părea să fi încremenit. Din fericire, lumina se stinse brusc. Nu se auzi nici vreun strigăt, nici țăcănitul metalic al siguranței unei puști. Ascultă cum paznicul își continua patrularea meticuloasă, bocancii scrâșnindu-i puternic pe cărarea pietruită. Leeming așteptă trei minute, ca să-și recapete calmul, apoi continuă să se târască spre trapă, spre adăpostul sigur.

•

Cu câteva săptămâni înainte, Boyd, vicemareșalul forțelor aeriene, și Leeming stăteau într-un vagon înghețat bocnă în timp ce trenul străbătea încet regiunea muntoasă Abruzzi către destinația Sulmona, o comună din provincia L'Aquila, la vreo 160 de kilometri est de Roma. Ningea și nămeții acoperiseră șinele de cale ferată, fapt ce cauzase câteva întârzieri în călătoria lor.

După ce coborâră din tren în gara din Sulmona, cei doi englezi fură înghesuiți într-o mașină care-i aștepta și conduși la noul lor loc de detenție, aflat la vreo trei kilometri distanță, Villa Orsini.

Pe drum, trecură pe lângă multe ziduri inscripționate cu același îndemn fascist pentru populație: *Credere*! *Abbidire*! *Combattere*! – Credeți! Ascultați! Luptați! Când mașina trecu de porțile mari ale vilei cu trei etaje, Boyd și Leeming văzură soldați italieni cu puști pe umeri, cu căști din oțel pe cap, înfofoliți în paltoane și cu mănuși tricotate, bătând din picioare și suflând aer cald în mâini. Locul părea bine păzit.

Casa era impresionantă. În fața intrării principale era un helești mare cu pești, cu suprafața înghețată, cu marginile din marmură și înconjurat de balustrade decorative. Vila era o clădire pătrată din stuc gălbui, grădina de pe deal fiind plină de statui în stil clasic[86] pe jumătate îngropate în zăpadă. Intrând în casă pe porțile mari din lemn cu modele cioplite migălos, Boyd și Leeming priviră atent împrejur. Podeaua holului de la intrare era din marmură și înaintea lor erau niște scări impunătoare. La prima vedere, părea că prizonierii îl prinseseră pe Dumnezeu de picior, dar, inspectând mai atent locul, descoperiră că Villa Orsini era prost concepută și destul de dărăpănată.[87]

[86] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 60. (n.a.).

Nimeni nu părea să fi avut prezența de spirit necesară pentru a-l informa pe comandant de sosirea prizonierilor Boyd și Leeming, deci în vilă domnea harababura, cu soldați italieni iritați alergând de colo colo, cu provizii stivuite prin diverse camere și cu comandantul – un colonel îndesat, gras și care transpira permanent – strigând ordine cu o voce puternică peste zgomotul din fundal. Din fericire, din tot acel haos apăru un om care părea să știe ce făcea și care, ca o ironie a sorții, avea să devină prietenul tuturor prizonierilor ținuți la vilă în următoarele luni.

Locotenentul baron Agosto Ricciardi era un tânăr înalt și elegant, trecut de douăzeci de ani, cu părul închis la culoare, din Napoli.[88] Vorbea o engleză excelentă, deoarece avusese o guvernantă britanică în copilărie, și-i liniști imediat pe Boyd și Leeming. Contrastul dintre calmul și calculatul Ricciardi și agitatul și zgomotosul comandant era puternic. Ricciardi le asigură celor doi prizonieri o masă caldă după lungul drum de la Roma. Curând, aveau să ajungă să-i spună „Gussie” amabilului și tânărului ofițer italian.[89]

Doi tineri soldați cu barbă, îmbrăcați cu uniforme italiene fără grade îi serviră în tăcere pe prizonierii care stăteau la masa șlefuită din mahon. Boyd deveni imediat bănuitor și îngrijorat. Cei doi știau, probabil, engleză și puteau astfel să asculte conversațiile dintre el și Leeming, sperând să afle informații prețioase pentru cursul războiului dus de italieni.

Leeming făcu un test și ceru unuia din ospătari ceva în engleză. Fu uluit când omul îi răspunse fără urmă de accent italian. În schimb, întrebarea lui fu întâmpinată cu rârâitul ușor al accentului scoțian.

— Deci voi *vorbiți* engleză? întrebă Boyd surprins.

— Păi, ar trebui, domnule. Mă numesc McWhinney. Sergent în RAF.[90]

---

[87] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), pp. 8-49. (n.a.).

[88] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[89] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 189. (n.a.).

[90] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 48. (n.a.).

McWhinney îl prezentă repede pe colegul său de serviciu, sergentul Ronald Bain, un bărbat cu aspect dur care zâmbi larg și spuse că era observator și fusese doborât deasupra Libiei. La vilă mai era un sergent RAF, Baxter, care gătea pentru prizonieri. Baxter, mitralior pe avion, ajunsese în mare când hidroavionul Sunderland fusese doborât, iar McWhinney era membru al echipajului lui Baxter. Cei trei oameni care fuseseră luați ca din oală din *Campo 78,* un lagăr mare de prizonieri de război din Sulmona, unde erau ținuți 3 000 de ofițeri și soldați din Marea Britanie și Comunitatea Națiunilor[91] capturați în Africa de Nord. McWhinney și camarazii lui fuseseră duși la vilă ca ajutoare în casă pentru noii ofițeri superiori luați prizonieri.[92] Curând își dădură seama că cei trei sergenți RAF erau dornici să ajute în orice tentativă de evadare și dispuneau de niște abilități pe care Boyd și Leeming le puteau folosi în viitorul apropiat.

•

Deși bogat ornamentată, Villa Orsini a fost nelocuită ani de zile înainte să fie rechiziționată ca lagăr de prizonieri de război de către guvernul italian, deci Boyd și Leeming își petrecură primele săptămâni de prizonierat înlocuind uși, deblocând robinete și încercând, la modul general, să facă vila locuibilă.

— Guvernul italian ne datorează o factură mare pentru reparații[93], îi spuse Boyd, cu un zâmbet larg pe figură, lui Leeming când treaba fu terminată.

Cel puțin, priveliștile erau superbe, cu „munți în depărtare, spre est, și dealuri foarte înalte în toate celelalte direcții”.[94] Un zid mare delimita grădina, care avea o terasă foarte plăcută în față, cu vedere spre valea de jos și spre munții înalți.[95]

Detenția lor avea un regim aparte. Doi ofițeri britanici și trei subofițeri erau ținuți în vila mare, păziți de douăzeci și patru de soldați italieni aflați sub comanda unui om al cărui nume de familie era imposibil de pronunțat, așa că Boyd și Leeming

[91] Organizație interguvernamentală alcătuită din 53 de state independente, în frunte cu Marea Britanie, înființată în 1931. Este cunoscută și sub numele de Commonwealth. (n.tr.).

[92] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 48. (n.a.).

[93] *Ibidem,* p. 49. (n.a.).

[94] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 185. (n.a.).

[95] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 60. (n.a.).

ajunseseră să-i spună colonelul „Mazawattee” Era o combinație între cuvântul hindus *mazaa* („plăcere” sau „distracție”) și cuvântul singhalez *vatta* (grădină). Singurul scop pe care-l avea comandantul era păstrarea liniștii, și nu păzirea ofițerilor superiori luați prizonieri pentru *Il Duce.* Roma era cu ochii atât pe comandant, cât și pe cei aflați în grija lui, iar comandantul simțea din plin presiunea. Dar se părea că Roma îi dăduse sarcina celui mai prost dintre ofițeri, pentru că Boyd și Leeming aflară în curând că Mazawattee era și leneș, și cu mintea-n ceață[96], și dacă n-ar fi fost firea calmă, organizată, diplomată și plină de tact a locotenentului Ricciardi, prizonieratul lor s-ar fi încheiat în mod sigur ca o farsă tragică.

Leeming preluă conducerea casei, organiză ordonanțele și se asigură că Boyd era îngrijit corespunzător.[97] Flerul lui organizatoric natural combinat cu relația profesională bună pe care o avea cu locotenentul Ricciardi însemnau că lucrurile mergeau destul de bine.

Deloc impresionat de colonelul Mazawattee, Boyd începu să pretindă tot felul de schimbări legate de vilă și de condițiile de trai ale prizonierilor, cereri care nu făceau decât să pună și mai multă presiune pe umerii și așa lăsați ai omulețului gras. Mazawattee avea un aspect neîngrijit. Britanicii observară că, după ce pornea la pas legănat în sus pe deal spre vilă, din cantonamentul său din apropiere, ajungea adesea obosit la postul santinelelor de la poartă, ștergându-și fruntea cu o batistă murdară. Abia găsea puterea de a răspunde salutului santinelelor, până când acestea nu-l mai salutară deloc la un moment dat. Ca o ironie a sorții, paznicii se asigurau de fiecare dată că-i salutau pe Boyd și Leeming, spre încântarea lor pe care și-o mascau cu grijă.[98]

Faptul că Boyd avea prostul obicei de a spune mereu ce gândea nu făcea mai bună relația dintre el și Mazawattee. Colonelul era de acord cu tot ce afirma sau sugera Boyd, adesea cu un zâmbet larg și neconvingător întipărit pe fața scăldată în

---

[96] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 51. (n.a.).

[97] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[98] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 51. (n.a.).

sudoare, dar fără să ia vreodată măsuri ferme. Când Mazawattee nu se achita de sarcini, Boyd îi scria un bilet ironic, la care acesta răspundea pretinzând că fusese chemat să se ocupe de ceva important sau că era plecat în permisie la Roma. Relația dintre ei ajunse atât de tensionată, încât Mazawattee, de câte ori avea chef să viziteze vila, dintr-un motiv necunoscut, mergea pe vârfuri pe sub fereastra dormitorului lui Boyd, sperând ca el să nu-l vadă și să nu-i aducă pe cap și mai multe cereri sau plângeri. Un astfel de comportament demn de o operă comică nu-l ajuta pe Boyd să-și schimbe părerea despre Mazawattee sau despre armata italiană la modul general.

Însă reversul medaliei în privința comportamentului ciudat al lui Mazawattee erau eforturile lui supraomenești de a-i intra în grațiile lui Boyd.

— Ați dori, poate, un animal de companie, *generale*? îl întrebă el pe Boyd, pe nepusă masă, într-o zi. Poate o păsărică-n colivie? continuă el servil, ștergându-se pe față cu batista murdară.

Boyd îl refuză politicos, atât el, cât și Leeming considerând că o pasăre în colivie era cel mai nepotrivit cadou care putea fi făcut unui prizonier de război.[99]

În cele din urmă, liniștea se așternu asupra vilei când Mazawattee își dădu seama că era cel mai bine ca nevoile de zi cu zi și plângerile prizonierilor să fie lăsate în seama baronului Ricciardi. Boyd și Leeming ajunseseră amândoi să-l aprecieze pe acesta pentru grija pe care le-o purta și să le fie drag superbul cățel alb al baronului, Mickey. O corcitură de Saint Bernard cu ciobănesc alb elvețian, Mickey îi însoțea în plimbările regulate în vecinătate pe care Ricciardi le aranja pentru prizonieri, iar când deveni un dulău uriaș, se împrieteni în egală măsură cu britanicii și cu italienii.

Într-o bună zi, Boyd se întoarse spre Leeming și-i zise fără urmă de ironie:

— Știi, noi nu trăim într-un loc obișnuit, ci într-o lume precum cea din *Alice în Țara Minunilor*.[100]

•

Faptul că traiul de la Villa Orsini avea un caracter neverosimil poate fi rezumat cel mai bine de „incidentul mitralierei”. Un

[99] *Ibidem,* p. 53. (n.a.).

[100] *Ibidem,* p. 56. (n.a.).

oficial de la Roma hotărâse că paznicii vilei aveau nevoie de arme grele pentru a veni în sprijinul puștilor și pistoalelor, în cazul improbabil în care Boyd și Leeming ar fi încercat să evadeze, așa cum făcuseră, într-adevăr, în Catania, deci îi trimise lui Mazawattee o ladă cu o mitralieră Fiat-Revelli 35, cu tripod. Paznicii erau încântați că primiseră o mitralieră grea de calibru 6,50 mm și sporovăiau ca niște școlari agitați în jurul lăzii deschise care conținea piesele armei unse cu ulei și ambalate. Dar exista o problemă – niciunul dintre paznici n-avea habar cum să asambleze noua jucărie. În ziua următoare, Boyd și Leeming fură convocați în biroul lui Mazawattee.

— Am o problemă destul de dificilă, *generale.* Oare puteți să mă ajutați? i se adresă comandantul lui Boyd, pe un ton destul de jalnic.

Îl întreba pe Boyd, cu o față de milog, dacă prizonierii puteau să-i ajute pe paznici să asambleze mitraliera. Străduindu-se să nu izbucnească-n râs, Boyd îl asigură pe comandant că va ajuta, desigur, și că era convins că unul dintre sergenții britanici avea pregătirea necesară. Mazawattee se lumină la față și bătu din palme de bucurie, transmițându-și zgomotos mulțumirile în italiană. Boyd se întoarse spre Leeming ridicând conspirativ din sprâncene, iar acesta abia se abținu să izbucnească în râs.

Sergentului Baxter, care avea experiență ca armurier, îi fu dată de către Boyd sarcina de a scoate piesele mitralierei din cutie, de a le curăța de unsoare și de a le îmbina. Câțiva paznici italieni stăteau în jur și-l urmăreau muncind, fascinați și încântați să vadă cum mitraliera era asamblată pe păturile întinse pe pământ. Când Baxter termină, mitraliera neagră din metal, cu aspect amenințător, stătea pe tripod cu o cutie de benzi de muniție pregătită lângă ea. Paznicii îl băteau pe umăr pe Baxter sau îi strângeau mâna, ridicându-i în slăvi geniul, cu voce tare. Baxter se îndreptă agale spre Boyd, care stătea sprijinit de un zid și urmărea întreaga scenă. Paznicii nu-l observară; aveau atenția concentrată exclusiv asupra noii lor arme. Baxter scoase o mână murdară de unsoare din buzunar și deschise palma când trecu pe lângă Boyd, arătându-i două arcuri mici.

— Ești un om de treabă, murmură Boyd în barbă, scapă de ele.

— Domnule, replică Baxter cu un zâmbet complice pe față, dacă italienii o să încerce să tragă vreodată cu arma, o să aibă parte de o surpriză.

•

Boyd și Leeming descoperiră curând că erau două tipuri de italieni care-i păzeau: fasciști sarcastici și oameni care erau fie neutri, fie susținători ai britanicilor. Din fericire, soldații care-și făceau, pur și simplu, datoria în război și n-aveau resentimente de natură politică sau personală față de britanici îi depășeau numeric pe acoliții înrăiți ai lui Mussolini. Britanicii își dădură seama că metoda cea mai bună pentru a scăpa de fasciști era prin corespondență. Autoritățile militare din Roma erau preocupate de fraternizarea dintre paznici și prizonieri, așa că britanicii scriau celor de-acasă scrisori cu termeni laudativi la adresa câte unui paznic cu înclinații fasciste, ridicându-i în slăvi decența și generozitatea. De obicei, era nevoie de vreo trei astfel de scrisori din partea celor cinci prizonieri britanici pentru ca autoritățile din Roma să-l repartizeze discret altundeva pe soldatul care le încălcase directivele, cel mai adesea pe frontul din Libia.

•

Doi subofițeri italieni care vorbeau engleză, plutonierul Maresciallo și sergentul Conti, îl ajutau pe baronul Ricciardi să stea cu ochii pe prizonieri. În vârstă de șaizeci de ani, Maresciallo le lăsă repede lui Boyd și celorlalți prizonieri impresia că era inofensiv, Leeming descriindu-l drept „un șmecher bătrân, foarte simpatic”.[101] Înainte de război, Maresciallo a lucrat într-o agenție de turism. John bănuia că anii în care a fost nevoit să se confrunte cu călători agitați și obosiți i-au dezvoltat o atitudine pacifistă. Un bun povestitor, lui Maresciallo îi plăcea să spună povești deocheate.

Sergentul Conti avea doar douăzeci și unu de ani și a crescut sub regimul fascist. Îl putea cita literalmente pe Mussolini și vorbea tot felul de bazaconii despre o rasă italiană superioară, însă nici Boyd, nici Leeming nu-l vedeau drept altceva decât un tânăr spălat pe creier și inofensiv. Cel mai important moment din săptămână pentru el era miercuri dimineața, când îi ajungea revista militară fascistă. Stătea și citea articolele din ea, cu buzele mișcându-i-se în tăcere, pe urmă se agita aflând de

[101] *Ibidem,* p. 60 (n.a.).

faptele de vitejie scornite și oprea câte-un prizonier, căruia-i împuia capul cu povești înfiorătoare despre eroismul celor de pe câmpul de luptă.[102] Nimeni nu-l lua pe Conti în serios. Leeming îl considera „un băiat decent și binevoitor, mereu gata să ajute pe toată lumea. Educația fascistă pe care a primit-o n-a făcut altceva decât să-l umple de confuzie și să-i bage mintea-n ceață, accentuându-i instinctele primare”.[103]

•

Rutina prizonieratului la Villa Orsini le dădu prizonierilor prima idee de evadare. Paznicii s-au obișnuit cu activitățile zilnice. Deși vigilent, locotenentul Ricciardi nu era ostil față de ei, iar lui Boyd și Leeming li s-au acordat în mod special niște libertăți în perimetrul vilei, care puteau fi folosite în scopuri secrete și subversive. Mai mult, se părea că italienii nu bănuiau că un vicemareșal al forțelor aeriene era capabil de o tentativă de evadare. După o perioadă lungă de gândire, Boyd îi prezentă lui Leeming un plan la care lucrase.

— Așa cum știi, pe timpul zilei, santinelele sunt postate la intrarea în grădină, spuse Boyd în camera lui în seara aceea. Evident, este imposibil pentru oricine să treacă neobservat prin cordonul de santinele ziua în amiaza mare.

Leeming fu de acord, indicând faptul că santinelele patrulau la mică depărtare unele de altele și nu erau prea multe locuri de ascuns.

— Știm că în fiecare seară santinelele vin în grădină și formează un cordon în jurul vilei, continuă Boyd, apropiindu-se de subiectul discuției. Chiar acum, sunt doar la vreun metru de ziduri.[104]

— Asta înseamnă că, pe timpul nopții, oricine pleacă din casă *o să fie* văzut, domnule, zise Leeming încruntându-se, căzut pe gânduri.

— Păi, m-am gândit la asta. Cum e imposibil să treci printre santinele ziua sau noaptea, trebuie să le lăsăm noi să treacă.

— Ce-ați spus, domnule? întrebă Leeming, confuz.

— În fiecare seară o să ne plimbăm prin grădină cu trendurile pe noi, îl lămuri Boyd. O să facem așa vreo câteva săptămâni, să se obișnuiască macaronarii cu noi. Începem mereu la apus, chiar

[102] *Ibidem,* p. 66 (n.a.).

[103] *Ibidem,* pp. 66-67 (n.a.).

[104] *Ibidem,* p. 73. (n.a.).

înainte să mărșăluiască santinelele prin grădină și să se apropie de vilă pentru rondul de noapte.

Boyd făcu o pauză și aprinse pipa.

— Schema e simplă, John, continuă Boyd, pufăind satisfăcut. Într-o seară, în loc să intrăm în casă, cum facem de obicei la încheierea plimbării, urcăm zidul grădinii.

Leeming încuviință, înțelegând care era planul lui Boyd.

— Odată ce trecem zidul, n-o să încercăm să mergem mai departe, pentru că altfel o să dăm de santinele. În schimb, o să stăm liniștiți lângă zid. Am observat un loc în care sunt destul de multe tufe. Probabil că n-o să fim văzuți în lumina amurgului.[105]

— Pe urmă așteptăm să intre santinelele în grădină și să-și ocupe posturile obișnuite în jurul casei, consimți Leeming.

— Exact, replică Boyd zâmbind. Între noi și câmpul deschis n-o să existe niciun paznic.

— E *atât* de simplu. *Ar putea* fi un plan bun.

— Gândește-te, John! Santinelele o să presupună că ne-am întors în vilă. Nimeni n-o să-și dea seama că am șters-o decât la micul dejun. O să avem un avans de treisprezece ore!

Se luă hotărârea ca Boyd și Leeming să rămână ascunși în tufe până când avea să se lase întunericul, apoi să meargă până la gara aflată la vreo patru kilometri depărtare. „Hainele de evadare” constau în pantalonii albaștri ai uniformei RAF, pantofi negri, trenduri de civili și pălării negre din fetru, acestea din urmă fiindu-le puse la dispoziție cu generozitate de către italieni, pentru că au salvat puține lucruri din trusele personale din Wellingtonul prăbușit în Sicilia.

— Străzile vor fi întunecate și sunt destul de sigur că hainele noastre de evadare vor trece neobservate în lumina slabă, adăugă Boyd.

— O s-avem bătaie de cap când o să cumpărăm biletele, domnule, fu de părere Leeming. Adică o să fim nevoiți să ne încercăm norocul cu limba italiană.

— *Due biglietti per Roma, per favore*[106], rosti Boyd într-o italiană greoaie, dar destul de acceptabilă.

— Deci mergem la Roma? întrebă Leeming.

— Da, la Vatican, la ambasada britanică de acolo.[107]

---

[105] *Ibidem,* pp. 74-75. (n.a.).

[106] *Două bilete pentru Roma, vă rog* (în it. în orig.). (n.tr.).

[107] *Ibidem,* pp. 73-75. (n.a.).

În următoarele două săptămâni, Boyd și Leeming începură să se pregătească. Făceau exerciții în grădină, așa cum căzuseră de acord, dându-le santinelelor falsa impresie că totul era normal. Apoi, în fiecare noapte, Leeming se strecura pe acoperișul vilei și urmărea santinelele, observând locurile bune pentru a se ascunde, lumina și întunericul, fazele Lunii. Cerceta starea vremii, dacă avea să fie vânt sau ploaie, încercând să-și dea seama care ar fi cel mai bun moment pentru a evada. El se dovedi a fi un ajutor de neprețuit. „Era un om deosebit de isteț, își amintea generalul-locotenent Neame, foarte insistent și hotărât”.[108] Aceste calități l-au ajutat pe Leeming să afle mai multe despre mersul trenurilor spre Roma din gara din Sulmona, prin „discuții” aparent nevinovate cu paznici care nu-și dădeau seama despre ce era vorba. Reuși chiar să-l convingă pe un paznic să-i arate o hartă a Romei și memoră o rută spre teritoriul neutru al Vaticanului.[109]

Singura verigă slabă din planul lor erau banii. Aveau nevoie de lire italiene și în acest sens demarară negocierile pentru a obține niște lire în perioada de două săptămâni în care au făcut exerciții. Era complicat, dar italienii le permiteau ofițerilor luați prizonieri de război să-și extragă o parte din plata normală prin guvernul italian, care avea să fie apoi rambursată prin autoritățile de la Londra.[110] Apoi, într-o zi de luni din aprilie 1941, sosiră lirele. Însă în noaptea aceea cu Lună plină, Leeming aprecie că era prea multă lumină ca să se ascundă și riscau să fie văzuți. Ignorarea acestui aspect important prezenta un risc esențial. Boyd și Leeming căzură de acord, fără tragere de inimă, să amâne evadarea cu o săptămână. Dar amândoi își păstrară veselia, aveau nevoie doar de condițiile de luminozitate potrivite și puteau să plece de-acolo.

•

— Ce-i ăsta? întrebă Adrian Carton de Wiart când un ofițer italian zelos îi oferi un pahar.

---

[108] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[109] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 76. (n.a.).

[110] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

— Whisky cu sifon, domnule general, răspunse ofițerul.

De Wiart se uită la băutură de parc-ar fi fost otrăvită, apoi o trânti pe masă, fără s-o atingă.

— Credeam că toți englezii beau whisky cu sifon, zise ofițerul zâmbind neconvingător.

— Păi, nu și ăsta, replică de Wiart îmbufnat.[111]

Între cei doi ofițeri italieni stătea un căpitan german din poliția locală. Deși de Wiart era prizonierul italienilor, germanii insistau să fie prezenți la „interogatoriul" său, pentru a obține informații folositoare pentru Reich.

Investigatorii sperau că un pahar de ceva bun avea să-i dezlege limba bătrânului general, dar se înșelau amarnic. „Detest whisky-ul, scria de Wiart despre întâlnire, [și] nu i-a ajutat la nimic..."[112]

Ofițerii italieni și germani care conduceau interogatoriul schimbară tactica și încercară să-și facă o idee despre sarcina primită de Carton din partea Aliaților, deși toate manevrele lor fură întâmpinate cu același răspuns de către țâfnosul lor interlocutor.

— Carton de Wiart, Adrian, general-maior în armata britanică.[113]

•

Interogatoriul generalului de brigadă Edward Todhunter fu mai puțin agresiv, însă la fel de nereușit. Fusese mutat într-un ansamblu de barăci din Darnah, Libia, împreună cu alți ofițeri superiori, printre care locotenent-colonelul George Fanshawe, recent numit comandantul Cavalerilor Reginei (Regimentul 2 de Dragoni)[114], și generalul de brigadă „Rudolph" Vaughan, care comandase Brigada a 3-a Motorizată Indiană din cadrul Diviziei a 2-a Blindate a lui Gambier-Parry. Generalul Gambier-Parry și colonelul Younghusband li se alăturară mai târziu.[115] Prizonierii dormiră pe paturi de campanie și fură tratați și hrăniți bine.

---

[111] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 183-184 (n.a.).

[112] *Ibidem.* (n.a.).

[113] *Ibidem,* p. 184. (n.a.).

[114] În original *Queeris Bays* (*2nd Dragoon Guards*), regiment de cavalerie creat în 1685 în Marea Britanie. (n.tr.).

[115] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

În 12 aprilie 1941, generalul de brigadă Todhunter fu luat de un ofițer german și dus cu mașina în Benghazi. Fu cazat la hotelul Grand Italia înainte să se îmbarce a doua zi într-un avion de transport Luftwaffe spre Tripoli. La scurt timp după aterizare fu preluat și chestionat „de mai mulți oameni, interogatoriu care deveni în cele din urmă o discuție amicală despre situația mondială la un pahar de whisky cu sifon”.[116] În ambele cazuri, nici de Wiart, nici Todhunter n-au dat informații inamicilor. Investigatorii germani și italieni le acordară ofițerilor britanici tot respectul cuvenit rangului și-i chestionară sumar.

Todhunter fu condus cu mașina la Barăcile Cavaleriei, unde-l întâlni pentru prima oară pe de Wiart. Cei doi ofițeri aveau multe de discutat, iar italienii le acordară libertate de mișcare în perimetrul barăcilor, ofițerii și soldații lor salutându-i de fiecare dată pe cei doi britanici care se plimbau de colo colo, încercând să găsească un înțeles situației lor.[117] Totul părea parcă ireal. De Wiart și Todhunter primiseră camere cu baie comună și luau masa cu ofițerii italieni de două ori pe zi. Deoarece ofițerii nu vorbeau engleză și prizonierii nu vorbeau italiană, se descurcau toți cum puteau cu puțina franceză învățată la școală, cu excepția lui de Wiart, care, fiind pe jumătate belgian, o vorbea fluent.

•

Edward Todhunter se sprijinea de balustrada navei, cu spatele la silueta înaltă și slabă a lui de Wiart, care stătea lângă el și scruta uscatul. În spatele ochelarilor, ochii lui Todhunter se umeziseră. Vaporașul care-i ducea pe cei doi prizonieri de război britanici a făcut o escală în golful Napoli în 22 aprilie 1941, după ce a trecut pe lângă orașul Sorrento de pe Insula Capri. Pentru Todhunter, era un moment emoționant. „Vedeam Grand Hotel Quisisana, unde am stat, și toate locurile pe care le-am cutreierat în plimbările acelea minunate. Îmi doream să mă fi întors în timp cu paisprezece ani, să fi înotat până la țărm și să-ți fi trimis o telegramă, ca să vii la mine”, îi scria Todhunter soției sale, Betty, după câteva zile.[118]

În acel moment, sprijinit de balustrada navei, Todhunter se simțea atât de departe de casă și de cei dragi, încât aproape că-

[116] *Brigadier E.J. Todhunter to B.E. Todhunter,* 28 aprilie 1941. (n.a.).

[117] *Ibidem.* (n.a.).

[118] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

i dădură lacrimile. Își scoase ochelarii, se frecă repede la ochi și luă o gură de aer curat și sărat care-l liniști.

Călătoria lui Todhunter și de Wiart a început în 16 aprilie când, după ce au luat prânzul în Barăcile Cavaleriei, au fost trimiși în portul Tripoli la bordul unui vaporaș cu aburi, de 5 000 de tone. Un ofițer italian destul de îngâmfat și scrupulos fu repartizat drept escortă, dar odată urcați la bord, acesta nu-i mai supraveghe din scurt, fericit că putea să meargă acasă în vizită imediat ce-și trimitea oamenii aflați în grijă pe țărmul italian, în siguranță. De Wiart l-a botezat pe noul lor prieten Tutti Frutti.[119]

Cei doi britanici primiră câte o cabină, însă nava rămase staționată zile întregi. Mai fură aduși la bord prizonieri britanici, printre care câțiva ofițeri din Brigada de Pușcași și Regimentul Regal de Tancuri, iar Todhunter și de Wiart, care avea mare grijă de propria sănătate, se apucară să se plimbe pe ambarcațiune, pentru a scăpa de plictiseala așteptării.

Moralul lui de Wiart fu ridicat de un gest generos din partea unui general italian venit în vizită. Carton încă n-avea chipiu, al lui fiind în trusa aflată la bordul Wellingtonului doborât. Generalul italian îi făcu rost de un chipiu de ofițer britanic „pe care l-a înfășurat într-o banderolă roșie și mi-a redat demnitatea”.[120]

Decizia de a rămâne staționați într-un port inamic se dovedi greșită, deoarece avu loc un raid al RAF. Căzură bombe în jurul portului, dar niciuna nu ateriză în apropierea navei. Oricum, toți prizonierii și italienii deopotrivă erau nerăbdători să scape de acolo. Nava a ridicat ancora în 19 aprilie și a acostat lângă cheiul din Napoli în data de 21, după o traversare fără evenimente neplăcute.[121] De Wiart s-a rugat să apară un submarin britanic, ca să-și încerce norocul pe mare, însă n-a zărit niciun periscop.

În acea seară, Todhunter și de Wiart puseră piciorul pe pământ italian. Tutti Frutti îi escortă până la un tren și le dezvălui destinația finală – Sulmona, în regiunea Abruzzi. Ambii prizonieri se așteptau la vreun lagăr, dar Tutti Frutti nu le oferi

---

[119] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 184. (n.a.).

[120] *Ibidem.* (n.a.).

[121] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

mai multe detalii. Cei doi ofițeri britanici călătoriră singuri într-un compartiment de clasa I, prin zona rurală italiană cufundată în întuneric. După ce plecă din Roma, trenul începu să străbată munții și în vagon se făcu frig. Todhunter și de Wiart simțiră schimbarea temperaturii, fiind îmbrăcați în uniforme pentru deșert.

•

Într-o zi de joi, izbucni harababura în fața Villei Orsini. Colonelul Mazawattee aproape alerga în timp ce intră pe porțile vilei fluturând într-o mână o foaie de hârtie și în cealaltă batista murdară.

— Mulți, mulți, mulți, țipa el în engleză.

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd și căpitanul de aviație Leeming intrară în curte ca să-l întâlnească pe locotenentul Ricciardi.

Mazawattee aproape țopăia pe loc, nasturii uniformei abia ținându-i burdihanul. Se grăbi spre Boyd și-i flutură foaia de hârtie pe sub nas.

— Mulți, mulți, țipa Mazawattee. Toți de cel mai mare rang! Uitați, am aici numele lor!

— Ce Dumnezeu tot bălmăjești acolo? întrebă Boyd întinzându-se după hârtie, dar Mazawattee i-o smulse și începu să citească numele de pe ea cu vocea lui cu accent puternic.

— Uitați, sir O'Connor, Richard; sir Neame, Philip; lord Carton de Wiart, Adrian. Uitați, sunt *foarte* mulți – sir general Gambier-Parry, coloneii Combe, Todhunter și lordul Younghusband. Foarte mulți. Războiul s-a încheiat. Anglia nu mai poate continua. Nu, cu siguranță, categoric.[122]

Cu o față de parcă-i tuna și-i fulgera, Boyd se ridică pe vârfuri, fiindcă nu era foarte înalt, și-i aruncă o privire cruntă colonelului care nu-și mai încăpea-n piele de bucurie.

— Pe Churchill nu l-ați prins, nu-i așa? tună Boyd.

Mazawattee rămase nemișcat, perplex, apoi plecă târându-și picioarele și bombănind despre mai mulți prizonieri, mulți paznici, multă sârmă ghimpată și mai multe responsabilități.

Boyd se întoarse către Leeming, clătinând din cap.

[122] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 76. (n.a.).

— Nu cred o iotă, spuse el, serios. Pariez că ăștia au prins un colonel și pe ceilalți și i-au imaginat.[123]

Leeming doar încuviință și se întrebă cum rămânea cu evadarea lor planificată atât de meticulos.

[123] *Ibidem,* p. 77. (n.a.).

Capitolul 4

Oameni de onoare

„Dacă oamenii pe care-i avem aici reprezintă un exemplu al forțelor britanice, nu văd cum am putea pierde războiul!”

Owen Tudor Boyd,
vicemareșal al RAF
Villa Orsini, 1941

Când căpitanul de aviație Leeming dădu prima oară cu ochii de silueta înaltă a lui Adrian Carton de Wiart în timp ce acesta cobora dintr-o mașină militară italiană la porțile vilei, în 23 aprilie 1941[124], crezu că are vedenii. Nu înțelegea cum reușise un general atât de bătrân, cu evidente probleme de sănătate, să se apropie de front, darămite să mai și cadă în mâinile inamicilor.

De Wiart a ajuns de la gara din Sulmona împreună cu generalul de brigadă Todhunter și a descoperit că vila era deja plină-ochi de cadre militare cu grade înalte. De la anunțul plin de entuziasm al capturării atâtor ofițeri superiori Aliați făcut de colonelul Mazawattee, Villa Orsini a fost invadată de ceea ce Leeming descria cu sarcasm ca fiind „o adunătură de generali care sporovăiau continuu”. Ca „șef al popotei”, Leeming trebuia să organizeze totul pentru nou-sosiți, asigurându-se că erau destule alimente la vilă și suficiente paturi, tacâmuri și așternuturi. Mazawattee îl ajuta, însă căpitanul de aviație uită să comande jumătate din lucrurile esențiale. Numărul prizonierilor din lagăr a crescut simțitor.

Mazawattee a mai vizitat o dată *Campo 78* din Sulmona și a adus zece oameni care să îndeplinească rolul de „servitori” la

[124] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

vilă. Cu tot cu ofițerii superiori, în vilă erau douăzeci și unu de prizonieri.

Leeming păși în față și-i strânse lui de Wiart mâna pe care o mai avea, prezentându-se. Peticul negru și mâneca goală erau completate, după cum își amintea Leeming, „de o mustață care-i dădea un aspect fioros și o atitudine de parcă ar fi vrut să-l agațe pe diavol de catarg”.[125]

Când află despre circumstanțele în care a fost capturat de Wiart, fu uluit. Bătrânul general și-a pierdut cunoștința când Wellingtonul s-a prăbușit în apă, pe urmă și-a revenit în simțiri și a înotat opt sute de metri, cu o singură mână, spre țărm, trăgând după el un pilot mult mai tânăr și cu un picior rupt. „Privindu-l, gândul îți zbura la un pirat cu un pumnal în gură care se cățăra pe o parte a unei corăbii comerciale de odinioară”.[126]

Se iviră imediat probleme în privința aranjării dormitoarelor. Vila era mare, însă nu fusese concepută pentru a găzdui atât de mulți oameni. Situația era înrăutățită de faptul că, evident, ofițerii superiori, oameni cu un anumit rang și, desigur, de o anumită vârstă, aveau nevoie de camere proprii. Boyd o cedă pe a lui generalului Neame, care, fiind cel mai vârstnic, fu desemnat „tatăl lagărului”. Vicemareșalul forțelor aeriene se mută în camera lui Leeming, ceea ce însemna că ofițerul de rang inferior era nevoit să lase și el camera liberă. Căpitanul de aviație se mută pe acoperiș, unde era un fel de seră, și rămase acolo.

Cât fu ziua de lungă, soldați italieni și englezi de alte ranguri, asudând și înjurând, se agitară în jurul vilei. Au mutat mobilă, au cărat provizii și s-au străduit, în general, s-o facă locuibilă, în timp ce Leeming, tot mai iritat, încerca să controleze tot felul de situații și să se confrunte cu o listă lungă de cereri și de plângeri din partea diverșilor generali și comandanți de brigadă.

Când Leeming îl conduse pe de Wiart în cămăruța lui, medicul italian al lagărului stătea ascuns în spatele lui. Doctorul, cu cele mai bune intenții, încercă să-i facă lui de Wiart un consult.

— Ia-ți naibii mâinile de pe mine! zbieră de Wiart, privind mânios, cu singurul ochi, spre doctorul îngrozit.

---

[125] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 81. (n.a.).

[126] *Ibidem.* (n.a.).

Doctorul încercă să obiecteze, dar de Wiart i-o tăie scurt:

— Nu-ți bate capul cu mine! Ai grijă de amărâții ăștialalți. Lor le place. Mie nu.[127]

Medicul se recunoscu înfrânt și plecă spășit de acolo. De Wiart pretindea că n-a rămas cu traume de pe urma prăbușirii avionului.

— N-am fost nicicând mai bine, răspunse de Wiart când Leeming îl întrebă despre eventualele traume după prăbușire. Nici urmă de durere de cap, continuă de Wiart, agățându-și bastonul de brațul mutilat. Cred că niște ore petrecute în marea rece reprezintă leacul perfect pentru leșin.[128]

Poate nu era de mirare că ordonanțele britanice l-au botezat curând „Long John Silver" pe indestructibilul general de Wiart.[129]

•

Până la sfârșitul zilei, Mazawattee avea efectivul complet de prizonieri. Vila găzduia, într-adevăr, unii dintre cei mai buni lideri militari ai Imperiului Britanic. Generalii Neame, O'Connor, de Wiart și Gambier-Parry, vicemareșalul forțelor aeriene Boyd, generalii de brigadă Todhunter și John Combe, și colonelul George Younghusband. Pentru Leeming era deprimant să audă numele de pe listă și înțelegea astfel atitudinea îngâmfată a italienilor.

Dacă lui Mazawattee i se păru că Boyd era o povară, cu agasanta lui listă de plângeri și recomandări, generalul Neame se dovedi curând a fi cu mult mai rău. Cu un simț al umorului destul de răutăcios, Neame ajunse la concluzia că, dacă-l înțepa și-l enerva mereu pe Mazawattee, și pe italieni, în general, contribuia în cele din urmă la victoria Aliaților. În acest scop, „Cerneală Verde" a scris mai multe bilete comandantului, care au dus la dispute lungi legate de cutare sau cutare clauză a Convenției de la Geneva și de drepturile prizonierilor de război, la modul general.

Spre onoarea lui, în loc să-i spună lui Neame să-și țină gura și să-și vadă de ale lui, Mazawattee intră în jocul generalului, însă nu câștigă niciuna dintre dispute. Italienii, indiferent cât erau de

---

[127] *Ibidem.* (n.a.).

[128] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 180. (n.a.).

[129] Căpitanul piraților din *Comoara din insulă,* romanul scriitorului scoțian Robert Louis Stevenson. (n.tr.).

frustrați și de iritați, rămâneau mereu corecți și politicoși, iar Neame și ceilalți prizonieri foloseau de multe ori acest lucru împotriva lor. Lui Neame îi mergea, pur și simplu, mintea prea repede pentru un comandant.

Una dintre problemele care chiar îl scoteau din sărite pe Neame era supraaglomerarea vilei. Situația era, după părerea lui, intolerabilă, iar italienii trebuia să mute prizonierii pe o proprietate mai spațioasă. Când se confruntă cu Mazawattee în legătură cu această problemă, comandantul recurse la vechea metodă pe care a folosit-o și cu Boyd, și anume de a fi de acord cu tot ce spuneau prizonierii, dar fără a face nimic concret. Leeming îl informase deja pe Neame despre această tactică a lui Mazawattee, dar Neame nu se putu abține să nu forțeze nota și să-l dea de gol pe Mazawattee ascultând răspunsurile tot mai ridicole pe care acesta le dădea.

— Sigur, sigur, șuieră Mazawattee, când Neame ceru o proprietate mai spațioasă, vă dăm un conac *mare.* Acum vi se pregătește un *palazzo.*

— Un palat? se arătă mirat Neame, ridicând bănuitor dintr-o sprânceană.

— Sigur, sigur; un palat cu *mult* loc într-un parc *mare,* continuă Mazawattee, trăgându-se de gulerul uniformei, care dintr-odată părea mai strâns ca de obicei.

— Sunt căprioare-n parc? întrebă Neame.

Leeming, care stătea lângă general, se întoarse cu spatele, râzând cu gura până la urechi.

— Bineînțeles, răspunse comandantul, desfăcând palmele în față. Multe căprioare, *si,* multe.

— Și piscină? continuă Neame.

— *Absolut* sigur, răspunse Mazawattee, cu fața tot mai scăldată în sudoare.

— Când?

— *Perdono*?[130]

— Când plecăm? întrebă Neame nerăbdător.

— A, da, am înțeles. Imediat plecați, răspunse Mazawattee, încuviințând triumfător, *ei bine*... peste câteva zile.[131]

---

[130] *Mă scuzați*? (în it. în orig.). (n.tr.).

[131] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 92. (n.a.).

În săptămânile care urmară, de câte ori ridica Neame problema mutării în prezența lui Mazawattee, avea parte de aceleași promisiuni deșarte. Discutând chestiunea cu locotenentul Ricciardi, un om „cu un aer distins și discret, dar de o istețime îngrijorătoare, care-i depășea cu mult vârsta”[132], prizonierii fură asigurați că era planificată, într-adevăr, o astfel de mutare. Aveau să ajungă în nord, probabil în Lombardia sau Piemont. Astfel, prizonierii erau mult mai aproape de Elveția. La o săptămână după sosirea celorlalți generali, Boyd și Leeming căzură de acord să amâne toate tentativele de evadare până când ajungeau la noul lagăr. Se părea că aveau să fie cu 320 de kilometri mai aproape de o țară neutră. Elveția părea o posibilitate mai tentantă decât micul și bine păzitul Vatican.

•

Într-o dimineață de vară, locotenentul Ricciardi trase perdelele de la fereastra dormitorului și rămase cu gura căscată de uimire. La geam atârna un pistol semiautomat Beretta, suspendat de o sfoară legată de piedica trăgaciului. Înjurând, căută rapid prin cameră, având o senzație de nod în stomac. Îi lipsea pistolul. Deschise geamul și se aplecă. Sfoara ducea în dormitorul de deasupra lui. Dezlegă repede arma și o examină. Era a lui; n-avea niciun dubiu. Scoase încărcătorul – era încă plin. Clătinând din cap, în semn că nu-i venea să creadă, rămase o vreme pe loc, scăldat în lumina soarelui de dimineață, cu pistolul greu în mână, încercând să-și dea seama cum la pierdut și de ce i-a fost înapoiat într-o manieră atât de ciudată. Nu află cine i la luat și i l-a returnat printr-o astfel de metodă nemaivăzută.

De fapt, Ricciardi și-a pierdut pistolul cu o zi înainte, când a plecat la picnic cu prizonierii. Și de când a sosit lotul principal de generali în aprilie, paznicii se deosebeau cu greu de prizonieri. Boyd și Leeming au discutat problema evadării cu Neame și nou-sosiții. De Wiart și Dick O’Connor s-au împrietenit repede[133] și au devenit complici, concepând tot felul de scheme de evadare. Cu toții au tras concluzia că vor înceta să mai încerce până când vor ajunge la noul loc de detenție.

---

[132] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 186. (n.a.).

[133] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brasseys, 1989), p. 142. (n.a.).

Din Sulmona era dificil să se evadeze. Nu vila însăși reprezenta o provocare, ci dispunerea ei. Cu excepția Vaticanului, era departe de orice frontieră, iar coasta Mării Adriatice era bine păzită. Generalii aflară de la rarii vizitatori din *Campo 78,* marele lagăr de prizonieri de lângă Sulmona, că au avut loc acolo câteva tentative de evadare, însă cei care au scăpat au fost prinși repede.[134]

În schimb, Boyd le sugeră să-i „adoarmă" pe italieni, să le dea falsa impresie că totul era în regulă, părând să coopereze cu ei. Relațiile dintre paznici și prizonieri deveniră mai cordiale, chiar amicale, fapt demonstrat de lungile plimbări și picnicuri permise prizonierilor în apropierea vilei. Acestea ajutau la alungarea plictiselii pe care toți prizonierii o simțeau din plin. Înainte de a fi luați prizonieri au avut cariere active, solicitante și responsabilități mari, dar în acel moment lipsa unei activități le măcina nervii. Todhunter îi scria mamei sale despre cât de cumplită devenise plictiseala. Prizonierii aveau nevoie să-și ocupe timpul și o puteau face cu cărți sau cu „orice soi de porcărie de joc".[135] Aveau doar cărți de joc, dame și table ca să-și petreacă serile. Ambasada Statelor Unite le-a promis echipament de badminton și o masă de ping-pong, dar încă le așteptau.

Italienii le permiteau să meargă la cumpărături în apropiere, în Sulmona, spre marea încântare a lui de Wiart, care-și salvase doar hainele de pe el și bastonul din bambus după prăbușirea Wellingtonului în Mediterana. Magazinul lui favorit era Unione Militare, o versiune italiană a organizației britanice nonprofit Navy, Army and Air Force Institutes (NAAFI), creată în 1921, de unde putea cumpăra îmbrăcăminte și încălțăminte militară italiană de bună calitate.[136]

În acea vară, vremea fu în mare parte perfectă, cu excepția unei perioade urâte în mai. „Am avut o săptămână cu o vreme înfiorător de rece care ne face... viața, în general, jalnică"[137], scria Todhunter tatălui său, cu amărăciune. Însă odată ce

---

[134] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 187. (n.a.).

[135] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 4* mai 1941. (n.a.).

[136] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 186. (n.a.).

[137] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 11 mai 1941. (n.a.).

vremea se înseninã, reîncepurã ieșirile, plimbările care făceau atât de mult bine moralului prizonierilor. Deși erau bine păziți pe durata acestor ieșiri, se părea că paznicilor le plăceau la fel de mult ca și prizonierilor. Generalii erau suficient de vârstnici pentru a le fi tați sau chiar bunici multora dintre tinerii recruți italieni, care păreau năuciți și chiar jenați că erau nevoiți să păzească niște bătrânei atât de simpatici. Dar când apărea câte-o ocazie, britanicii nu ezitau să profite de ea.

Pe durata unei plimbări lungi, Leeming îi cără pe umăr rania lui Ricciardi. Paznicii și prizonierii aveau tendința de a munci cot la cot, ajutându-se reciproc să care mâncare și alte provizii pentru picnic. Ricciardi își scosese mai devreme pistolul din toc și-l înghesuise în raniță, uitând de el. Leeming observă arma ascunsă printre conservele de mâncare pe care aveau de gând să le încălzească atunci când se instalau. Când nu era nimeni atent, luă repede pistolul din raniță și-l ascunse sub cămașă.

Mai târziu în acea seară, reveniți la vilă, Leeming îi arătă lui Boyd pistolul Beretta. Boyd rămase perplex.

— Va trebui să-l dai înapoi, spuse el.

— Să i-l dau înapoi, dar de ce, domnule? întrebă Leeming, ușor demoralizat.

— Când o să-și dea Gussie seama că l-a pierdut, o să înceapă tot felul de cercetări. Dacă s-ar afla că îl ai tu, ar fi un lucru grav. Trebuie să i-l dai imediat înapoi, insistă Boyd.[138]

Leeming înțelegea punctul de vedere al lui Boyd. Însă nu putea, pur și simplu, să meargă la Ricciardi și să-i dea arma înapoi, care îi va raporta problema lui Mazawattee, iar Leeming avea să dea de belea. După ce se gândi o bucată de vreme, Leeming veni cu năstrușnica ideea de a suspenda pistolul de o sfoară la geamul dormitorului lui Ricciardi din camera de deasupra.

•

Livrarea bruscă și neașteptată a unui stoc mare de pachete de la Crucea Roșie la vilă, în 4 mai 1941, fu un eveniment important pentru prizonieri. Generalii de brigadă Todhunter și Combe au primit sarcina de a le sorta. „John Combe și cu mine semănăm destul de bine cu doi copii cam certăreți care stăteau

[138] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 89. (n.a.).

pe podea și desfăceau cadourile de Crăciun”[139], îi scria Todhunter mamei sale. Conținutul pachetelor era o completare a meniului conceput de Leeming și cei doi bucătari, sergentul Baxter și ajutorul lui, un fost bucătar de la hotelul de cinci stele Claridge, din Londra, preferat de către membrii Casei Regale și considerat chiar o anexă a acesteia. Dar deja existau tensiuni între generalii înghesuiți laolaltă în vila supraaglomerată.[140] „Te apuca râsul văzând nouă ofițeri respectabili, de vârstă mijlocie, cum se certau că John și cu mine n-am împărțit ciocolata în mod corect”.[141]

Proviziile fură servite în seara următoare, când prizonierii dădură o petrecere pentru a sărbători ziua de naștere a lui de Wiart. Baxter făcu un tort folosind o parte din prețioasa lor ciocolată de la Crucea Roșie și adăugă ulterior în vârf literele „C de W” din spaghete. Dineul special oferit de Crucea Roșie a constat din conserve cu carne de pui și cârnați.

Cei zece prizonieri de alte ranguri pe care i-a adus colonelul Mazawattee la vila de la *Campo 78* se ocupară de curățenie și de gătit pentru generali. În schimb, ofițerii superiori se dedicară unor activități utile, care scoteau la iveală talente ascunse și extrem de folositoare evadării.

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd și colonelul Younghusband se dovediră a fi tâmplari excelenți. Au construit cotețe și țarcuri pentru iepurii pe care generalul de brigadă Todhunter îi creștea ca să suplimenteze rația de carne proaspătă destinată prizonierilor și găinilor generalului de brigadă Combe[142] Comandantul le permise prizonierilor să transforme un mic garaj într-un atelier de tâmplărie și să cumpere o masă și unelte. Ocazional, erau ajutați de doi paznici, unul care a construit dulapuri în viața de civil, iar celălalt, un lustruitor francez.

Generalul Neame, câștigător al Crucii Victoria, campion olimpic, explorator și vânător, luă acul și ața-n mână și se apucă să coasă goblenuri frumoase, spătare și șezuturi pentru scaune.

---

[139] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 4 mai 1941. (n.a.).

[140] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, ApL 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[141] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 4 mai 1941. (n.a.).

[142] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 2 iunie 1941. (n.a.).

Un alt hobby al lui era să-i scoată din minți pe italieni, și se descurca de minune la ambele.

Todhunter fu incapabil să crească iepuri, cunoscuți pentru rapiditatea cu care se reproduceau.

— Ăsta ar face-o căruță de bani în Australia, glumi Boyd la popotă într-o seară. Păi, cred că guvernul australian l-ar plăti pe Todhunter cu oricât ar cere.[143]

Combe se agita pentru cele șaisprezece găini ouătoare pe care le avea, cu devotamentul unei mame față de copiii ei. Însă, ca și în cazul lui Todhunter și al iepurilor săi, producția de ouă pentru masă se dovedi deficitară. Găinile lui Combe fie „nu se ouau", fie „își mâncau ouăle".[144] Găinile-l enervau cel mai tare pe sergentul Baxter, deoarece acopereau cu excremente treptele spre bucătărie.

Unii dintre prizonieri se apucară de grădinărit, încercând să facă ordine în grădina pe care au găsit-o la sosire plină de buruieni și au început să facă parcele pentru a cultiva legume proaspete pentru masă. Astfel de munci fizice, deși reprezentau o ieșire din rutina prizonieratului, erau importante și pentru a le menține condiția fizică generalilor de vârstă mijlocie, fiind astfel pregătiți pentru orice eventuală evadare. „Primul șoc al capturării a trecut, își amintea Leeming, entuziasmul instalării s-a potolit; viața a devenit monotonă. Zi după zi, aceleași banalități, aceiași oameni, aceleași voci, aceleași gesturi. În mica noastră comunitate, izolată de lumea exterioară, au început să apară mici izbucniri de iritare, de nerăbdare".[145]

Menținerea în formă era luată în serios, și nu doar de către Carton de Wiart, care, din cauza rănilor, nu era în stare să muncească, folosindu-și doar o mână, ci de toată lumea. „Înainte de prânz, dau ocol grădinii pe jos de douăzeci și patru de ori, cât de repede pot, cred că-i vorba despre vreo șase kilometri, scria Todhunter. De obicei, fac vreo optsprezece ture dimineața și apoi merg la o plimbare după-amiaza cu unul dintre ofițerii de gardă".[146]

---

[143] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 96. (n.a.).

[144] *Ibidem,* p. 95. (n.a.).

[145] *Ibidem,* pp. 93-94. (n.a.).

[146] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Betty Todhunter,* 30 aprilie 1941. (n.a.).

Generalul de brigadă Todhunter, ca și toți prizonierii, cu excepția lui de Wiart, începu să învețe italiană. Dick O'Connor studia foarte serios și curând avea să se exprime destul de fluent. Era evident că asta îi ajuta după ce vor evada. De Wiart nu putea fi convins. Într-o zi, unul dintre ofițerii italieni făcu greșeala de a-l întreba dacă nu voia să profite de „ocazia unică" de a învăța limba țării.

— Nu vreau să vă-nvăț limba asta spurcată, zbieră de Wiart, drept răspuns.[147]

În schimb, „Long John Silver" se bronza pe terasă sau studia șopârlele mici care-și făceau veacul prin grădină. Generalul de brigadă Todhunter era unul dintre prizonierii, printre care se număra și generalul O'Connor, care perseverau cu italiana. „Pentru a nu mă plictisi, învăț italiana, dar fără prea mare succes", scria el acasă.[148] El aduna și articole din ziare și reviste italiene și le traducea cu mare efort în engleză, concepând un buletin informativ pentru ceilalți prizonieri.[149] Începu să le scrie și prietenilor, familiei și diverselor organizații, ca să le ceară cărți, pe care le-a adunat într-o mică bibliotecă, drept un alt sprijin în lupta cu plictiseala. Dar cărțile pe care le primi le considera doar o altă glumă nesărată. „Aveam un pachet cu cărți, de la Crucea Roșie, pentru care eram recunoscători, însă era o selecție destul de ciudată, cărți adunate, cred, de la tot felul de instituții britanice din Roma, care s-au închis între timp, scria Todhunter. În acest pachet era volumul I dintr-o lucrare amplă de *Sociologie aplicată,* volumul II din *Flora și fauna Sardiniei,* o carte din 1885 despre mormintele papilor și o carte cu ilustrații destul de sumbre din parcul național Dartmoor realizate în 1901. Pe lângă acestea, *A Bachelor Girl in Burma – Celibatara din Birmania,* de Geraldine Edith Mitton, și *The Work of the Church in the Malay Peninsular from 1900 to 1905 – Activitatea Bisericii în Peninsula Malay între 1900 și 1905,* de Francis Septimus Hollis, episcopul Bisericii Anglicane din Labuan și Sarawak, provincii din Asia de Sud-Est, cu autograful

---

[147] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 188. (n.a.).

[148] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 2 iunie 1941. (n.a.).

[149] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 28 iunie 1941. (n.a.).

autorului, ne-au umplut de încântare”[150], nota Todhunter, plin de sarcasm.

Singurul prizonier care nu era în stare nici să muncească, nici să se bucure de colecția aflată în dezordine, dar tot mai mare de volume a lui Todhunter era generalul de Wiart. „Unicul braț îl împiedică să se ocupe de tâmplărie sau de grădinărit, iar unicul ochi îl împiedică să citească prea mult, nota Todhunter. Dar starea lui de spirit e de neclintit. E un bătrân sportiv extrem de galant totuși”.[151]

Cel mai adesea, prizonierii se gândeau la mutarea din vilă într-un nou lagăr, mai aproape de Elveția, sperând să aibă noi ocazii de evadare. Lunile treceau încet, însă nu se întâmpla nimic. „Tot nu există vești concrete despre mutarea noastră, deși aflăm că va avea loc în curând”, scria Todhunter cu disperare în iunie 1941.[152] Repetatele asigurări ale lui Mazawattee în legătură cu acest subiect erau tot mai superficiale pe când prizonierii asudau în vara umedă din Abruzzo, cu temperaturi de 38°C la umbră.[153] Totuși generalul Neame fu surprins când fosta lui ordonanță, artileristul Pickford din Royal Horse Artillery – Artileria Regală Călare, fu găsit și trimis la vilă de către italieni. Nu toată lumea era mulțumită de ordonanța lui. Mazawattee i-a recrutat pe termen scurt și fără pregătire pe mulți dintre soldații ofițerilor. „Am un tânăr genist capturat în satul egiptean Sollum, la granița cu Libia, în septembrie anul trecut, scria Todhunter. E foarte dornic să se afirme, dar cred că e un genist mai bun decât e ca valet”.[154] Însă toți generalii erau foarte mulțumiți de noul bucătar trimis ca să-l ajute pe sergentul Baxter. „Arată destul de ciudat pentru un soldat, dar a fost bucătar la hotelul Claridge înainte de război, deci trecem cu vederea”.[155]

Știrile nonfasciste din lumea exterioară ajungeau la vilă prin mijloace secrete. Statele Unite nu intraseră încă în război, așadar, Ambasada Americană de la Roma continua să se poarte ca o putere protectoare, trimițând diplomați și un atașat militar

---

[150] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 14 iulie 1941. (n.a.).

[151] *Ibidemm.* (n.a.).

[152] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. B. Todhunter,* 16 iunie 1941 (n.a.).

[153] *Brigadier El. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 14 iulie 1941. (n.a.).

[154] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 16 iunie 1941. (n.a.).

[155] *Ibidem.* (n.a.).

la vilă ca să se intereseze de starea prizonierilor. Guvernul italian era paranoic în legătură cu asemenea contacte. Colonelului Mazawattee i-au fost transmise instrucțiuni stricte conform cărora americanii trebuiau tratați corect și politicos, însă nicidecum lăsați singuri cu prizonierii, ca să nu schimbe păreri despre mersul războiului sau alte tipuri de informații secrete vitale. Ricciardi îi însărcină pe subofițerul Maresciallo și pe sergentul Conti cu urmărirea îndeaproape a demnitarilor veniți în vizită și cu depistarea oricăror nereguli. Dar în ciuda unor astfel de măsuri de siguranță, prizonierii reușeau să rămână, de obicei, singuri cu unul dintre diplomați pentru câteva minute printr-o șmecherie sau alta, timp în care americanul îi punea repede la curent cu ultimele noutăți.[156]

În mod surprinzător, un vizitator a fost un preot irlandez vesel și exuberant, căruia-i plăcea să le spună prizonierilor povești deocheate. Hugh O'Flaherty, în vârstă de patruzeci și trei de ani, îmbrăcat în reverenda roșie cu negru a unui monsenior catolic, făcea turul lagărelor de prizonieri din Italia în numele papei. Una dintre sarcinile lui era de a afla despre soarta celor declarați dispăruți pe front. Dacă descoperea vreun soldat în viață în lagăre, încerca să-i liniștească familia prin intermediul postului Radio Vatican. Cu păr castaniu și des, ochelari rotunzi și un zâmbet permanent în colțul gurii, O'Flaherty era foarte popular și, ca vorbitor de engleză, prizonierii de la Villa Orsini se atașară puternic de el.

Generalul O'Connor concluzionase că era imperios necesar să ia legătura cu Biroul de Război din Londra și se gândise mult cum să procedeze. El voia cu orice preț să evadeze și cerea ca guvernul britanic să trimită clandestin hărți, pașapoarte și alte echipamente utile la vilă, pentru a ajuta în cazul viitoarelor evadări din noul lagăr. Voia și ca englezii să-i pună pe prizonieri în legătură cu unul dintre agenții lor din Italia. În acest scop, el scrise o scrisoare Biroului de Război. Când O'Flaherty veni în vizită, O'Connor îl întrebă dacă avea să-i transmită scrisoarea atașatului american al Apărării în Roma, colonelul Norman Fiske. O'Flaherty luă scrisoarea și o ascunse în sutană. Era un act curajos, care, dacă ar fi fost descoperit, i-ar fi pus în pericol siguranța și, mai mult, ar fi intrat în conflict cu papa, care ținea neapărat să mențină neutralitatea Vaticanului. Faptul că Fiske a

[156] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 10 august 1941. (n.a.).

acceptat scrisoarea de la O'Flaherty și a trimis-o la Londra reprezenta și o încălcare a politici izolaționiste a președintelui Roosevelt de neimplicare în războiul din Europa. Însă, potrivit unor reprezentanți ai Ambasadei SUA la Roma, sângele apă nu se făcea.

Când însuși Fiske veni în vizită la Villa Orsini, ca să verifice starea prizonierilor, O'Connor profită de ocazie pentru a transmite clandestin un raport lung despre campania din Deșertul Vestic, pentru autoritățile din Londra.

După ce Fiske îi strânse mâna lui O'Connor, generalul rosti cu o voce joasă:

— Foarte frumos din partea dumneavoastră c-ați venit să ne vizitați. Uitați-vă sub capacul de WC![157]

Fiske nici măcar nu clipi, ci continuă să converseze cu O'Connor și cu ceilalți ofițeri, ca și cum n-ar fi auzit nimic neobișnuit. Paznicii italieni nu observară nimic.

După o vreme, Fiske ceru permisiunea de a merge la toaletă și fu imediat condus la o latrină de către unul dintre italieni. Încuindu-se în toaletă, americanul găsi un pachețel de documente exact unde a spus O'Connor, ascuns sub capacul de WC.

Scrisorile transmise în acest mod ajungeau la MI9, departamentul britanic de contrainformații militare care se ocupa de prizonierii de război și era condus de pitorescul personaj Norman Crockatt din Londra. Crockatt a primit informații veridice despre prizonierii de la Villa Orsini până la momentul intrării Statelor Unite în război după atacul Japoniei de la Pearl Harbor, de la începutul lunii decembrie 1941. În mod semnificativ, cu această ocazie va debuta o operațiune de scriere a unor scrisori codificate între Londra și generalii din Italia.

Locotenent-colonelul Winterbottom de la MI9 a conceput inițial sistemul de scrisori codificate, iar anumiți ofițeri, mai ales membrii echipajelor și comandanții RAF, erau pregătiți pentru a-l folosi în cazul în care, capturați fiind, aveau nevoie să păstreze legătura cu Londra din lagăre.[158] Winterbottom a colaborat cu un

---

[157] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 141. (n.a.).

[158] M.R.D. Foot & J.M. Langley, *MI9*: *Escape and Evasion 1939-1945* (Londra: Book Club Associates, 1979), p. 148. (n.a.).

specialist de la Ministerul Afacerilor Externe pe nume Hooker, pentru a dezvolta un cod numit HK. Era destul de simplu de întrebuințat și „în mâini dibace era neobișnuit de greu de detectat. Tot ce trebuia să facă utilizatorul era să indice, prin modul în care scria data, că scrisoarea conținea mesajul, să arate prin cuvintele de început care parte a codului o folosea și apoi să scrie o scrisoare aparent normală, ca o conversație, din care să fie extras un înțeles ascuns cu ajutorul codului”.[159]

•

Colonelul Mazawattee a contribuit fără să-și dea seama la eforturile lui O’Connor și MI9, permițând unui tânăr ofițer britanic dintr-un lagăr local să viziteze într-o zi vila. Aceste vizite, deși rare, fură efectuate de alți câțiva ofițeri de rang inferior după ce generalul Neame a înaintat o petiție către comandant în acest sens.

Primul vizitator fu un comandant de armată luat prizonier în timpul unui raid în Sicilia. În cele câteva ore petrecute la vilă, i-a învățat pe O’Connor și pe alți câțiva oameni „codul Winterbottom”, pentru a păstra legătura prin poștă cu MI9 de la hotelul Metropole, pe Northumberland Avenue, Londra. Italienii n-au aflat niciodată că prizonierii aveau o asemenea legătură secretă și riscantă cu lumea exterioară. O’Connor primi, de asemenea, o scrisoare direct din partea Biroului de Război ca răspuns al cererii sale de ajutor, trimisă din nou clandestin cu foarte mare risc din partea colonelului Fiske.[160]

•

Veni și luna august și cum nu exista încă nicio confirmare a mutării, moralul celor de la Villa Orsini începea să scadă încet-încet. Generalul O’Connor și-a sucit glezna și a șchiopătat câteva săptămâni, având o dispoziție proastă, iar generalul de brigadă Todhunter s-a îmbolnăvit. Stătu la pat zece zile, cu lumbago și o posibilă toxiinfecție alimentară ușoară. Temperatura aerului era tot de peste 32°C la umbră.[161] Nu se întâmpla nimic, prizonierii, pur și simplu, își efectuau detenția. Toate activitățile legate de evadare au fost amânate până după mutare. Rutina și plictiseala le puneau la grea încercare

[159] *Ibidem,* p. 54. (n.a.).

[160] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1, 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[161] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 27 iulie 1941. (n.a.).

răbdarea și stăpânirea de sine, iar monotonia era întreruptă doar de ieșirile zilnice la plimbare și un picnic sub pază. Unii dintre prizonieri făceau față mai bine decât alții. În schimb, generalul de Wiart se foia ca un tigru în cușcă, iar Gambier-Parry era impulsiv, „răbufnind și spunând exact ce-i trecea prin minte, dar regretându-și imediat izbucnirile”.[162] Cu atât de multe personalități importante captive într-o casă relativ mică, dezacordurile și certurile erau frecvente în acea vară fierbinte, însă nimic din ceea ce a fost spus sub impulsul momentului n-a fost luat în seamă. Era doar un episod ușor de izolare colectivă, prelungită. „Unul dintre cele mai neplăcute aspecte ale vieții de acest gen e faptul că nu te aștepți la nimic concret, scria Todhunter. La urma urmei, orice infractor băgat la zdup știe că, dacă se poartă cum trebuie, o să fie liber într-o anumită zi, dar aici vorbim de ziua următoare, anul următor etc.”[163] Singura ușurare apăru la mijlocul lunii, când temperatura începu să scadă, ceea ce fu o binecuvântare pentru toți prizonierii. „Vremea se răcorește, iar mușteleе se împuținează, scria Todhunter. A plouat torențial săptămâna asta… nopțile sunt mai răcoroase și am trecut din nou la pătură în loc de un simplu cearșaf”.[164]

Monotonia vieții de prizonier fu întreruptă în 21 august de o petrecere aniversară comună, ținută pentru generalii Gambier-Parry și O’Connor. „Bucătarii noștri au făcut un tort, din câte-mi dau seama, din macaroane măcinate cu râșnița de cafea, și nu doar că l-au glazurat (fără zahăr pudră, desigur), ci au pus și o medalie frumoasă de general-maior pe el. Seara, am avut parte de o cină aniversară… crochete de pește, piersici la conservă, brânză și cafea”.[165]

La începutul lunii septembrie, zăpada se vedea pe dealurile dimprejur, iar peste vilă se abătu ploaia. Toți se gândeau la același lucru: „Când ne mutăm?” Devenise singurul subiect de discuție.

---

[162] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 96. (n.a.).

[163] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 16 august 1941. (n.a.).

[164] *Ibidem.* (n.a.).

[165] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 22 august 1941. (n.a.).

Capitolul 5

Avangarda

„Ideea unei călătorii era o adevărată încântare. Deși am profitat toți de ea la maximum, viața la Sulmona a fost teribil de plictisitoare. Cei mai mulți dintre noi au acceptat că nimic nu se putea schimba și refuzam să recunoaștem cât de sătui eram, de fapt, de viața noastră de la Villa Orsini”.

John Leeming,
căpitan de aviație

— A venit, ziua, băieți, spuse generalul Neame emoționat, intrând în camera de zi a prizonierilor, în 19 septembrie 1941. Am vorbit cu Mazawattee. A confirmat.

— Ce, scăpăm de idiotul ăsta? întrebă Boyd, ridicând ochii din buletinul informativ tradus cu migală de Todhunter.

— Nu, bătrâne, am vești mult mai bune. Mutarea spre nord o să aibă loc.

Neame abia-și putea ascunde entuziasmul.

— Nu iarăși vechea poveste, mormăi Gambier-Parry, care ridică iritat ochii din cartea pe care-o citea.

— Plecăm în cinci zile, anunță Neame.

Toți cei din încăpere izbucniră în urale. Generalii și comandanții de brigadă săriră de pe scaune ca electrocutați. Se înghesuiră în jurul lui Neame, cerându-i mai multe detalii.

— Leeming o să meargă înainte cu o avangardă să aranjeze lucrurile pentru ziua de 23 septembrie, rosti Neame triumfător. Îi ia cu el pe Baxter și pe alți doi subofițeri. Plecăm în data de 24.[166]

---

[166] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

— Dar *unde* se duce, băiete? întrebă de Wiart, mustața părându-i și mai țepoasă, cum era cu un cap mai înalt decât micul grup.

— Păi, se pare că bătrânul Mazawattee n-a glumit când a vorbit despre un palat, zise Neame. Mergem la un castel, băieți, la 320 de kilometri nord de aici, în afara Florenței.[167]

— Florența? se arătă mirat G-P și ciuli urechile, întrucât perspectiva vizitării Galeriei Uffizi i-a stârnit interesul.

— Așa a spus comandantul. *Castello di Vincigliata.* Tocmai am aflat de la Mazawattee că e un palat de vară aflat într-un parc mare. Ricciardi mi-a confirmat ce-a zis colonelul. A menționat că-i un loc foarte frumos.[168]

— Păi, astea sunt vești minunate pentru noi, interveni Dick O'Connor, foarte vesel.

Florența era la doar vreo 400 de kilometri de granița cu Elveția, iar O'Connor se gândea deja la un plan. Câțiva ofițeri radiau de fericire, conștienți că tocmai s-a ivit o ocazie de evadare.

Devenit brusc foarte serios, Neame începu să dea ordine legate de adunarea echipamentelor pentru mutare. Îi informă pe Todhunter și Combe că aveau să-și ia și animalele cu ei.

— Și cu atelierul meu cum rămâne? întrebă Boyd, referindu-se la echipamentele de tâmplărie.

— Și pe ăla îl iei. Nu lăsăm în urmă nimic care ne-ar putea ajuta să evadăm din noul lagăr.

— Parc-am fi un afurisit de circ ambulant, murmură de Wiart în barbă, îndreptându-se spre camera lui cu un pic mai multă hotărâre decât atunci când a coborât, cu chiu, cu vai, la micul dejun.

•

Cu câteva zile înainte ca John Leeming să plece cu avangarda de la Villa Orsini în data de 23, toți locatarii din casa cea mare erau cuprinși de agitație și lucrau cu hotărâre. Generalii și comandanții de brigadă împachetau, reîmpachetau și discutau constant despre mutare, sporovăind ca niște turiști aflați pe picior de plecare într-o vacanță foarte plăcută. După atâtea luni de zile în care s-au holbat la aceiași pereți, aceleași grădini, aceiași munți îndepărtați și aceleași fețe, era de parcă tocmai ar

[167] *Ibidem.* (n.a.).

[168] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 2 septembrie 1941. (n.a.).

fi fost eliberați și entuziasmul lor era foarte mare. Erau atâtea de aranjat, de sortat și de împachetat, de întocmit liste și orare. Ceilalți prizonieri cu grade mai mici se grăbeau să-i ajute pe ofițerii de rang înalt, în timp ce colonelul Mazawattee nu se implica deloc. Comandantul era tot numai un zâmbet, pentru că nu trebuia să-i însoțească pe prizonieri la castel. Scăpat de o responsabilitate pe care a considerat-o prea solicitantă și detestabilă de la bun început, Mazawattee era aproape copleșit de încântare la gândul că-și lua rămas-bun de la dificilii prizonieri englezi, mai ales de la Boyd și Neame, care s-au dovedit a fi ghimpi foarte ascuțiți în coasta lui pentru atât de mult timp.

Toată lumea se bucura să audă că Gussie Ricciardi avea să-i însoțească pe generali la castel, ca aghiotantul unui nou comandant. Dar, cu tot entuziasmul și nerăbdarea lor de a scăpa din vila supraaglomerată, prizonierii n-au băgat de seamă că doi dintre paznicii lor cu grade superioare și-au cerut transferul, deoarece nu le-a convenit locul spre care se îndreptau prizonierii. Era o mișcare prevestitoare de rău pe care, din păcate, prizonierii n-au observat-o la acea vreme.

•

Leeming stătea pe bancheta din spate a unei mașini italiene de armată alături de sergentul Baxter. Autovehiculul tocmai ieșise pe porțile Villei Orsini și rula către gara din Sulmona. Leeming se întoarse și urmări prin geamul din spate cum ieșeau pe poartă. Nu vedea mare lucru. Era 3:30 dimineața, în 23 septembrie 1941, și era întuneric beznă. Lângă șofer stătea sublocotenentul Ucelli, un tânăr ofițer bogat a cărui familie înstărită i-a obținut un transfer într-un loc unde păzea prizonieri, ca să nu lupte pe frontul din Libia. Nimeni nu prea dădea doi bani pe Ucelli, care era leneș și a refuzat să locuiască la vilă alături de ceilalți membri ai personalului, fiind adus cu taxiul în fiecare zi de la apartamentul în care stătea cu chirie în Sulmona.

În spatele mașinii lui Leeming era una identică, de culoare kaki, în care se aflau alți doi soldați britanici de alte ranguri, sergentul Price, un galez din Rhondda Valley, și caporalul Blackwell, escortat de sergentul Conti, tânărul și inofensivul ideolog fascist.

Leeming era foarte bucuros că a scăpat din vilă și că n-avea să se mai întoarcă. El era la comanda micii avangarde care

pleca spre castelul Vincigliata cu o zi mai devreme, cu scopul de a face pregătirile pentru sosirea ofițerilor superiori și a celorlalți oameni. Va rămâne la castel ca să-i întâmpine pe generali, pe comandanții de brigadă și pe ordonanțe și să rezolve problema ședерii lor acolo în perioada limitată de timp care i-a fost acordată de italieni.

Se lăsă pe spate pe banchetă. Portbagajele de pe ambele mașini erau ticsite cu valize și cutii, iar vigilentul Baxter avea pe genunchi o listă cu inventarul prizonierilor și un ciot de creion după ureche. Niciunul din cei doi nu vorbi prea mult, însă amândoi erau încântați să plece într-o astfel de aventură după atâtea luni de prizonierat. Mai era și posibilitatea unei evadări-fulger dacă intervenea vreo ocazie.

După câteva minute, mașinile opriră la gara din Sulmona, unde un detașament de paznici cu căști din oțel, înarmați cu puști cu repetiție italiene Mannlicher-Carcano, stătea și aștepta în întuneric. Luară poziție de drepți când Ucelli coborî din mașină. Prizonierii și bagajele lor fură urcate într-un tren cu aburi care aștepta. Leeming și Ucelli fură duși într-un compartiment separat, iar Conti și cei trei subofițeri britanici, într-un compartiment alăturat. Paznici înarmați patrulau pe coridoare, pentru a preveni orice tentativă de evadare.

Soarele răsări și Leeming și ceilalți contemplau pe ferestrele vagonului peisajul rural pe lângă care treceau în viteză. Și paznicii erau bine dispuși, bucurându-se de călătorie și de pauza luată de la rutina de la vilă. Ei erau la fel de izolați și de plictisiți ca și prizonierii pe care-i păzeau. La ora 10 dimineața, trenul se opri încet lângă peronul gării din Roma. După ce locuiseră într-o casă izolată de la țară atâtea luni de zile, agitația și priveliștile unui oraș mare erau aproape copleșitoare și au fost năpădiți de o emoție vie când au trecut pe lângă Forumul Roman și mica enclavă a Vaticanului.

Leeming și ceilalți coborâră din tren și Baxter stătea cu ochii pe câțiva paznici și hamali care descărcau bagajele prizonierilor. El verifica meticulos fiecare obiect de pe listă înainte să fie încărcat în cărucioare. Trenul de Florența urma să sosească la prânz. Ucelli și Conti s-au făcut nevăzuți pentru a-și vizita logodnicele la Roma, dar neavând încredere în recruții care-i păzeau, Ucelli i-a încuiat pe britanici în ghișeul de bilete, sub privirile atente ale câtorva funcționari.

Căpitanul de aviație văzu imediat că avea șanse mari să evadeze. Deși îmbrăcat în uniforma de la RAF, cu aripile de pilot deasupra buzunarului de la piept, considera că merita să facă o încercare.

Intenționa să se îndrepte spre Vatican. Distanța de la gară până în Piața Sfântul Petru era de vreo patru kilometri. Avea să-și scoată chipiul și tunica. Dacă-și înfășura chipiul în jachetă, probabil c-ar reuși s-o ia la pas prin Roma cu o parte a uniformei ascunsă sub braț, purtând doar cămașa, pantalonii și bretelele albastre de la RAF. Nu era cine știe ce deghizare, însă urma să facă mai puțin de o oră pe drum, după propriile calcule, având în vedere că trebuia să se descurce într-un oraș necunoscut și să evite polițiștii care păzeau zona din apropierea Vaticanului.

Dacă avea să reușească, Leeming urma să găsească în mod sigur adăpost la Misiunea diplomatică britanică, pe atunci condusă de trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar sir D'Arcy Osbourne. Sprintenul și fercheșul Osbourne, în vârstă de cincizeci și opt de ani, care urma să moștenească în 1943 titlul de Duce de Leeds, de la vărul său de-al doilea, era implicat în secret în găsirea unui adăpost pentru prizonierii de război aliați care evadaseră și pentru evrei, folosindu-și propriii bani ca să finanțeze aceste activități ilicite. Cu numele de cod „Mount", Osbourne lucra îndeaproape cu monseniorul irlandez Hugh O'Flaherty – care-i va întâlni mai târziu pe mulți dintre prizonierii de rang superior de la castelul Vincigliata și va rămâne cunoscut în istorie drept „Macul roșu de la Vatican"[169] – și cu diplomatul francez François de Vial. Aceștia vor reuși să ascundă de italieni și mai apoi de naziști aproape 4 000 de oameni. Papa Pius al XII-lea a închis ochii la aceste activități clandestine și, în 1940, a condamnat public atrocitățile germanilor din Europa ocupată. Vaticanul a fost recunoscut ca stat neutru în 1939 și, deși avea o suprafață mică, Mussolini l-a lăsat în pace, temându-se că va supăra populația italiană atacând direct inima romano-catolicismului. Protejat de o forță militară constând în Nobila Gardă, Garda Pontificală Elvețiană, Garda Palatină și Corpul de Jandarmerie, Vaticanul nu era un loc în care să pătrunzi cu dificultate în 1941, deoarece poliția italiană patrula din când în

[169] În original „The Scarlet Pimpernel of the Vatican", aluzie la personajul creat de baroneasa britanică de origine maghiară Emmuska Orczy, în romanul *The Scarlet Pimpernel,* publicat în 1905. (n.tr.).

când la graniță, marcată doar cu o linie albă desenată pe sol, iar Piața Sfântul Petru era accesibilă. Pentru Leeming, reprezenta o ocazie foarte importantă dacă reușea să scape de paznici și să se îndepărteze de gară.

•

„*Gabinetto*?" îl întrebă Leeming în italiană pe unul dintre funcționari.

Omul îl conduse spre toaleta pentru bărbați de lângă peron, așteptându-l afară. Leeming era agitat. Incompetența armatei italiene de a lăsa prizonierii de război sub supravegherea angajaților civili ai căilor ferate i-a dat o ocazie unică. Avea de gând să se cațăre, efectiv, pe fereastra toaletei și să plece. Încuind după el ușa din lemn care scârțâia, se urcă pe vasul de toaletă și deschise cu grijă fereastra murdară, privind afară. Dar în acel moment, speranțele îi fură năruite. Direct sub el, doi muncitori italieni stăteau pe o bancă lipită de peretele toaletei, mâncându-și prânzul și vorbind. N-avea cum s-ajungă prea departe coborând prin fața acelor oameni, care l-ar fi raportat imediat. Nu putea nici să rămână prea mult timp în toaletă, altfel funcționarul de la ghișeul de bilete ar fi început să bată cu pumnii în ușă. Înjurând printre dinți, închise încet geamul și coborî de pe vasul de toaletă. Rămase în picioare câteva secunde, dezamăgit. Trebuia să se întoarcă la ghișeul de bilete. Poate că avea să se mai ivească o ocazie înainte să ajungă cu toții la castel.

Ca o consolare, Leeming și oamenii săi profitară de ocazie pentru a șterpeli toate formularele, biletele și notițele cu aspect oficial de sub nasul funcționarilor, în mare parte ocupați cu servirea clienților printre grilajele din fier. Exista posibilitatea ca materialele respective să fie folosite pentru viitoare evadări.

Veni ora prânzului. Prizonierii n-au mai mâncat nimic de când au plecat din Sulmona cu ceva vreme înainte de răsăritul soarelui. Sublocotenentul Ucelli, revenit după vizită la îndatoririle lui, a aranjat ca alimentele să fie puse de către funcționari la dispoziția sergenților Baxter și Price și a caporalului Blackwell. Apoi s-a întors către Leeming și l-a întrebat dacă dorea să i se alăture la prânz la restaurantul gării. Leeming fu sincer șocat, însă acceptă cu bucurie. Era vorba despre curtoazie profesională, ca de la un gentleman la altul. Toată situația era cumva ireală, cu Leeming ținându-se după

Ucelli spre restaurant, prin mulțimea de călători din gară. Era foarte ciudat să se așeze și să mănânce un prânz ca lumea, servit de chelneri cu jachete albe și înconjurat de bărbați, femei și copii.

„Eram în uniforma Forțelor Aeriene, uniforma unei țări care era în război cu Italia de mai bine de un an, și am intrat într-un restaurant aglomerat din Roma fără să arate cineva vreun semn de dezaprobare”.[170] Cu excepția câtorva priviri stânjenite din partea comesenilor și a câte unei încuviințări sau zâmbet ocazionale, Leeming și Ucelli fură tratați destul de normal. De fapt, chelnerul se bucura să servească un englez și-și cerea scuze în repetate rânduri pentru slaba calitate a cafelei servite, turnând în secret puțin coniac în ceașca lui Leeming. Și totuși, Leeming ținu neapărat să indice în cartea lui că toate acestea se întâmplau într-o perioadă în care Italia câștiga războiul.[171] Astfel de gesturi mărinimoase nu-l costau nimic pe Ucelli sau armata italiană și faptul că făcea paradă cu un ofițer britanic capturat, într-un loc foarte aglomerat, demonstra poporului italian cât de bine mergeau lucrurile.

•

Gara din Florența era ticsită de oficiali care așteptau avangarda britanică atunci când trenul se opri brusc lângă peron, scoțând aburi, după călătoria de la Roma. Se grăbeau să-i ducă pe Leeming și pe oamenii lui la castel, însă descărcarea și inventarierea bagajelor prizonierilor tărăgănară lucrurile, în timp ce sergentul Baxter, înarmat cu lista și creionul său de încredere, bifa conștiincios tot ce era încărcat în și mai multe mașini. Buna dispoziție a lui Ucelli dispăru, iar firea lui lenevă și obișnuită cu traiul bun, atât de cunoscută prizonierilor de la Villa Orsini, se impuse din nou în legătură cu problema bagajelor. Stoicul Baxter îi ignoră pe soldații și oficialii italieni care strigau și gesticulau, exasperați de abordarea metodică pe care o avea subofițerul britanic, dar nimic de pe lume n-avea să-l clintească din loc până ce nu-și încheia treaba.[172]

---

[170] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 102. (n.a.).

[171] *Ibidem,* p. 103. (n.a.).

[172] *Ibidem.* (n.a.).

Baxter termină, băgă lista sub braț și se duse în pas de defilare direct la Leeming, pocnindu-și călcâiele și stând în poziție de drepți în fața lui.

— Toată lumea e prezentă și totul e în regulă, domnule! tună Baxter în timp ce saluta repede ca la paradă.

— Foarte bine, Baxter, zise Leeming, salutându-l la rândul lui, apoi se întoarse spre sublocotenentul Ucelli și spuse de parcă l-ar fi invitat la ceai: Suntem gata pentru dumneavoastră, domnule Ucelli.

Ucelli, care era roșu la față de furie după ce țipase la Baxter și la propriii oameni, se încruntă la Leeming, nereușind să-și ascundă disprețul.

— *Avanti*[173], domn' căpitan de aviație, plecăm... acum! conchise Ucelli arătând spre cele două Fiaturi militare deja încărcate.

Baxter îi deschise lui Leeming portiera pasagerului înainte să urce și el în mașină. Ucelli tropăi spre celălalt autovehicul și se opri lângă portiera din față dreapta, așteptând să i-o deschidă cineva. Cum n-o făcu nimeni, o deschise cu forța și se aruncă pe scaun, furios. Trânti atât de violent portiera, încât geamul alunecă și se deschise singur.

•

Cincisprezece minute mai târziu, cele două mașini goneau pe frumoasele străzi ale Florenței, pe lângă biserici și alte clădiri impresionante. Nereușind să se dumirească sau să admire priveliștile, prizonierii începură să vocifereze. Curând ajunseră în zona rurală și șoferii se chinuiră să conducă mașinile supra-încărcate pe drumuri de munte șerpuite care duceau într-o pădure deasă de chiparoși. Ocazional, treceau pe lângă pârâiașe care clipoceau și stânci uriașe, drumul devenind tot mai dificil în vreme ce altitudinea creștea. Lăsară în urmă podgorii, apoi vile părăsite, ai căror proprietari englezi și americani au fugit sau le-au pierdut când Italia a intrat în război de partea Axei. Trecură fulgerător pe lângă un alt pâlc de copaci, de data aceasta de măslini, înainte ca mașina să intre din nou într-o pădure de chiparoși.[174] După aceea, brusc, mașina lui Leeming, aflată în frunte, luă o altă curbă periculoasă și căpitanul de aviație zări ceva enorm în vârful unui deal înalt. Era un castel impunător,

[173] *Înainte* (în it. în orig.) (n.tr.).

[174] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 69. (n.a.).

din piatră cenușie, cu zidurile crenelate, medievale, părând a avea peste treizeci de metri.[175] Două turnuri mari se înălțau deasupra zidurilor, străpunse de ferestre înguste pentru arcași. Leeming se aplecă în față, încercând să vadă mai bine în timp ce mașina lua o altă curbă.

— Acolo mergem, Ucelli? întrebă Leeming, bătându-l pe umăr pe tânărul italian.

Ucelli se întoarse ușor în scaun, cu un rânjet disprețuitor.

— *Si*, acolo *mergeți.* Este castelul Vincigliata.

— Ia te uită, domnule! murmură Baxter de lângă Leeming, pe bancheta din spate. Parcă-i dintr-un afurisit de basm.

— Sau de coșmar, sergent, rosti încet Leeming, simțind un nod în stomac pe când scruta noul loc de detenție.

[175] *Ibidem,* p. 70. (n.a.).

Capitolul 6

Menajeria ambulantă

„Din câte am auzit, o să locuim într-un castel medieval, care a fost, din fericire, locuit până de curând, când a murit proprietarul. Cred că o să fie confortabil și se spune că se află într-un loc foarte frumos”.[176]

Edward Todhunter,
general de brigadă

Un leu stătea ghemuit pe coapse, cu gura înțepenită într-un mârâit, dezvăluind un șir de dinți albi, sclipitori, și holbându-se la căpitanul de aviație Leeming. Acesta privi în jur cu un sentiment de groază, apoi întinse mâna și atinse capul rece al leului. Piatra era fină la atingere, chiar și după mulți ani de uzură.

— După mine! spuse scurt sublocotenentul Ucelli.

Tânărul ofițer italian trecu de Leeming și se îndreptă spre niște uși de lângă mai multe scări mari din piatră a căror balustradă se termina cu impresionantul leu din piatră. Leeming avea un sentiment teribil că intra în bârlogul unei bestii în timp ce ușile din metal i se deschideau scârțâind în față.

Leeming și ceilalți prizonieri ajunseseră în fața porții principale a castelului cu câteva minute înainte. De aproape, fortăreața părea și mai lugubră decât văzută de pe drumul șerpuit de jos. Cele două mașini străbătură un pod care trecea peste un șanț fără apă aflat în fața porților masive de la intrarea castelului.[177] Coborând din mașină, Leeming aruncă o privire în jur. Zidurile castelului se întindeau de ambele părți, erau înalte și prevăzute cu creneluri medievale. Piatra cenușie era roasă de

[176] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* septembrie 1941. (n.a.).

[177] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 70. (n.a.).

vreme și ici-colo se zăreau smocuri de iarbă pe părțile laterale aflate la o înălțime amețitoare. Porțile principale, mari cât două uși de catedrală, se deschiseră încet spre interior, scârțâind parcă în semn de protest.

— La naiba! exclamă sergentul Baxter, de lângă Leeming. Castelul lui Dracula.

Leeming zâmbi neconvingător. Baxter lua situația în râs, dar tot ce mai lipsea pentru a completa o imagine horror a castelului erau câteva fulgere și bubuitul tunetelor. Sergentul Price și caporalul Blackwell își lăsară jos trusele de scule și-și aprinseră câte o țigară. Amândoi aruncau priviri bănuitoare porților principale.

Câțiva soldați italieni cu puști pe umeri se chinuiră să deschidă ușile grele țintuite. Ucelli îi conduse pe Leeming și pe cei trei subofițeri britanici într-o curte interioară mică. Leeming constată mâhnit că zidul avea aproximativ doi metri grosime. În fața lor erau niște trepte din piatră și un balcon. Un leu din piatră, ghemuit pe coapse, ca și cum ar fi vrut să atace un vizitator prea îndrăzneț, încheia elaborata balustradă din piatră.

— Te duce cu gândul la Trafalgar Square, nu-i așa? murmură Blackwell, făcând un semn din cap către leu.

— Dacă mă-ntrebi pe mine, așa a înțeles cineva să facă o glumă, răspunse sergentul Price, cu un accent galez puternic.

Lângă scară, sub balcon, erau alte uși ranforsate. Acestea fură deschise, iar Leeming și ceilalți intrară într-o clădire sinistră dintre zidurile masive de apărare ale castelului și fortăreața interioară înaltă. Leeming se uită în jur și observă ferestrele pentru arcași săpate în fortăreață, turnurile înalte cu creneluri, statuile sparte și ciopliturile roase de vreme. Aruncă o privire în sus, spre zidul exterior, și-l estimă la vreo 4,5 metri înălțime. În partea de sus a zidului era o pasarelă din lemn.

— Avem musafiri, domnule, spuse Blackwell cu voce scăzută, indicând partea de sus a zidului de apărare printr-un semn din cap.

— Îi văd, domnule caporal, zise Leeming.

Câteva santinele italiene se uitau în jos la grupul lui Leeming din poziția lor impunătoare de pe pasarela din lemn. Distanța dintre fortăreață și zid era de vreo zece metri, ceea ce însemna că oricine intra sau ieșea din bastionul central al castelului era

imediat văzut de santinelele de deasupra.[178] Contrastul dintre castelul gotic sumbru și discreta și aerisită Villa Orsini era evident.

— Iată comitetul de primire, domnule! spuse Blackwell, aruncându-și țigara și strivind-o cu vârful bocancului.

— Bun venit, domnilor! se auzi o voce în spatele lui Leeming.

Căpitanul de aviație se întoarse și urmări un ofițer italian de cavalerie de statură medie, suplu și foarte elegant, cu un zâmbet abia perceptibil întipărit pe față, cum traversa curtea. Bocancii lui lustruiți răsunau ca un ecou pe dalele din piatră. În comparație cu aspectul neîngrijit al lui Mazawattee de la Villa Orsini, acest nou ofițer arăta de parc-ar fi venit de la o paradă. Purta chipiul cu nonșalanță, cu o curea neagră și bretele încrucișate peste uniforma de un cenușiu-verzui de care era atârnat un toc din piele în care stătea un pistol semiautomat Beretta.[179] Cele două rânduri de medalii cu panglici colorate de deasupra buzunarului stâng de la piept indicau un ofițer cu foarte multă experiență. Butonii uniformei cu cele trei bare din aur cu stea desemnau rangul de prim-căpitan, unic în armata italiană. Trei bare aurii cu o stea îi apăreau și pe ambele părți ale gulerului. Neobișnuit pentru un italian, culoarea părului și a ochilor era foarte deschisă, dându-i un aer de englez.[180]

Alți doi ofițeri îl însoțeau. Pe chipiurile lor era insigna mare și argintie a carabinierilor, Poliția militară italiană. Ucelli luă imediat poziția de drepți lângă Leeming și-i salută pe cei doi ofițeri superiori înainte să se întoarcă spre căpitanul de aviație.

— Domnul comandant, spuse Ucelli, făcând un gest cu mâna către prim-căpitan.

— Montalto, zise comandantul, întinzându-i lui Leeming mâna înmănușată.

— Leeming, răspunse ofițerul britanic.

— E o plăcere să vă cunosc, spuse ducele de Montalto, iar Leeming observă că engleza-i era la fel de impecabilă ca și manierele.

---

[178] „Escape Narrative”, de generalul șir Richard O’Connor (O’CONNOR 1/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[179] Andrew Mollo, *The Armed Forces of World War II*: *Uniforms, Insignia and Organisation* (Londra: Black Cat, 1987), p. 88. (n.a.).

[180] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1947), p. 286. (n.a.).

Leeming avea să descopere că Montalto a absolvit cursurile unei școli publice englezești, Cheltenham College. A fost selectat de guvernul de la Roma pentru poziția pe care o ocupa, dintr-un motiv lesne de înțeles: cum castelul avea să găzduiască „personalități” britanice de notorietate, și comandantul trebuia să fie „cineva”. Și având în vedere sângele lui de aristocrat, cât și faptul că-i cunoștea atât de bine pe britanici, acesta părea candidatul perfect. În schimb, Montalto a considerat numirea în funcție ca fiind un fel de insultă – era membru al unui regiment de cavalerie de elită și voia să meargă pe front pentru a lupta.[181]

— Iar acesta este ofițerul meu de securitate, căpitanul Pederneschi, îl prezentă Montalto, întorcându-se spre următorul ofițer superior de lângă el, care purta trei stele la guler și trei bare la mâneci, însemne caracteristice unui căpitan obișnuit.

Pederneschi încuviință, dar nu întinse mâna; Leeming observă că ochii lui căprui, duri, îi priveau pe prizonierii britanici cu o ostilitate disimulată stângaci.

— Locotenentul Visocchi, continuă Montalto, indicându-l pe cel de-al treilea ofițer, un tânăr abia trecut de douăzeci de ani.[182]

Visocchi îl salută pe Leeming, care-i întoarse salutul.

— Ei sunt sergentul Baxter, care se ocupă de popotă, sergentul Price și caporalul Blackwell, îi spuse Leeming lui Montalto.

Cei trei subofițeri britanici luară poziția de drepți și salutară. Montalto încuviință scurt și le răspunse la salut.

— Aveți multă treabă, nu-i așa, locotenente Leeming? întrebă binevoitor comandantul.

— Da, domnule. Am primit ordin să mă ocup de aranjamentele pentru sosirea grupului nostru principal de mâine.

— Da, generalii. Sunt foarte nerăbdător să fac cunoștință cu ei. Excelent. Pederneschi, aici de față, vă va arăta împrejurimile și vă va ajuta.

Ochii goi ai lui Pederneschi îi fixară pe cei ai lui Leeming cu intensitatea răutăcioasă a unei cobre, chipul fiindu-i la fel de împietrit ca al leului care păzea intrarea în fortăreață.

---

[181] *Ibidem.* (n.a.).

[182] *Brief Narrative of Events al the British General's Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant-General Sir Philip Neame. (n.a.).

Montalto dădu să plece, însă se răzgândi.

— A, era să uit. Bine ați venit la Castelul Englezului! spuse el, înclinându-se ușor înainte să plece.

Leeming găsi comentariul lui Montalto ca fiind extrem de straniu, dar nu zise nimic. Aruncă din nou o privire spre fața încruntată a lui Pederneschi și apoi la zidurile înalte, cenușii, care se înălțau din toate părțile, inducându-i o senzație de claustrofobie. Mai mult, simți din nou acel sentiment de groază și neajutorare care i-a provocat un nod în stomac încă de când a văzut castelul din mașină. Cum aveau să evadeze dintr-un asemenea loc? „De fapt, am căzut din lac în puț”.[183]

•

Leeming, Baxter și ceilalți își petrecură prima noapte în niște camere mici aflate în partea inferioară a fortăreței castelului. Trezindu-se devreme în dimineața următoare, luară în primire dificila sarcină de a pregăti camerele pentru sosirea generalilor și a comandanților de brigadă. Avea să fie o sarcină dificilă, pentru că erau foarte multe camere de mărimi diferite, răspândite pe câteva niveluri ale castelului. Leeming analiză cu atenție problema și se hotărî să aloce camere în conformitate cu rangul individului în cauză, deci cu cât era mai înalt rangul, cu atât era mai mare camera pe care o primea ofițerul. I se părea că ar fi o soluție bună, prin care putea evita sarcasmul și discuțiile în contradictoriu. Practic, tocmai asta a generat înainte conflictele pe care el căuta să le evite.

Camerele nu erau deloc neplăcute. Fiecare încăpere avea covor și mobilier de bun-gust, în stil florentin. Însă umezeala le făcea să fie reci și acest lucru se simțea mai ales în dormitoarele de la nivelurile superioare. Camerele erau încălzite cu radiatoare, calorifere electrice și sobe din cărămidă, cu lemne.[184] Ofițerii aveau băi comune, iar cei de ranguri inferioare primiră „căzi de duș”.[185]

Pe lângă dormitoare, în partea inferioară a fortăreței erau mai multe încăperi comune, puse la dispoziția ofițerilor superiori.

---

[183] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 106. (n.a.).

[184] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[185] *Report of Captain Leonardo Trippi,* Assistant Military Attaché, Swiss Legation, Rome, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

Cum intrai în fortăreață, prima cameră era rezervată celor unsprezece ordonanțe ale generalilor. Era o încăpere lungă, cu paturi de campanie, bănci, tabureți și mese din lemn. Toaletele și băile erau situate în apropiere. Mai jos de grădină, între niște arcade medievale și crenelurile castelului, se găsea bucătăria prizonierilor, cu echipament modern.[186] Bucătăria consta, de fapt, în două încăperi, într-una găsindu-se „echipamente moderne și încălzire cu lemne”, o spălătorie, un boiler și „o rezervă destul de consistentă pentru vase și accesorii de bucătărie”.[187] A doua încăpere servea drept cămară. În spatele bucătăriei erau dulapuri, depozite și sala de mese a ordonanțelor, care semăna cu camera de oaspeți de la parterul unei case mari de la țară.

Pentru generali, italienii au pus la dispoziție o sală de mese spațioasă, cu fotolii vechi din piele așezate în fața unei mese foarte mari și grele din lemn. Alături era o cameră comună decorată cu fresce și mobilă, inclusiv o canapea cu perne, odaie care ducea spre sala de fumat, cu un cuptor din piatră destul de mare încât să frigă un bou întreg, apoi spre săli de lectură și scris. Aceste încăperi, mobilate cu fotolii și tablouri, „creează o atmosferă foarte plăcută pentru citit și meditație”.[188]

•

La Villa Orsini, prizonierii se pregăteau să plece într-o scurtă călătorie până la gara din Sulmona, de unde aveau să ia trenul spre Roma și de acolo spre Florența. Dar deplasarea nu se desfășură fără piedici.

În fața vilei era un veritabil munte de bagaje și echipamente pe care ofițerii superiori britanici le-au obținut sau le-au construit pe durata prizonieratului. Cincisprezece lăzi mari erau stivuite lângă optsprezece valize și douăzeci și șapte de cutii din carton pline cu bunuri personale. Alături de acestea erau nenumărate pachete legate cu ață, lângă mesele mari de lucru ale vicemareșalului forțelor aeriene Boyd. Pe mesele de lucru se aflau mai multe cutii cu unelte de tâmplărie. Sprijinite de partea

---

[186] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[187] *Report of Captain Leonardo Trippi*, Assistant Military Attaché, Swiss Legation, Rome, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[188] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

laterală a vilei erau grămezi de scânduri pe care Boyd le folosise pentru a face mobilier și rafturi.

Iepurii generalului de brigadă Todhunter stăteau impasibili în cuștile lor din lemn și sârmă și rontăiau de zor salată verde și morcovi, iar găinile generalului de brigadă Combe cotcodăceau și ciuguleau în cotețele din lemn. Uriașul câine alb, Mickey, stătea pe bordura de lângă cușca lui mare, pregătindu-se și el de plecare, în timp ce stăpânul lui, locotenentul Ricciardi, se străduia din răsputeri să-l calmeze pe colonelul Mazawattee, care alerga în jurul și printre cutiile mari, asudând și gesticulând simultan către generalul Neame și ceilalți ofițeri superiori.

În fața stivelor mari era parcat un mic camion militar italian, al cărui șofer stătea lângă oblonul coborât, gesticulând și el și certându-se cu prizonierii care-i dădeau atenție. Era clar pentru generalul Neame și camarazii săi că autovehiculul nu era suficient de mare pentru a transporta toate bunurile prizonierilor. Aici era marea problemă.

— *Generale* Neame, spuse Mazawattee îndreptându-se în pas alergător spre ofițerul superior britanic. Trebuie să luați *numai* cât poate duce camionul.

Cu brațele încrucișate pe piept, Neame își lăsă privirea în jos și clătină din cap.

— V-am zis deja, domnule comandant. Nu plecăm dacă nu ne luăm *toate* bagajele. Am specificat cât se poate de clar lucrul ăsta.

— *Nu* este posibil! Trebuie să luați doar ce poate fi dus cu camionul ăsta! exclamă Mazawattee nemulțumit, bătând dintr-un picior.[189]

Neame, cu o sprânceană ridicată a nedumerire, era de neclintit.

— Ăsta-i un circ penibil, colonele, e un circ penibil, spuse Neame, cu șiretenie. Trebuie să găsiți mai *multe* mijloace de transport.

— Nu, *generale,* nu, nu, nu! Este imposibil!

Fața lui Mazawattee era de un roșu aprins.

— *Ăsta e* singurul camion disponibil!

Apoi schimbă tactica, tonul devenindu-i brusc foarte rezonabil.

---

[189] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 108. (n.a.).

— Nu-i nicio grijă, *generale.* Nicio grijă. Mă voi asigura *personal* că *oricare* dintre bunurile dumneavoastră care nu pot fi încărcate în camion vă vor fi trimise mâine. Aveți *cuvântul meu,* zise Mazawattee și-și scoase bărbia în față în stilul caracteristic lui Mussolini.

— Nu, domnule comandant. V-am expus foarte clar poziția prizonierilor britanici. Nu plecăm fără bagajele noastre, *toate,* replică Neame, iar ceilalți ofițeri din apropierea lui încuviințară sau își murmurară asentimentul.

— O să pierdeți trenul, *generale*! exclamă Mazawattee.

Și astfel, cearta continuă, părând a dura la nesfârșit, iar Mazawattee și Neame deveneau tot mai furioși și mai contrariați.[190]

Ultima imagine cu Villa Orsini pe care o văzură generalul Neame și ceilalți ofițeri superiori era cea cu colonelul Mazawattee stând abătut în fața intrării principale. Nefericita lui perioadă de responsabil al generalilor britanici s-a încheiat și ar fi trebuit să se simtă ușurat. Dar a fost din nou învins. Generalul Neame i-a respins toate argumentele până când au fost procurate mai multe camioane care să ducă *toate* bunurile prizonierilor la gara din Sulmona. Mazawattee stătea deoparte, în timp ce Philip Neame supraveghea încărcarea camioanelor, dând ordine santinelelor italiene care erau obligate să-i ajute ca și cum ar fi fost subordonații lui, și nu cei care-i păzeau.[191] Mazawattee era doar un spectator îmbufnat și nemulțumit, până când micul convoi de camioane și mașini supra-încărcate plecă, în sfârșit, cu motoarele mugind sub povara atâtor echipamente, bagaje și oameni. Villa Orsini avea să rămână pustie o perioadă, până la sosirea altor prizonieri.

•

Ajungând la gara din Sulmona, generalii fură încântați să vadă că erau așteptați de doi ofițeri britanici de rang inferior. Erau trimiși de la celălalt lagăr de ofițeri din Sulmona și aveau însărcinarea de a însoți grupul până la castel.

— Ranfurly, mă bucur *foarte mult* să te revăd, spuse Neame radiind de fericire, în timp ce-i strângea mâna locotenentului conte de Ranfurly.

---

[190] *Ibidem.* (n.a.).

[191] *Ibidem,* pp. 108-109 (n.a.).

Fostul lui aghiotant i-a fost, în sfârșit, trimis înapoi și avea să rămână cu el pe toată durata prizonieratului. Celălalt ofițer era locotenentul Victor Smith, un pilot din Flota Aeriană Armată a Marii Britanii, ramură a RAF, care a vizitat ocazional Villa Orsini pentru a fi contabilul prizonierilor. Ofițerii mai în vârstă îl plăceau foarte mult.[192]

•

Lordul Ranfurly a dus-o foarte greu de când nu l-a mai văzut pe generalul Neame în Africa de Nord. După ce Luftwaffe i-a transportat pe ofițerii superiori în Italia, Ranfurly și alte câteva sute de ofițeri britanici ținuți prizonieri de către italieni au fost îmbarcați în camioane și duși la Benghazi. Vreo cincizeci de ofițeri erau înghesuiți în niște colibe mici și „sub nicio formă nu erau lăsați afară”.[193] Nu existau condiții pentru spălat, iar rațiile de mâncare erau „un biscuit pentru câini” și o conservă de carne de vită pe zi, împărțită la doi prizonieri. Apa de-abia ajungea și în curând izbucni dizenteria.

„Italienii nu făceau nimic pentru noi dacă nu erau germanii pe-acolo”[194], scria Ranfurly cu amărăciune. După o săptămână de astfel de tratamente cumplite, prizonierii au fost urcați în camioane Fiat și au parcurs un drum de cinci zile spre câteva închisori pentru prizonierii de război din Subrata, la 32 de kilometri de Tripoli. Pe durata călătoriei prin deșert, prizonierilor li s-a permis să coboare din camioane doar pentru opririle de odihnă din timpul nopții.[195]

În Subrata, Ranfurly și ceilalți fură trecuți pe un regim de înfometare, primind doar două farfurii de supă pe zi. De asemenea, italienii furau de la ei. „Am raportat asta, scria Ranfurly, și am fost trimis în camera ordonanțelor. Comandantul lagărului le-a dat hoților șase luni de carceră și mie două pachete cu țigări; a dat sentința întins în pat”.[196]

Suferințele prizonierilor nu s-au încheiat, pentru că, după zece zile în condițiile cumplite din Subrata, ofițerii britanici fură trimiși

---

[192] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 191. (n.a.).

[193] *Lord Ranfurly’s Report on his Capture, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 233. (n.a.).

[194] *Ibidem.* (n.a.).

[195] *Ibidem.* (n.a.).

[196] *Ibidem.* (n.a.).

cu trenul la Tripoli, închiși, în grupuri de patruzeci, în vagoane de marfă neaerisite. Apoi mărșăluiră forțat opt kilometri până la docuri și fură îmbarcați pe un vapor. În mod incredibil, prizonierii de război britanici primiră cabine la clasa I, mâncare bună și permisiunea de a face exerciții fizice pe punte. Probabil că asta s-a întâmplat deoarece un ofițer de legătură german venea în fiecare zi la bord ca să verifice starea prizonierilor și să le distribuie țigări.[197] Urmă o traversare a oceanului de trei zile până la Napoli și trecerea prin oraș cu autobuzul. Aflat într-un alt tren, Ranfurly se îmbolnăvi pe drumul anevoios către lagărul principal de prizonieri de război din Sulmona, după un marș de opt kilometri.[198] El află cu mare ușurare că italienii i-au aprobat cererea generalului Neame de a-și primi înapoi fostul aghiotant.

•

Baronul Ricciardi îi conduse pe generali din mașini spre trenul lung cu aburi care era tras lângă peron. Un ofițer italian mai tânăr, mai puțin prietenos decât Gussie, mergea țanțoș pe-acolo, țipând și gesticulând în timp ce paznicii și ordonanțele britanice începură să descarce micul munte de bagaje din camioanele care-i însoțeau. Alături de soldații italieni era șeful de gară, iritat, care făcuse ochii cât cepele văzând cum se descărcau pe peronul gării cutii, valize și pachete.

Era clar pentru toată lumea că bagajele, animalele și echipamentele nu puteau fi încărcate cu ușurință în trenul compus din câteva vagoane, fiecare împărțit în compartimente cu un coridor lateral. Generalul Neame se trezi târât într-un alt conflict cu italienii, până când șeful de gară, ridicând brațele neputincios, plecă în căutarea unui vagon de mărfuri, ca să-l atașeze garniturii trenului.

Odată atașat vagonul de mărfuri de vagonul paznicilor, începu complicatul proces al transferului tuturor bunurilor prizonierilor.[199]

— Toate bagajele trebuie încărcate în vagon, îi spuse ofițerul italian mai tânăr lui Neame, care stătea lângă „cufărul” lui de călătorie.

---

[197] *Ibidem,* p. 234. (n.a.).

[198] *Ibidem.* (n.a.).

[199] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 109. (n.a.).

Enormul bagaj fusese cumpărat de Neame de la Roma special pentru o astfel de mutare și se asemăna ca formă și dimensiune cu un dulap.

— Ăsta nu, domnule locotenent, rosti Neame mieros. Ăsta rămâne cu mine.

— Dar, *generale,* nu e posibil. Trebuie să fie încărcat în vagon.

— Sub nicio formă, bătrâne, replică Neame cu brațele încrucișate și cu o privire tăioasă.

Izbucni o nouă ceartă. Neame refuză cu obstinație să-i fie mutat cufărul.[200] În cele din urmă, Gussie interveni și permise să fie încărcat cufărul în compartimentul în care se afla Neame de către câțiva paznici nemulțumiți. În acel moment, generalul de brigadă Combe le distrase atenția italienilor, făcându-i să se uite de-a lungul peronului.

— Știi, cred că găinile mele suferă,[201] îi spuse Combe generalului de brigadă Todhunter.

Todhunter, care a supravegheat încărcarea cuștilor pentru iepuri și prețioasa lor încărcătură, se îndreptă spre cel mai apropiat coteț de găini și aruncă o privire înăuntru.

— Par cam plictisite, zise el, fiind de acord cu Combe.

Combe își închisese găinile cu o seară înainte, iar faptul că trecuse atât timp fără să le scoată de acolo începea să-l îngrijoreze.

— Cred că le-ar prinde bine să-și mai dezmorțească picioarele, murmură Combe și, înainte ca Todhunter să răspundă, deschise ușile cotețului.

În câteva secunde, peronul se umplu de găini sprintene care umblau țanțoșe, băteau din aripi și se simțeau în largul lor. Ceilalți prizonieri britanici izbucniră într-un hohot de râsete pe când oamenii lui Gussie alergau de colo colo încercând să le prindă, iar Combe fugea după ei, avertizându-i să fie atenți și să nu-i rănească păsările.

Oricum, epopeea cufărului gigantic al lui Neame nu s-a încheiat. Câțiva paznici transpirați l-au băgat cu mare dificultate, și înjurând de mama focului, într-un compartiment, înghesuindu-l între suporturile de bagaje de deasupra. Ușurați că și-au terminat treaba, paznicii au dat să plece.

---

[200] *Ibidem.* (n.a.).

[201] *Ibidem,* p. 109-110. (n.a.).

— A, nu, nu, n-o să fie suficient, îi spuse generalul Neame tânărului ofițer. E periculos, pricepeți? zise el arătând spre cufărul de deasupra. Ăsta poate să cadă și să omoare pe careva.[202]

Înălțându-și privirea spre cer în semn de protest, italianul respiră adânc. Apoi, cu inima grea, se întoarse și le ordonă oamenilor lui să dea jos cufărul. După eforturi considerabile, acesta fu pus de-a lungul scaunelor din compartiment, creând un zid în spatele căruia generalul Neame stătea în tăcere lângă fereastra vagonului. Problema era evidentă – cufărul îl împiedica pe comandantul escortei să vadă dacă Neame mai era în vagon, izbucni o nouă ceartă.

Între timp, italienii au prins toate găinile lui Combe, cu excepția unei ouătoare încăpățânate pe nume Victoria. Găinile și cotețele lor fură încărcate în vagonul de marfa, iar Combe fu înghiontit în vagonul de pasageri pentru a li se alătura celorlalți ofițeri. Victoria încă umbla liberă pe peron. Îngrijorat, Combe se aplecă pe fereastră, încercând s-o vadă. În acel moment, șeful de gară suflă în fluier și trenul cu aburi se puse anevoie în mișcare, cu roțile scârțâind pe șine și vagoanele trosnind din încheieturi. Deodată, Combe văzu o siluetă îndreptându-se în fugă spre fereastră – era unul dintre hamalii din gară care au ajutat la încărcarea bagajelor prizonierilor. O avea pe Victoria în mâini, pe care i-o dădu repede lui Combe, pe când trenul prindea încet viteză.

— Fii binecuvântat, tinere, fii binecuvântat! strigă Combe, înghesuit în compartiment.

Luând o sfoară din buzunar, îi legă picioarele Victoriei și o puse pe unul dintre suporturile pentru bagaje de deasupra. În acel moment în compartiment Neame și comandantul de escortă încă se certau cu vocile ridicate în legătură cu poziționarea cufărului de călătorie al generalului. Recunoscându-se înfrânt, tânărul ofițer italian trecu peste obstacol și se așeză față-n față cu Neame. În timp ce se afla sub Victoria, cocoțată pe suportul de bagaje, găina stresată se găinăță pe chipiul și umărul ofițerului.[203]

— V-am spus că găinile mele nu-s în apele lor, îi zise Combe ofițerului care se roșise la față.

---

[202] *Ibidem,* p. 109 (n.a.).

[203] *Ibidem,* p. 110. (n.a.).

— Stai liniștit, prietene! se adresă generalul O'Connor italianului, zâmbind cu gura până la urechi. De unde vin eu, ăsta-i semn de noroc.

Ofițerul începu să se uite disperat prin tot compartimentul, apoi plecă în căutarea unei cârpe umede, urmat pe coridor de râsetele furtunoase ale generalilor și comandanților de brigadă, dintre care câțiva se țineau de burtă, iar alții își ștergeau lacrimile de râs. Vorbind la modul general, era o încheiere potrivită pentru prizonieratul de la Sulmona.

•

Câteva ore mai târziu, trenul intră în gara din Florența, după un transfer la Roma. Toată lumea se mobiliză să-și vadă noul cămin, pe care italienii continuau să-l descrie „cu atât de multă încântare, încât parcă-mi imaginam farmecul din *Decameronul,* spunea de Wiart, și mă gândeam doar ce o să fac pe timpul zilei".[204]

— Să fiu al naibii, e bătrânul Tutti Frutti, spuse generalul de brigadă Todhunter către întreg compartimentul, mai ales către generalul de Wiart.

Pe peron stătea, într-adevăr, binevoitorul ofițer italian pe care Todhunter și de Wiart l-au botezat Tutti Frutti și care i-a escortat pe vapor prin Libia către Villa Orsini cu câteva luni înainte.

Amândoi fură destul de emoționați că ofițerul și-a făcut timp să-i întâmpine. Părea a fi un alt semn că începea să le meargă mai bine.

Bagajele și animalele fură încărcate în câteva camioane trimise de la castel, apoi prizonierii britanici se urcară în mașini pentru drumul pe care-l aveau de făcut. Discuțiile încetară în timp ce convoiul, escortat de o motocicletă cu ataș, începu să coboare dinspre Florența spre zona rurală. Generalii și comandanții de brigadă stăteau în tăcere, privind pe ferestrele mașinilor, tatonând terenul și întrebându-se dacă era sau nu un „loc bun de evadat".[205] Însă după aceea, ca și în cazul lui John Leeming cu o zi în urmă, dădură cu ochii de castelul Vincigliata și-și pierdură nădejdea.

— Știți ceva, băieți, am o presimțire rea în legătură cu asta, le spuse generalul de brigadă Combe celorlalți ofițeri din mașină,

[204] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 191. (n.a.).
[205] *Ibidem.* (n.a.).

scrutând zidurile masive din piatră și turnurile cu creneluri ale castelului.

— „Lăsați orice speranță, voi, cei care intrați”, murmură generalul O’Connor de lângă Combe, citând din Cântul III al *Infernului* lui Dante.

În ochi îi apăruse o expresie dură, împietrită, în timp ce scruta castelul de la fereastra mașinii. Vorbise în numele tuturor celor din grup.

Capitolul 7

Cuibul de vulturi

„Deși castelul Vincigliata a fost o mare dezamăgire pentru noi, cu aspectul său impenetrabil și dur, mutarea a fost un impuls și o încurajare uimitoare pentru planurile noastre de evadare. Din momentul în care am ajuns la castelul Vincigliata, nu ne-am mai gândit la altceva”.

Adrian Carton de Wiart,
general-maior

Pe când mașinile și camioanele care-i transportau pe generali virau pe drumul către castel, Dick O’Connor căuta cu privirea în toate direcțiile. Terenul din împrejurimi era plin de chiparoși. Zidurile de un cenușiu-maroniu ale perimetrului exterior al castelului erau umede de la o ploaie ușoară care a început să cadă de îndată ce caravana a traversat dealurile de deasupra Florenței.

— Ce club de țară! comentă sarcastic generalul O’Connor, neadresându-se neapărat cuiva și revenindu-i în minte promisiunile lui Mazawattee.

Ca și John Leeming cu o zi înainte, O’Connor scrută fortăreața, sperând să găsească o verigă slabă în sistemul de apărare al castelului, pe care prizonierii s-o fructifice. Dar structura părea solidă. Era o fortăreață medievală florentină cu cinci niveluri deasupra solului și două la subsol. În timp ce mașinile și camioanele care-i transportau pe generali și suita lor rulau în apropierea castelului, toată lumea observă grosimea zidurilor și crenelurile de 5-10 metri înălțime, cu două turnuri spre nord-est și nord-vest care încercuiau o fortăreață centrală înaltă. Ferestrele erau mici și doar câteva aveau vedere spre soare.

În data de 24 septembrie 1941, generalii treceau fără să scoată un cuvânt prin câteva portaluri din interiorul mohorât al castelului. „Eram o adunătură de oameni tăcuți și posomorâți, care intra în închisoarea ca o pivniță”[206], scria Carton de Wiart. Singurul moment vesel fu reîntâlnirea cu John Leeming, care-i întâmpină în fața principalei zone de locuit.

Chiar dacă Leeming se bucura să-i vadă pe generali, entuziasmul îi scăzu cu repeziciune când începu să-i conducă în camere. Odăile n-aveau aceleași dimensiuni sau priveliști, așa că, pentru a evita conflictele, el le-a repartizat după un considerent simplu: cu cât persoana în cauză avea rangul mai înalt, cu atât mai mare îi era camera. Însă n-a ținut cont de părerile generalilor, care au fost descriși la sosire, cu o subtilitate admirabilă, ca fiind „obosiți și supra-încălziți”.[207]

— Ascultă aici, Leeming, nu poți să-mi dai o cameră mai potrivită pentru evadare? întrebă complice generalul O’Connor când i se arătă odaia.

La zece minute de la sosirea generalilor, planul de distribuire a camerelor gândit cu grijă de Leeming era ferfeniță.

— Nu pot să dorm aici, Leeming, spuse generalul Neame, scrutând camera, cel mai mare dormitor din castel, în conformitate cu poziția lui de „tată al lagărului”. E mare cât o biserică, pentru numele lui Dumnezeu!

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd era extenuat după lunga călătorie. Fiind mai tot timpul bolnav de când a căzut prizonier, se apropie de Leeming și zise obosit:

— Mă doare undeva unde dorm. Dacă e mai ușor, schimb camera mea cu una dintre celelalte.[208]

— Asta-i o afurisită de temniță, omule! mârâi de Wiart când i se arătă noua locuință subterană. Aproape vine iarna, o să-nghețăm aici.[209]

Generalul Neame, care a trăit o mare parte din viață în zone cu climă tropicală și, prin urmare, nu suporta frigul, avea aceeași obiecție ca și de Wiart. Amândoi cerură camere mai

[206] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

[207] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 108. (n.a.).

[208] *Ibidem,* p. 107. (n.a.).

[209] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

mici, care să se încălzească mai ușor. Problema lui de Wiart fu rezolvată rapid, fiindu-i oferită o cămăruță în vârful turnului central. Își dădură repede seama și că multe dintre camere nu erau doar friguroase, ci și pline de umezeală.[210] Colonelul Younghusband, care nu se plângea de nimic, luă „camera-biserică" a lui Neame, fiind mulțumit de spațiu, după înghesuiala de la Villa Orsini.

— Este mai bine în altă parte, băiete?[211] întrebă generalul de brigadă Combe, după ce-i fu prezentată camera de către Leeming, care încerca să-și păstreze calmul și începea să se simtă tot mai mult ca un manager de hotel de mâna a treia.

Generalul de brigadă Todhunter puse piciorul în prag și refuză să-și schimbe camera. Doar generalul Gambier-Parry era mulțumit și făcu schimbul cu de Wiart.

„Îmi place să cred că erau obosiți după călătoria lungă din Sulmona",[212] scria Leeming cu bunăvoință, retras în camera lui cu o durere de cap supărătoare și bombănelile generalilor răsunându-i încă în minte. Părerea împărtășită de toată lumea era că Leeming stricase totul.

•

În dimineața următoare, după ce s-au odihnit bine, prizonierii începură să-și exploreze noul cămin. Activitatea fu deprimantă, pentru că, aparent, primele lor impresii despre castel erau corecte.

— Afurisitul ăla de Temple-Leader ne-a făcut viața grea, comentă generalul de Wiart, stând în curtea castelului și uitându-se în jur. Ce loc mizerabil![213]

Comentariul ducelui de Montalto la prima întâlnire cu Leeming, când a descris castelul Vincigliata drept Castelul Englezului, a fost elucidat rapid după o discuție cu baronul Ricciardi. Leeming le-a povestit apoi generalilor. Castelul era foarte vechi, datând tocmai din secolul al XIII-lea. A fost inițial proprietatea unei familii florentine de viță nobilă, înainte să fie transmis unei alte familii, Usimbardi, cunoscută pentru

[210] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[211] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 107. (n.a.).

[212] *Ibidem,* p. 108. (n.a.).

[213] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

introducerea prelucrării sticlei în Florența. Și-a schimbat din nou proprietarii când familia de bancheri Buonaccorsi a obținut castelul. În 1345, când băncile florentine s-au prăbușit – din cauza datoriilor acumulate de regele Eduard al III-lea al Angliei –, castelul a fost vândut familiei de negustori bogați Albizi. O ramură a acestei familii a deținut castelul până pe la mijlocul secolului al XVII-lea, când fortăreața era o ruină. În 1827, castelul și pământurile din jurul său au fost vândute lui Lorenzo da Rovezzano, iar ruina a devenit loc de pelerinaj pentru artiști și scriitori la modă, care călătoreau 12 kilometri de la Florența pentru a o vedea. Soarta castelului s-a schimbat radical când un englez a dat de ruinele lui și s-a apucat imediat de reconstrucția clădirii medievale.

John Temple-Leader s-a născut într-o familie de negustori bogați și a intrat în Camera Comunelor din tinerețe. Liberal și susținător al chartiștilor, o mișcare politică ce milita pentru extinderea drepturilor clasei muncitoare britanice, formulate într-o „chartă” a poporului, cariera politică a lui Temple-Leader n-a fost înfloritoare și, deși avea relații bune și era respectat, n-a rezistat în Camera Comunelor. Era un om fascinat de Europa și istoria ei și era prieten apropiat cu exilatul Napoleon al III-lea, cunoscut și ca Louis-Napoleon, nepotul lui Napoleon Bonaparte și viitor împărat al Franței. De asemenea, iubea arta și antichitățile; un alt prieten apropiat îi era pictorul englez de origine italiană Dante Gabriel Rossetti. În 1844, la vârsta de doar treizeci și patru de ani, Temple-Leader a părăsit brusc scena politică și Marea Britanie și a plecat spre Europa, de unde n-a mai revenit.

După un scurt sejur la Cannes, s-a stabilit în Florența, unde a cumpărat câteva case și vile pe care le-a readus cu migală la gloria de odinioară, umplându-le cu vastele sale colecții de artă și antichități. Castelul Vincigliata, aflat în ruină, l-a cumpărat în 1855. Având o viziune a unui castel din povești, lui Temple-Leader i-a fost necesară o perioadă de cincisprezece ani pentru a consolida zidurile vechi și mucegăite și turnurile ce stăteau să se prăbușească. În locul acestora din urmă a înălțat două turnuri uriașe, a amenajat crenelurile, pivnițele și porțile mari. Castelul era înconjurat de un șanț cu apă, situat pe panta unui deal, pe

283 de hectare de teren.[214] În 1875, apreciatul scriitor american Henry James a vizitat castelul și a admirat lucrările de reconstrucție ale lui Temple-Leader. „Această imitație complicată n-are vreun scop aparent, scria James, dar chiar dacă ar fi incompletă, mai puțin reușită sau strălucită, tot mi-ar plăcea. O operă atât de frumoasă se justifică de la sine; aparține actelor de eroism ale culturii”.[215]

Cu o astfel de recomandare răsunătoare din partea unui scriitor renumit, nu era de mirare că nou amenajatul castel al lui Temple Leader a atras multe dintre cele mai cunoscute personalități care făceau Marele Tur[216] prin Europa, inclusiv membri ai familiilor regale. În 1888, regina Victoria a semnat în cartea de oaspeți și a inspectat în amănunt terenul. Temple-Leader a fost răsplătit de către guvernul italian pentru eforturile sale de conservare a unor obiective din Florența și din împrejurimi, unde s-a instalat până la sfârșitul secolului al XIX-lea o comunitate destul de mare de emigranți britanici. Regele Victor Emanuel al II-lea l-a decorat cu Ordinul Coroanei Italiei, în grad de cavaler.

Dar după moartea lui Temple-Leader în 1903, proprietățile sale au trecut pe numele nepotului fratelui său, Richard Luttrell Pilkington Bethell, baron de Westbury, pe care nu-l interesau clădirile sau conținutul lor. Toate au fost vândute. Castelul s-a degradat din nou, apoi a fost împrumutat guvernului italian pentru a fi folosit ca lagăr de prizonieri de război în 1941. Până în acel moment, comorile artistice ale castelului au fost înlăturate în mare parte, cu excepția leilor din piatră care păzeau poarta principală și a frescelor și gravurilor acesteia, grădinile cândva perfect amenajate au fost lăsate în paragină și întreg locul avea un aspect și un aer de grandoare ștearsă și irelevanță înecată în praf.

Însă Temple-Leader le-a făcut, practic, cadou italienilor închisoarea perfectă. La lucrările meticuloase de reconstrucție și remodelare au fost folosite cele mai bune materiale, de aici rezultând o clădire foarte rezistentă, care era, asemenea unui

[214] *Inspection of Prisoner of War Camp No. 12,23 June 1942,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[215] Henry James, *Transatlantic Sketches* (Boston: James R. Osgood, 1875), pp. 287-288. (n.a.).

[216] Secolul al XIX-lea a impus tinerilor din familii și/sau cercuri înstărite, ca o tradiție de natură socială, un tur al Europei. (n.tr.).

castel medieval, aproape impenetrabilă și deci ideală pentru a ține oameni închiși.

„Imaginează-ți un castel vechi restaurat în cel mai prost stil victorian – îi scria lordul Ranfurly soției sale – cenușiu și șters, cu creneluri înalte și un turn într-un colț”.[217]

Zidurile castelului, cu 5 000 de metri pătrați de creneluri, trasau un dreptunghi cu o lungime de 91 de metri și o lățime de 73 de metri deasupra versantului dealului, oferind priveliști impunătoare la câțiva kilometri în jur, inclusiv în jos, spre Florența, unde se vedea acoperișul aurit al Domului Catedralei Santa Maria del Fiore în zilele senine.[218] Dincolo de dealul pe care se înălța castelul era o mică vale, apoi un alt deal cu multe vile locuite în trecut de emigranți britanici, după care urma comuna Fano. Spre vest era „o îngrămădire de stânci cu câteva sute de metri mai înaltă decât castelul”[219], pe care prizonierii britanici aveau s-o boteze „Cariera”. Urma apoi satul Fiesole, pe un deal aflat la o distanță mică de ieșirea din Florența, în partea de est a castelului se găsea satul Settignano, cu râul Arno curgând spre Pisa și Marea Mediterană.

Castelul era prevăzut cu șapte niveluri, cinci deasupra solului și două la subsol. Zidurile aveau 762 de centimetri grosime. Prizonierii erau ținuți în partea de sud a clădirii, unde erau dormitoare și chilii, iar șase metri mai jos era o grădină interioară decorată cu arbuști de tisă[220]. În nord-vestul fortăreței erau o capelă și o sacristie, zidite cu cărămidă. În partea de nord era un turn cu două porți prin care se intra în curtea exterioară a castelului și un alt turn în nord-vestul masivelor ziduri exterioare, cu înălțimi cuprinse între 4,5 și 6 m, în funcție de altitudinea dealului, și o pasarelă interioară din lemn pentru ca santinelele să patruleze între gheretele de pază. Garnizoana era în partea de nord a fortăreței, delimitată de propriul zid interior

---

[217] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 3 October 1941, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.).

[218] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier (*Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 289. (n.a.).

[219] Baynes, John, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor, KT, GCB, DSO, MC* (Londra, Brasseys 1989), p. 144. (n.a.).

[220] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly, 3 October 1941, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.).

din cărămidă, înalt de trei metri, cunoscut drept „Zidul Alb”, fiindcă era tencuit.[221] Paralel cu zidul din vest al castelului era o grădină exterioară delimitată de un alt zid cu o poartă în capătul de nord, care ducea la un drum public.

Nu erau bazine de înot, contrar descrierii spectaculoase pe care a făcut-o colonelul Mazawattee la Sulmona. Inițial, prizonierilor nu li s-a permis plimbări și nici nu li s-a oferit spații de joc, cu excepția unor locuri ciudate și strâmte. Grădina era plină cu buruieni. Singura zonă plăcută pe care o puteau folosi prizonierii era un spațiu plat de deasupra arcadelor din partea de sud a castelului, unde puteau să stea să se bronzeze, având o priveliște minunată asupra Florenței. Singurul punct forte al locului era instalația modernă, despre care generalul de brigadă Todhunter a aflat că a fost pusă de un proprietar american cu câțiva ani înainte.[222]

Pe prizonieri îi uimiră două lucruri la castelul lui Temple-Leader. În primul rând, ferestrele mici ale fortăreței, care transformau locul într-unul întunecos și friguros.[223] În al doilea rând, castelul era ca o vizuină cu pasaje și camere de dimensiuni inegale, cu multe zone scoase din uz sau închise. În contrast cu descrierea entuziastă a lui Henry James din 1875, Carton de Wiart avea o părere proastă în legătură cu castelul, în 1941. „Nu știu dacă stilul folosit la castelul Vincigliata este baroc sau rococo, dar știu că regina Victoria a luat prânzul acolo, că regina Elisabeta n-a dormit acolo și știu și mai bine că este unul dintre cele mai îngrozitoare locuri din câte am văzut”.[224]

Faptul că erau mereu sub observație începu să solicite la maximum nervii prizonierilor. Castelul nu li se părea generalului Neame și celorlalți mai potrivit decât Villa Orsini. „Ei cred că noul loc de detenție e prea înghesuit – se arăta într-un raport de inspecție al Crucii Roșii – și, pe lângă asta, zidurile și pasarela înconjurătoare care domină grădina castelului și de pe care sunt

[221] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 289. (n.a.).

[222] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 30 septembrie 1941. (n.a.).

[223] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1941. (n.a.).

[224] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

urmăriți neîncetat de santinele contribuie foarte mult la sentimentul de prizonierat”.[225]

•

Prizonierii observară în curând că la castel era o cu totul altă rutină decât la Villa Orsini. Se făcea un apel de două ori pe zi, când întregul contingent de prizonieri se aduna pentru numărătoare în curte, aveau loc inspecții la întâmplare și existau reguli foarte stricte legate de întreruperile de curent, fiind păziți de două sute de carabinieri italieni. Cu toate acestea, erau cu toții ușurați de faptul că noul lor comandant era un gentleman și, în mod evident, un anglofil. Generalul Neame află cu încântare că ducele de Montalto a fost educat la Cheltenham College.[226] Locotenentul Ricciardi ocupă noua funcție ca membru al personalului castelului, alături de mereu suspiciosul căpitan Pederneschi și tânărul sublocotenent Visocchi, care vorbea, în mod ciudat, engleza cu un puternic accent scoțian, deoarece a studiat în Glasgow înainte de război.[227]

•

Primul comitet de evadare se întruni la câteva zile după sosirea prizonierilor. Instalați fiind, puteau să conceapă alte planuri de evadare.

— Ei bine, domnilor, se pare că ne confruntăm cu o provocare mult mai mare decât aceea din Villa Orsini, spuse generalul Neame, conducând ședința. Nu cred că se aștepta nimeni dintre noi la așa ceva, zise el referindu-se la castel.

Ceilalți încuviințară sau mormăiră aprobator. Deși erau cu aproape 320 de kilometri mai aproape de Elveția, castelul reprezenta o provocare foarte serioasă pentru cei care voiau să evadeze.

— În mod clar, macaronarii vor să ne țină închiși pe toată durata detenției, continuă Neame sumbru.

Fură date instrucțiuni. Fiecărui prizonier i se ceru să studieze castelul și deplasările și obiceiurile paznicilor. Trebuiau să caute

---

[225] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29 November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[226] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[227] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 192. (n.a.).

un punct slab în apărarea castelului, care să permită o tentativă de evadare.

— Avem nevoie de multe idei, domnilor, spuse Neame răspicat.

•

Viața de la castel se asemăna foarte mult cu cea de la Villa Orsini. Ordonanțele se ocupau de gătit, cumpărături și curățenie sub supravegherea lui Leeming, în timp ce generalul Neame își asumă conducerea lagărului, asistat fiind de generalul de brigadă Vaughan, mâna lui dreaptă. Fură instalate cotețe pentru găini și cuști pentru iepuri și animalele erau îngrijite de către ofițerii superiori. Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd își redeschise atelierul de tâmplărie. Generalul de brigadă Todhunter se apucă să strângă cărți pentru ceea ce avea să devină într-o zi o bibliotecă de 1 000 de volume, iar generalul Gambier-Parry începu să-i instruiască pe ceilalți în artă, inclusiv în arta falsurilor, și în muzică, a doua lui pasiune. Seara, mai făcea și câte o partidă de pocher, însă așa cum nota lordul Ranfurly, „joacă extraordinar de prost și-i luăm toți banii”[228]. După plictiseala din Sulmona, toți de la castel se simțeau motivați de apropierea de Elveția, fapt evident în câteva planuri de evadare prezentate comitetului secret al lui Neame.

•

— Așa, Dick, spune-ne ce planuri ai, îi zise Neame generalului O’Connor într-o seară de la sfârșitul lunii septembrie 1941.

Ofițerii se întâlneau din nou în secret după cină. Câteva săptămâni, O’Connor și Carton de Wiart au discutat de-a fir a păr teoria din spatele unei noi scheme. Era vremea să-și prezinte ideea lui Neame și celorlalți membri ai Comitetului, în vederea aprobării.

O’Connor și de Wiart s-au împrietenit repede și au ajuns să pună la punct planuri de evadare. „Ideile și conceperea planurilor ne-au dat o energie și o vitalitate pe care nu le-am fi dobândit altcumva, scria de Wiart. Personal, fără acest gând, îmi închipui c-aș fi fost nemulțumit, irascibil și țâfnos sau aș fi ajuns într-o stare de apatie, cum mi se întâmplă în spital, după o perioadă de convalescență, când începe să-mi fie groază de

---

[228] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly, 3 October 1941, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.).

ideea de a mă recupera și mă mulțumesc să rămân în pat, dacă s-ar putea, pentru totdeauna”.[229] Toată lumea făcea față prizonieratului în moduri diferite, dar planificarea evadărilor îi reunea și le dădea un scop concret, pe care nu-l găseau în niciuna dintre activitățile desfășurate la castel, de la grădinărit la creșterea animalelor și la muzică, la tâmplărie și pictură. Mai presus de orice, le dădea speranță.

— Avem, după părerea mea, toate motivele să credem că patru dintre noi pot evada, spuse Dick O’Connor la ședință, începând să prezinte schema noului plan întocmit de el și de Wiart. Evident, mai sunt de făcut multe pregătiri, însă aș vrea să v-arăt ce idei ne-au venit mie și lui Carton.

— Te rog, Dick, îl îndemnă Neame, aprinzându-și o țigară.

Ceilalți ofițeri luați prizonieri se adunaseră în camera de zi și stăteau în fotolii confortabile. Mobilierul învechit al castelului avea o grandoare ofilită.[230] La orele serii, știau cu toții că italienii intrau rareori în castel. Veneau uneori noaptea ca să verifice dacă toți prizonierii erau în camerele lor și dormeau, dar în momentul acela n-aveau de ce să se deranjeze.

— Carton și cu mine propunem o evadare pe ferestrele aflate chiar în spatele vostru, spuse O’Connor, arătând cu degetul.

Toți întoarseră capetele spre ferestrele întunecate aflate de-a lungul unui perete al sufrageriei de la parter, situată în partea de nord a fortărețeii centrale a castelului, cu fața spre clădirea paznicilor și cele două turnuri din colț.

— Echipa este formată din șase oameni. Patru vor forma grupul de evadare, cu doi asistenți, zise O’Connor, întorcându-se din nou spre masă. După ce vor ieși pe una dintre aceste ferestre, membrii echipei vor traversa grădina și vor ajunge la Zidul Alb, care are, așa cum știți, vreo trei metri înălțime, deci vor căra o scară. Odată ajunși sus pe zid, membrii echipei vor trage scara după ei și se vor folosi de ea ca să ajungă în partea italiană a castelului. Apoi echipa se va furișa spre zidul exterior și va urca pe creneluri pe scările din apropierea turnului de la poartă.[231]

---

[229] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 196. (n.a.).

[230] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 30 septembrie 1941. (n.a.).

[231] „Escape Narrative”, de generalul șir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

O’Connor făcu o pauză, privind atent fețele din jurul lui.

— Evident, un lucru de genul ăsta poate fi făcut doar la adăpostul întunericului și sub o altă acoperire, adăugă el, trasând o linie cu degetul de-a lungul mustății albe.

— La ce acoperire te gândești, Dick? întrebă Neame.

— O să așteptăm o noapte cu vânt puternic și ploioasă. Vântul o să acopere zgomotul făcut de noi, iar ploaia o să-i țină, sperăm, pe paznici în gheretele lor[232], răspunse O’Connor.

— Cum propui să cobori de pe zidul castelului? îl iscodi Neame.

— Păi, aici intră în joc cei doi asistenți, îl lămuri O’Connor. O să legăm o frânghie de creneluri și fiecare om o să coboare pe ea până la șanțul fără apă de-afară. În acel capăt al castelului, e o înălțime de vreo patru metri și jumătate. Pe urmă asistenții vor arunca frânghia sus și vor veni înapoi pe traseul ăsta, ca să ne acopere urmele.[233]

— La naiba! Păi, băieții ăștia o să-și asume un risc mare, fu de părere Neame. O să facă drumul de două ori.

— Așa e, Phil, confirmă O’Connor. Cu toate acestea, dacă e aplicată corect, metoda în cauză poate fi folosită de mai multe ori.

— Păi, aș vrea să mă ofer voluntar ca unul dintre asistenți, dacă mă primiți, propuse Neame. Treaba asta o să necesite și ceva forță fizică, deci cred c-ar trebui să-i cerem sergentului Baxter să fie al doilea asistent. E tânăr, într-o formă bună și, probabil, cel mai puternic dintre noi.

— Și eu mă gândeam cam la fel, Phil, replică O’Connor. E un tip pe cinste. O să-l rog mai târziu.[234]

— Așadar, la cine te-ai mai gândit să facă parte din echipa de evadare, în afară de tine și de Carton? întrebă Neame.

— Stați așa, domnule, interveni unul dintre generali. Nu vreau să fiu bădăran, însă nu vi se pare că domnul Carton nu e în stare de așa ceva?

Generalul de Wiart își întoarse brusc capul în direcția opusă, furios la auzul acelui comentariu impertinent. Tună că avea de gând să meargă și orice fitecine care era de altă părere n-avea

---

[232] *Ibidem.* (n.a.).

[233] *Ibidem.* (n.a.).

[234] *Ibidem.* (n.a.).

decât „să facă asta și aia!”[235], scria Leeming mai târziu. Limbajul lui de baracă îi făcea chiar și pe soldații călîți să crape de rușine. „Cred că are recordul mondial la cuvinte spurcate”[236], îi scria lordul Ranfurly soției sale. Când se atrase atenția, nu fără logică, asupra faptului că un om cu un singur braț n-avea cum să coboare fără ajutor patru metri și jumătate pe o frânghie, O’Connor explică:

— O să legăm frânghia de mijlocul lui Carton, iar generalul Neame, Baxter și cu mine o să-l coborâm până la sol. Fiind cel mai mic de statură și cel mai ușor, voi trece ultimul peste zid.[237]

— Așa da, rosti de Wiart tăios, încă iritat de faptul că i-a fost pusă la îndoială abilitatea.

— Cum rămâne cu santinelele de pe creneluri? întrebă generalul de brigadă Todhunter.

— În locul prin care o să urcăm noi, cea mai apropiată santinelă e cam la 45 de metri. Așa cum am menționat, din cauza vremii nefavorabile, santinelele vor fi cel mai probabil în gheretele lor. S-ar putea să fi observat, domnilor, că paznicii noștri, în momentul de față, nu sunt atât de atenți pe cât ar trebui să fie. Nu cred că se-așteaptă de la noi, bătrâni soldați de campanie, să facem ceva atât de nebunesc cum ar fi o evadare.[238]

Ceilalți ofițeri râseră cu poftă.

— Pe cine mai iei cu tine? întrebă Neame.

— Pe Boyd și pe Combe, răspunse O’Connor.

Cei doi încuviințară în tăcere, știind deja de plan de câteva zile. Echipa era diversă. Redutabilul O’Connor trăia fiecare clipă pentru evadare. Se gândea numai la asta. De Wiart vedea întreaga situație ca pe un joc, iar firea lui de aventurier o găsea plăcută. Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd afișa o mină sobră și serioasă. Era „în esență un realist și voia să aibă un răspuns pregătit pentru orice situație care ar fi putut să apară”.[239] Considera evadarea ca fiind de datoria lui, deși se îndoia serios

---

[235] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 114. (n.a.).

[236] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 3 October 1941, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 123. (n.a.).

[237] „Escape Narrative”, de generalul șir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[238] *Ibidem.* (n.a.).

cu privire la șansele concrete de reușită pe care le aveau în legătură cu ieșirea din Italia. Generalul de brigadă Combe, deși se agita mereu cu găinile lui, era neclintit ca stânca în privința intenției de a evada.

— Păi, domnilor, avem multe la care să ne gândim, rosti sec Neame. Îmi place planul tău, Dick, și sunt de părere că, după niște pregătiri minuțioase, ai toate șansele să dai o lovitură ca lumea. Va trebui să analizăm terenul pe care-l traversăm, ca să vedem dacă sunt locuri unde ne putem ascunde, și să facem teste de zgomot în nopțile cu vânt puternic.

O'Connor și ceilalți consimțiră.

— V-ați gândit la deghizări?

— De fapt, avem printre ordonanțe un croitor excelent, domnule, interveni generalul de brigadă Combe. Soldat Dwyer. Cred că ne poate ajuta să încropim niște costume pentru evadare.[240]

— Încă n-am vorbit despre destinația finală, care cred că va fi frontiera cu Elveția, precizează Neame.

— Din calculele mele și ale lui Carton, o să ne ia douăzeci și una de zile ca să ajungem la frontieră în pas de marș, spuse O'Connor. Deci ne vom pregăti pachete cu rații de hrană pe baza acestei durate. Deja am început să facem rațiile corecte, după greutate și înălțime.

— Dar hărți și busole? întrebă Neame.

— O să-l rugăm pe bunul nostru doctor să ne ajute cu hărțile, răspunse O'Connor, referindu-se la ofițerul medic din armata italiană de la castel, doctorul Egon Bolaffio.

Din discuțiile purtate cu prizonierii era clar că Bolaffio era un susținător înflăcărat al cauzei Aliaților și un antifascist declarat. Probabil că era de încredere. Datorită funcției-cheie pe care o avea, doctorul putea veni și pleca după bunul plac, fără să trezească inutil interesul paznicilor, și foarte important, ca ofițer italian, nu era percheziționat. În acel moment se punea problema dacă doctorul era pregătit să ajute în mod direct la o evadare. O'Connor și conspiratorii lui riscau să fie prinși împărtășindu-i doctorului o parte din planul lor, dar era un risc

---

[239] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 113. (n.a.).

[240] „Escape Narrative" de generalul șir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

pe care și-l asumau chiar dacă după aceea erau băgați la carceră. La urma urmei, pentru doctor, miza era mult mai mare decât pentru oricare dintre prizonieri. Dacă era prins că ajuta la o evadare, Bolaffio se putea aștepta să fie pus la cel mai apropiat zid și împușcat.[241]

— Odată ce facem rost de hărțile necesare, putem apela la serviciile lui G-P pentru a le reproduce.

G-P rânji și încuviință. Abilitățile artistice ale lui Gambier-Parry erau deja foarte apreciate de toți prizonierii, însușiri care se pretau atât de ușor la copiere și falsificare.[242]

— Leeming a fost de acord să facă busolele, spuse Boyd, întorcându-se spre aghiotantul său.

— Bună treabă, Leeming, zise Neame.

Leeming știa că avea să fie o provocare, însă deja făcuse o schemă preliminară și se gândise la materialele disponibile.[243]

— Așadar, avem multe de făcut, conchise Neame la finalul ședinței. Mai e ceva ce vreau să adaug înainte să ne despărțim. Așa cum știți, mă declar în favoarea oricărui „spectacol” care-i enervează la maximum pe italieni. Chiar dacă n-ajungeți în Elveția, simplul fapt că-i treceți pe băieți dincolo îi va forța pe italieni să aducă trupe suplimentare, care ar putea fi folosite mai bine altundeva, zise el și toți mormăiră aprobator. Îi vom arăta lui *Il Duce* și gloatei sale turbate că nu suntem pregătiți să-i lăsăm să-și ducă la bun sfârșit planurile cu detenția noastră, așa cum se așteaptă, fără îndoială.

Ședința se încheie și ofițerii se îndreptară spre camerele lor, toți având sentimentul că au reușit, în cele din urmă, să treacă de un hop. Dispuneau de un plan după care puteau lucra și, deși mai aveau multe de pus la punct, era un plan solid. Mai mult decât atât, aproape toată lumea avea să fie implicată într-un fel sau altul, fie că făcea sau nu parte din echipa de evadare. În sfârșit, după lunile de letargie și timp pierdut de la Villa Orsini, aveau un scop bine definit. Acest lucru îi revigoră, dând un nou

---

[241] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[242] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 194. (n.a.).

[243] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 116. (n.a.).

sens existenței lor de prizonieri, altfel ștearsă. Totul părea atât de simplu, cum ar fi putut da greș?

•

Doctorul Bolaffio își ținu cuvântul față de prizonieri. O'Connor schimbă în liniște o vorbă cu ofițerul medic pe durata uneia dintre vizitele lui în camera prizonierilor, care, de obicei, aveau loc de două sau trei ori pe săptămână[244], iar Bolaffio era bucuros să-i ajute. După câteva zile, reveni la O'Connor și-l conduse în camera lui.

— Luați astea, spuse tânărul Bolaffio, desfăcându-și nasturii din partea superioară a tunicii și scoțând de acolo un pachet turtit de hârtii.

O'Connor aruncă o privire rapidă „hârtiilor" și fu uimit să descopere un set complet de hărți militare italiene ale regiunii dintre castel și frontiera elvețiană.

— Cum naiba ați pus mâna pe așa ceva, domnule doctor? întrebă uimit O'Connor.

— De la cartierul general din Florența, răspunse Bolaffio. Le-am „împrumutat". Dar trebuie returnate în curând, înainte să li se observe lipsa. Cât va dura ca să le copiați, generale?

— Ne puteți acorda o săptămână? întrebă O'Connor, profund impresionat de curajul și istețimea doctorului.

— Ar fi prea mult o săptămână, zise Bolaffio, făcând o grimasă. Trei zile, generale, după care mă întorc după ele.[245]

Brusc, cei doi conspiratori auziră pași pe coridorul de lângă cameră. O'Connor ascunse repede hărțile sub pat. Bolaffio începu să-l consulte când căpitanul Pederneschi intră pe ușa întredeschisă. Îi țintui cu privirea pe cei doi, cu o pereche de mănuși din piele de ied într-o mână și cealaltă mână pe tocul din piele al pistolului.

— Da, n-aveți de ce să vă faceți griji, generale O'Connor, spuse Bolaffio rar, pipăind gâtul lui O'Connor. În câteva zile o să vă simțiți în regulă.

— Sunteți bolnav, *generale*? întrebă Pederneschi, privindu-l tăios pe O'Connor.

— Mă cam doare gâtul, căpitane, răspunse O'Connor răgușit.

---

[244] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[245] „Escape Narrative", de generalul șir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

— Păi, ar trebui să aveți mai multă grijă… la vârsta *dumneavoastră,* replică Pederneschi, cu un ton ușor sarcastic.

•

— Sunt prea bătrân pentru prostii dintr-astea, se plânse Owen Boyd, care asuda și gâfâia urcând treptele din interiorul fortăreței centrale a castelului.

— Eu ce să mai zic, bătrâne, mârâi Carton de Wiart la fel de epuizat, aflat chiar în spatele lui Boyd. Sunt cu opt ani mai în vârstă decât tine, doar știi!

— Gândiți-vă la obiectivul final, băieți! gâfâi generalul de brigadă Combe în spatele lui de Wiart.

— Singurul… lucru… la care… mă gândesc, îngăimă Boyd, e micul dejun și un loc unde să-mi așez… dracului… fundul.

— Asta-i treaba cu voi, cu piloții, glumi de Wiart, vă petreceți jumătate din viață stând pe cur în înaltul cerului și cealaltă jumătate, sprijiniți cu curul de scaunul unui bar!

— Tupeistul naibii! gâfâi vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Oricum, sunt… prea… obosit… ca să mă cert cu tine.

— Câte trepte-s până-n vârf? strigă generalul O'Connor din spatele oamenilor care urcau.

— O sută… cincizeci și șapte, anunță de Wiart rânjind.

— Îți place asta, nu-i așa, Carton? replică O'Connor.

— Nimic nu se compară cu o urcare înviorătoare de dimineață, răcni de Wiart, care transpirase foarte puțin. Mă întrec cu voi până-n vârf, boșorogilor!

Rezistența celui mai bătrân locuitor al castelului era uluitoare. Parcă nici măcar nu i se tăiase răsuflarea.

— Dumnezeu să ne mântuiască! mârâi Boyd în timp ce silueta înaltă a lui de Wiart trecea pe lângă el urcând treptele din piatră. Cred că… domnul Carton… o să fugă… tocmai până-n Elveția.

Antrenamentele de rezistență au început la scurt timp după ce generalul Neame a dat undă verde pentru trecerea Zidului Alb. S-a calculat că echipei care urma să evadeze avea să-i ia douăzeci și una de zile ca să traverseze țara la pas pentru a ajunge la granița cu Elveția și la libertate. Fiecare om trebuia să care rații și echipamente într-un rucsac cu greutatea estimată la aproximativ unsprezece kilograme.[246] O'Connor și de Wiart

[246] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină. (n.a.).

concepură repede un set de exerciții ca să aducă echipa la nivelul maxim de rezistență fizică pentru proba pe care o avea de trecut.

Fură făcute rucsacuri de probă, umplute cu cărămizi vechi pentru a simula greutatea trusei de evadare. În fiecare dimineață, O'Connor și de Wiart se trezeau la 5:30 și porneau în pas de marș în sus și-n jos pe treptele înalte din piatră din interiorul fortăreței centrale cu șapte niveluri, de la pivnițe la creneluri.

Ceilalți ofițeri și soldați supravegheau locul pentru a se asigura că exercițiile fizice nu le erau întrerupte de apariția bruscă a unui paznic italian.[247] Era o rutină chinuitoare pentru niște oameni de vârstă mijlocie care se pregăteau să evadeze. Combe, cel mai tânăr dintre ei, avea patruzeci și opt de ani, în vreme ce de Wiart avea peste șaizeci și trei.

Generalii deprinseră, totodată, și câteva abilități care, de altfel, erau mai potrivite pentru soldații tineri decât pentru ofițerii superiori de vârstă mijlocie. Odată ajunsă pe zidul exterior al castelului în timpul tentativei de evadare nocturne, echipa de patru oameni ar fi trebuit să coboare pe frânghie patru metri și jumătate până dincolo de zid. Găsiră un loc liniștit unde să exerseze și, după câteva săptămâni, generalii erau în stare să se cațăre în sus și-n jos pe frânghie ca niște artiști de circ, cu excepția lui de Wiart.

Au căzut de acord ca generalii Neame și O'Connor, asistați de corpolentul sergent Baxter, să-l coboare pe eroul fără o mână până la sol. Perfecționară tehnica necesară pentru a reuși. „Baxter era un halterofil înrăit, scria de Wiart, făcea fiecare exercițiu și mi-a coborât trupul de șaizeci și nouă de kilograme și peste un metru optzeci de parc-aș fi fost un bebeluș într-o păturică".[248]

Fereastra folosită pentru a ieși din sufragerie fu pregătită cu grijă, fiindu-i unse balamalele, ca să nu scoată niciun sunet în noaptea evadării. Cele mai multe eforturi au fost depuse pentru croirea veșmintelor necesare evadării. Soldatul Dwyer, croitorul lagărului, munci săptămâni la rând retăind și vopsind părți din

[247] „Escape Narrative", de generalul șir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1,1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[248] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 197. (n.a.).

uniforme astfel încât cei patru oameni să pară niște civili obișnuiți. Fură făcute multe experimente cu umplerea și reumplerea rucsacurilor celor care urmau să evadeze, pentru a afla încărcătura și mărimea corectă. Gambier-Parry se specializă în producția de hărți și itinerarii desenate de mână după hărțile pe care doctorul Bolaffio le-a „împrumutat” cu mult curaj de la cartierul general. Pe pânză de in hărțile puteau fi desfăcute și arătau anumite districte prin care evadații aveau să treacă în drumul lor spre Elveția. În plus, erau rezistente la apă.[249]

Una dintre cele mai importante piese de care avea nevoie fiecare prizonier era o busolă, fără de care hărțile erau inutile. Căpitanul de aviație Leeming primi sarcina de a face patru busole mici. Găsi ideale cutiuțele din bachelită care conțineau cremă de ghete. După ce le goli, puse fiecăreia un ac magnetizat, cu vârful marcat cu puțină vopsea fosforescentă, care să indice nordul pe întuneric. Apoi le adăugă câte un capac din sticlă, făcut din bucăți măcinate și modelate cu migală, furate de Leeming de la ferestruicile din zone inaccesibile ale castelului. A modelat sticla pe zidurile aspre ale castelului, o muncă obositoare, care a necesitat câteva săptămâni. Pe urmă, fiecare busolă a fost introdusă într-un recipient cu apă douăzeci și patru de ore, pentru a-i fi testată impermeabilitatea.[250]

Neame stabilise provizoriu „Ziua Zero”, ziua evadării, în toamna anului 1941. Până în 7 noiembrie, iarna „și-a intrat în drepturi cu o vreme foarte rece, nota Todhunter, care mă face pe mine și pe toată lumea să ne fie foame”.[251] Pachetele de la Crucea Roșie au fost livrate neregulat pe durata iernii, iar Todhunter a slăbit foarte mult, pierzând nouă kilograme și jumătate din aprilie.[252] Vremea și criza de hrană laolaltă făceau viața prizonierilor destul de mohorâtă. „Castelul nostru e destul de friguros… și e aproape imposibil de încălzit”.[253]

Din cauză că pregătirile pentru evadare au durat foarte mult, până aproape de Crăciun, hainele de civili, frânghia, busolele și hărțile n-au fost gata. Era prea târziu ca să se mai poată gândi

[249] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 116. (n.a.).
[250] *Ibidem.* (n.a.).
[251] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1941. (n.a.).
[252] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 30 septembrie 1941. (n.a.).
[253] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1941. (n.a.).

la o evadare. În nordul Italiei era multă zăpadă și o vreme umedă pe durata iernii, iar cei patru membri ai echipei care urma să evadeze n-ar fi supraviețuit în frig aproape o lună. N-aveau de ales decât să aștepte primăvara.

•

Crăciunul deveni o perioadă de reflecție pentru prizonieri, ale căror gânduri se îndreptau în mod firesc spre case și familii. „Într-un fel, zilele obișnuite sunt ușor de suportat, dar doar atunci când nu prea ai ce să faci simți ce înseamnă cu adevărat să fii prizonier, îi scria lordul Ranfurly soției sale în a doua zi de Crăciun a anului 1941. Din fericire, am fost destul de ocupat cu pregătirea surogatului nostru de sărbătoare și n-am avut timp de prea multe gânduri”.[254]

Generalii celebrară destul de frumos Crăciunul, datorită unor provizii consistente de vin și băuturi spirtoase. Au sosit cadouri de la organizația caritabilă pentru tineret Young Men’s Christian Association (YMCA) – jocuri de societate, instrumente muzicale și două seturi complete de badminton. Din păcate, pachetele au ajuns prea târziu pentru festivități. Corespondența venea, iar Ranfurly nu era singurul indignat de cum erau percepuți de către cei de acasă, prieteni și rude. „Foarte mulți ne scriu, vorbind foarte serios, și ne spun: «Ce bine de voi că vedeți toate acele galerii de artă din Florența!» Suntem indignați! Am văzut Florența doar din gară! Vorbim totuși despre o *închisoare*!”[255]

Prizonierii au îngrășat chiar câțiva curcani pentru Crăciun, pe care i-au tăiat și gătit. „Bucătarii s-au întrecut pe ei înșiși și chiar s-au străduit să încropească plăcinte cu carne tocată și budincă de prune, însă au avut mare grijă cu ingredientele, nota Todhunter. Am bănuieli serioase c-au luat ceva porcării cu coloranți și le-au făcut să treacă drept fructe confiate!”[256] Divertismentul era lăsat la latitudinea prizonierilor. „După cină, ai râde să vezi grupul nostru destul de serios de bătrâni domni jucând mima, îi scria Todhunter tatălui său. Până la urmă s-a ajuns la o serie de scheciuri-fulger, inspirate mai ales din

[254] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 26 December 1941, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), pp. 124-125. (n.a.).

[255] *Ibidem,* p. 125. (n.a.).

[256] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* nedatată, 1941. (n.a.).

Vechiul Testament, toate foarte amuzante. Cred totuși că n-ar fi avut succes la o petrecere de la Women's Institute".[257]

•

Un mare șoc urmă imediat după Crăciunul din 1941, când ducele de Montalto anunță că fusese detașat în Libia. Prizonierii s-au atașat de aristocratul italian în primele trei luni de prizonierat la castel, Neame descriindu-l ca „un ofițer de primă clasă... care ne-a tratat foarte bine".[258] Datorită acestui comportament exemplar, Neame l-a invitat pe Montalto să se alăture ofițerilor superiori la cină, la castel. Montalto a acceptat și s-a bucurat de o cină plăcută în compania generalilor. Dar în rândul celorlalți ofițeri și paznici italieni începu să se zvonească despre un incident survenit la cină. Neame s-a ridicat în picioare și a toastat pentru rege, pentru regele *britanic,* iar Montalto, vrând, fără îndoială, să nu jignească pe nimeni, s-a ridicat și el în picioare, conștiincios, alături de toată lumea din jurul mesei și a băut în sănătatea regelui George al VI-lea.[259] Un membru profascist al personalului a transmis informația autorităților din Roma, care au decis, nu fără temei, că Montalto trebuia să plece. I s-a făcut bagajul și a fost trimis pe front, unde, ca o ironie a sorții, a fost capturat de britanici și a devenit prizonier de război. A fost înlocuit în 3 februarie 1942 de un om cu origini mai modeste, un fascist radical, anglofob, prim-căpitanul Tranquille de la Bersaglieri[260], un corp de infanterie de elită, ai cărui membri purtau în luptă ca emblemă pene negre de cocoș în partea dreaptă a căștilor.

Tranquille a fost detestat din prima clipă de majoritatea prizonierilor britanici, generalul Gambier-Parry descriindu-l ca „semănând cu unul dintre melcii ăia fără cochilie pe care-i găsești sub câte-o piatră". Un om slab, cu trăsături ascuțite, acviline, și o cocoașă pronunțată, Tranquille era permanent

---

[257] *Ibidem.* (n.a.).

[258] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[259] Rege al Marii Britanii în perioada 1936-1952. Este cunoscut publicului larg pentru bâlbâială de care suferea, povestea felului în care a reușit s-o depășească fiind spusă în filmul *Discursul regelui* (*The Kings Speech*), din 2010. (n.tr.).

[260] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

încruntat și se dovedi un comandant zelos, având misiunea de a-i urmări foarte atent pe prizonieri. În această privință îl completa cu vârf și îndesat pe ofițerul său de securitate fascist, căpitanul Pederneschi. Generalul Neame era mai puțin aspru în exprimarea părerii despre Tranquille, numindu-l „un ofițer eficient și corect, care organiza și conducea bine castelul”[261], ceea ce era adevărat, însă omul nu era plăcut. Cât despre Pederneschi, Neame nu era singurul care și-a dat seama curând ce-i putea pielea acelui om. „Aparent binevoitor, nota Neame, dar își putea ieși repede din fire dacă era provocat”.[262] Prizonierii intenționau să-l provoace de multe ori pe căpitanul Pederneschi să-și iasă din fire în săptămânile și lunile care aveau să urmeze.

[261] *Ibidem.* (n.a.).

[262] *Ibidem.* (n.a.).

Capitolul 8

Încercare și eroare

„Una dintre principalele îndatoriri ale unui prizonier de război este de a-și provoca paznicii să pună cât mai multe santinele. Astfel, cu cât sunt mai mulți paznici, cu atât sunt mai puțini soldați italieni pe câmpul de luptă, deci un avantaj pentru Aliați. Așadar, ne făceam datoria”.

James Hargest,
general de brigadă

— *Generale* Neame, trebuie să vă informez că vor sosi mai mulți prizonieri la castel în 13 martie, spuse Tranquille pe un ton plictisit, în ziua de 9 martie 1942.

— Mai mulți prizonieri? Știți cum îi cheamă? întrebă Neame, stând în fața biroului comandantului.

— Toți sunt generali de brigadă, zise Tranquille, ignorând întrebarea. Doi britanici, doi din Noua Zeelandă. Îi puteți întâmpina la poartă când vor sosi. O să-l rog pe locotenentul Visocchi să vă informeze când vor ajunge la castel. Coloneii Younghusband și Fanshawe vor fi transferați către un alt lagăr pentru a face loc.[263] Asta e tot, *generale.*

Tranquille, cu figura-i sumbră, îl salută pe Neame, fără chipiu, apoi se lăsă încet în scaunul de la birou, silueta-i deșirată și cocoșată făcându-l să semene cu un vultur posac.

Neame plecă din biroul comandantului foarte emoționat. Patru fețe noi aveau să schimbe mult în bine calitatea discuțiilor dintre prizonieri, care au devenit plictisitoare după atâtea luni de stat împreună, deși era regretabil că Younghusband și

[263] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

Fanshawe plecau. Lipsa amândurora avea să fie simțită din plin.[264]

Se spera ca nou-sosiții să aducă vești proaspete despre război și desfășurarea acestuia, dar Comitetul de Evadare miza pe competența și experiența acestora, ca să le folosească în propriul avantaj. Când Neame îi anunță pe ceilalți, avură loc discuții aprinse la popotă. Ziua de 13 se anunța foarte interesantă.

•

Noii prizonieri sosiră de la gara din Florența în două mașini escortate de o motocicletă. Ieșiră din mașini cu expresii de groază și fascinație nedisimulată întipărite pe fețe în timp ce priveau castelul de aproape, o reacție deosebit de cunoscută prizonierilor ajunși acolo în anul anterior. Paznicii efectuară o percheziție înainte ca prizonierii să fie introduși în lagăr. Generalul de brigadă James Hargest încă stătea pe bancheta din spate a mașinii de armată italiene, cu geamul coborât, când generalul de brigadă Douglas „Pip” Stirling, de la Brigada I Blindate britanică, trecu pe lângă el, coborând din cealaltă mașină.

— Mi-au luat afurisiții de ochelari de teren, șuieră mânios Stirling, mai mult în șoaptă.

Hargest era îngrijorat. Ascunsese un teanc de bancnote italiene și o busolă militară într-o conservă veche de carne de vită pe care o „aranjase” ca să pară nedesfacută.

În vârstă de cincizeci de ani, James Hargest era un soldat decorat pe câmpul de luptă, dar și politician, fapt care-l făcea unic printre prizonierii de la castel. Născut în Noua Zeelandă, în 1891, a fost grav rănit în bătălia de la Gallipoli în 1915 și decorat cu Crucea Militară, pe urmă a comandat un batalion pe Frontul de Vest, care i-a adus prima dintre cele trei distincții DSO. În 1931, a fost ales membru al Parlamentului pentru Invercargill, cel mai sudic și cel mai vestic oraș din Noua Zeelandă, iar când războiul a izbucnit în 1939, s-a înrolat din nou voluntar pe front. A fost respins din motive medicale și doar datorită intervenției personale a prim-ministrului Noii Zeelande a ajuns la comanda Brigăzii a 5-a de Infanterie, parte a Diviziei a 2-a de Infanterie a Noii Zeelande, care mergea în Grecia. Hargest a fost criticat pentru felul în care și-a condus brigada în

[264] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 17 martie 1942. (n.a.).

lupta pentru aerodromul Maleme pe durata invaziei germane a Cretei, însă i s-a acordat o banderolă pe lângă decorația DSO. Apoi și-a dus brigada în Africa de Nord, unde a fost capturat.

Hargest intră într-o cameră mică a castelului. La ușă erau o masă și un scaun, iar Tranquille se așeză acolo, cocoșat, așteptându-i pe prizonieri.

— O să fiți controlat, comandant Hargest, anunță Tranquille pompos, arătându-i câțiva paznici mătăhăloși.

Hargest urmări cum îi erau puse gențile de călătorie pe masa din fața lui de către ordonanța sa, soldatul Howes, apoi băgă mâna în buzunar și-i dădu cheile lui Tranquille.

— Vreți să mă dezbrac? întrebă Hargest.

— *Si,* răspunse Tranquille.

Hargest se conformă repede, pe urmă scoase prețioasa conservă dintr-un buzunar și o puse și pe ea pe masă.

Două santinele îl percheziționară cu dexteritate și Hargest își ridică mâinile într-un gest șovăitor de cooperare. Tranquille le ordonă brusc oamenilor lui să se oprească.

— Dacă îmi dați cuvântul că n-aveți la dumneavoastră arme, busole, ochelari sau documente, o să opresc căutarea.

Hargest îl țintui cu privirea pe Tranquille.

— N-am nimic de genul ăsta asupra mea, căpitane, dar nu sunt sigur în ceea ce privește trusa mea.[265]

Tranquille ordonă să fie percheziționate gențile lui Hargest. Nu găsi bunuri de contrabandă. Hargest se aplecă în față și luă conserva de vită.

— Mă gândeam că asta v-ar ridica probleme[266], rosti el imperturbabil.

Tranquille abia se sinchisi să arunce o privire falsei conserve, pentru că mai văzuse sute în pachetele de la Crucea Roșie livrate la castel. Prizonierii primeau șaizeci de pachete o dată la două săptămâni.[267]

— Nu, comandante, e în regulă.[268]

---

[265] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 72. (n.a.).

[266] Italienii preferă carnea de cal în locul celei de vită, motiv pentru care Hargest îl ia peste picior pe Tranquille. (n.tr.).

[267] *Report No. 2 On Inspection of Prisoner of War Camp No. 12*, 1 iulie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[268] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 72. (n.a.).

Hargest își luă paltonul și băgă conserva într-un buzunar. Fu condus pe o ușă laterală și în spatele porții principale, unde-l aștepta un mic comitet de primire. Pip Stirling era deja adâncit în conversație cu generalul de Wiart, în timp ce Neame, O'Connor și lordul Ranfurly îi strânseră, fiecare, mâna în semn de bun venit.

— Jim Hargest, Brigada a 5-a de Infanterie a Noii Zeelande. Iar el este Reg Miles, alt Kiwi[269], îl prezentă comandantul pe omul sprinten, cu aspect de dur, de lângă el.

— Bert Armstrong, Brigada a 5-a de Infanterie a Africii de Sud, anunță ultimul ofițer care ieși din birou, un individ masiv, cu față veselă, care șchiopăta ușor când mergea. Toată lumea îmi spune O Baas[270], spuse Armstrong cu un accent sud-african puternic.

— Pe voi când v-au prins, băieți? întrebă O'Connor.

— Pe mine m-au capturat în Tobruk, în decembrie '41. Eram cu regimentul la Belhamed, precizează Hargest.

— Sidi Rezegh, noiembrie '41, spuse Armstrong, frecându-și piciorul sănătos.

— Tot în Tobruk și eu. Fir-ai al dracului să fii, Rommel! zise Stirling.[271]

Lordul Ranfurly era deosebit de încântat să-i vadă pe neozeelandezi. Bunicul său fusese guvernator general al Noii Zeelande între 1897 și 1904, iar tatăl lui Ranfurly fusese aghiotantul guvernatorului general. Dan Ranfurly vizitase Noua Zeelandă înainte de război.[272]

— Bun venit la azil, băieți! le spuse Neame. Haideți să vă arătăm unde o să stați! Trebuie să fi fost o călătorie cumplit de grea. Probabil c-o să vreți să vă odihniți un pic înainte să înceapă ceilalți prizonieri să vă agaseze cu pălăvrăgeala. În ultima vreme n-am mai primit musafiri și vești.

•

[269] Aluzie la pasărea cu același nume, emblematică pentru fauna Noii Zeelande. (n.a.).

[270] „Șeful" (în *afrikaans* în orig.). (n.tr.).

[271] Toate locurile la care fac referire personajele au fost puncte-cheie în Operațiunea Crusader, desfășurată de armata britanică între 18 noiembrie și 30 decembrie 1941 împotriva Germaniei naziste în campania din deșert. (n.tr.).

[272] *The Earl of Ranfurly to The Countess of Ranfurly 13 March 1942, To War With Whitaker*: *The Wartime Diaries of the Countess of Ranfurly 1939-45* (Londra: Mandarin, 1997), p. 130. (n.a.).

Generalii de brigadă neozeelandezi Hargest și Miles primiră niște camere mici în fortăreața înaltă a castelului, în care au locuit servitori pe vremea lui Temple-Leader. Hargest începu curând să discute cu generalul O'Connor.

— Miles și cu mine suntem categoric hotărâți să evadăm, domnule, spuse Hargest despachetând câteva lucruri în dormitorul său cu podeaua din cărămidă, pe când O'Connor stătea lângă fereastra mică. Evident, nu vrem să facem de rușine pe nimeni care a început deja să se pregătească. Planurile lor au prioritate.

— Păi, Hargest, avem un plan în curs de desfășurare. Sunt implicat eu, generalul de Wiart, vicemareșalul forțelor aeriene Boyd și generalul de brigadă Combe. Am lucrat la el câteva luni de zile, îl lămuri O'Connor. De fapt, sperăm să reușim să scăpăm în următoarele două nopți.[273]

O'Connor îl puse la curent pe Hargest cu detaliile planului de escaladare a Zidului Alb. Hargest era impresionat. Se părea că bătrânii generali se pricepeau. El și Miles erau de acord să-și lase la o parte planurile de bază pentru misiunea lor până când acționa O'Connor și-și oferiră serviciile pentru planul existent. Miles își găsi curând de lucru. Gambier-Parry era suprasolicitat, încercând să facă hărți pentru toată lumea, iar Miles era un copiator excelent. Avea să reproducă o hartă care să-i ajute cu orientarea pe teren după evadarea de la Zidul Alb.

•

La o săptămână după sosirea lui Hargest și Miles, generalul Neame anunță că venise „Ziua Zero", a evadării. Dimineață, începuse să plouă tare, iar printre generali umbla vorba că vremea era propice planului lor. Pe durata întregii zile, diverși ofițeri fură văzuți privind cerul de la ferestrele scăldate de ploaie sau stând la intrări care duceau la arcade sau la terasă. Mijeau ochii urmărind starea vremii sau fumau țigări ori pipe. Un flux constant de rapoarte meteorologice făcute de amatori ajungea în sufragerie sau în camera de fumat, menținând pe toată lumea în stare de alertă. Cina fu servită, iar ploaia se revărsă pe toată durata acesteia. Mulți își continuară rutina de a se plimba până la intrare și a verifica lumina care dispărea treptat de pe cerul cenușiu, încărcat, lăsând loc nopții. Așteptarea era cumplită. La

[273] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 72-73. (n.a.).

ora 9 seara, generalii Neame și O'Connor, ultimii care ieșiseră, se întoarseră în sufragerie, unde ceilalți generali erau adunați în fața șemineului pe fotolii și canapele.

— Ei, pornim? întrebă Carton de Wiart, neprotocolar.

Neame clătină încet din cap, deznădăjduit.

— Îmi pare rău, băieți, vântul s-a oprit, iar ploaia abia mai picură.[274]

— La naiba! exclamă plin de frustrare generalul de brigadă Combe, cu glas puternic și lovind cu pumnul în brațul fotoliului.

Toți cei aflați în cameră îi împărtășeau dezamăgirea. Neame n-avea altceva de făcut decât să amâne tentativa de evadare până când apăreau condiții meteo favorabile. Așadar, trebuiau să mai aștepte.

•

După câteva zile, prietenosul ofițer medic militar italian, doctorul Bolaffio, își efectua una dintre obișnuitele vizite la castel. Cum nu exista o infirmerie și având, probabil, în vedere nu doar rangul înalt al prizonierilor, ci și vârstele lor, Bolaffio a fost însărcinat cu vizite regulate la lagăr, ca să verifice starea de sănătate a tuturor prizonierilor. Pentru cazurile urgente, lui Bolaffio i-a fost pusă la dispoziție o motocicletă militară cu ataș cu care să ducă pacienții direct la spitalul din Florența.[275]

Adesea singur cu prizonierii, Bolaffio era deosebit de agitat cu ocazia vizitelor.

— *Generale* Neame, am aflat că la castel va fi o percheziție, spuse doctorul șoptind printre dinți.

— Percheziție? se arătă Neame surprins. Când?

— Nu știu sigur, probabil săptămâna viitoare. Au venit ordine de la Roma la cartierul nostru general din Florența. Vor fi trimiși specialiști să percheziționeze castelul.

— Ați aflat ceva despre motivul acestei percheziții subite? întrebă Neame, cu gândul deja îndreptându-se spre mâncarea, documentele și hainele pentru civili ascunse prin tot castelul în vederea tentativei de trecere a Zidului Alb.

— Nu vă faceți griji, *generale*! Roma nu vă bănuiește de nimic pe dumneavoastră, pe prizonieri. Sunt doar noile instrucțiuni la care trebuie să ne conformăm. La fel e și în celelalte lagăre din

[274] *Ibidem,* p. 73. (n.a.).

[275] *Camp for British Generals al Vincigliata,* Red Cross Report, 30 mai 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

Italia. Deci, dacă aveți ceva periculos, să-l ardeți repede – mai ales documente.[276]

— Mulțumim pentru avertisment, zise Neame, strângând mâna doctorului cu căldură. Ne sunteți un prieten bun.

Neame întruni o ședință a Comitetului de Evadări mai târziu în acea zi și căzură de acord să fie verificate toate ascunzătorile pentru a se asigura că grupul de căutare, când va veni, nu va găsi niciunul dintre materialele care puteau compromite evadarea. Odată dusă la bun sfârșit treaba, nu mai aveau altceva de făcut decât să aștepte până când soseau copoii de la Roma.

•

— *Generale* Neame, spuse maiorul Bacci, salutând prompt.

Bacci era ofițerul de la carabinieri care supraveghea toate lagărele de prizonieri de război din regiunea Florenței începând cu data de 24 septembrie 1941.[277] Sosise la castel cu câteva momente înainte ca oamenii săi, veniți cu trei camioane pline, să înceapă percheziția-fulger. Bacci părea ușor stânjenit din cauza sarcinii primite din partea autorităților militare de la Roma.

Ofițerii superiori britanici stăteau într-o cameră mare. Prim-căpitanul Tranquille a dat ordine ca ei să rămână în acea încăpere pe durata percheziției castelului și a postat câțiva paznici ca dovadă că ordinul era serios.[278] Apoi a sosit Bacci, care și-a prezentat imediat complimentele ofițerului superior britanic.

— Regret, *generale,* începu Bacci, un ofițer între două vârste, arătos, cu o mustață subțire și o uniformă splendid croită. Sper că o să înțelegeți că asta n-are nimic de-a face cu mine, spuse el desfăcându-și palmele. N-ar fi trebuit să mă gândesc niciodată la așa ceva. Însă am ordine foarte clare de la Roma. Am explicat că așa ceva este inutil cu ofițerii superiori, dar Roma nu înțelege asta.

În timp ce Bacci vorbea, Neame și ceilalți încuviințau.

---

[276] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap 8c Co. Ltd, 1951), p. 117. (n.a.).

[277] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[278] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 290. (n.a.).

— Mă iertați, domnilor, își încheie Bacci explicația. Am ordine. Îmi permiteți să le execut?[279]

Neame consimți solemn.

— O să vă strig pe rând când oamenii mei vă vor percheziționa camerele. După încheierea percheziției, veți aștepta în curte, preciză Bacci. *Generale* Neame, vă rog!

Neame plecă primul și fu condus în camera lui, care fu percheziționată atent de către câțiva dintre oamenii lui Bacci. Nu fură găsite obiecte de contrabandă, apoi Neame fu condus jos, în curte, și lăsat să aștepte.

•

Când Neame reveni printre camarazii lui de detenție, Dick O'Connor se întoarse spre ceilalți, palid ca o stafie.

— Oh, Doamne! murmură O'Connor.

— Ce s-a întâmplat, Dick? întrebă Gambier-Parry.

— Camera mea, mormăi O'Connor, ca pentru sine, înainte să se trezească la realitate și să-l apuce strâns de braț pe G-P. Camera mea… Am lăsat niște documente acolo.

— Ce documente? întrebă generalul de brigadă Todhunter cu un nod în stomac.

— Un traseu aproximativ al evadării, răspunse O'Connor, cu glasul stins. L-am lăsat în sertarul de la noptieră.

— Dumnezeule! exclamară simultan Todhunter și Combe.

— Ce putem face? întrebă G-P. Nu putem ieși din camera asta, ușa e păzită.

— Următorul care e scos trebuie să-l avertizeze pe Phil, zise O'Connor, revenindu-și. Phil va trebui să urce la mine în cameră, să recupereze documentele și să le ascundă.[280]

— Să sperăm că individul ăsta, Bacci, nu te-alege pe tine următorul, Dick, rosti de Wiart pe un ton amenințător.

— Și eu am niște scrisori în cameră, interveni generalul de brigadă Combe.

— Ce scrisori?

— Scrisori de adio, răspunse Combe, aproape tresărind în timp ce vorbea.

— Scrisori de adio? Către cine mama dracului? se răsti de Wiart.

---

[279] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 118. (n.a.).

[280] *Ibidem,* p. 290. (n.a.).

— Către Ricciardi și un alt ofițer prietenos, îl lămuri Combe, iar ceilalți prizonieri îl priviră cu uimire și confuzie. Păi, au fost oameni corecți, la naiba, și m-am gândit că n-ar fi frumos să nu-mi iau rămas-bun de la ei cum se cuvine[281], adăugă Combe încercând să se apere.

Ofițerilor li se permitea să scrie două scrisori și să trimită două vederi pe săptămână rudelor și prietenilor.[282] Modul neobișnuit în care Combe a profitat de această facilitate era uluitor.

— Ești nebun de legat! șuieră de Wiart, clătinând din cap în semn că nu-i venea să creadă.

— Nu contează asta acum, interveni vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Problema mai presantă e ce facem în acest sens?

— Același lucru pe care-l facem și cu documentele lui O'Connor. Următorul care iese din camera asta ar trebui să-l avertizeze naibii pe Phil.

— Ăă... am și eu o problemă, interveni generalul de brigadă Miles.

— Nu cumva ai scris și tu scrisori? întrebă de Wiart.

— Nu, domnule. Este vorba despre o hartă... îl ajutam pe G-P să copieze o hartă. E în buzunarul uniformei mele, pe spătarul scaunului din biroul meu.

— Mai e cineva? întrebă de Wiart amenințător, privind cu dezgust prin cameră.

Generalul de brigadă Armstrong băgă mâna în buzunarul uniformei și scoase un teanc de bancnote.

— Am aici cinci mii de piaștri egipteni[283], spuse el arătând banii.

— Păi, scapă de ei, omule! tună de Wiart furios. Asta e valabil și pentru ceilalți dintre voi. Ascundeți orice vă incriminează.

Ofițerii își verificară repede buzunarele și într-un minut diverse documente și bani fură ascunși în colțișoare din camera mare, chiar și în cenușa din șemineu.[284]

---

[281] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 119. (n.a.).

[282] *Report No. 2 On Inspection of Prisoner of War Câmp No. 12*, 1 iulie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[283] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 74. (n.a.).

[284] *Ibidem.* (n.a.).

Generalii abia terminaseră, când ușa sufrageriei se deschise brusc și intră maiorul Bacci. Îi privi atent pe toți cei adunați acolo, oprindu-se o clipă asupra generalului O'Connor. Toată lumea îngheță... singurul sunet era ticăitul pendulei mari de deasupra șemineului. Apoi Bacci privi rapid spre Combe, a cărui față era pământie.

— General de brigadă Combe, strigă Bacci.

Privirea lui Combe o întâlni pe a lui. Stomacul i se întoarse pe dos în timp ce se apleca să pună pipa în scrumieră.

— Nu vă simțiți bine? întrebă Bacci.

— Bine? Ba da... adică nu... adică e foarte... foarte apăsătoare atmosfera de-aici, se bâlbâi Combe.

Bacci ridică dintr-o sprânceană.

— Vă rog să luați loc, comandante. *Generale* Gambier-Parry, veniți cu mine, vă rog, spuse Bacci degajat.

Ușurat, Combe se prăbuși în cel mai apropiat fotoliu. În timp ce G-P era scos din cameră, se întoarse și-i făcu un semn scurt din cap lui O'Connor. Întreg planul de evadare, gândit și îmbunătățit în luni de zile de muncă asiduă, era în acel moment în joc. Generalii aveau o singură șansă de a-i împiedica pe Bacci și pe copoii lui să-l descopere.

— Phil, avem o problemă, zise Michael Gambier-Parry cu voce scăzută, îndreptându-se spre locul unde stătea generalul Neame în curte.

G-P tocmai revenise din camera lui, percheziționată de oamenii maiorului Bacci, fără vreun rezultat.

— Băieții au făcut în pantaloni de frică în sufragerie, continuă G-P. Se pare că Dick a lăsat niște documente folositoare evadării în sertarul noptierei.[285]

— Poftim? întrebă Neame, încercând cu disperare să-și ascundă șocul de un paznic italian aflat în apropiere, care aruncă o privire în direcția celor doi generali.

— M-a întrebat Dick dacă n-ai putea să urci repede până la el în cameră și să le muți într-un loc mai sigur, adăugă G-P.

Neame deveni imediat conștient de situație, dar și de dificultatea lucrului pe care G-P și O'Connor îi cereau să-l facă. Însă ideea de a sta cu mâinile în sân nu era o opțiune – trebuia neapărat să ia măsuri.

---

[285] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 290. (n.a.).

— Bun, rămâi aici, G-P, spuse Neame revenindu-și din șoc.

Apoi se îndreptă spre ușa care ducea către dormitoare. În timp ce se apropia, santinela se îmbățoșă și-l privi cu asprime. Soldatul italian își coborî pușca de pe umăr și se pregăti să-l confrunte.

— *Gabinetto*... *gabinetto,* zise Neame cu voce tare, arătând spre clădire și cerând permisiunea de a folosi toaleta.

Paznicul înțelese și se relaxă, făcându-i semn cu mâna s-o ia înainte. Neame se strecură rapid în zona pentru prizonieri. Era o liniște de mormânt. Pe urmă auzi un zgomot estompat de pași: mai mulți oameni coborau pe treptele din piatră pe care se pregătea să urce ca să ajungă la camera lui O'Connor. Maiorul Bacci și grupul lui de căutare trebuiau să fie la același etaj ca și camera lui O'Connor. Neame își dădu seama că era posibil să dea de ei. Făcându-și curaj, începu să urce pe vârfuri, atent să nu scoată vreun zgomot până când ajungea la următorul palier.

Lipindu-se de colț, privi cu coada ochiului în jurul și de-a lungul coridorului care ducea către dormitoarele câtorva dintre generali, inclusiv al lui O'Connor. Pe culoar nu era nimeni, însă se auzeau oameni vorbind în italiană și zgomote de mobilă mutată într-una dintre camerele din capăt. Era nevoit să riște. Vedea ușa dormitorului lui O'Connor, aflată la o distanță mică – doar câțiva pași și avea să fie înăuntru. Mișcându-se repede, merse pe vârfuri pe coridorul care ducea către dormitorul lui O'Connor și puse mâna pe mânerul ușii. Chiar în acea clipă, un soldat italian apăru în pragul ușii dormitorului din capăt. Era întors cu spatele către Neame și vorbea tare cu altcineva. Neame încremeni... dacă soldatul se întorcea, l-ar fi prins. Încet, Neame răsuci mânerul ușii de la dormitorul lui O'Connor, care scârțâi alarmant de tare, apoi țâșni în dormitor și închise ușa după el. Așteptă câteva secunde să audă dacă se apropiau pași, dar nu percepu nimic – scăpase.

Se îndreptă imediat spre noptieră. Scoase pachetul de documente și-l vârî în buzunar, trăgându-și puloverul peste ele. Cu gândurile năvălindu-i în minte, luă o decizie rapidă. Avea să le ascundă pe acoperiș, sub o țiglă. Se apropie de ușă și ascultă. Îi auzea din nou vorbind pe soldații italieni în capătul culoarului. Deschise puțin ușa și aruncă o privire afară. Coridorul era pustiu, soldatul intrase în dormitor. Închise încet ușa dormitorului lui O'Connor, apoi se furișă pe scări și urcă. Odată

ajuns pe acoperiș, ascunse repede documentele lui O'Connor sub o țiglă desprinsă înainte să se întoarcă pe unde venise. Nu dădu peste vreun soldat pe scări. Avu noroc. Ajunse înapoi în curte și se îndreptă spre G-P, a cărui față adâncită în gânduri era un semn rău.

— Am uitat să-ți spun, zise G-P, Combe a lăsat niște documente în cameră. Scrisori. A scris două scrisori...[286]

Neame clătină încet din cap, nevenindu-i să creadă.

— Nu mai scap și de data asta, spuse Neame.

Expresia feței lui G-P sugera că nu era de acord, dar n-aveau de ales.

— Păi, haide să vedem ce va fi, zise Neame cu hotărâre.

Pe urmă se îndreptă din nou spre ușa păzită, ținându-se cu mâna de burtă.

— *Disinteria*! *Gabinetto*! *Presto*! Dizenterie! Toaleta! Repede![287]

Paznicul fu îngrozit și-l lăsă imediat pe Neame să treacă. Mișcându-se repede, acesta își croi cu grijă drum spre camera lui Combe, fără a fi văzut, înșfacă scrisorile și se îndreptă iar spre acoperiș. Bacci și oamenii lui erau ocupați în alte dormitoare, iar Neame nu se întâlni cu nimeni pe scări.

Ajuns în curte, în siguranță, deși roșu la față și scăldat în sudoare fiindcă urcase de două ori până pe acoperișul fortăreței, Neame se întâlni cu alți câțiva generali ale căror camere fuseseră percheziționate. Stăteau pe-acolo, căzuți pe gânduri.

— Se pare c-am scăpat basma curată, murmură Boyd. Splendidă treabă am făcut, apropo.

Însă percheziția continua.

Generalul de brigadă Hargest fu luat înainte ca prietenul lui, Miles, să fie chemat să vadă cum îi era percheziționată camera. Plănui să recupereze harta pe jumătate terminată din buzunarul lui Miles. Dar întrebarea era cum? Oamenii lui Bacci percheziționaseră camera lui Hargest, iar Bacci începu să-l conducă pe neozeelandez spre treptele care dădeau în curte. În timp ce mergeau, Hargest deschise o discuție politicoasă cu Bacci, cu mintea răvășită. Brusc, își dădu seama de soluția problemei. Atât Hargest, cât și Miles au mers la cină îmbrăcați

[286] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 119. (n.a.).

[287] *Ibidem,* p. 120. (n.a.).

doar în cămăși, lăsându-și uniformele în camere. Amândoi erau cam de aceeași statură și aveau chiar și o serie similară de panglici la medaliile de deasupra buzunarelor stângi de la piept. Pe când Hargest și Bacci coborau treptele de piatră, Hargest acționă.

— Se face cam frig, nu vi se pare, domnule maior? întrebă Hargest oprindu-se.

Înainte ca Bacci să apuce să răspundă, Hargest porni repede înapoi în sus, pe scări.

— Mă duc după tunică[288], îl lămuri Hargest și dispăru după colț.

Bacci murmură ceva, însă nu-i ordonă să se oprească. Hargest porni cu pași repezi pe coridor și țâșni în camera lui Miles, chinuindu-se să ia pe el uniforma kaki a prietenului său, apoi se grăbi să ajungă din nou în locul unde maiorul Bacci îl aștepta nerăbdător.

Castelul era un loc foarte mare și, după ce căutară în dormitoarele ofițerilor superiori, Bacci și oamenii lui se îndreptară spre dormitoarele celor de alte ranguri și spre sufragerie, camerele de zi și bucătărie. Orele treceau cu greu, dar nu fu găsit nici măcar un obiect incriminator. Bacci și oamenii lui începură să-și piardă răbdarea. Spre seară, Bacci simți nevoia de o pauză, așa că urcă pe parapet pentru a lua o gură de aer proaspăt și a fuma.[289]

Maiorul admira amurgul, bucurându-se de câteva momente de liniște și singurătate. Brusc, văzu ceva ce nu părea în regulă. O țiglă de pe acoperiș nu era tocmai plată. Se îndreptă spre locul cu pricina, aruncându-și țigara, și ridică țigla grea din teracotă. Dedesubtul acesteia, făcute teanc, erau documentele generalului O'Connor. Le examină rapid. Nu-i venea să creadă ce ținea în mână – un plan detaliat de evadare în zona *italiană* a lagărului, în care erau implicați șase oameni. Era deopotrivă foarte încântat de descoperire, dar și profund dezamăgit. Generalii britanici l-au păcălit – s-au pretins domni onorabili, însă au plănuit o evadare în tot acel timp. Spuse în gând o rugăciune de mulțumire pentru acea descoperire – dacă planul de evadare ar fi fost pus în practică și un grup de generali

[288] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 75. (n.a.).

[289] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 291. (n.a.).

britanici ar fi scăpat în zona rurală a Italiei, ar fi fost aspru pedepsit de către autoritățile militare de la Roma. Ordonă imediat o percheziție minuțioasă a acoperișului fortăreței. Găsi curând cele două scrisori de adio ale generalului de brigadă Combe, care aveau să fie o lectură foarte interesantă pentru autorități.[290] Când plecară de la castel în noaptea aceea, membrii grupului italian de căutare aveau „triumful întipărit pe fețe”.[291]

Pe lângă faptul că dezvăluiau că generalii între două vârste plănuiau să evadeze, documentele secrete descoperite de Bacci indicau și că locotenentul Ricciardi și doctorul Bolaffio nutreau, fără niciun dubiu, simpatie pentru prizonieri. Fură luate măsuri imediat. Ricciardi, deși n-ajutase în niciun fel la tentativa de evadare, fu transferat în Africa de Nord. Plecarea lui Gussie i-a întristat mult pe generali, care-l considerau un prieten apropiat.[292] Mai ales Combe se simțea groaznic în legătură cu toată situația. Singura consolare era Mickey, uriașul câine alb al lui Gussie, care avea să rămână la castel. Și doctorul Bolaffio plecase, asupra lui planând suspiciuni din partea oficialilor. Neame a scris în 1943 că, după război, Bolaffio ar fi trebuit să primească merite oficiale din partea Marii Britanii pentru ajutorul oferit cu curaj în alcătuirea planurilor de evadare a prizonierilor.[293]

Un motiv mai serios de îngrijorare era planul cu lunile de pregătiri și antrenamente meticuloase pentru escaladarea Zidului Alb, plan ajuns irevocabil în mâinile inamicilor. „A fost o tragedie c-a trebuit să scrie cineva despre asta”[294], nota Neame, cu o subtilitate remarcabilă. Se hotărî ca din acel moment, indiferent cât de complexă era o operațiune de evadare planificată, să nu mai fie nimic trecut pe hârtie.[295]

---

[290] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 199. (n.a.).

[291] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 76. (n.a.).

[292] *Brief Narrative of Events al the British Generals' Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant-General Sir Philip Neame. (n.a.).

[293] *Ibidem.* (n.a.).

[294] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 291. (n.a.).

[295] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 198 (n.a.).

Maiorul Bacci își înteți eforturile de a percheziționa castelul. Ceea ce inițial a reprezentat o simplă formalitate și un inconvenient penibil pentru ambele părți a devenit un efort susținut din partea italienilor pentru a descoperi echipamente de evadare. Castelul avea să fie făcut bucăți dacă era necesar. Numărul santinelelor, cu baionetele puse pe puști, crescu simțitor. Perchezițiile ulterioare au scos la iveală niște bani italieni și alte documente. Bacci fu atât de meticulos, încât aduse muncitori italieni la castel, care au scos cu grijă fiecare țiglă de pe acoperiș, pentru ca spațiul de sub ea să fie inspectat înainte să fie pusă la loc.

Neame și ceilalți își dădură seama că percheziția interminabilă va continua până când Bacci mai găsea ceva care să aibă vreo valoare, deci se hotărâră să-l lase să descopere niște haine civile false de-ale soldatului Dwyer, sperând că ele îl vor mulțumi.[296] Câteva articole de îmbrăcăminte care puteau fi înlocuite ușor fură adunate laolaltă și ascunse într-o cavitate de sub niște trepte. Doi dintre generali aduseră vorba despre asta în prezența unuia dintre ofițerii italieni, care căută și găsi repede obiectele. „După aceea, tot interesul în legătură cu vânătoarea a început să se diminueze”[297], scria Leeming despre toată acea situație nefericită.

•

În dimineața următoare, o mașină de personal opri la castel. Prim-căpitanul Tranquille ordonă să se facă apelul și întregul contingent de prizonieri britanici fu adunat în curte. Conducerea Ministerului italian de Război de la Roma hotărâse că generalii aveau nevoie de un avertisment oficial în legătură cu comportamentul lor în calitate de oaspeți ai lui Mussolini. Astfel, a fost trimis la castel comandantul unității militare din Florența, generalul-maior Chiappe, pentru a-i mustra pe prizonieri.[298]

Întrucât erau prezenți Chiappe și ofițerii lui de stat-major, comandantul a cerut ca prizonierii să defileze în uniformă completă. La ora 11 prizonierii fură aliniați înaintea generalului și a oamenilor săi. Generalul Neame se întoarse către prizonieri.

---

[296] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 124. (n.a.).

[297] *Ibidem.* (n.a.).

[298] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 292. (n.a.).

— Contingent britanic, drepți!

Generalii și cei de alte ranguri luară rapid poziția de drepți. Neame se răsuci prompt pe călcâie și se întoarse cu fața către ofițerii italieni, care salutară. Neame îi salută și el.

— Le puteți da pe loc repaus oamenilor dumneavoastră, *generale,* spuse prim-căpitanul Tranquille.

— Contingent britanic, pe loc repaus! zbieră Neame.

Aghiotantul lui Chiappe îi înmână „mustrarea oficială”[299], apoi comandantul unității militare din Florența începu să citească. După ce descrise planurile mârșave și necinstite pe care le urziseră prizonierii, fu evidențiată zădărnicia acestui proiect.

— Guvernul italian regretă severitatea acestei mustrări oficiale, citi Chiappe, dar trebuie precizat că ofițerii superiori britanici s-au comportat foarte prost și s-au făcut de rușine prin fărădelegile lor. Prin prezenta, vi se ordonă să încetați orice tentativă de evadare și să renunțați imediat la asemenea idei rușinoase.[300]

Chiappe se opri, oftă și-i înmână foaia de hârtie aghiotantului său. Comandantul Tranquille îi scrută pe prizonieri, un zâmbet abia perceptibil apărându-i pe buzele subțiri. Netezindu-și uniforma, generalul-maior Chiappe vorbi din nou:

— Aș vrea să vă spun, domnilor, că în aceleași circumstanțe aș fi procedat la fel ca Domniile Voastre. Ar fi posibil să beți un pahar de vin cu mine?[301] întrebă Chiappe zâmbind larg.

•

Italienii nu mai voiau să riște nimic cu iluștrii lor prizonieri. La câteva zile după descoperirea planului de escaladare a Zidului Alb, veniră electricieni din Florența pentru a pune becuri noi pe acesta, precum și pe zidurile castelului. Fură făcute găuri în partea de sus a Zidului Alb și înfipți stâlpi din fier în ciment. Unsprezece șiruri de sârmă ghimpată fură agățate apoi de stâlpi și mai fu postată o santinelă la zid, ca să stea cu ochii pe el ca un șoim.

Când prizonierilor li se permitea să iasă din castel în plimbări sub escortă prin zona rurală din împrejurimi, erau obligați să

---

[299] *Ibidem.* (n.a.).

[300] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 199-200. (n.a.).

[301] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 76. (n.a.).

poarte uniforma completă în loc de hainele lor de zi cu zi, pentru a preveni orice tentativă de evadare.[302]

Santinelele începură să se agite. La câteva nopți după ce a fost descoperit planul de evadare, unul dintre paznicii de la castel a tras două focuri în cineva sau ceva din exteriorul șanțului fără apă, crezând, probabil, că era un evadat. Nu s-a găsit niciun cadavru în urma acestui incident, iar Tranquille l-a mustrat aspru pe paznic.

[302] *Camp for British Generals al Vincigliata, 29 November 1941,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

Capitolul 9

Incursiune în subteran

„Dick O'Connor era cel mai entuziast ticluitor de planuri, iar Jim Hargest și Reg Miles îl urmau îndeaproape".

Sir Philip Neame,
general-locotenent

— Poți să mă ajuți, Bain? întrebă John Leeming.

Sergentul RAF cu părul roșcat tocmai ascultase povestea lui Leeming despre o descoperire uluitoare pe fundul fântânii de la castel. Bain, un om de bază când venea vorba despre ajutorul oferit în organizarea evadărilor de la castel, era mai mult decât bucuros să-și ajute un coleg pilot de la RAF.

Toate castelele au nevoie de o sursă de apă proaspătă, iar castelul Vincigliata nu reprezenta o excepție. Deși străvechiul castel avea canalizare și electricitate, acesta încă-și păstra fântâna adâncă în curtea prizonierilor, chiar dacă nu mai era utilă. Pereții erau înnegriți, murdari și plini de mușchi, iar fundul se distingea foarte greu.

— Cum ați găsit-o, domnule? întrebă Bain, referindu-se la noua și uimitoarea descoperire a lui Leeming.

— Într-o zi m-am aplecat peste marginea fântânii și am văzut ceea ce părea a fi o deschizătură din piatră sau cărămidă, chiar deasupra nivelului apei stătute de la fund.

— Sunteți sigur că nu v-au jucat ochii vreo festă, domnule? întrebă irlandezul, serios.

— La început, așa am crezut. Dar nu, sunt absolut sigur că deschizătura e acolo, Bain.

— Cât de mare credeți că e?

— Pare cât o intrare mică, în mod sigur destul de mare pentru un om, răspunse Leeming, încă încântat de descoperirea lui.

— Și vreți să vă ajut să aruncați o privire, nu? întrebă Bain, scărpinându-se gânditor în bărbie.

— Așa-i. Ai vreo idee?

— Păi, mai întâi, ar trebui să ne uităm bine la deschizătura aia, spuse Bain. Cam cât de adâncă estimați că-i fântâna?

— Vreo doisprezece metri, răspunse Leeming.

Bain îl însoți până la gura fântânii și aruncă o privire în jos, lăsându-și ochii să se obișnuiască încet cu întunericul. După câteva secunde se întoarse către Leeming.

— Aveți dreptate, domnule, în mod sigur este o deschizătură deasupra apei stătute de la fund.[303]

— Întrebarea e cum ne putem confirma bănuielile? zise Leeming.

— Ce-ar fi să coborâm o lumânare în fântână? propuse Bain. Așa o să ne uităm mai bine la intrarea asta a dumneavoastră. Încropesc ceva simplu și încercăm mai târziu în după-amiaza asta, când e mai multă liniște la castel.

— Bună idee! exclamă Leeming. Aș vrea să văd cu ochii mei deschizătura înainte să prezint descoperirea asta Comitetului de Evadare.

Decizia fu luată. Sergentul Bain fixă de o centură, cu o frânghie, o lumânare mare cu tot cu suport și mai târziu în acea după-amiază, când nu era niciun paznic italian prin zonă, el și Leeming coborâră cu grijă dispozitivul rudimentar de iluminat în fântână.

— O văd, șopti Bain printre dinți în timp ce fasciculul de lumină se bălăngănea încolo și-ncoace, dezvăluind apa întunecată și pereții plini de mușchi. Aș zice că deschizătura are vreo 900 de centimetri înălțime și vreo 600 lățime, domnule.[304]

Leeming confirmă observațiile lui Bain și făcu imediat legătura – o deschizătură trebuia să dea într-un pasaj... dar încotro ducea?

•

Imediat ce Leeming confirmă existența pasajului din fântână, îi informă pe generalul Neame și pe vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Neame, care era impresionat de cunoștințele lui Leeming în legătură cu fântânile medievale[305], alcătui o echipă

---

[303] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 129. (n.a.).

[304] *Ibidem,* p. 130. (n.a.).

[305] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

cu care să exploreze fântâna. Pe lângă el și Boyd, echipa era compusă din Leeming, sergenții Baxter și Bain, generalul O'Connor și neobositul sergent Price.[306] Ultimul om fu adus în echipă deoarece Neame simțea că, fiind din sudul Țării Galilor, Price știa câte ceva despre minerit și avea să fie un ajutor neprețuit pentru asemenea activități subterane.

Deasupra gurii fântânii era un scripete ornamental din fier, foarte vechi, folosit inițial pentru a ridica găleți cu apă din puțul adânc. Cu toții aveau rețineri destul de mari față de acel scripete, care n-a mai fost utilizat în mod sigur de câteva decenii. Boyd fu ales să coboare primul, probabil datorită faptului că era mic de statură. Într-o dimineață, chiar înainte de răsărit, când în castel era o liniște de mormânt, echipa se strecură până la gura fântânii și, întrebuințând o frânghie, pe care o ținuseră ascunsă de la evadarea eșuată de la Zidul Alb, o legară de străvechiul scripete. La un capăt al frânghiei au făcut câteva bucle, în care puteau fi prinse picioarele persoanei care cobora.

— Gata, jos cu tine, John! îi șopti Neame lui Boyd, scoțând aburi pe gură în aerul foarte rece. Și mult noroc!

Cu o expresie hotărâtă întipărită pe față, Boyd încuviință, se cățără pe gura fântânii și se agăță de frânghie. Sergentul Baxter și câteva dintre ordonanțe se chinuiră cu celălalt capăt al frânghiei de care atârna greoi Boyd.

— Bun, lăsați-l jos! șopti Neame, iar echipa lui Baxter începu să coboare frânghia.

Boyd dispăru brusc în fântâna întunecată, ceilalți înghesuindu-se în jurul deschizăturii și urmărind coborârea.

— Mă… învârt! se auzi strigătul speriat al lui Boyd după ce coborî trei metri.

Nereușind să dea drumul frânghiei ca să atingă pereții, Boyd începuse să se rotească necontrolat.[307]

— Ridicați-mă! îi spuse Boyd lui Neame, alarmat.

Neame dădu ordinul și Boyd, destul de ametit, fu adus înapoi la suprafață.

— Mai încercăm o dată? întrebă Neame după câteva minute.

---

[306] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 79. (n.a.).

[307] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 133. (n.a.).

— Desigur, răspunse Boyd hotărât. Dacă-mi dă cineva un băț, pot să opresc nenorocitul ăsta de învârtit.

Fu adus repede un băț, iar Boyd fu coborât din nou.

— Dumnezeule mare! șuieră O'Connor auzind zgomotul infernal scos de străvechiul scripete în timp ce Boyd coborâse mai mult de șase metri.

— Stop! îi șopti Neame lui Baxter.

Neame se aplecă peste gura fântânii și strigă la vicemareșal, care atârna de frânghie:

— Ține-te bine, Boyd, vom încerca din nou!

Apoi i se adresă lui Baxter:

— Gata, coboară-l!

Sergentul Price învârtea roata veche fixată de scripete, însă fiecare jumătate de rotație producea un scârțâit atât de puternic, încât trezea și morții.

— Stop! ordonă Neame din nou.

Avu loc o discuție în grabă, în vreme ce Boyd, căruia începeau să-i amorțească brațele de la efortul de a se ține de frânghie, atârna la șase metri deasupra apei întunecate de pe fundul fântânii.

— Aduc niște ulei, domnule, spuse sergentul Bain. Așteptați un minut!

Se grăbi înăuntru și se întoarse în câteva minute cu o sticlă cu ulei pentru păr, pe care o turnă pe piesele mobile ale scripetelui.[308]

— Trageți-l înapoi! ordonă Neame, iar Boyd, extenuat, fu adus la suprafață.

Runda întâi fu câștigată categoric de străvechiul puț, dar fiind hotărâți să nu se lase înfrânți, membrii echipei căzură de acord să mai încerce o dată de dimineață, la revărsatul zorilor.

•

A doua încercare avu mai mult succes. Scripetele fu reparat cu grijă de către sergentul Bain, pentru a evita repetarea groaznicului tărăboi din dimineața anterioară. De data aceasta, fu ales O'Connor pentru operațiune. Era alegerea ideală, generalul fiind scund, vânos și neînfricat.

O'Connor fu coborât fără incidente. Ceilalți membri ai grupului nu-l văzură atingând fundul fântânii, pentru că era foarte puțină lumină în dimineața aceea. Însă după câteva legănări, frânghia

[308] *Ibidem.* (n.a.).

slăbi brusc. Trecură zece minute foarte tensionate, răstimp în care Neame și ceilalți membri ai echipei de la suprafață așteptară în liniște deplină. Nu-și făcu apariția niciun italian, dar se lumina tot mai tare și castelul avea să se trezească în curând la viață. Deodată, frânghia încordată le atrase atenția. O'Connor intrase din nou în acțiune. Neame dădu ordin să fie tras sus.

— E mai mult decât am fi putut spera, zise O'Connor transpirat și murdar în timp ce se cățăra peste marginea puțului. Leeming are dreptate. Chiar există o intrare. E străveche și cred că are cam un metru și jumătate înălțime și aproape un metru lățime.

— Există și un pasaj, domnule? întrebă Leeming, agitat.

— Da, răspunse O'Connor cu un zâmbet larg. Merge direct spre grădină, de la zid, pe o distanță de cel mult zece metri. Însă există o problemă.

Ceilalți se priviră întrebător.

— Pasajul e blocat de un zid din cărămidă, adăugă O'Connor. Pare destul de nou în comparație cu pietrele alea străvechi dăltuite din pasaj. Dar vestea bună e că zidul nu e prea gros. Cred c-am putea să-l spargem fără prea mare bătaie de cap.[309]

Neame se întoarse către Leeming, zâmbind larg.

— Datorită ție, John, s-ar putea să avem un drum spre libertate. Ai făcut o treabă al naibii de bună!

Neame îi strânse puternic mâna lui Leeming. Nimeni nu știa exact ce anume se ascundea după acel zid umed din cărămidă, însă Neame și echipa lui erau hotărâți să afle.

•

— John, pot vorbi cu tine? îl întrebă generalul Neame pe Leeming, degajat, după ce membrii echipei de la fântână se împrăștiaseră care încotro și castelul se trezise la viață. Știi dulapul ăla mare construit într-o nișă din pivniță? îl iscodi el referindu-se la o zonă locuită a castelului, aflată cu două niveluri mai jos.

Leeming știa exact despre ce dulap vorbea generalul, deoarece el, ca și toți ceilalți prizonieri, explorase fiecare colțișor al clădirii în căutarea posibilelor rute de evadare.

[309] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

Dulapul era fixat într-o nișă situată de-a lungul unuia dintre coridoarele care duceau spre dormitoare.[310]

— E ceva ciudat cu acel dulap, spuse Neame.

Ca membru al corpului militar Royal Engineers, părerea lui despre asemenea lucruri era respectată de toată lumea.

— Cum așa, domnule? întrebă Leeming, căruia încă-i stătea mintea la tunelul pe care îl săpaseră până la fântână și la zid.

— Păi, nu știu dacă ai observat, dar partea din spate a dulapului e tencuită.

— Da, domnule, țin minte, rosti Leeming absent.

— Nu ți se pare cam ciudat? La urma urmei, și nișa, și tavanul sunt din piatră.

— Dacă mă gândesc mai bine, da, chiar pare ciudat, confirmă Leeming și începu să se concentreze pe noua problemă.

— Mă gândesc c-ar trebui să ne uităm ce se-ascunde sub tencuială, spuse Neame. Te-ar interesa să faci asta?

Leeming era puțin șocat.

— Credeam că trebuie să merg cu echipa de la fântână, domnule, zise el, ușor demoralizat.

— I-am trimis pe vicemareșalul forțelor aeriene Boyd și pe sergenții Price și Bain să facă următoarea coborâre mâine-dimineață, replică Neame, fără vreo explicație. Aș vrea ca tu, Bain și sergentul Baxter să vă uitați la peretele dulapului în după-amiaza aceasta, când cei mai mulți dintre noi vom fi plecați la plimbarea zilnică și la castel va fi liniște. Crezi că vei reuși?

— Dacă spuneți dumneavoastră, domnule, răspunse Leeming, căruia i se părea că toată situația semăna cu o misiune secretă.

„Probabil că știe bătrânul ce face”, se gândi el.

— Foarte bună treabă, zise Neame, atingându-și nasul cu degetul arătător. Cred că zidul ăla nu e ceea ce pare la prima vedere.

•

Mai târziu în acea după-amiază, când generalii își făceau plimbarea zilnică sub escortă, Leeming, Bain și Baxter se strecurară în pivnițe ca să-și înceapă explorările. Leeming își trecu palma peste suprafața albă din ipsos a peretelui din

[310] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 134. (n.a.).

spatele dulapului, apoi o ciocăni cu încheietura pumnului. Părea destul de solidă.

Sergentul Baxter scoase un ciocănel și, lucrând rapid, dărâmă o mică secțiune din tencuială, scoțând la iveală un perete roșu din cărămidă aflat dedesubt. Cu niște unelte improvizate, cei trei prizonieri sfărâmară mortarul care fixa una dintre cărămizi, până când, după multe șoapte și asudat din greu, reușiră s-o scoată. Leeming își lipi fața de gaură. Vedea doar un culoar întunecat, însă simțea un curent ușor de aer.

— Așa, băieți, haideți să facem gaura mai mare, ca să pot intra prin ea, îi îndemnă Leeming pe cei doi sergenți.

După încă o jumătate de oră de spart mortarul tare și de tras de cărămizi, gaura părea să aibă dimensiunea potrivită pentru ca Leeming, care avea o constituție robustă, să se strecoare prin ea.

— Mult noroc, domnule! îi ură Baxter, înainte ca subofițerii să-l ridice pe Leeming și să-l treacă prin gaură.

Leeming se înțepeni când era pe jumătate intrat în gaură, aceasta nefiind destul de largă, dar un brânci din partea celor doi sergenți musculoși dislocă încă o cărămidă și el căzu grămadă pe partea cealaltă, leoarcă de sudoare.

Pe urmă acesta se ridică, lăsându-și ochii să se obișnuiască în semiîntuneric. Era în interiorul unui pasaj din piatră. „Zgâriat, însă cuprins de un entuziasm nebunesc… m-am târât prin pasaj. În fața mea, vedeam lumina zilei, întrezăream conturul unei deschizături, al unei uși”.[311]

Ajunse la deschizătură și la lumină, dar pentru câteva secunde nu reuși să își dea seama unde se află. Mult deasupra se ridica puțul fântânii, iar sub deschizătură era o băltoacă de apă întunecată. Atunci își dădu seama: „Tunelul de la puț ducea către nișa din pivnițe!”[312] A fost un moment care l-a umplut de dezamăgire – dintr-o lovitură, două potențiale rute de evadare din castel s-au dovedit a fi fundături.

Leeming coborî fără tragere de inimă înapoi în pasaj, spre zidul din cărămidă. Le spuse lui Bain și Baxter ce găsise, iar aceștia-i împărtășiră necazul.

---

[311] *Ibidem,* p. 135. (n.a.).

[312] *Ibidem*. (n.a.).

— Și ce-o să facem cu asta? întrebă Leeming, făcând semn către gaura mare a tunelului săpat în peretele nișei. Dacă află macaronarii despre asta, ne-am ars.

De când descoperiseră planurile de escaladare a Zidului Alb, italienii supravegheau mai atent atât prizonierii, cât și castelul.[313]

Grupul lui Leeming puse la loc cărămizile, însă rămase problema creată de tencuiala stricată. Timp de o oră, încercară cu diverse metode de camuflare, inclusiv amestecarea prafului de ipsos cu apă, chiar și „ungerea cărămizilor cu noroi". Aceste experimente făceau ca tencuiala deteriorată să iasă și mai mult în evidență, putând fi astfel descoperită de italieni. „Când tocmai începea să ne cuprindă disperarea, Bain a fugit spre bucătărie și, în ciuda protestelor lui Horsey, bucătarul nostru, a luat o budincă mare de orez care fusese pregătită pentru cină, își amintea Leeming. Ajuns înapoi la zidul din ipsos, a mânjit cărămizile cu budincă, pe urmă, răzuind și netezind amestecul, l-a lipit de marginile colțuroase ale ipsosului din jurul găurii tunelului".[314] Fu adăugat un retuș final: cei trei luară bucăți de ipsos spart de pe podea, zdrobindu-le și aruncându-le peste budinca de orez care se usca. Spre norocul lor, italienii n-au descoperit gaura.

•

Avuseseră loc trei încercări de evadare și niciuna dintre ele nu s-a finalizat. Eșecul primei tentative, escaladarea Zidului Alb, a dus doar la o înăsprire a măsurilor de siguranță impuse de italieni, iar acest fapt avea să facă tentativele de evadare ulterioare mai dificile. Descoperirea de către maiorul Bacci a traseului schițat de generalul O'Connor i-a făcut pe italieni să-și schimbe părerea. Inițial, ei credeau că generalii britanici nu erau decât niște mosneguți simpatici ce doreau să-și petreacă prizonieratul în liniște și pace. După prima tentativă, ofițerii superiori englezi erau văzuți drept instigatori care puteau oricând, fie zi, fie noapte, să pună în aplicare un plan diabolic de evadare. Pentru comandantul Tranquille și comandantul local

[313] *Report of Captain Leonardo Trippi,* atașat militar colaborator, legația elvețiană, Roma, 3 iunie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[314] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 136. (n.a.).

Bacci, ca să nu mai pomenim de generalul Chiappe din Florența, o evadare a unor prizonieri atât de importanți aducea cu sine repercusiuni serioase de la Roma, din partea lui Mussolini însuși. Dar britanicii nu luară în seamă îndemnul lui Chiappe de a se potoli și începură în curând planurile pentru o altă strategie de evadare.

•

Generalii de brigadă Hargest și Miles, care au sosit mai târziu la castel, aveau destul de multe lucruri de aflat despre adunarea echipamentelor de evadare. Deși n-a fost pusă la cale o strategie clară de evadare, toți prizonierii au considerat că era o idee bună să adune în continuare haine civile, mâncare și hărți pentru inevitabilul moment al unei alte „Zile Zero”.

Hargest și Miles au ajuns la castel doar cu uniformele militare și cu niște pături primite din partea armatei britanice. Italienii le-au interzis prizonierilor să-și cumpere articole de îmbrăcăminte din oraș. Unii prizonieri își achiziționaseră îmbrăcămintea civilă din Sulmona, însă Hargest și Miles au fost nevoiți să-și croiască toate hainele necesare. Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd le oferi o pereche de pantaloni vechi de un albastru-deschis de la RAF, însă cei doi neozeelandezi au decis să-și facă haine din pături. Pijamalele fură folosite pe post de model, iar păturile fură transformate încet în tunici. Din materialul rămas de la pături au croit și șepci de muncitori, cu tot cu cozoroace, folosind carton de la cutii de bomboane de ciocolată. Cu toții se întrebau cum aveau să reziste astfel de obiecte improvizate pe o vreme nefavorabilă.[315]

Hargest n-avea pantaloni de civil, așa că încercă să vopsească o pereche de pantaloni de armată într-o nuanță nespecifică unui cadru militar, folosind cremă de pantofi amestecată cu cerneală. A rămas cu mâinile atât de pătate, încât s-a văzut nevoit să poarte câteva zile o pereche de mănuși din lână la toate paradele.[316]

Ascunzând mâncare într-o gaură întrebuințată pentru inspecția burlanelor de sub sala de mese a altor ofițeri, Hargest și Miles au adunat câteva conserve de carne de vită, câteva cuburi de supă și două kilograme de ciocolată de la Crucea Roșie.

---

[315] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 86. (n.a.).

[316] *Ibidem,* p. 87. (n.a.).

Neozeelandezii, la fel ca toți cei de la castel, au început să discute și să analizeze și ei direcția în care s-o ia în cazul unei evadări. Cea mai la îndemână opțiune era Elveția. Hargest și Miles își propuseră să ajungă în cel mai apropiat loc din Elveția, orașul de graniță Chiasso, din apropierea lacului Como. Distanța era de aproximativ 370 de kilometri. Hargest descoperi o modalitate inedită de a afla mai multe despre regiunea spre care țintea. Italienii știau că neozeelandezii veneau dintr-o țară muntoasă, așa că „era firesc să discutăm despre acest gen de peisaj cu ofițerii italieni, cărora le plăcea să stea la taclale”.[317] Au reușit să adune multe informații valoroase pe durata acestor discuții nevinovate. Dar Hargest și Miles aveau, de fapt, nevoie de hărți cu traseul către Elveția, mai ales din cauză că multe dintre hărțile copiate cu migală de G-P au fost confiscate de Bacci și oamenii lui. Hargest și-a adus aminte că a citit cu ani în urmă *Garibaldi and the Thousand,* scrisă de George Macaulay și având ca subiect formarea Italiei moderne. Acea carte conținea câteva hărți ale frontierei. „Cum studiam limba, am întrebat dacă îmi poate fi pus la dispoziție un exemplar în italiană”[318], scria Hargest, al cărui truc funcționă. Câteva săptămâni mai târziu, sosi o versiune în limba italiană a cărții, cu tot cu hărțile frontierei. Cartea îi fu dată lui Gambier-Parry, care se apucă de desenat hărți de mână, după ilustrații.

•

Ca și Leeming și britanicii, Hargest și Miles au explorat săptămâni întregi fiecare cotlon al castelului, încercând să găsească ceva care să-i ajute în evadare. Boyd li se alătura adesea. Observară că erau încăperi în castel inaccesibile prizonierilor. Pornind de la ideea că trebuia să existe un nivel mai jos decât acele încăperi parțial subterane, de fapt, niște pivnițe, și că una dintre acele încăperi trebuia să facă legătura cu mai multe niveluri ascunse, fură făcute câteva săpături în scopuri exploratorii.

Prima țintă a lui Miles, Hargest și Boyd a fost o intrare blocată cu cărămidă „care ducea din vechea bucătărie printr-o spălătorie mică în sala de mese folosită de oameni drept

[317] *Ibidem,* p. 88. (n.a.).

[318] *Ibidem*. (n.a.).

dormitor”.[319] O stivă mare de șezlonguri fu întrebuințată pentru a acoperi gaura mare făcută de Boyd și Hargest în perete.

Pentru pregătirea unei evadări, era important ca observatorii, cunoscuți în limbajul codificat al prizonierilor drept „figuranți”, să fie utilizați ca să-i avertizeze pe ceilalți de apropierea paznicilor. În acest scop, sergentul Howes și celelalte ordonanțe instruiră câțiva figuranți pentru a proteja zona în care se făceau săpături. Întrebuințând unelte de tâmplărie și un cuțit de măcelărie, Hargest și Boyd făcură o gaură în tencuiala zidului și apoi, încet și cu grijă, o alta în învelișul din cărămidă de dedesubt. În spatele zidului era o ușă solidă din lemn de stejar, ranforsată cu oțel. Săpăturile se opriră, iar oamenii se întoarseră în camerele lor „pentru a ne gândi la această dificultate aparent imposibil de depășit”.[320]

În dimineața următoare, reîncepură săpăturile. Găurirea zidului de zece centimetri grosime, se dovedi a fi dificilă și necesita timp îndelungat. Prizonierii dădură câteva găuri la distanță mică una de cealaltă, apoi, cu ajutorul unui fierăstrău, făcură un spațiu suficient de mare încât să intre un om prin el.[321] Ducerea la bun sfârșit a acestei misiuni dură câteva zile, iar uneltele de tâmplărie ale lui Boyd se uzară foarte tare tăind suporții din oțel ai ușii. Când gaura fu lărgită suficient, cel mai mic și mai suplu dintre soldații atașați pe lângă ofițeri pentru servicii personale fu ridicat ca să dea la o parte niște mobilă care le stătea în cale. Pe urmă ceilalți se cățărară și ei prin gaură. Hargest și Boyd descoperiră de cealaltă parte a ușii „o bucătărie veche cu o construcție foarte complexă, cu tot cu un protap uriaș, dar fără scări.”[322] Operațiunea era sortită din nou eșecului. Cărămizile și ipsosul fură puse la loc, veștile dezamăgitoare fiind transmise generalului Neame și celorlalți.

•

Cum posibilitatea evadării pe cele două căi subterane ieșise din calcul, gândurile tuturor se îndreptară din nou spre zidurile castelului. Deși italienii au descoperit schița planului de escaladare a Zidului Alb înainte de a apuca să fie pus în

[319] *Ibidem,* pp. 89-90. (n.a.).

[320] *Ibidem,* p. 90. (n.a.).

[321] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[322] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 90. (n.a.).

practică, teoria de a trece peste ziduri n-a fost abandonată de prizonieri. Unul dintre aceștia era Dick O'Connor, cel care a conceput inițial planul de escaladare. După părerea lui, o evadare prin escaladarea zidului încă era posibilă, indiferent de măsurile suplimentare de siguranță luate de italieni pentru apărarea castelului. Marea întrebare era cum aveau s-o facă. O'Connor petrecu săptămâni întregi analizând această problemă spinoasă și începu să se gândească la o soluție inovatoare.

În același timp, și alți prizonieri luaseră în calcul zidul, însă, în loc să plănuiască o metodă de a trece *peste* el, ei intenționau să ajungă la libertate trecând *prin* zid. Cheia reușitei, din punctul lor de vedere, erau iepurii.

Într-o zi, Jim Hargest identifică o oportunitate când se afla la nivelul inferior al arcadelor curții interioare a clădirii unde erau cazați prizonierii. Zidul înconjurător al castelului, care avea cam 91 de centimetri grosime, fusese străpuns și prevăzut cu ferestre, probabil în vremea lui Temple-Leader, pentru a oferi oamenilor care stăteau la nivelul inferior al arcadelor o priveliște splendidă asupra Florenței aflate în depărtare. În perioada transformării castelului în lagăr pentru prizonierii de război, acele două ferestre au fost zidite cu mortar întărit cu ipsos.

Iepurii fură luați în calcul deoarece crescătorul lor, generalul de brigadă Pip Stirling, care preluase îndatorirea generalului de brigadă Todhunter, ținea mai multe cuști pentru iepuri lipite de zidul din dreptul uneia din ferestrele astupate. Hargest alese să lucreze doar cu doi ofițeri pentru tentativa de evadare – cu Boyd și cu compatriotul neozeelandez Reg Miles.

Hargest îl rugase pe Stirling să facă o stivă din câteva cuști goale peste cele ocupate, în așa fel încât să creeze un zid din lemn înalt de trei metri, lăsând un spațiu suficient de mare față de zid, pentru a permite unui om să lucreze în secret. Singurul dezavantaj al planului lui Hargest erau santinelele italiene de pe pasarela fixată de partea interioară a crenelurilor castelului. O dată la câteva minute, o santinelă se plimba pe pasarelă, ajungând într-un loc aflat mult deasupra punctului în care se afla Hargest. Așa că el trebuia să știe când se întâmpla asta, pentru a se putea opri din lucru și a înceta orice zgomot până în momentul în care santinela își schimba direcția și se îndepărta, nemaiauzind nimic. Sergentul Howes se oferi să facă pe figurantul. Stătu toată ziua sub soarele dogoritor desenând

schițe și făcându-i lui Hargest un semn pe furiș de câte ori se apropia santinela.[323]

Înarmat cu un cuțit mare de măcelărie, căruia Boyd îi pusese un mâner solid din lemn, Hargest se strecură în spatele barierei de cuști, acoperit de Stirling, care se îngrijea de iepurii lui. Lucrând repede, el râcâi ipsosul care acoperea mortarul ce ținea două dintre pietre laolaltă. Totul părea prea simplu.

Mai târziu în seara aceea, Neame își făcu pe neașteptate apariția în camera lui Hargest, pentru a discuta cu el.

— Umblă vorba, Hargest, că lucrezi la un plan de evadare care implică zidul, rosti Neame, degajat.

Neame era destul de supărat, pentru că Hargest și asociații lui nu voiau să le împărtășească detaliile planului celorlalți prizonieri. Motivul era că Boyd considera că toate planurile de până atunci eșuaseră și din cauza faptului că prea multă lume știa de ele, ceea ce ducea la discuții neatente și scăpări. Neame era de părere că toată lumea trebuia să primească informații – că prizonierii de la castel erau prea puțini la număr ca să nu colaboreze la orice plan de evadare.

— Nu-mi place secretomania asta, rosti Neame simplu. Sper că-ți vei face cunoscut planul. Totuși poți să-mi spui elementele de bază?

Hargest înțelegea poziția lui Neame, însă era de acord și cu punctul de vedere al lui Boyd în legătură cu discuțiile și faptele necugetate.

— După ce facem o gaură în spațiul de la fereastră, încercăm să trecem prin ea, ținându-ne de o frânghie legată de ceva din interior. Odată trecuți dincolo, vom fi cam la trei metri și jumătate de sol, în exterior. Putem să coborâm folosind frânghia.

— Ai încercat vreodată să treci printr-o gaură cu fundul înainte și să ajungi la trei metri și jumătate de sol fără să faci gălăgie? întrebă Neame pe un ton îngrijorat.

— Nu, n-am încercat, răspunse Hargest, dar pare ușor.

— Ei, zise Neame, pe un ton obosit, încearcă, pentru a fi sigur.[324]

În sinea lui, Neame nu credea că planul lui Hargest era bun[325], dar, având în vedere în acel moment șirul lung de încercări

[323] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 91. (n.a.).
[324] *Ibidem,* p. 92. (n.a.).

ratate, orice încercare trebuia luată în calcul. Boyd încropi o cutie din lemn de dimensiunile aproximative ale găurii pe care trebuia să se strecoare și testară evadarea cu fundul înainte. După câteva încercări nereușite, reușiră să-și perfecționeze tehnica.

Între timp, continuau lucrările la zid. După două săptămâni de săpături atente, Hargest, Miles și Boyd desprinseră câteva dintre pietrele mari, râcâind mortarul care le ținea laolaltă. Pietrele fură lăsate la locul lor – aveau să fie desprinse complet abia când venea momentul evadării. Însă apoi se produse dezastrul.

Seara, la îndemnul lui Neame, Hargest făcu o schemă a planului pentru ceilalți prizonieri. În dimineața următoare, câțiva dintre prizonieri fură scoși în afara castelului pentru o plimbare. Când trecură pe lângă locul în care Hargest și echipa lui făceau săpături, câțiva dintre prizonieri se opriră și aruncară priviri fugare spre zid. Doar că paznicii observară. Maiorul Bacci fu informat.[326]

A doua zi dis-de-dimineață, Bacci și un pluton de carabinieri intrară în pas de marș în castel și se îndreptară direct spre peretele cu arcadă. Din fericire, Hargest și oamenii lui nu începuseră încă să lucreze. Discutând cu prim-căpitanul Tranquille, Bacci ordonă generalului de brigadă Stirling și câtorva ordonanțe să înlăture imediat stiva de cuști pentru iepuri din apropierea zidului. Bacci și Tranquille presupuneau, probabil, că prizonierii se foloseau de cuști pentru a escalada zidul. Bacci examină cu atenție zidul din spatele cuștilor. Observă repede că unele pietre erau desprinse dintr-o fereastră astupată, dar nu crezu că prizonierii le dislocaseră.[327] Așadar, dădu ordine să fie cimentate la loc. Mai rău de-atât, Tranquille postă o altă santinelă la zidul exterior pe timp de noapte și puse mai multe reflectoare pe pasarelă.[328]

---

[325] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[326] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrop & Co. Ltd, 1951), p. 150. (n.a.).

[327] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 294. (n.a.).

[328] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 150. (n.a.).

Capitolul 10

Șase secunde

„În ciuda dificultăților, planul părea posibil, deși conținea un număr foarte mare de necunoscute”.

Sir Richard O’Connor,
general-locotenent

— Dacă nu putem evada noaptea, atunci ar trebui să încercăm să evadăm ziua[329], concluzionă Dick O’Connor în fața Comitetului de Evadare, care se întrunise. Încă sunt de părere că teoria din spatele planului de escaladare a Zidului Alb este viabilă. Deși ofițerii superiori au făcut mari eforturi de a trece pe sub sau prin zidurile castelului, adevărul este că n-a reușit nimeni.

Ceilalți încuviințară. De la descoperirea tentativei de escaladare a Zidului Alb, ghinioanele se țineau lanț, fiecare posibilă cale de evadare la care se gândiseră fiind încheiată cu o fundătură sau parțial descoperită de italieni. Moralul era scăzut și, mai rău decât atât, italienii erau suspicioși.[330]

— Zidul, domnilor, rămâne cea mai bună soluție pe care o avem de a scăpa de-aici și cred c-am găsit *metoda.*

Ceilalți erau foarte curioși. Reputația lui O’Connor de om cu o hotărâre vecină cu o încăpățânare perseverentă în legătură cu descoperirea metodelor de evadare era recunoscută de toată lumea. Generalul era de neoprit când își făcea planurile, iar întorsăturile de situație din ultima perioadă nu-i tăiaseră din elan.

— Ilustrul nostru comandant nu crede că e posibil să evadăm ziua-n amiaza mare, așa că reduce numărul santinelelor pe

[329] „Escape Narrative”, de generalul șir Richard O’Connor, (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).
[330] *Ibidem.* (n.a.).

timpul zilei, crescându-l în timpul nopții[331], spuse O'Connor, complice.

— Îmi pare rău, Dick, cred că omul s-ar putea să aibă dreptate, interveni generalul Gambier-Parry din capătul mesei.

— Prostii, G-P! replică O'Connor. Faptul că are prea multă încredere în el e o slăbiciune, deci permite-mi să-ți prezint planul meu.[332]

Stând la masa din sufragerie alături de ceilalți membri ai Comitetului de Evadare, O'Connor băgă mâna într-un buzunar al uniformei și scoase o foaie de hârtie pe care trasase o hartă rudimentară a castelului, marcând și gheretele santinelelor. Continuă să-și prezinte noua strategie de evadare:

— Santinelele de la ziduri patrulează în ritmul lor, fără o rutină regulată, așa că nu poate estima nimeni unde o să fie într-un anumit moment, corect?[333] îi întrebă O'Connor pe membrii grupului.

— De acord, zise generalul Neame, de lângă O'Connor.

— Greșit, îl contrazise O'Connor. Va fi un moment al zilei în care vom putea ști exact unde va fi fiecare... când va avea loc schimbarea.

Era vorba despre acel moment, programat din oră în oră, când se schimbau santinelele.

— Pe durata schimbării, fiecare santinelă e în ghereta sa, adăugă O'Connor și arătă cu creionul spre turnul A. Începând de-aici, santinelele se vor schimba în sensul acelor de ceasornic, luând-o pe platformă în jos și coborând, în final, către zona din capătul Zidului Alb, aflată în apropierea turnului B. Schimbul constă într-un caporal și patru soldați. După cum ați văzut cu toții, are loc o scurtă ceremonie de predare, după care grupul, cu caporalul în frunte și cu ultima santinelă schimbată în spate, continuă să se îndrepte rapid, în pas de marș, spre următoarea santinelă care urmează să fie schimbată.[334]

O'Connor făcu o pauză.

— Este evident că nu se poate folosi o scară pentru a ajunge la partea de sus a zidului fără s-o vadă o santinelă, iar înălțimea

---

[331] *Ibidem*. (n.a.).

[332] *Ibidem.* (n.a.).

[333] *Ibidem.* (n.a.).

[334] *Ibidem.* (n.a.).

până la pasarela din lemn e mult prea mare ca să poată fi escaladată fără ajutor, continuă O'Connor.

Ceilalți studiau desenul sau se uitau atenți la fața lui O'Connor. În mintea lor începea să prindă contur un plan.

— Evadarea la care mă gândesc mă are inițial în prim-plan doar pe mine, spuse O'Connor, cu gravitate, deși o să am nevoie de ajutor. Cred că, dacă vom reuși, vom mai putea scoate doi oameni în aceeași zi. M-am gândit foarte mult la stratagema asta și cred că locul cel mai bun de unde aș putea fi ridicat pe pasarela de pe creneluri e banca asta din piatră, zise O'Connor, arătând-o cu creionul. O să am nevoie de doi oameni care să mă ridice.

Generalii de brigadă Combe și Miles se oferiră voluntari.

— Băieți, voi o să stați *pe* banca asta, de aproximativ 45 de centimetri înălțime, și o să mă ridicați direct.

Din fericire pentru toată lumea, generalul Dick era scund și vânos.

— Am ales banca asta și din alt motiv, continuă O'Connor. E destul de aproape de ușa principală care duce în curte, deci putem scoate repede echipamentele necesare pentru evadare fără să riscăm prea mult să fim văzuți. Am observat și că peretele din partea asta a castelului obstrucționează complet vederea santinelei de-aici, din ghereta 3, spuse O'Connor, indicând cu creionul, în cazul în care flăcăul rămâne chiar în afara gheretei și nu se îndreaptă spre ghereta 2, aici.[335]

— Văd încotro vrei să ajungi cu asta, Dick, interveni Neame. O să încerci să evadezi în timpul schimbării santinelelor.

— Așa e, Phil. E singurul moment în care toate santinelele sunt în gheretele lor. Asta înseamnă că tentativa mea de escaladare a zidului trebuie să aibă loc doar în momentul ăla, precizează O'Connor.

— N-o să ai mult timp, bătrâne, fu de părere generalul de Wiart. Schimbarea durează, de obicei, foarte puțin.

— Am luat asta în considerare când mi-am făcut calculele, Carton, replică O'Connor.

Era clar că O'Connor voia să se folosească de paznicii care mărșăluiau ca de un paravan între el și santinela din ghereta 2. Intenționa să escaladeze zidul imediat după trecerea paznicilor; astfel, paznicii care mărșăluiau aveau să fie între santinela

[335] *Ibidem.* (n.a.).

numărul 2 și el și vor obstrucționa vederea santinelei. Era deci improbabil ca ea să privească în urmă. Tropotul bocancilor grei avea să-l acopere și mai mult pe O'Connor.[336]

— Și cum rămâne cu santinela din ghereta 3? întrebă Neame.

— Ar *putea* fi o problemă. Dacă se îndreaptă chiar și un metru și jumătate spre ghereta 2, orice mișcare de pe platformă sau de pe zidul de deasupra băncii o să fie vizibilă pentru ea. De asemenea, se înțelege de la sine că santinela numărul 1 trebuie oprită din a se îndrepta către capătul perimetrului său de la ghereta 2, de unde ar putea să vadă ce se întâmplă.[337]

— Deci reușești să treci de santinele fără să fii văzut, spuse Gambier-Parry, dar cum vei coborî de pe zid *fără* să fii observat?

— Evident, o să folosesc o frânghie, însă trebuie fixată în așa fel încât să nu fie văzută din interiorul zidului, răspunse O'Connor. Am hotărât să întrebuințez următoarea metodă. Dacă vă uitați pe diagrama mea, am marcat aceste puncte de pe zid cu X, Y și Z, zise O'Connor și arătă cu creionul, în timp ce toată lumea se îngrămădea să vadă. Punctele astea au fost cândva creneluri. S-ar putea să fi observat că Temple-Leader le-a astupat cu cărămizi roșii care au cam 15 centimetri lățime la fațada exterioară a zidului.[338]

Tocmai acea atenție la detalii îl făcea pe O'Connor candidatul cel mai bun pentru evadare.

— Crenelul de la „Z" e gol. Mă gândeam c-ar fi posibil să cioplesc o bucată din lemn de aceeași formă și dimensiune ca ghiveciul, să vopsesc în roșu partea cu fața spre interior și să fixez un cârlig în capătul exterior al bucății din lemn, suficient de puternic încât să țină greutatea mea și a frânghiei.[339]

— Genial, Dick, absolut genial! spuse Neame rânjind.

— Dacă pot să împing bucata din lemn prin deschizătură și să fixez o frânghie de cârlig, ar trebui să ajung până la sol. Șansele de a fi descoperit sunt foarte mici, pentru că partea din spate a bucății din lemn va fi camuflată printre celelalte ghivece. Și e la fel de puțin probabil ca frânghia să fie văzută atârnând din

---

[336] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 152. (n.a.).

[337] „Escape Narrative", de generalul șir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[338] *Ibidem.* (n.a.).

[339] *Ibidem.* (n.a.).

exterior, deoarece toate santinelele de la nivelul solului ies doar noaptea și pe lângă ziduri trec puțini oameni ziua. Mai sugerez și ca frânghia să fie camuflată pentru a se asemăna la culoare cu zidul castelului.[340]

— Dar cum ai de gând să treci frânghia și bucata de lemn peste zid? întrebă generalul de brigadă Combe.

— O s-o înfășor pe umărul stâng și sub brațul drept[341], răspunse O'Connor. Bucata din lemn va fi atașată de cârlig printr-o centură de sfoară legată de mijloc. O să iau și o mică valiză pe care să mi-o leg în spate ca pe un rucsac pe durata coborârii.

— Cum rămâne cu hainele? întrebă generalul de brigadă Miles. Adică n-o să te fâțâi prin curte în haine civile.

— Cam așa ceva, consimți O'Connor. O să fiu nevoit să ies în uniformă și apoi s-o dezbrac în timp ce stau pe bancă. O să port haine civile pe dedesubt, iar tunica o să fie ascunsă sub bancă.

— Ei bine, Dick, e un plan extraordinar, spuse Neame, dar conține destul de multe necunoscute.

— Și frânghia? întrebă generalul de brigadă Todhunter. Am pierdut câteva în nenorocitele alea de percheziții de când cu harababura aia de la Zidul Alb.

— Ordonanța mea, Stones, și marinarul timonier Cunningham au început deja să mă ajute la confecționarea lor. Lordul Ranfurly a binevoit să ne doneze cearșafurile lui. Din ele vom face frânghii lungi de cincisprezece metri în total. Estimez că vom avea nevoie de cel puțin opt metri și jumătate ca să acoperim gaura din cealaltă parte a zidului. Cu cât sunt nevoit să car mai puțină frânghie, cu atât e mai bine.[342]

— Deci aranjamentele care trebuie făcute sunt câteva ședințe de antrenament pentru Combe și Miles, ca să mă ridice de pe o bancă. Avem câteva secunde la dispoziție, deci trebuie să lucrăm ca o echipă bine închegată. V-aș fi recunoscător pentru niște sugestii legate de cum să împiedicăm santinela din ghereta 3 să se apropie de ghereta 2.[343]

— Păi, mă ofer eu să încerc s-o distrag dinspre ghereta 2, zise Pip Stirling.

---

[340] *Ibidem.* (n.a.).

[341] *Ibidem.* (n.a.).

[342] *Ibidem.* (n.a.).

[343] *Ibidem.* (n.a.).

Urmă o discuție sinceră despre planul lui O'Connor. Se decise că generalul avea să încerce să evadeze la ora două după-amiaza într-o zi pe care o vor stabili ulterior. Generalul de brigadă Combe va pleca la 4 după-amiaza, iar vicemareșalul forțelor aeriene Boyd, la 6. Avantajul lui Combe și Boyd era că bucata din lemn și frânghia lui O'Connor aveau să fie deja la locul lor. Tot ce trebuiau să facă era să ajungă pe creneluri și să coboare pe partea exterioară a zidului.[344]

•

Primul lucru pe ordinea de zi era confecționarea frânghiei pentru evadare. Ranfurly oferi niște cearșafuri, care fură transformate în frânghii de către ordonanța lui O'Connor, soldatul Stones, din fostul regiment 11 Husari al generalului de brigadă Combe, și de către marinarul timonier Cunningham, trimis la castel ca frizer.[345] Pregătirea lui Cunningham în ceea ce privea nodurile marinărești și frânghiile se dovedi deosebit de folositoare. Tăie cearșafurile în fâșii înguste de aproximativ doi metri lungime și cinci centimetri lățime și le împleti. Frânghia obținută era rezistentă, ușoară și foarte flexibilă.[346] Singura problemă era culoarea crem a frânghiei – trebuia neapărat să i se dea o nuanță mai închisă înainte de evadare.

O'Connor, Miles și Combe începură imediat antrenamentul. Se estimă că O'Connor avea la dispoziție aproximativ șase secunde în care să fie ridicat pe pasarela de pe parapete și să se facă nevăzut în deschizătură. Era un interval foarte scurt de timp, dar O'Connor fu de părere că, dacă el, Combe și Miles reușeau să-și perfecționeze ridicarea de pe bancă, aveau șanse de reușită. Evident, asemenea ședințe de pregătire trebuiau ascunse de ochii italienilor, deci fu folosită camera lui O'Connor. Un șifonier înalt era sprijinit de un perete și acest dulap avea să joace rolul zidului exterior al castelului, în partea de sus considerându-se a fi pasarela paznicilor. O bancă din lemn fu adusă în camera lui O'Connor și așezată sub șifonier. Cei trei vor sta pe bancă, apoi, la semnalul dat, O'Connor își va încorda picioarele și se va forța să se ridice pe vârfuri, cu fața către șifonier. Miles din stânga și

[344] *Ibidem.* (n.a.).

[345] *Ibidem.* (n.a.).

[346] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 154. (n.a.).

Combe din dreapta se vor apleca imediat și-l vor prinde de glezne, după aceea îl vor ajuta să se cațăre pe șifonier.

Mai târziu, cei trei exersară cu O'Connor purtându-și valiza în spate și frânghia încolăcită în jurul mijlocului, cu bucata din lemn agățată în cârlig de talie. După ședințe asidue de antrenament, O'Connor fu sigur că va reuși să treacă peste zid în cele șase secunde pe care le avea la dispoziție.[347] Fură ținute și ședințe de antrenament cu oameni odihniți care să se ocupe de ridicat, permițându-le astfel lui Neame și Boyd să încerce să evadeze după aceeași metodă la intervale de două ore după O'Connor. Dacă totul decurgea conform planului, trei ofițeri superiori britanici aveau să fie liberi în zona rurală a Italiei înainte ca inamicul să le descopere absența.

•

Problema culorii frânghiei fu rezolvată într-o seară de către O'Connor, care pătă materialul ținându-l într-o cadă plină de cafea și dându-i astfel o nuanță mai închisă. Apoi atârnă funia lungă încolăcită de tavanul toaletei. Avea de gând s-o ascundă după ce se usca și merse jos, la cină, ca de obicei. O'Connor era obosit după programul de antrenament, iar conversațiile gălăgioase de la popotă nu făcură decât să-i accentueze oboseala. În fiecare seară era la fel, aceleași partide zgomotoase de table la care de Wiart era expert. Neame și Boyd se certau în legătură cu armata sau aviația. G-P pălăvrăgea despre artă sau muzică, iar Combe și Miles se contraziceau. Fiind foarte multe personalități puternice închise laolaltă într-un spațiu mic, se iscau dispute adesea arțăgoase. O'Connor se scuză și se duse la culcare. Avea o presimțire sumbră că era ceva în neregulă, însă nu-și putea da seama ce. Obosit, se lăsă pradă somnului.

La un moment dat, deschise brusc ochii. Era întuneric beznă, în puterea nopții. Cineva era în toaleta lui și făcea un scandal infernal, dărâmând lucruri și țipând. Pe urmă înțelese: uitase să ascundă frânghia lăsată la uscat în toaletă! O siluetă ieși cu pași împleticiți, trecu de dormitorul său și ajunse pe coridor. Sublocotenentul Visocchi se pierduse cu firea și striga după ajutor.

---

[347] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

În tot castelul începură să se aprindă luminile și în câteva minute zgomotul bocancilor cu ținte ce răsunau pe treptele de piatră anunță sosirea soldaților italieni, cu baionete fixate pe puști. O'Connor stătea lângă pat când comandantul Tranquille, care-și încheia în grabă nasturii uniformei, dădu buzna în camera lui, urmat de căpitanul Pederneschi și de câțiva paznici. Funia din toaletă fu dată jos și luată numaidecât.

O'Connor a uitat cu desăvârșire de „verificarea nocturnă", în timpul căreia un ofițer făcea ture la miezul nopții pentru a controla dacă toți prizonierii dormeau și totul era în regulă. Sublocotenentul Visocchi era de serviciu. Intrând în camera lui O'Connor, s-a uitat în tăcere la el cum dormea, pe urmă a mers pe furiș la toaletă acestuia, să-și facă inspecția de rutină. Dar n-a văzut frânghia care atârna prin încăperea întunecoasă. O buclă i s-a încolăcit în jurul gâtului, iar Visocchi s-a zbătut înspăimântat, în timp ce lațul i se strângea tot mai mult. A crezut că-l strangula cineva, însă până la urmă și l-a scos și a fugit din cameră țipând.[348]

Maiorul Bacci fu convocat imediat din Florența și sosi exact în momentul în care la castel era făcută o percheziție. Toți prizonierii fură treziți cu brutalitate de luminile aprinse și de carabinieri care deschideau sertare, se uitau pe sub paturi și făceau percheziții minuțioase. Jim Hargest se apucase de desenat hărți, deși îi lipsea talentul artistic al lui Gambier-Parry. Unele dintre acele hărți fură descoperite în camera lui de către oamenii lui Bacci și confiscate. Când aceștia au intrat în camera lui G-P ca s-o percheziționeze, l-au găsit pe general așezat pe pat, cu o expresie furioasă întipărită pe față. Sperând să-l calmeze pe G-P, comandantul a deschis subiectul hărților.

— *Ah, generale,* iertați-ne! rosti Bacci pe un ton liniștitor. Peste ce credeți c-am dat în camera lui Hargest? Tocmai peste hărțile alea frumoase pe care le faceți dumneavoastră!

— În cazul ăsta, tot ce pot să spun, tună G-P, cu fața roșie de furie, e că n-ai dreptul să mă judeci! Cum îndrăznești să sugerezi c-aș desena așa ceva? Dac-ai cunoaște câtuși de puțin arta…

[348] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months", de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină. (n.a.).

Dar Bacci, alarmat, a ieșit pe coridor înainte ca G-P să apuce să termine fraza. Când îl văzu pe căpitanul de aviație Leeming, Bacci era încă șocat de reacția vehementă a lui G-P.

— Exagerează atât de tare! spuse el agitat. Îi arde să vorbească de artă într-un moment ca ăsta![349]

Fu efectuată o percheziție completă a castelului sub supravegherea lui Bacci, însă cu excepția funiei lui O'Connor și a hărților lui Hargest nu mai fu găsit nimic. Prizonierii primiră încă o vizită din partea generalului-maior Chiappe, comandantul unității militare din Florența, care le reaminti că încercările de evadare erau inutile și se luă decizia ca pedeapsa pentru tentativa lui O'Connor să fie amânată cu o lună până când lucrurile aveau să se liniștească.

•

Generalul Neame contrazise ideea că prizonierii voiau să le facă probleme, explicând de ce O'Connor și ceilalți au fost descoperiți cu echipamente de evadare. Doi dintre prizonieri au primit scrisori din partea unor vechi prieteni din India, misive care făceau referire la un prânz din Dehra Dun și la care au participat doi generali italieni ținuți prizonieri în apropiere.[350] Faptul că generalii italieni se distrau și aveau ocazia de a socializa în afara lagărului li s-a părut nedrept lui Neame și celorlalți. Neame profită de ocazie pentru a face o comparație între aceștia și lotul de prizonieri de la Vincigliata într-un raport scris în termeni duri către legația din Elveția.

„Suntem ținuți din scurt de restricții meschine, scria Neame cu indignare, și trăim înconjurați de ziduri foarte înalte, care colcăie de santinele, ca să nu mai vorbim de faptul că ne sunt invadate dormitoarele și suntem deranjați în fiecare noapte de ronduri nocturne. Singurele noastre ieșiri din această închisoare sunt plimbările pe trasee prestabilite, sub escortă strictă, de multe ori mai numeroasă decât prizonierii". O problemă deosebit de spinoasă era apropierea de Florența. „Ne este interzisă orice cale de a scăpa de monotonia prizonieratului, cum ar fi vizitarea unor locuri din faimosul oraș Florența, atât de renumit pentru operele sale de artă, și orice contact sau

[349] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap 8c Co. Ltd, 1951), p. 157. (n.a.).

[350] *Lieutenant-General P. Neame to the Protecting Power, 14 May 1942,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

privelișteare are legătură cu civilizația”.[351] Neame făcu o comparație între castel și Villa Orsini.

„Înrăutățirea tratamentului nostru de când am plecat din comuna Sulmona și până când am venit în Florența a fost semnificativă. La Sulmona aveam mult mai multă libertate, de care nu abuzam, eram tratați cu mult mai multă politețe, iar solicitările mele primeau mereu atenția cuvenită din partea ofițerului superior”.[352]

Așadar, nu era de mirare, din spusele lui Neame, că prizonierii, „împinși să ia măsuri din cauza condițiilor insuportabil de stricte, plănuiau să evadeze, dispuși fiind să accepte orice risc în loc să continue să îndure condițiile enervante de aici”.[353]

•

Reg Miles păruse deprimat în ultima vreme, iar prietenul lui, Hargest, își dădu seama că era din cauză că au trecut doi ani de când singurul său fiu, Reginald, pilot în Flotila Aeriană Armată, a murit când s-a scufundat portavionul *HMS Glorious.* Era important să încerce să se țină ocupat, pentru că viața unui prizonier de război – în mare parte lipsită de utilitate și țeluri – afecta moralul unui om și-l lăsa pradă depresiei și prea multor gânduri. Așa că mătăhălosul Miles, împreună cu Combe, se apucă din nou să-l ridice pe O’Connor pe șifonier, rămânând în alertă în ceea ce privea operațiunea de evadare. Nimeni nu-și permitea luxul de a se relaxa, dacă voiau o evadare în care timpul să joace un rol atât de important.

Comandantul Tranquille ordonă ca prizonierii să nu mai primească așternuturi de rezervă și ca ofițerul care făcea „verificarea nocturnă” să fie însoțit de doi carabinieri. Marinarul timonier Cunningham profită de pauza de o lună pentru a face noi frânghii.

După câteva alarme false, fu stabilită o nouă dată pentru „Ziua Zero” a operațiunii: 24 iulie 1942.[354] Cu cât data se apropia, cu atât creștea tensiunea între cei implicați. Toată lumea conștientiza că miza era mult mai mare în acel moment.

---

[351] *Ibidem.* (n.a.).

[352] *Ibidem.* (n.a.).

[353] *Ibidem.* (n.a.).

[354] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 292. (n.a.).

Italienii știau că prizonierii erau implicați în activități de planificare a unei evadări. Și toată lumea știa că paznicii primiseră ordine să tragă în oricine trecea peste ziduri. Acest lucru făcea ca tentativa lui O'Connor să-i pună viața în pericol. De asemenea, însemna și că, dacă momentul era câtuși de puțin greșit calculat, chiar și cu o secundă sau două, cineva putea fi rănit sau chiar ucis. Nu era loc pentru absolut nicio marjă de eroare.

Guvernul italian fu iritat de plângerile generalului Neame în legătură cu tratamentul aplicat ofițerilor superiori din Marea Britanie și Comunitatea Națiunilor. În timp ce O'Connor și echipa lui se pregăteau pentru „Ziua Zero", un oficial italian din Ministerul Afacerilor Externe a scris guvernului elvețian cum stăteau lucrurile din punctul lui de vedere: „Generalul Neame este deținut împreună cu camarazii săi într-o fortăreață, se bucură de toate condițiile aferente rangului său înalt (baie alăturată dormitorului, sufragerie adecvată, o altă cameră pentru relaxare etc.) pe lângă libertatea de mișcare compatibilă cu exigențele supravegherii, care a devenit o necesitate în urma unei tentative recente de evadare..."[355]

Italienii se simțiră deosebit de ofensați de ideea că ofițerii lor superiori căzuți în mâinile britanicilor erau tratați cu mai multă îngăduință decât le arătau ei lui Neame și prietenilor săi. „Generalii italieni care sunt prizonieri de război în Imperiul Britanic... s-au plâns frecvent de tratamente, atât morale, cât și materiale, nepotrivite cu rangul și vârsta lor..."[356] Misivele lui Neame au reprezentat o distragere birocratică utilă în timp ce era pregătită strategia de evadare a lui Dick O'Connor.

Guvernul britanic fu târât în scandal și adresă o plângere directă elvețienilor în numele lui Neame. „Lipsa intimității acordate generalilor britanici, plimbările lor sub escortă strictă și interzicerea vizitelor în oraș nu se pot compara cu condițiile puse la dispoziția generalilor italieni în locurile în care sunt deținuți în clădiri separate, unde se bucură de intimitate completă, tuna reprezentantul Departamentului pentru Prizonieri de Război de la Biroul de Război. Mai mult, prizonierii

[355] *Memorandum from the Italian Ministry of Foreign Affairs to the Swiss Legation Rome, 25 July 1942,* WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).
[356] *Ibidem.* (n.a.).

italienii au o libertate deplină de mișcare și permisiunea de a merge la magazine și de a cumpăra ceea ce au nevoie”.[357] Neame a inițiat acest război al declarațiilor cu scopul de a forța autoritățile italiene să facă mai puțin severe unele dintre măsurile de securitate pentru prizonierii de la castel, însă demersul lui s-a soldat cu un eșec.

•

În 25 iulie 1942, Dick O’Connor își ciugulea prânzul în „Ziua Zero”. Nu-i era foarte foame. Câțiva dintre ceilalți ofițeri care participau la evadare erau la fel de agitați. O’Connor aruncă o privire spre ceas – 1:30 după-amiaza. Evadarea urma să aibă loc peste o jumătate de oră. Urcă în camera lui pentru a se pregăti. Mai întâi își îmbrăcă hainele civile, trăgându-și uniforma peste ele. Era o zi toridă de vară și începu în curând să transpire. Valiza care conținea proviziile îi fu dată lui Hargest, care coborî cu ea în curte și o ascunse într-o găleată cu pământ. Frânghia, încolăcită, fu ascunsă și ea în mod asemănător, Hargest ducând gălețile la bancă și vârându-le sub ea, unde nu puteau fi văzute. Dacă le observa vreun paznic, ar fi argumentat că era pământ pentru ghivece. Apoi Hargest se așează pe o altă bancă, de unde vedea când schimbul de santinele trecea pe deasupra capetelor lui O’Connor, Miles și Combe, aflați pe banca din piatră, pentru a le da semnalul. Între timp, Pip Stirling se duse cu pași repezi spre zidul de dedesubt, unde patrula santinela numărul 1, și începu să strângă frunze, crengi și gunoi, pentru a crea o diversiune cu un mic foc de tabără.

Exact la ora 1:58, O’Connor ieși vioi din fortăreață și se îndreptă relaxat spre banca din piatră, așezându-se între Miles și Combe.[358] Nimeni nu spuse un cuvânt. Privirea lui O’Connor era ațintită asupra lui Hargest, pe când Stirling se agita în jurul grămezii pentru foc, neaprinzând-o încă. Minutele treceau monoton. O siluetă cu un aspect ciudat începu să se plimbe pe terasă, mișcându-și brațele în cercuri și alergând. Îmbrăcat cu câteva pulovere kaki, nepotrivite cu o zi atât de călduroasă, Adrian Carton de Wiart își aranjă peticul negru cu singura mână

---

[357] *War Office* (*Directorate of Prisoners of War*) *to the Foreign Office* (*Prisoners of War Departament*): *Treatment of British Generals in Italian Hands,* noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[358] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brassey’s, 1989), p. 147. (n.a.).

rămasă și-și continuă exercițiile fizice, atent la tot ce era în jur. La poarta care ducea în partea inferioară a castelului, unde era cazarma italiană, Dan Ranfurly, alături de doi soldați, se apucă să sorteze lemnele de foc în grămăjoare, gata de a fi folosite. Philip Neame stătea sus, pe parapet, ticluindu-și în liniște planul complex și urmărind desfășurarea evadării. Brusc, garda de schimb a italienilor apăru cu mare zgomot și în frunte cu un caporal începu să-și croiască drum în jurul zidurilor, în sensul acelor de ceasornic, schimbând paznicii. O'Connor își ținu respirația ascultând tropăitul cizmelor paznicilor, care răsuna tot mai puternic pe pasarela de deasupra lui.

Ajungând în colțul de sud-vest al terasei, soldații italieni se opriră pentru a schimba santinela din ghereta numărul 1 și apoi merseră mai departe. Purtau uniforme bine croite, verzi, descheiate la gât, cu cămăși și cravate de aceeași culoare, cu pantalonii băgați în jambiere din lână și cu căști din oțel pe cap. Mărșăluiră de-a lungul zidului și trecură curând pe lângă locul unde stătea O'Connor pe bancă, spre ghereta numărul 2. O'Connor scăpă repede de uniforma militară și-și legă valiza și frânghia.

Membrii echipei de evadare erau conștienți că, dacă santinela nouă din ghereta numărul 1 va rămâne pe loc sau se va îndrepta spre partea inferioară a terasei, de-a lungul zidului de vest, câmpul vizual va fi complet acoperit de partea superioară a treptelor. Deci Dick se va afla într-un punct din care nu putea fi văzut.[359] Dar dacă santinela va merge de-a lungul zidului spre sud, după doar trei pași va da cu ochii de prizonierii de sub zid. Astfel, tentativa de evadare avea să fie imposibilă. Șansele lui Dick depindeau întru totul de capriciile santinelei italiene. Caporalul și paznicii de schimb ajunseră la ghereta numărul 2 și stăteau cu spatele spre locul prin care O'Connor intenționa să traverseze zidul. Toată lumea îl urmărea, tensionată.

Hargest, mai ales, era cu ochii pe santinela numărul 1 ca un șoim. Cu un nod în stomac, văzu cum aceasta începu să se îndrepte brusc cu pași lejeri în direcția „greșită". Hargest făcu un gest scurt cu mâna ridicată spre grupul lui Dick, aflat pe bancă, semnalul pentru a rămâne pe loc. Pip Stirling observă și el ce se întâmpla și reacționă repede. Căută prin buzunare, apoi se întoarse și strigă către paznicul care trecea pe deasupra lui:

[359] *Ibidem.* (n.a.).

„*Avete un fiummifero*?”[360] Ideea de a-i cere un chibrit unui paznic era o manevră destul de îndrăzneață din partea lui Stirling, însă cacealmaua funcționă. Îi fu aruncată o cutie cu chibrituri. Salutându-l degajat, Stirling se ghemui și aprinse cu un băț de chibrit micul foc de tabără. Pe urmă azvârli cutia cu chibrituri pe pasarela santinelelor, strigând vesel: „*Grazie*!”[361] Santinela o luă într-acolo în pas lejer, își recuperă chibriturile, după aceea se ridică și se uită în jos, spre foc, unde Stirling arunca mai multe bucăți de lemn în flăcările care se întețeau. Focul era exact unde stabilise Hargest.

— Dați-i drumul, domnule[362], îl îndemnă Hargest cu o voce scăzută pe O’Connor.

Ochii generalului se măriseră, iar fruntea îi era scăldată în sudoare în timp ce-l scruta pe Hargest. Încuviință, apoi urcă repede pe bancă, așa cum exersase de atâtea ori în cameră, încordându-și picioarele și forțându-se să stea pe vârfuri. Miles și Combe se ridicară în picioare pe bancă, ținându-l pe Dick între ei. În câteva secunde, îl împinseră pe platforma din lemn a santinelelor. Era mai înaltă decât la antrenamente, iar Dick se chinui o secundă sau două să se cațăre, valiza și frânghia trăgându-l în jos. Pe când dădea din picioare și încerca să ajungă sus, bucata din lemn, cu cârligul metalic din jurul mijlocului său, se răsuci. Din doi pași, traversă pasarela și ajunse în deschizătură. În dreapta lui, santinela numărul 2 tocmai fusese schimbată. O’Connor se chinui câteva secunde să dea drumul frânghiei care se încolăcise în jurul bucății din lemn.[363] „Până la urmă, am desprins bucata din lemn și am băgat-o foarte repede în deschizătură, am luat frânghia de pe umăr și am aruncat-o în jos peste zid, ținând un capăt în mâna stângă.”[364]

O’Connor se mai chinui alte câteva secunde să poziționeze bucata din lemn, cu urechile ciulite ca să audă un eventual strigăt de avertizare, însă nu se întâmplă nimic. Ștergându-și

---

[360] *Aveți un chibrit*? (în it. în orig.). (n.tr.).

[361] *Mulțumesc*! (în it. în orig.). (n.tr.).

[362] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brassey’s, 1989), p. 147. (n.a.).

[363] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).

[364] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

repede transpirația de pe față, apucă strâns frânghia din cearșafuri a lui Cunningham și se strecură prin deschizătură. Vedea solul, la nouă metri dedesubt. Se uită în ambele direcții de-a lungul zidurilor din piatră ale castelului. Era liniște deplină. Se lăsă pe spate, ținând strâns frânghia cu ambele mâini, cu picioarele lipite de zid, și începu să coboare cu stângăcie. Îl cuprinse un sentiment de euforie… doar câteva secunde și avea să fie jos, în libertate.

Capitolul 11

Stafia se îndreaptă spre vest

„Nu cred că vreun grup de prizonieri care voia să evadeze a muncit mai din greu și mai constant decât grupul nostru, și aici îi includ și pe oamenii de treabă care s-au oferit voluntari să ne ajute, știind că nu vor participa la evadarea finală”.

James Hargest,
general de brigadă

— A scăpat![365] le șopti Jim Hargest printre dinți lui Miles și Combe, care s-au reașezat pe bancă.

Hargest se uită în stânga lui. Santinela numărul 1 privea de sus focul de tabără al lui Pip Stirling. Hargest scrută apoi pasarela de pe parapetul din dreapta lui. Santinela numărul 2 privea în dreapta, la patruzeci de pași distanță de locul în care Dick O’Connor s-a strecurat prin deschizătură. Ceva era în neregulă.[366] Paznicul se îndreptă spre poziția lui Dick, luând de pe umăr pușca Mannlicher-Carcano, calibru 6,5 mm. În clipa aceea, Hargest și-a dat seama că paznicul a văzut ceva. Conștientiză că trebuia oprit, cât mai repede posibil.

Se întoarse și-i șopti lui Miles:

— Santinela numărul 2 a văzut ceva. Du-te repede, intercepteaz-o și, pentru numele lui Dumnezeu, distrage-i atenția![367]

---

[365] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brassey’s, 1989), p. 147. (n.a.).

[366] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O3CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[367] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O’Connor* (Londra: Brassey’s, 1989), p. 147. (n.a.).

Miles se conformă imediat, dar paznicul era concentrat pe lumina albă fulgerătoare pe care o văzuse și-l ignoră pe uriașul sud-african.

Ceea ce a zărit paznicul cu coada ochiului era mâna sau o bucată din haina lui O'Connor, care i-a trecut ca fulgerul prin fața ochilor, pe când generalul se chinuia cu bucata din lemn și frânghia încolăcită.[368] Santinela se îndreptă spre cea mai apropiată deschizătură și rămase cu gura căscată de uimire. O siluetă scundă, îmbrăcată în haine șterse, care căra o valiză din piele, prinsă în spate ca un rucsac, cobora de-a lungul unei funii maronii.

Extrem de surprins, paznicul se aplecă prin deschizătură și îndreptă pușca spre silueta de dedesubt, trăgând piedica armei cu un țăcănit puternic, metalic.

Foarte concentrat în timp ce cobora pe o parte a zidului castelului, Dick își dădu seama că situația devenise serioasă când auzi un strigăt puternic de deasupra. Strângând frânghia cu toată puterea, privi în sus și văzu capul și umerii paznicului italian aplecându-se peste o deschizătură aflată la o distanță mică. Pușca-i era ațintită direct asupra lui O'Connor, care atârna de frânghie.[369]

— *Arresto, arresto*! țipă italianul, ordonându-i lui O'Connor să se oprească. *Fermati o sparo*!

Deoarece a studiat asiduu limba italiană de când a fost luat prizonier, O'Connor a înțeles exact ce striga paznicul: „Oprește-te sau trag!" Nu mai avea nevoie de vreun avertisment.

Alarma fu dată și O'Connor văzu curând sub el mai mulți soldați cu căști, înarmați până în dinți, care alergau spre locul unde capătul frânghiei sale zăcea încolăcit în iarbă. Îndreptară puști cu baionete fixate spre el și păreau că strigau toți deodată.[370] Din gesturile lor haotice, pricepu că voiau să coboare imediat. O secundă sau două, nu se mișcă, rămânând atârnat de frânghie, cu picioarele bine înfipte în zidul castelului, cu dureri puternice în brațe din cauza efortului de a se menține drept. Un tumult de sentimente îi trecea prin minte. Iarăși a fost

[368] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).

[369] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 205. (n.a.).

[370] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 147. (n.a.).

dat de gol. Însă acea experiență nu-l va opri în niciun chip să nu mai încerce. Atât timp cât rămânea prizonierul italienilor, va căuta orice mijloc ca să evadeze.

Înghițindu-și dezamăgirea, coborî cu stângăcie la sol, unde fu luat în primire imediat de către italienii roșii la față și agitați.[371] După ce-l lăsară fără rucsac și-l percheziționară cu brutalitate, italienii din jurul lui O'Connor tăcură brusc și se dădură la o parte. O'Connor se întoarse și-l urmări pe căpitanul Pederneschi, cu pistolul Beretta scos, îndreptându-se într-acolo, cu bocancii negri lustruiți lună. Îl țintui pe O'Connor cu ochii-i căprui ageri. Sub cozorocul chipiului, pe față-i era întipărită o expresie răuvoitoare.

•

Toată lumea căzu de acord că Pederneschi se pierdu de tot cu firea după tentativa de evadare a generalului O'Connor. Atât Neame, cât și O'Connor scriau că Pederneschi „era pe jumătate nebun de atâta agitație"[372]; fără îndoială, ca ofițer de securitate, a fost umilit fiindcă O'Connor a escaladat zidul castelului. Pe lângă faptul că a țipat la O'Connor într-o combinație neinteligibilă de engleză și italiană, motiv pentru care generalul Neame s-a plâns comandantului (ofițerul italian, spunea el, a făcut de rușine valorile cavalerești ale ofițerilor britanici)[373], Pederneschi și-a vărsat furia pe nefericitul paznic care a zădărnicit planul de evadare. Ofițerul de securitate „a devenit aproape isteric, și-a vărsat nervii pe bietul paznic, făcându-l în toate felurile și încuindu-l în cameră pe durata nopții".[374]

O'Connor fu trimis în biroul comandantului pentru a fi interogat la scurtă vreme după tentativa eșuată de evadare, apoi închis în dormitorul lui în timp ce roțile birocrației italiene se puneau în mișcare.[375]

---

[371] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O3CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[372] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[373] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[374] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).

[375] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

A doua zi, 25 iulie, generalul Chiappe mai făcu o vizită la castel, de data aceasta pentru a împărți pedepse. Santinela închisă de căpitanul Pederneschi fu eliberată, Chiappe dându-i o recompensă de 500 de lire fiindcă a dat dovadă de stăpânire de sine și n-a deschis focul asupra generalului britanic care încerca să evadeze.[376] Din nou, întreg lagărul, inclusiv Dick O'Connor, fu adunat în curte pentru o mustrare oficială.

— Domnilor, spuse Chiappe, cu o voce puternică al cărei ecou se lovea de zidurile fortăreței și uitându-se direct la O'Connor. N-are rost să încercați să evadați. Castelul este bine păzit; nu veți scăpa din el cu viață. Și chiar dacă o faceți, n-o să ajungeți la frontiera cu Elveția.[377] *Generale,* pedeapsa dumneavoastră pentru tentativa de evadare este de treizeci de zile în regim de izolare, care vor fi executate într-o altă fortăreață.

O'Connor nu spuse nimic – nu se aștepta la mai puțin decât durata regulamentară de închisoare pentru o asemenea escapadă.

— *Generale* Miles, *generale* Combe și *generale* Stirling, adăugă Chiappe, pentru că ați ajutat prizonierul să evadeze, sunteți condamnați la zece zile în regim de izolare, care vor fi executate în camerele dumneavoastră.[378]

•

Generalul O'Connor avea să-și execute pedeapsa la *Campo 5* în comuna Gavi-Serravalle Scrivia din Piemont, la 32 de kilometri de orașul-port Genova. Până la castelul Vincigliata erau 265 de kilometri. Tentant, noua fortăreață se afla la doar 160 de kilometri de lacul Como și frontiera elvețiană. O'Connor fu escortat de la castel către *Campo 5* de către un colonel de infanterie din personalul generalului-maior Chiappe, însoțit de doi carabinieri.[379] Ciudatele capricii ale războiului ieșiră la iveală când O'Connor observă că printre medaliile colonelului italian era Crucea Militară Britanică.[380] I-a fost acordată în Primul Război Mondial, când cele două țări erau aliate. Colonelul arătă

[376] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 293. (n.a.).

[377] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).

[378] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[379] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).

spre cele câteva medalii de pe uniforma lui O'Connor și atinse una dintre ele. Era Medalia italiană de argint pentru vitejie pe câmpul de luptă[381], cu care O'Connor a fost decorat de către armata italiană în octombrie 1918 după o ofensivă pe râul Piave. Doi foști aliați erau dușmani de moarte – cel puțin în teorie.

La *Campo 5,* generalul O'Connor fu băgat într-o celulă întunecoasă care avea să-i servească drept cămin timp de o lună. Era mobilată cu un pat mic, o masă, un scaun și două oale de noapte. Prin cele două ferestruici cu gratii intra puțină lumină. I se permitea să facă exerciții câte două ore în fiecare zi pe parapetul fortărețeii, iar mâncarea îi era trimisă din lagărul principal, unde erau deținuți mulți prizonieri britanici. Chiar dacă îi era interzisă comunicarea cu ceilalți deținuți, O'Connor încălca interdicția aceasta scriind mesaje bucătarilor luați prizonieri pe gamela în care îi era pusă mâncarea.[382]

•

Pe când O'Connor se chinuia într-o celulă de închisoare, securitatea de la castelul Vincigliata fu sporită. Numărul de santinele active pe timp de zi crescu, iar platforma santinelelor, care ocolea partea interioară a crenelurilor, fu înconjurată cu unsprezece șiruri de sârmă ghimpată, creând, efectiv, o zonă în jurul căreia patrulau paznicii și făcând imposibilă urcarea pe platformă.

Un șir de sârmă ghimpată fu fixat de stâlpi mici din metal poziționați la un metru și jumătate distanță în interiorul zidului înconjurător al castelului.[383] Căpitanul Pederneschi explică prizonierilor când treaba fu terminată:

— Asta este linia morții, rosti Pederneschi sumbru, arătând spre sârmă cu mâna înmănușată. Niciun prizonier n-are voie să treacă de ea. Dacă o faceți, veți fi *împușcați*!

Comandantul ordonă percheziții riguroase în camere și în truse, dar datorită ingeniozității prizonierilor în ascunderea echipamentelor ilicite de evadare, nu fu găsit nimic.[384]

•

[380] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[381] „Medaglia d'Argento al Valore Militare", distincție militară înființată în 1793. (n.tr.).

[382] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[383] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 148. (n.a.).

În 3 august, la castel sosi un nou ofițer, chirurgul-căpitan Ernest Vaughan, de la Indian Medical Service[385], capturat la Tobruk. Generalul Neame a făcut o cerere pentru un doctor britanic care să-și exercite profesia în lagăr, cerere care i-a fost aprobată. Vaughan se dovedi a fi un susținător înflăcărat al evadărilor și un doctor excelent.[386] Îi fu pus la dispoziție un dispensar în castel, însă se plânse că pachetele sanitare de la Crucea Roșie conținând echipamente medicale și medicamente erau insuficiente.[387]

•

Către sfârșitul lunii august, frunzele începură să-și schimbe culoarea și în curând aveau să cadă. Prizonierii erau îngrijorați de această priveliște. Vara făcea loc toamnei și avantajul oferit de „Acoperirea naturală”, esențială pentru evadații care traversau țara la pas, începea să dispară. Un asemenea moment marca, efectiv, sfârșitul sezonului prielnic evadărilor până în primăvara anului 1943. Dar aveau timp să plănuiască o altă evadare și întrebarea era: prin ce metode? Toate tentativele de până atunci au fost un eșec total.

•

Generalul de Wiart a insistat mult timp că era nevoie ca eforturile de evadare să fie redirecționate departe de zidurile castelului, adică în interior, și a devenit tot mai interesat de capela astupată cu cărămidă alăturată sufrageriei mari de la parterul fortărețe! Diverși prizonieri au emis ipoteza că existau cavouri subterane sau încăperi sub castel care puteau fi folosite pentru a evada. O găselniță fericită se dovedi a fi o carte veche în italiană despre castelul Vincigliata, descoperită mucegăind într-un colț. Fu studiată cu atenție, sperându-se că avea să dezvăluie mai multe dintre secretele castelului.[388]

---

[384] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[385] Serviciu medical militar activ în India britanică pe durata celor două Războaie Mondiale. (n.tr.).

[386] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl, 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[387] *Report No. 4 on Inspection of Prisoners of War Camp No. 12,* 15 octombrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[388] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 295. (n.a.).

După ce O'Connor fu trimis în altă fortăreață, de Wiart îl abordă pe Neame și-l rugă să conceapă un plan pentru a pătrunde în capelă și a o explora. „Castelul ăsta, cu toate planurile lui nebunești, ar fi putut fi un labirint cu pasaje secrete, scria de Wiart, care să ducă în vârful celui mai înalt munte sau în budoarul unei doamne frumoase dintr-o vilă învecinată".[389] Însă felul în care a fost conceput castelul îl îngrijora pe de Wiart. „Toate pasajele dădeau prostește unul în altul, ca un câine care aleargă în jurul cozii"[390], scria de Wiart. S-au auzit multe vorbe grele la adresa castelului și a nenorocitului de englez care l-a reconstruit.

— Întrucât am încercat să trecem peste zid atât ziua, cât și noaptea, nu ne mai rămâne decât să trecem *pe sub* zid[391], spuse Carton de Wiart.

Neame fu de acord și prezidă o ședință la care participară de Wiart, Boyd, Combe, Miles și Hargest. Boyd și Miles examinaseră deja zidurile exterioare ale capelei, care era situată în colțul din nord-vest al fortăreței mari, și încercaseră să facă schițe ale planului lăcașului de cult.[392]

— N-am idee cum naiba o să reușim să intrăm în locul ăla nenorocit, zise vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Intrarea aia zidită cu cărămidă duce direct în curtea principală, deci n-avem cum s-o spargem fără să fim observați.

— Atunci, singura cale de intrare ar fi prin zidul fortăreței, replică Miles.

— Dar n-avem idee cât de gros e zidul, fu de părere Combe. Și având în vedere ansamblul castelului, cred că și ăsta e destul de solid.

— Sugerez să-l examinăm mai întâi în detaliu, rosti Neame, cu calm, rotițele din mintea lui de inginer începând deja să se pună în mișcare. Putem măcar să ne uităm prin grilajul ăla mic de deasupra ușii. O să încercăm mâine după-amiază, când cei mai mulți italieni își fac *siesta*.[393]

---

[389] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 207. (n.a.).

[390] *Ibidem.* (n.a.).

[391] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[392] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 295. (n.a.).

[393] *Ibidem.* (n.a.).

Indiferent de eventualele probleme, „speranța a renăscut în noi, scria Jim Hargest, și, fără prea multe discuții, am fost de acord să încercăm”.[394]

În după-amiaza următoare, departe de câmpul vizual al santinelelor care patrulau pe zidurile înalte, Neame și Comitetul Tunelelor porniră în prima expediție de explorare în detaliu a capelei. Luând o masă din una dintre camere, Neame urcă până la grilajul fixat la vreo doi metri și jumătate de sol. Oblonul opac din sticlă era deschis. Făcându-și mâinile căuș, Neame își lipi fața de grilaj, lăsându-și ochii să se adapteze la întunericul dinăuntru.

— Văd un hol mic, rosti Neame, rar. Pe urmă, e o arcadă care duce la capelă.[395]

Miji ochii și, datorită pregătirii lui de inginer, înțelese.

— Stați așa… holul e în *afara* zidului fortăreței… arcada a fost tăiată *prin* zidul principal. Interesant! zise Neame, apoi sări de pe masă și ceilalți o duseră repede înăuntru. Haideți să aruncăm o privire în sufrageria alăturată capelei! propuse el și porni într-acolo cu pași mari, cu ceilalți în urma lui.

Între zidul capelei și sufragerie era o zonă de serviciu îngustă, dominată de un lift de serviciu și un puț. Neame aruncă o privire în puțul liftului. Văzu că în partea de sus a acestuia era o arcadă falsă, unde zidul era cu vreo 20 de centimetri mai subțire decât în celelalte locuri. Nu era zidul principal al fortăreței.

— Dacă vrem să intrăm în capelă, cred că ăla-i singurul loc din care avem șanse să reușim[396], rosti Neame serios.

Fu întrunită o nouă ședință a Comitetului Tunelelor a doua zi, după ce Neame se gândi noaptea la detaliile tehnice.

— Când liftul e poziționat sus, explică Neame, locul unde o să facem o gaură e obstrucționat. Chiar și când liftul e jos, ușile închise ale puțului ascund zona care ne interesează. Și lumina din lift e slabă – am putea s-o facem și mai slabă?

— Pot să lipesc niște hârtie peste fereastra aia mică din holul de serviciu, veni cu o idee Miles. Ar trebui să fie de ajutor.

---

[394] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 104. (n.a.).

[395] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 296. (n.a.).

[396] *Ibidem.* (n.a.).

— Excelent! spuse Neame zâmbind. Propun să facem un puț și un tunel prin podeaua capelei dacă nu găsim cavouri ascunse. Cred c-ar trebui să începem imediat să lucrăm la intrarea în capelă. Propun, de asemenea, să lucrăm în schimburi de câte doi.[397]

Neame îl numi pe Boyd responsabil cu operațiunea de pătrundere în capelă. Mai fu adusă mână de lucru în persoana generalului de brigadă Todhunter. Erau trei echipe: Boyd-Miles, Combe-Todhunter și Stirling-Hargest.[398] Alții, inclusiv unele dintre ordonanțe, aveau să-și ofere sprijinul la săpături.

Mai presus de orice, era nevoie de câțiva observatori, pentru ca oamenii care intrau capelă să nu fie descoperiți în cazul unei vizite-surpriză din partea italienilor. O echipă de „îngeri păzitori" sau supraveghetori[399], condusă de generalul de Wiart, care nu putea face săpături din cauza rănilor suferite, se organiză într-un dormitor cu vedere la Zidul Alb care ducea în sectorul italian al castelului. Dacă italienii aveau să intre în zona pentru prizonieri prin poarta de la Zidul Alb, echipa care făcea săpături putea fi avertizată imediat.[400]

Se decise ca săpăturile să fie încadrate în rutina zilnică a lagărului, în așa fel încât să nu trezească suspiciuni. Italienii făceau inspecții de două ori pe zi și un apel, prizonierilor le era servită masa la ore fixe, iar plimbările în jurul castelului și în zona rurală din apropiere erau organizate după-amiaza, în cazul în care condițiile atmosferice erau favorabile. Prezența era opțională, deci celor care lucrau în schimburi nu li se simțea lipsa dacă nu apăreau sporadic la câte o plimbare. Echipa de excavație putea săpa în siguranță, sub supravegherea „îngerilor păzitori", de două ori pe zi: în intervalele 7:30-9:30 dimineața și 14-16 după-amiaza.

Zidul de mortar din interiorul capelei, deși era mult mai subțire decât cel al fortărețeii, se dovedi a fi foarte dificil de spart. Avea 76 de centimetri grosime. Era esențial ca oamenii care lucrau să facă foarte puțin zgomot, pentru că pasarela pe

---

397 *Ibidem.* (n.a.).

398 John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 151. (n.a.).

399 *Watchers* (în engl. în orig.). (n.red.).

400 Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap 8c Sons Ltd, 1947), p. 296. (n.a.).

care patrulau santinelele se afla la mică distanță, la vreo douăzeci de metri depărtare.

Prizonierilor le lipseau uneltele corespunzătoare – găsiră doar câteva răngi scurte, improvizate, din fier, o daltă și un ciocan de tâmplărie și o lopată.[401] Răngile nu erau altceva decât niște bare din fier ascuțite de sergentul Baxter, care a folosit aragazul pe post de furnal. Lordul Ranfurly a făcut lopata dintr-o bucată de tablă, fixându-i un mâner din lemn. Fu utilizat și un cuțit vechi de bucătărie, căruia Boyd i-a pus un mâner solid din lemn. Resturile de material fură scoase inițial cu găleți de grădină, dar ulterior echipele le schimbară cu găleți din pânză, ca să atenueze zgomotul.[402]

Timp de cinci zile, echipa făcu o gaură mică în zid, apoi o lărgiră încet, până când ajunse la dimensiunea potrivită pentru ca o persoană să se strecoare în capelă. Lui Boyd îi reveni sarcina de a face un capac din lemn care să arate ca ipsosul, pentru a acoperi gaura.[403] Lordul Ranfurly construi un dispozitiv ca să fixeze capacul în pătratul tăiat cu grijă în ipsosul inițial. Întrebuință o sticlă cu apă introdusă într-un tub gol și atașată de panou cu o sfoară. „Pentru a deschide ușa, își amintea Neame, nu trebuia decât să tragi afară panoul și să-l cobori în lift, până jos, iar ca să-l pui la loc, trebuia să-l ridici și să-l fixezi, după aceea sticla își îndeplinea funcția”.[404]

Zgomotul *chiar* era o problemă. Echipele alcătuite din doi oameni stăteau deasupra liftului, care era folosit în mod obișnuit pentru a aduce mâncare sus, în sufrageria generalilor, de jos, din bucătăria servitorilor.[405] În timp ce ciobeau și spărgeau ipsosul și mortarul zidului, bucățile cădeau pe tavanul metalic al liftului, făcând un zgomot teribil, amplificat foarte mult de puțul îngust al elevatorului. Orice mișcare a oamenilor care stăteau pe lift îl făcea să se legene și să se lovească de pereții puțului cu bubuituri puternice. O altă problemă era norul permanent de

---

401 *Ibidem,* p. 297. (n.a.).

402 James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 104. (n.a.).

403 Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 297. (n.a.).

404 James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 105. (n.a.).

405 Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 207. (n.a.).

praf de ipsos – acesta ajunse în curând să strice mecanismul electric al liftului. Șoldul generalului de brigadă Hargest începu să-l doară și-l împiedică să lucreze, însă Miles și Stirling se descurcară.[406]

•

Odată intrați, oamenii găsiră capela ca fiind destul de mare, cu ferestre fixate foarte sus în pereți – atât de sus, încât nimeni din exterior nu putea vedea în interior. Încăperea avea cam șase metri lungime, șase metri lățime și patru metri și jumătate înălțime[407], cu un altar, iar pronaosul era situat mai jos decât nivelul capelei cu trei trepte. Era întunecată și mohorâtă, ceea ce o făcea să fie o ascunzătoare ideală.[408]

Capela era plină de cutii vechi, mobilă prăfuită și picturi lugubre în ulei. În mod evident, nu mai intrase nimeni în încăpere de ani de zile. Găsiră chiar și o ladă de șampanie și o sticlă de whisky. Nimeni nu se atinse de băuturile alcoolice. Dacă italienii descopereau săpăturile, doar o acuzație de furt le mai lipsea prizonierilor.

Cel mai priceput electrician din lagăr, sergentul Bain, fu adus să „repare” liftul – modifică mecanismul în așa fel încât să fie coborât doar prin apăsarea butonului de jos, situat în cămara servitorilor. Aceasta era încă o tentativă de camuflare în caz că vreo santinelă curioasă s-ar fi uitat în puțul liftului. Bain deșurubă și becul din partea de sus a puțului.[409]

•

Se punea problema de unde să înceapă tunelul. Neame excluse capela, pentru că ar fi trebuit să mute altarul. În schimb, se înțelese de la sine că alegerea corectă era pronaosul, aflat cu trei trepte mai jos decât nivelul capelei. Tunelul urma să treacă pe sub zidul din curte în loc să fie săpat pe sub zidul principal al fortăreței (așa cum ar fi trebuit să se întâmple dacă tunelul ar fi pornit chiar din capelă), iar Neame bănuia că fundația zidului din curte era mai slabă. Boyd avea să rămână responsabil cu

---

[406] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), pp. 104-105. (n.a.).

[407] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[408] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 106. (n.a.).

[409] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

săpăturile, pe când Neame urma să-și asume rolul de inginer și proiectant al tunelului. Prima sarcină era de a studia locul prin care va trece tunelul și de a i se calcula dimensiunile.

După o discuție aprinsă cu ceilalți membri ai Comitetului Tunelelor, Neame propuse un plan final.

— Deci suntem de acord, spuse Neame grupului. Puțul inițial va avea trei metri lungime și va fi săpat sub podeaua pronaosului capelei. Apoi un tunel de 1,20 metri lungime și 60 de centimetri lățime se va deschide din puț, trecând direct pe sub aleea care duce spre zidul exterior.[410]

Neame făcu o măsurătoare pe ascuns și cu foarte multă atenție, pentru ca santinelele să nu observe nimic. Distanțele fură verificate și răsverificate, iar calculele lui Neame se dovediră a fi extrem de precise. Măsurarea diferenței de nivel fu mult mai dificilă, „pentru că zona de teren denivelat care nu se vedea din castel și puțul ascendent de la capăt erau mai adânci decât mă așteptasem, scria Neame. Doi metri în loc de 1,37 metri, totul din cauza unui rond de flori ținut la înălțime de fortificația din piatră din exteriorul zidului”.[411] După alte câteva calcule se hotărî ca tunelul să fie săpat în pantă, „astfel încât să aibă patru metri adâncime când ajungea la zidul exterior”. Intenția lui Neame era de a ajunge la fundația zidului înconjurător, ceea ce-i lăsa două opțiuni: fie găurea baza zidului, fie excava pe sub ea, făcând un puț ascendent spre exterior. „De asemenea, era esențial să atingem și să identificăm baza zidului exterior, ca să ne putem da seama unde ne aflam, deoarece voiam să ieșim la suprafață chiar în partea exterioară a zidului, ca să ne putem ascunde”.[412] Acest lucru i-ar fi ajutat pe prizonieri, pentru că santinelele de pe zidul înalt de deasupra puteau vedea baza zidului doar dacă se aplecau peste un parapet – ceea ce n-avea să se întâmple în cazul în care prizonierii nu făceau zgomot. În total, tunelul urma să aibă zece metri lungime.[413]

---

[410] *Ibidem.* (n.a.).

[411] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 298. (n.a.).

[412] *Ibidem,* p. 299. (n.a.).

[413] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

Felul în care au făcut toate acestea era cu adevărat remarcabil, mai ales că Neame nu dispunea de uneltele potrivite. Dar sergentul Bain, despre care Neame a afirmat că și-ar fi găsit ușor de lucru dacă n-ar fi fost capturat, făcu o serie de instrumente de măsurare din raportoare, pe care să le întrebuințeze Neame, și aveau și o busolă cu reper prismatic, ideală pentru localizarea pe teren.[414]

•

Săpăturile la tunel demarară în 18 septembrie 1942. Onoarea de a-l începe le fu acordată lui Combe și Hargest. Generalii de brigadă Todhunter și Stirling făcură loc mutând din calea lor mobilă și tablouri. Lucrările fură mult mai dificile decât se așteptau. Muncitorii pe care Temple-Leader i-a angajat pentru a reconstrui castelul cu o jumătate de secol înainte erau meseriași pricepuți. Combe și Hargest s-au chinuit în prima fază de lucru doar ca să manevreze două dale bine prinse în podeaua pronaosului capelei. Zgomotul era prea puternic, iar „îngerii păzitori” pe care de Wiart i-a postat deasupra auzeau destul de clar sunetele răzbătând prin toată clădirea.

Un supraveghetor fu plasat în sufragerie, pentru a sta cu ochii pe cele două intrări care făceau legătura dintre partea de castel destinată prizonierilor și zona italienilor, iar altul în dormitorul lui Vaughan de la primul nivel al fortăreței, ca să stea cu ochii pe santinele. Însă rutina era obositoare și ineficientă, așa că de Wiart modifică planurile. Un om din dormitorul lui Vaughan va supraveghea porțile și un altul urma să fie plasat în baia lui de Wiart, de unde avea să vadă mai bine santinelele de pe zid. Obloanele din ambele încăperi fură aranjate în așa fel încât supraveghetorii să-și îndeplinească îndatoririle fără a fi observați din exterior. Prin rotație, oamenii lucrau în ture de câte douăzeci de minute până când erau schimbați, păstrându-și astfel forțele.[415]

Pentru a îmbunătăți paza efectuată de „îngerii păzitori”, sergentul Bain încropi un sistem electric de alarmă folosind sonerii și bucăți de cabluri pe care prizonierii le-au recuperat sau le-au șterpelit de prin tot castelul. În dormitorul lui Vaughan

[414] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 298. (n.a.).

[415] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

și în baia lui de Wiart fură instalate în secret butoane conectate la o sonerie de la capelă.[416] Fu stabilită o serie de semnale care permitea supraveghetorilor să alerteze echipa care făcea săpături la apropierea primejdiei.

Un țârâit însemna „Opriți-vă temporar”. Două țârâituri – „Continuați”. Trei țârâituri dădeau semnalul pentru „Alarmă – ieșiți la suprafață și pregătiți-vă de evacuare”, iar patru țârâituri erau cel mai serios avertisment: „Foarte grav – fiți pregătiți pentru orice.”[417]

•

În ziua de 1 octombrie 1942, Dick O’Connor se întoarse de la *Campo 5.* Regimul lui de izolare a ținut mai mult decât prevedea sentința, probabil din cauza unor neînțelegeri la nivel administrativ. Totuși asta nu i-a știrbit câtuși de puțin dorința de a evada; dimpotrivă, eșecul recent îl făcu să-și dorească și mai mult să scape. „M-am bucurat enorm să-mi revăd prietenii, scria O’Connor, și am fost încântat să aflu că au avansat deja destul de mult cu un nou plan de evadare”.[418]

•

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd îi spuse lui Neame că nu mai voia să fie la comanda operațiunilor de excavare, din cauza unor conflicte cu ceilalți, și conducerea săpăturilor îi fu încredințată unui muncitor de rând pe durata operațiunilor. Dick O’Connor li se alătură, înlocuindu-l pe generalul de brigadă Todhunter, care renunțase, iar Neame îi ceru charismaticului O’Connor să preia comanda echipelor de muncitori. Generalul de Wiart avea să continue să organizeze și să comande santinelele. Ca de obicei, generalul Dick era nerăbdător să se apuce de treabă.

•

La începutul lunii octombrie, generalul de brigadă Todhunter își sărbători a 42-a aniversare și, potrivit obiceiului, fu dată o petrecere în cinstea lui, care le distrase atenția de la munca grea a săpatului de tuneluri. „Personalul de la bucătărie a făcut un tort cu glazură din ciocolată, cu stema Essexului pe el, scria

---

[416] *Ibidem.* (n.a.).

[417] James Hargest, *Farewell Camp 12* (Londra: Mermaid Books [Michael Joseph], 1954), p. 108. (n.a.).

[418] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

Todhunter celor de-acasă, cu mândrie. La cină am avut *aperitive,* dintre care *felul principal* a fost *pâté de foie gras* la conservă, apoi șnițel vienez din carne de iepure prăjită cu cartofi și niște cârnați delicioși la conservă cu pâine prăjită”.[419] Apoi Todhunter relată ce s-a întâmplat în continuare: „Mi-am dus tortul jos ca să-l termine ordonanțele și m-am simțit un pic bătrân”, nota el. Evident, ordonanțele îl considerau pe Todhunter genul de domn de la țară, de modă veche, pasionat de vânătoare și pescuit și discutau cum să-i orneze tortul: când se apropie de popotă, el auzi pe cineva spunând cu o voce tunătoare: «Puteam să-i punem bietului bătrân o pușcă pe tort și tot ar fi fost mulțumit!»”[420] Todhunter era unul dintre cei mai tineri ofițeri superiori ținuți prizonieri la castel.

•

Într-o dimineață de la sfârșitul lunii octombrie 1942, Owen Boyd tocmai ieșea din tunel, după o tură de săpat. Se progresa foarte încet. Între deschiderea puțului din pronaosul capelei în 18 septembrie și revenirea lui O’Connor la castel, puțul vertical a avansat aproape un metru. Faptul că trebuia să se lucreze cât mai silențios în cele două perioade scurte de săpături din fiecare zi încetinea munca. Din cauza dimensiunilor găurii, doar un singur om putea lucra, în timp ce partenerul lui stătea în apropiere pentru a-l schimba.[421] Solul era din argilă solidă cu straturi orizontale de rocă. Lucrătorilor le era foarte dificil să treacă de rocă având la dispoziție doar niște unelte rudimentare și ținând cont și de celelalte neajunsuri. Boyd era epuizat. La ora 8 dimineața, el urcă înapoi pe lift prin gaura din zidul capelei, înainte să iasă din puț prin cămara alăturată bucătăriei ordonanțelor. Întocmai celorlalți, purta o pijama veche din lână când săpa, iar aceasta era murdară, plină de pământ și argilă uscată.[422] Într-o zi, când generalul Neame era îmbrăcat astfel și s-a cățărat cu stângăcie din lift prin gaura din zidul capelei, unul dintre membrii echipei de excavație a făcut un comentariu în

---

[419] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr B.E. Todhunter,* 7 octombrie 1942. (n.a.).

[420] *Ibidem.* (n.a.).

[421] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[422] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 299. (n.a.).

glumă: „Stafia se îndreaptă spre vest”.[423] Era un comentariu foarte potrivit în acel moment, pentru că ei erau ca niște strigoi, furișându-se prin castel la orice oră și trecând prin pereți.

Boyd purta șosete lungi peste pantalonii de pijama, pentru a-și proteja picioarele de murdărie. Odată ieșit din tunel, și-a scos șosetele și le-a îndesat în buzunarele paltonului, pe urmă a încălțat în grabă o pereche de pantofi cu șireturile dezlegate. Nu se simțea îngrijorat pentru că se mișca în voie – „îngerii păzitori” ai lui de Wiart n-au dat niciun semnal de alarmă la soneria de avertizare din tunel.

Porni înapoi pe scări, spre camera lui. În timp ce cotea, dădu peste căpitanul Pederneschi. Boyd făcu un pas înapoi, amuțit de groază, cu inima bătând să-i spargă pieptul. Niciun ofițer italian n-ar fi trebuit să intre în fortăreață fără un semnal de alarmă din partea unuia din cei doi supraveghetori de la primul nivel. Faptul că principalul câine de pază al castelului umbla pe-acolo ziua în amiaza mare îl făcu să se gândească imediat la o percheziție sau la descoperirea planului lor de evadare. Pederneschi îl pironi cu privirea, examinându-l din cap până-n picioare, evident intrigat de îmbrăcămintea neobișnuită a acestuia.

— Vicemareșale Boyd, unde mergeți? întrebă Pederneschi.

Boyd își băgă din reflex mâinile murdare în buzunare și improviză rapid înainte de a răspunde.

— O carte, căpitane. Căutam o carte.[424]

— Înțeleg, replică Pederneschi pe un ton neutru și privirea îi coborî spre buzunarele lui Boyd. Și unde este cartea dumneavoastră?

— N-am găsit-o, dă-o-n plata Domnului! se bâlbâi Boyd. Cred că am lăsat-o în cameră.

Pederneschi nu părea convins și continua să-l privească pe Boyd din cap până-n picioare, cu ochii lui căprui, ageri.

— Cred că îmbătrânesc, spuse Boyd râzând agitat. Încep să uit.

Pederneschi se relaxă și zâmbi.

— A, da, teribil lucru e bătrânețea, nu-i așa?

— Așa-i, murmură Boyd. Păi, mă scuzați, căpitane, trebuie să mă duc să mă îmbrac pentru micul dejun.

---

[423] *Ibidem,* p. 300. (n.a.).

[424] *Ibidem,* p. 299. (n.a.).

Boyd își făcu loc pe lângă Pederneschi și urcă rapid scările, cu partea inferioară ușor murdară a unei perechi de pantaloni căptușiți, albi, ieșindu-i de sub haină.

Pederneschi îl urmări plecând. Ofițerul rămase pe loc câteva secunde, scrutând atent scările, gânditor, cu ochii ușor îngustați și lipsiți de expresie. Apoi se întoarse, ridică din umeri și continuă să coboare spre parter.

Lecția acelei presupuse cărți și a altor câtorva scăpări era că, fără îndoială, „din generali cu rang nu ies santinele bune!”[425]

[425] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

Capitolul 12

Sub dom

„Cu pregătirea lui de inginer, Neame ne-a organizat munca și a făcut totul cu foarte multă precizie”.

Adrian Carton de Wiart,
general-maior

Fecioara Maria, cu chipul senin și liniștit scăldat în lumina slabă a capelei, cu mâinile împreunate în rugăciune, se legănă ușor și frânghia legată în jurul mijlocului său se întinse. Din gaura din fața statuii mari și grele din marmură ieși un om atât de murdar, încât hainele-i erau imposibil de deosebit de cap și mâini. El se târî încet afară, agățat de frânghie. Generalul de brigadă James Hargest rămase un moment pe podeaua rece a capelei, așteptând să-și recapete suflul. Era epuizat.

— OK, Reg, haide, du-te! spuse Hargest cu răsuflarea tăiată către partenerul lui de excavație, generalul de brigadă Miles, care aștepta lângă mica gaură din podeaua pronaosului capelei.

Câteva găleți erau stivuite frumos în apropierea găurii, gata să fie coborâte și apoi ridicate din nou la suprafață, pline cu material de pe urma săpăturilor. Pământul și rocile umpleau tot mai mult spațiul podelei dinăuntrul capelei, un morman fiind ținut la distanță de bucăți de mobilă și rogojină de cocotier. Toată camera mirosea a resturi mucegăite. Fecioara Maria stătea în liniște deasupra intrării tunelului. Era o statuie mare și grea, legată de mijloc cu o frânghie, ca o ancoră, pentru a le permite membrilor echipei de excavație să urce pe ea și să iasă la suprafață. Hargest se sprijini cu spatele de marmura rece și ascultă. Curând, îl auzi pe Miles zgâriind și săpând prin rocile și argila întărită de la trei metri sub locul unde stătea și se odihnea. În câteva minute deslușii vag în interiorul tunelului cunoscuta comandă „Găleată!” Hargest legă cu greu o găleată din pânză de capătul frânghiei mai mici și o coborî prin podea.

•

Prima mare provocare pentru echipa de excavație a fost când a ajuns în puțul vertical de acces în tunel, la 1,80 metri sub pronaosul capelei. Loviră granitul dur, de neclintit.

— N-o să trecem niciodată de ăsta, declară generalul de brigadă Combe, ciocănind cu mânerul mistriei în stânca mare care ieșea la lumină cu fiecare nouă zgârietură.

Generalul Neame, proiectantul tunelului, împărtășea pesimismul lui Combe. În mod normal, un asemenea blocaj putea fi eliminat doar cu explozibili.[426] Se luă hotărârea de a se face săpături mai adânci, pentru a fi stabilite dimensiunile bucății de granit care-i împiedica să ajungă mai jos.

După alte câteva zile de săpături, constatară că stânca era foarte mare și avea forma unui dom. Nu era un semn bun. Fu botezată în curând „Domul Sfântul Pavel”, pentru că părea la fel de mare și de neclintită ca o catedrală.[427]

— Va trebui să încercăm să trecem cumva de ea, zise Neame, cu fața murdară și încruntată.

Discutară chestiunea și fu stabilită o metodă. Vor săpa pe orizontală, ca să vadă cât de mare era stânca. Dacă se întindea câțiva metri în fiecare direcție, puteau să-i pună cruce tunelului.

Săpătorii s-au îndreptat către dom aducând cu ei bare din metal cu care au scos la iveală marginile stâncii. Utilizarea barelor era însă dificilă, pentru că fiecare lovitură reverbera până la fortăreață. „îngerii păzitori” care stăteau la primul etaj se holbau unii la alții cu neîncredere: cum se făcea că santinelele n-auzeau zgomotele puternice din subteran? Degetele lor se agitau nervoase, gata să apese pe butoanele soneriei de alarmă pentru a-i anunța pe ceilalți să sisteze operațiunea în cazul în care o santinelă ar fi aruncat vreo privire în direcția capelei.

După câteva zile de activitate asiduă, Domul Sfântul Pavel se dovedi a fi o bucată mare de granit înconjurată de ceea ce Hargest numea „stâncă putredă”. Aceasta fu spartă și îndepărtată până când se puteau lega două frânghii de bucata solidă din mijloc. Fu nevoie de patru oameni care se chinuiră,

---

[426] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[427] Aluzie la faimoasa catedrală din Londra care are hramul „Sfântul Pavel”. (n.tr.).

asudând și înjurând, ca să scoată bolovanul de granit din puț și a-l băga în capelă.

•

Generalul de Wiart continua să-și perfecționeze sistemul de alarmă format din supraveghetori. În fiecare dimineață, soldatul Collins, ordonanța lui Dick O'Connor, verifica în grabă castelul, ca să se asigure că nu era niciun italian în zonele destinate prizonierilor. Și soneriile de urgență erau testate înainte de intrarea în tură a primului schimb al zilei.

Garnizoana italiană funcționa după programe fixe, așa că, după observații atente, echipa lui de Wiart știa ce constituia un comportament normal pentru macaronarii lor și ce nu. Collins îi raporta lui de Wiart despre activitatea paznicilor la castel și acesta transmitea prin sonerie echipei de excavație să înceapă săpăturile. La 7:30 dimineața, supraveghetorii vedeau o portiță deschizându-se în Zidul Alb și un subofițer italian intra pe acolo ca să stingă lumina de deasupra treptelor care duceau spre arcadă. Apoi deschidea ușa care dădea în curte. Cincisprezece minute mai târziu avea loc schimbarea gărzii în curtea italienilor de dincolo de Zidul Alb. Era acordată o atenție deosebită acestui moment, pentru că uneori ofițerul de serviciu intra în zona prizonierilor. La ora 9 dimineața, un soldat italian se îndrepta spre bucătăria prizonierilor cu lapte proaspăt. Deoarece era aproape de tunel, un „înger păzitor" îi avertiza mereu cu un țârâit pe membrii echipei de excavare din tunel. Încetau imediat lucrul, iar unul dintre ei se întorcea întotdeauna spre celălalt și murmura: „Lăptarul". În unele zile, erau scoase sau returnate rufe.

La sfârșit de săptămână, apărură niște schimbări. În fiecare sâmbătă, la 8:30 dimineața, „sergentul de la cumpărături" îi lua flori generalului de brigadă Stirling. Acestea aveau să fie aduse la slujba religioasă ținută de generalul Neame în sufragerie, duminică dimineața. În ultima zi din săptămână, la 7:45 dimineața, cei patru romano-catolici dintre prizonieri erau escortați la o biserică locală, pentru slujbă.[428]

Prizonierii i-au observat foarte atent pe cei două sute de paznici pe durata detenției și au ajuns să le cunoască obiceiurile. Paznicii știau că erau urmăriți de cel puțin două

[428] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 114-115. (n.a.).

perechi de ochi în timpul serviciului. Fiecare paznic era diferit. Unii erau foarte alerți și suspicioși, alții erau leneși și-și petreceau vremea pălăvrăgind, citind scrisori sau chiar moțăind la soare.[429]

Căpitanul Pederneschi rămânea imprevizibil. Apărea adesea pe neașteptate în fortăreață, pândind ca o pisică și încercând să observe semne ale unui comportament ilegal. Erau făcute percheziții în fiecare noapte, dându-se ordine gărzilor să verifice grădina prizonierilor sau grămezile de gunoi. Nu găsiră nimic. Nici hărți ascunse, nici frânghii improvizate, nici haine civile vârâte sub dale sau ghivece. Poate că italienii aveau impresia că i-au înfrânt pe britanici de când Dick O'Connor a eșuat în escaladarea zidului. Fortificațiile consolidate de pe ziduri și rutina mai riguroasă de pază dădeau rezultate. Dar italienii, fără a-și da seama, erau păcăliți că totul era în ordine, deși chiar sub nasul lor prizonierii asudau săpând un tunel.

•

Neame a estimat că puțul de intrare în tunel trebuia să atingă trei metri adâncime și a stabilit data provizorie de finalizare a săpăturilor pentru 31 octombrie 1942. Însă odată ce Domul Sfântul Pavel fu eliminat și coborârea facilitată, adâncimea necesară fu atinsă cu câteva zile mai devreme decât era programată. Apoi se schimbă direcția, iar tunelul începu să fie săpat în unghiuri drepte față de zidul fortăreței. Solul era și mai dur decât în puțul vertical, cu multe straturi de rocă dură.[430] Din fericire, straturile de rocă erau crăpate, ceea ce însemna că, prin muncă asiduă și răbdare, rocile puteau fi desprinse și date la o parte. Straturile de rocă fură fragmentate după mai multe săptămâni de muncă epuizantă. Neame, un inginer minier cu experiență din Primul Război Mondial, spunea că, în mod normal, o asemenea muncă ar fi necesitat „un târnăcop și un burghiu de miner, plus un ciocan"[431], însă prizonierii fură nevoiți să se descurce cu un cuțit de bucătărie, câteva bare din fier și niște unelte de tâmplărie improvizate și rudimentare.

Unele pietre erau destul de mari și era nevoie de doi oameni pentru a le rostogoli în jos prin tunel, spre puț, pentru a fi

[429] *Ibidem,* p. 115. (n.a.).

[430] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 300. (n.a.).

[431] *Ibidem.* (n.a.).

scoase. John Combe deveni expert în scoaterea pietrelor, la fel și Boyd și Miles, care se descurcară și ei foarte bine la această muncă plictisitoare și epuizantă.[432] Zgomotul rămânea totuși o problemă. De Wiart stabili niște „zgomote de acoperire” – printre aceste diversiuni se numărau discuțiile cu voce tare purtate afară între ofițeri, spargerea lemnelor pentru foc și jocurile gălăgioase de tenis sau fotbal, toate concepute pentru a distrage atenția santinelelor de pe zidul exterior și de a acoperi orice zgomot din capelă.[433] Aproape toți prizonierii, indiferent de rang, erau implicați în aceste diversiuni, pe când săpăturile avansau de la o lună la alta.

De câte ori se apropia o santinelă de tunel, de Wiart le dădea un semnal prin sonerie membrilor echipei de excavație, pentru a le transmite să nu facă zgomot. Era enervant și în curând chiar și cinicul „Long John Silver” începu să simtă presiunea. De obicei, soneria începea să țârâie pentru că de Wiart sau unul dintre „îngerii păzitori” observa o santinelă de pe zid oprindu-se și dând impresia că asculta ceva din apropiere. Convins că santinela a auzit zgomotul făcut de săpături, de Wiart înjura și apăsa pe sonerie, cu ochii ațintiți asupra italianului și cu inima bătându-i repede. Apoi santinela își pierdea interesul și se îndrepta din nou spre gheretă, iar panica lui de Wiart dispărea.[434] Un astfel de joc de-a șoarecele și pisica a durat aproape șapte luni.

•

A săpa 12 centimetri pe zi era considerat un pas înainte prin argila și roca dură. Uneori, dura o săptămână pentru a atinge acea distanță minusculă. Deoarece tunelul era săpat în întregime de amatori de vârstă mijlocie, cu unelte improvizate, asta constituia o realizare care întrecea orice închipuire.

Lucrările la tunel avansau încet pe sub fundațiile mari ale fortăreței, despre care se descoperi că erau mai puțin adânci decât s-au așteptat Neame și ceilalți pentru o clădire atât de mare. Tunelul a fost plănuit inițial să aibă 1,27 metri înălțime, dar, pe durata săpăturilor, descoperiră că-l puteau reduce fără

[432] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[433] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[434] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 209. (n.a.).

probleme la un metru. Cele două dezavantaje ale unui tunel mai mic erau lipsa curenților de aer și căldura intensă.[435]

Potrivit planului lui Neame, tunelul trebuia săpat într-o pantă, ceea ce însemna că se adâncea cu 1,21 metri când ajungea la zidul care înconjura castelul. Însă două straturi groase de rocă solidă fură descoperite în noiembrie, deci lucrătorii efectuară săpături intense și obositoare și avansară doar câțiva centimetri pe zi. Deși toate rocile erau fisurate și crăpate, membrii echipei de excavație tot au fost nevoiți să lărgească fisurile cu uneltele lor rudimentare sau să încerce să treacă de pietre săpând pe deasupra și pe dedesubtul lor. Fu vărsată apă peste roci, pentru a scoate mai ușor la iveală fisuri, oamenii chinuindu-și ochii la lumina lămpii improvizate, cu un singur bec, a sergentului Bain, care lumina în josul tunelului și era fixată cu cabluri furate de la italieni. Folosirea apei însemna că oamenii erau nevoiți să lucreze permanent în noroi, ceea ce le sporea foarte mult disconfortul și le amenința sănătatea. Renunțară curând la metodă.[436]

În fiecare duminică, generalul Neame măsura tunelul cu atenție, întrebuințându-și uneltele improvizate și notându-și recomandările.[437]

•

În cea mai mare parte a lunii noiembrie, vremea fu ploioasă. „Ne pregătim pentru iarnă”, scria generalul de brigadă Todhunter. Ploaia ne ține „închiși în casă, ceea ce ne plictisește, însă cu cât vin mai târziu frigul și zăpada, cu atât e mai bine”.[438] Temperaturile în scădere aveau să facă lucrul la tunel tot mai anevoios, iar ploile torențiale pătrundeau în puțul de intrare prin crăpăturile din capelă.

Săpăturile continuau într-un ritm frenetic și începură pregătirile pentru al doilea Crăciun petrecut la castel. „Am primit o vizită din partea unor oficiali ai Ambasadei Elveției în această dimineață, ceea ce înseamnă o schimbare, scria Todhunter în data de 19 decembrie. Sunt foarte grijulii cu noi.

---

[435] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[436] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 209. (n.a.).

[437] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[438] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter,* 7 noiembrie 1942. (n.a.).

Atât ei, cât și cei de la Crucea Roșie au spus că s-ar putea să ne întârzie pachetele, dar suntem bine aprovizionați aici, așa că o să ne descurcăm o vreme”.[439]

•

Când ultima echipă se opri din lucru în după-amiaza ajunului Crăciunului din 1942, prizonierii trudeau la tunel de aproape patru luni. În secret și în condițiile cele mai dificile cu putință, acel grup de generali și comandanți de brigadă a reușit imposibilul. Ei au săpat un puț la trei metri dedesubtul pronaosului capelei și un tunel de șase metri lungime spre libertate.

— Estimez că va mai trebui să săpăm patru metri și jumătate și o să reușim[440], spuse Neame în noaptea aceea.

Nu părea mare lucru, însă fiecare om știa că mai avea luni de zile de muncă grea dacă voia să fie gata pentru „sezonul de evadări” din primăvară. Distanța de la pronaosul capelei la interiorul zidului exterior era de aproximativ zece metri și jumătate.[441]

— Având probleme cu straturile de rocă și de argilă întărită, apreciez c-ar trebui să ieșim la suprafață pe la mijlocul lunii martie, adăugă Neame.

Câțiva ofițeri ciocniră pahare de vin la auzul acestor vești.

— S-avem un Crăciun fericit, domnilor, toastă Neame, ridicând paharul, și o vacanță binemeritată în Elveția de Paște în 1943!

În acea seară, generalii de brigadă Combe și Stirling dădură o petrecere pentru ordonanțe, unde „a venit toată lumea și s-a simțit bine. Am avut o bere cam slabă și un Moș Crăciun în persoana lui Armstrong, bătrânul sud-african care seamănă oricum leit cu el”[442]

•

În ziua de Crăciun, ca un fel de cadou, tunelul fu deschis pentru inspecție tuturor prizonierilor de la castel, inclusiv ordonanțelor. Odată postați supraveghetorii lui de Wiart la

---

[439] *Brigadier E.J. Todhunter to Mrs. Todhunter,* 19 decembrie 1942. (n.a.).

[440] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 300. (n.a.).

[441] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London (n.a.).

[442] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* ianuarie 1943. (n.a.).

locurile lor, vizitatorii fură coborâți în grupuri mici și duși într-un tur al tunelului. James Hargest își amintea de reacțiile prizonierilor mai tineri: „Erau toți uluiți de amploarea proiectului. Cei mai mulți credeau că eram niște bătrânei entuziaști, însă ca mineri nu era mare lucru de capul nostru; dar după acea inspecție și-au dat seama că eram serioși”.[443]

„În ziua de Crăciun ne-am devorat curcanii pe care John [Combe] i-a crescut cu foarte multă grijă luni întregi. Au fost foarte buni, cu budincă de prune *à la* Crucea Roșie. G-P a făcut niște meniuri excelente, pictate de mână, cu acuarele, cu diverse preparate din carne de vânat, și am avut și un brăduleț de Crăciun cu lumânări adevărate, așa c-am încercat să sărbătorim cum am știut noi mai bine”.[444]

În timp ce tunelul prindea contur, începură planurile și pregătirile meticuloase pentru evadare. Mai întâi, și cel mai important, trebuia să se decidă câți oameni vor evada și despre cine era vorba. Aveau să fie trei grupuri de câte doi oameni: de Wiart și O’Connor, Miles și Hargest, apoi Boyd și Combe.

— Cum stăm cu hainele pentru evadare? întrebă Neame, care, în calitate de „tată al lagărului”, a decis să nu evadeze, pentru că datoria lui era de a-i conduce și a-i reprezenta pe toți prizonierii de la castelul Vincigliata.

— Fiecare-și face hainele lui, domnule, răspunse Jim Hargest. Ideea e că trebuie să trecem drept muncitori italieni. În acest scop, o să avem la noi și „recuzita” adecvată. De exemplu, eu ies ca un zidar, deci am o mistrie și un fir cu plumb de cărat după mine în valiză.

Noaptea, ascunși în camerele lor și după ce săpau în cele două ture de lucru din timpul zilei, evadații lucrau la croirea jachetelor și a șepcilor de muncitori, modificând bucăți din uniformă. Mai rămăseseră niște articole de îmbrăcăminte de la tentativele anterioare de evadare, pe care le ascunseseră de italieni. Ideea era ca majoritatea evadaților să arate ca niște muncitori, fără a părea însă jerpeliți sau suspecți.

— Se fac stive cu rații, domnule, zise Reg Miles, referindu-se la depozitele ilicite de mâncare pentru drum, în mare parte cutii de ciocolată, tablete din ciocolată cu lapte din malț și biscuiți de la Crucea Roșie.

---

[443] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 114. (n.a.).

[444] *Brigadier E.J. Todhunter to Mr. B.E. Todhunter, 2* ianuarie 1943. (n.a.).

— Dar documentele de identitate? întrebă Neame, întorcându-se către Gambier-Parry, care părea epuizat.

— Se rezolvă toate, băiete, răspunse G-P fără nicio emoție, cu cearcăne negre sub ochii obosiți.

G-P obținuse un act de identitate italian real și, folosindu-l ca model, reproducea cu fidelitate prețiosul document. Și trebuia să facă șase cópii.

Întrucât pe G-P îl pasionau schițele și picturile, italienii, în naivitatea lor, i-au pus la dispoziție tușuri, vopsele, perii, creioane și diverse tipuri de hârtie, dintre care o mare parte fu întrebuințată mai ales pentru a crea hărți și documente de identitate foarte reușite.[445] Însă crearea a șase acte de identitate necesita multe luni de concentrare istovitoare. O singură greșeală de scriere, de ștampilare sau de semnătură putea însemna luni de muncă aruncate pe apa sâmbetei. G-P se descurcă singur, pentru că nimeni din lagăr n-avea abilitățile lui, așa că doar el era falsificator. Lucrând adesea seara, pe o lumină nepotrivită, gata în orice moment să-și ascundă „opera de artă" în cazul unei percheziții, ochii îi obosiră. Făcu rost de o lupă care-l ajuta la munca migăloasă, dar spre finalul proiectului, nervii lui G-P începură să cedeze.[446]

Singura problemă aparent imposibil de rezolvat cu care se confrunta G-P în producția de acte de identitate italiene false era lipsa fotografiilor pentru pașapoarte. Autoritățile italiene nu permiteau prezența aparatelor de fotografiat, însă fiecare act de identitate trebuia să aibă lipită o poză standard alb-negru pentru pașaport. Ceilalți prizonieri nu-și puteau imagina cum avea să rezolve G-P această problemă. Dar îi subestimau abilitățile incredibile. Pe lângă pictură, G-P era pasionat și de muzică. Organiza și conducea corul castelului, cu intendentul companiei, sergentul Tom Morgan, ca tenor principal. După multe plângeri și negocieri, prizonierii obținură din partea maiorului Bacci un gramofon cu manivelă pentru camera lor de zi.[447] G-P ceru discuri, mai ales cu muzică clasică și de operă. Organiza recitaluri săptămânale. Într-o zi, scoțând un disc din

[445] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 120. (n.a.).

[446] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 210. (n.a.).

[447] *War Office* (*Directorate of Prisoners of War*) *to the Foreign Office* (*Prisoners of War Departament*): *Treatment of British Generals in Italian Hands,* noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

suportul din carton, observă că pe verso erau poze alb-negru cu artiștii care realizaseră albumul. Chiar mai incredibil de-atât era faptul că pozele aveau aceleași dimensiuni ca fotografiile pentru pașapoarte și erau tipărite pe exact aceeași hârtie. Ideea lui G-P era simplă: trebuia să găsească poze cu artiști care semănau cu evadații din tunel și să le utilizeze pentru actele de identitate false.

El ceru mai multe discuri de operă germane și italiene, adunând astfel o colecție consistentă de poze din care să aleagă. Prizonierii formară un comitet, care analiză atent copertele discurilor, încercând să găsească fețe care să se asemene cu ale celor șase oameni din echipa de evadare. În cele din urmă, găsiră chipuri asemănătoare cu fiecare om, inclusiv cu generalul de Wiart, fără petic. De Wiart se dovedi a fi cel mai greu de potrivit cu cineva, până când G-P găsi o fotografie într-un ziar italian numit *Illustrazione.* Ca o ironie a sorții, fața care se asemăna cel mai bine cu a lui „Long John Silver” era a prim-ministrului României, mareșalul Ion Antonescu, conducător al Statului aliat cu Axa.[448]

Era important ca evadații să-și memoreze noile identități sub acoperire și acestea să fie simple. Ei fură încurajați să-și creeze nume italienești. Jim Hargest alese numele „Angelo Pasco”[449]. Va ține minte numele cu ușurință, deoarece era al unui prieten comerciant de pește din Invercargill, Noua Zeelandă. Pasco era din Bologna și avea meseria de zidar, așa cum a menționat Hargest anterior că se dădea drept un muncitor italian, cu o mistrie și un fir cu plumb de cărat după el în valiză.

•

— Tirano, spuse Dick O’Connor arătând cu degetul pe una dintre hărțile pictate cu migală de G-P. Este o comună la granița cu Elveția, în provincia italiană Sondrio.

O’Connor își prezenta planul de a merge pe jos, însoțit de Carton de Wiart, până în Elveția. Boyd, Combe, Hargest și Miles vor încerca să ajungă în Elveția cu trenul.[450] Generalul Dick și Carton au ales totuși varianta mai solicitantă a drumeției, ceea

[448] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[449] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 120. (n.a.).

[450] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr. – 1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

ce prizonierii numeau „muncă de cercetași”, efectuată pe aproximativ 434 de kilometri spre nord. Din cauza peticului de la ochi și a mâinii lipsă, de Wiart considera că ieșea prea mult în evidență călătorind cu trenul, deci O’Connor decise să-și însoțească prietenul.[451] „Aveam mai multe șanse de a ne evapora în munți”.[452] Dar indiferent de planurile lor și de condiția fizică, alergatul în sus și-n jos pe trepte cerea un mare efort din partea unui om cu dizabilități, în vârstă de șaizeci și trei de ani, și a însoțitorului său, de cincizeci și patru.

— Ruta noastră este foarte simplă, spuse vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Avem de gând să mergem pe jos până la gara din Florența și, călătorind incognito ca meseriași sau negustori ambulanți, să urcăm într-un tren către Milano.

În timp ce vorbea, urmărea cu degetul pe hartă traseul din nordului Italiei.

— Schimbăm trenul la Milano pentru Como, destinația noastră finală fiind Chiasso, la graniță. E la vreo nouă kilometri și jumătate de Como, deci mergem pe jos. Chiasso se întinde peste granița dintre Elveția și Italia, cu partea elvețiană în interiorul Cantonului Ticino. Este comuna cea mai sudică din Elveția, la 141 de kilometri vest de Tirano, adăugă el.

— Cum aveți de gând să intrați în Elveția? întrebă generalul Neame.

— Păi, toate punctele de trecere a frontierei sunt păzite foarte bine *și* de elvețieni, *și* de italieni, răspunse Boyd. Evident, va trebui să evităm toate drumurile, podurile și liniile de cale ferată care trec pe la frontieră. Însă, din câte ne dăm seama, elvețienii n-au oamenii necesari pentru a păzi fiecare punct al frontierei, și nici inamicul n-are, iar relieful nu permite o asemenea măsură. Ne întâlnim în munți și trecem printr-un loc nesupravegheat.

— La ideea asta ne-am gândit și noi, zise O’Connor. O să înaintăm către nord din Tirano, printr-un punct de trecere nepăzit.

Pentru cei patru care voiau să meargă cu trenul, călătoria spre frontiera elvețiană avea să dureze câteva zile, fiind știut traficul de pe calea ferată pe timp de război. Vor duce cu ei niște valize sau serviete mici. Marea provocare pentru ei era

[451] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 212. (n.a.).
[452] *Ibidem.* (n.a.).

cumpărarea biletelor și amestecarea cu populația. Pentru O'Connor și de Wiart, călătoria avea să dureze câteva săptămâni, deoarece vor căra în spate o mare parte din lucrurile care le erau necesare. Aceștia calculară că rucsacurile lor vor conține cel puțin unsprezece kilograme de mâncare, haine de schimb și hărți.[453] Hrana lor consta în ciocolată de la Crucea Roșie, conserve de carne de vită, de supă și așa mai departe, adunate cu grijă în câteva luni.

Echipamentele de evadare ale celor trei echipe fură mutate în capelă, pentru a fi în siguranță[454], totuși își făcură și câteva rezerve, în caz că italienii descopereau tunelul.

•

Chiar după Anul Nou în 1943, Jim Hargest fu din nou obligat să întrerupă săpăturile, din cauza durerii de șold. În cele din urmă, ajunse la spital în Florența pentru o radiografie și tratament, la recomandarea doctorului Vaughan. Cum era nevoie de două drumuri cu mașina în oraș pentru asta, Hargest le numi misiuni de recunoaștere pentru preconizata evadare prin tunel. La fiecare drum, el îl convinse pe caporalul care-l ducea cu mașina s-o ia pe un traseu diferit, cu pretextul că voia să vadă priveliștile Florenței. Șoferul mușcă momeala, permițându-i să observe cu atenție intersecțiile și pietele. Informațiile adunate aveau să se dovedească neprețuite în planificarea unui traseu pe jos de la castel la gara din Florența.[455]

•

Într-o zi de la sfârșitul lunii ianuarie 1943, vicemareșalul forțelor aeriene Boyd lucra la partea din față a tunelului. Dimensiunile acestuia s-au mai îngustat spre capăt, iar Boyd, un bărbat scund, dar bine clădit, cu umeri masivi, se chinuia să avanseze în spațiul restrâns. Munca a devenit tot mai grea odată cu creșterea lungimii tunelului. Deși era iarnă, sudoarea îi curgea de pe frunte și de sub brațe pe când lucra de zor la partea din față cu cuțitul mare de bucătărie, desprinzând pietre rămase înfipte în solul din argilă întărită. În spatele său stătea ghemuit partenerul lui de săpături, Reg Miles, care aștepta cu o

[453] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).
[454] *Ibidem.* (n.a.).
[455] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 116. (n.a.).

găleată din pânză pe jumătate plină, gata s-o ducă la puțul de la intrare pentru a fi scoasă la suprafață și golită.

— Stai un pic, murmură Boyd, aproape ca și cum ar fi vorbit singur.

Se opri din săpat și luă o mână de pământ.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Miles, aruncând o privire peste umărul murdar al lui Boyd.

Becul care lumina tunelul a fost adus spre partea din față cu o zi înainte de sergentul Bain, dar poziția sa și mărimea tunelului creau umbre și pete întunecate.

— E umed, spuse Boyd uitându-se la Miles, cu fața murdară ca a unui miner.

— Umed? repetă Miles, ridicând o sprânceană.

— Clar e umed. Ar fi bine să-l aducem aici pe Phil, zise Boyd.

Neame se chinui să ajungă în partea din față a tunelului și atinse solul. Într-adevăr, era umed.

— Ce înseamnă asta? întrebă Boyd nerăbdător.

— S-ar putea să fie o scurgere de la șanțul de evacuare a apei, răspunse Neame și, cum pe fețele lui Boyd și Miles n-apărură semne că ar fi înțeles, continuă: Înseamnă, domnilor, că suntem aproape de zidul exterior al castelului.[456]

— Pentru Dumnezeu! Asta-i o veste minunată! exclamă Boyd și-l bătu puternic pe Neame pe umăr cu mâna murdară de noroi. Cât mai avem?

— Mă duc să-mi aduc instrumentele, rosti Neam, gândindu-se deja la mai multe posibilități.

•

Deoarece spațiul era un lux în interiorul tunelului, generalii de brigadă Stirling și Hargest, care nu mai avea dureri la șold, lărgiră puțul într-un anume punct, pentru a crea spațiu de trecere în sus și-n jos.[457] Boyd, Miles și celelalte echipe de excavare continuară să lucreze la partea din față a tunelului. După părerea lui Neame, până atunci au săpat o porțiune de zece metri și jumătate lungime și se aflau exact sub zidul exterior masiv al castelului. Pentru acea secțiune umedă era nevoie de niște suporturi din lemn.[458] Plănuiau să excaveze până

[456] *Ibidem.* (n.a.).

[457] *Ibidem.* (n.a.).

[458] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

la fundația zidului și să continue de-a lungul lui pe o distanță de 1,80 metri înainte să cotească și să facă o gaură de ieșire la 60 de centimetri dincolo de zid.

În a doua zi de săpături sub zid, membrii echipei de excavație dădură de baza dură a structurii, formată din două pietre foarte mari și plate, ținute laolaltă de un mortar la fel de dur.[459] Se hotărâră să folosească partea inferioară a zidului drept acoperiș pentru acea secțiune a tunelului.

În februarie și martie 1943, înaintară pe sub zid, până când Neame ordonă o schimbare de direcție, care făcu tunelul să se extindă cu 60 de centimetri, în unghi drept față de zid.[460] În acel moment, tunelul era la o distanță necunoscută față de suprafață. Următoarea problemă era să afle exact cât mai aveau de excavat săpătorii în tunel ca să fie în libertate.

•

— Nu iarăși! exclamă generalul de brigadă Stirling, în timp ce soneria din tunel scotea un țârâit lung.

Asta însemna „Opriți-vă temporar!” Deși exasperat de opririle constante, Stirling se supuse și rămase nemișcat. Ținea cu ambele mâini una dintre barele din fier improvizate, cu care încerca să desprindă o piatră mare de deasupra când a sunat soneria. Semnal care anunța că o santinelă, care stătea pe zidul aflat la doar șase metri deasupra locului unde era poziționat el, a fost văzută de supraveghetorii lui de Wiart din fortăreață. De fiecare dată când se apropia o santinelă de tunel, suna soneria. Generalul Neame se temea că unele dintre unelte făceau destul zgomot încât acesta să treacă prin zid și să fie auzit sau simțit de vreo santinelă atentă. Cu toate că întreruperile constante erau enervante pentru echipa de săpători, se dovedi a fi o măsură logică după atâtea zile de săpături la tunel.

Secundele trecură încet pentru Stirling, încremenit într-o poziție incomodă. Îi venise rândul să sape în sus, la doar 60 de centimetri în exteriorul zidului. Era o muncă istovitoare dintr-o poziție atât de stânjenitoare. Stirling aștepta, cu urechile ciulite, permisiunea de a continua. Liniștea din tunel fu întreruptă brusc de două țârâituri, care însemnau „Continuați”.

— Afurisitul ăsta de timp! murmură Stirling și se apucă iar să scoată piatra mare din pământul umed.

---

[459] *Ibidem.* (n.a.).

[460] *Ibidem.* (n.a.).

Dar apoi sună din nou soneria.

— Pentru numele lui Dumnezeu! înjură Stirling, încremenind.

Echipa de excavație a tunelului era aproape de sfârșit, dar acum parcă era mai greu. Erau nerăbdători să termine săpăturile la tunel, mai ales că se aflau foarte aproape de capăt.

•

Pentru a minimaliza pericolul ca puțul săpat spre suprafață să se prăbușească peste membrii echipei de excavație, Boyd și lordul Ranfurly au pus la punct un sistem de suporturi din lemn. Tâmplării „au conceput un suport fix din grinzi, la care se adăugau niște cadre rabatabile, care se deschideau în exterior, explica generalul Neame, cu un plafon din plăci detașabile, pentru ca atunci când o placă era scoasă și o parte din sol era spartă cu o mistrie, cadrul să fie sprijinit în siguranță de celelalte plăci”.[461] Cadrul din lemn pentru puț fu extins în vreme ce oamenii săpau spre suprafață.

Când plafonul fu ridicat 60 de centimetri, Neame vru să afle exact cât de mare era stratul de pământ de deasupra capetelor lor. Nu era vorba despre a săpa spre suprafață și a crea un orificiu de ieșire. Vor face asta de-abia când vor fi îndeplinite condițiile pentru evadare. Neame sondă distanța până la suprafață cu o bară de fixare a treptelor, goală pe dinăuntru. Nimic – tot erau la o adâncime prea mare.

După ce mai săpară un metru în sus, încercă din nou. De data aceasta, ajunse la suprafață. Se întoarse către cei câțiva oameni adunați în tunel în spatele lui, cu expresii nerăbdătoare întipărite pe fețele murdare de noroi.

— Un metru și jumătate până la suprafață, anunță Neame șoptind printre dinți.

Prizonierii zâmbeau larg de bucurie și-și strângeau mâinile. Înaintarea a fost deosebit de dificilă, pietrele mari și grele blocând de câteva ori puțul și necesitând toată ingeniozitatea membrilor echipei de excavație pentru a putea fi înlăturate.[462] Se pare că nu le era dat să scape atât de ușor. Pentru moment, munca avea să continue într-un ritm frenetic. Singurul avertisment strident al soneriei îi smulse brusc pe Neame și pe

---

[461] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 301. (n.a.).

[462] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

ceilalți din visare. Priviră cu toții spre tavan. Fiecare dintre ei era conștient că deasupra lor erau oameni înarmați care aveau ordine clare să împuște pe oricine pe care-l vedeau de partea nepotrivită a zidurilor. Și-au adus cu toții aminte de căpitanul Pederneschi, cu rânjetul lui, cum a arătat spre șirul de sârmă ghimpată ridicat la un metru și jumătate în interiorul zidului exterior și i-a avertizat sumbru: „Asta este linia morții... Niciun prizonier n-are voie să treacă de ea. Dacă o faceți, *veți fi împușcați*!”.

Capitolul 13

Prin bezna îndoielii și a suferinței

„Munca [la tunel] a fost cumplit de grea și numai o hotărâre de fier i-a împiedicat pe săpători să renunțe la luptă”.

John Leeming,
căpitan de aviație

La câteva zile după ce generalul Neame ajunse la suprafață, se porni o ploaie torențială. Sufla un vânt puternic, iar rafalele de ploaie biciuiau castelul ca pe o navă aflată în larg, pe furtună. Apa curgea puhoi de pe acoperiș, formând bălțoace mari în curte și grădină, iar scurgerile șanțului fură inundate.

Fu trimisă o echipă să verifice tunelul. În timp ce coborau în puțul de intrare, ploaia răpăia puternic pe acoperișul capelei, mult deasupra lor. Generalul de brigadă Hargest văzu apa curgând în josul puțului. Făcându-și loc de-a lungul tunelului, apa se aduna în cel mai jos punct al acestuia. Îi raportă repede lui Neame, care veni să inspecteze.

După o verificare detaliată a tunelului, Neame le spuse celorlalți că era o crăpătură în zidul castelului care permitea apei să ajungă în puțul tunelului. Le ceru lui Hargest și Miles să facă un bazin de colectare în tunel, pentru a aduna cea mai mare parte din apă.[463] Misiunea era foarte grea, cei doi generali de brigadă lucrând în frig, noroi și apă de ploaie, dar se descurcară și tunelul se uscă după câteva zile. Munca reîncepu la o zi după oprirea ploii.[464]

•

— Dumnezeule! exclamă vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Cum Dumnezeu ar trebui să trecem de grămada asta?

[463] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 119. (n.a.).

[464] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 302. (n.a.).

Tunelul era în acel moment la doar un metru și jumătate de suprafață, potrivit sondei lui Neame, însă Boyd și generalul de brigadă Miles se confruntau cu o problemă. Excavau încet ceea ce părea a fi un alt strat de rocă, ce trecea chiar de-a curmezișul plafonului puțului. Neame fu chemat să-l inspecteze. Probabil că sonda lui Neame a trecut printr-o crăpătură sau un orificiu ascuns. Boyd explică, nu fără temei, că excavarea unei mase atât de solide de rocă exact deasupra capetelor membrilor echipei reprezenta un mare pericol. El sugeră schimbarea direcției puțului de ieșire pentru a evita roca, dar Neame refuză să-și închipuie o asemenea idee. Timpul era de o importanță crucială. Erau deja în martie 1943 și orice întârziere le-ar fi spulberat orice șansă de scăpare. Mai existau și alți factori de luat în considerare, după cum explica Neame: „Nu vedeam nicio șansă de scăpare în a săpa orizontal, în exteriorul pantei, și n-aveam destul lemn pentru a face schimbări de direcție în galerie sau în puț, și cel mai probabil am fi dat de același strat de rocă”.[465]

Scopul misiunii era ca membrii echipei să găsească o modalitate de a sparge stratul de rocă și de a înlătura resturile. Boyd și Miles se oferiră voluntari pentru acea sarcină împovărătoare, deoarece au lucrat la îndepărtarea rocii pe durata construirii tunelului principal. Urmă o discuție îndelungată despre cum să sprijine pietrele cu care aveau să lucreze astfel încât să prevină un accident. Boyd și Miles trecură în cele din urmă de stratul de rocă săpând până când descoperiră crăpături. Fu nevoie de un efort colosal și de un risc considerabil pentru a scoate acele pietre uriașe, cântărind cam 20 de kilograme fiecare. De fapt, pietrele erau atât de grele, încât nu fură scoase din tunel, ci le rostogoliră până la baza puțului de intrare, depozitându-le acolo.

Încet, dar sigur, plafonul puțului de intrare fu ridicat spre suprafață centimetru cu centimetru, cu mari eforturi. Neame continua să sondeze cu atenție solul de deasupra capului, până când au mai rămas doar 15 centimetri. Apoi fu anunțată încetarea lucrului.[466]

---

[465] *Ibidem.* (n.a.).

[466] *Ibidem,* p. 303. (n.a.).

— Asta-i tot, spuse Neame întorcându-se spre micul grup de oameni adunat în puț și în tunel pentru a afla rezultatul ultimei sondări. Am terminat tunelul, domnilor.

Era 20 martie 1943. Membrii echipei de excavație au avut nevoie de aproape șapte luni de muncă neîndurător de grea pentru a săpa șaisprezece metri de puțuri și un tunel adânc sub fundația marelui castel. Mai rămăseseră doar 15 centimetri de săpat, iar asta avea să se întâmple în noaptea evadării.

Puțul fu curățat, iar lordul Ranfurly fixă un plafon solid, astfel încât să nu treacă nimeni peste puțul de ieșire, ca să nu se surpe cei 15 centimetri de pământ, dezvăluind astfel tunelul de dedesubt.

Ranfurly construi și un capac pentru gura de ieșire. Capacul din lemn fu vopsit și acoperit cu pământ și ace de pin, pentru camuflaj. Intenționau să folosească de câteva ori tunelul, deci era esențial ca ieșirea să rămână ascunsă. Membrii echipei care au săpat tunelul puteau fi mândri de incredibilul lor efort ingineresc: un morman enorm de resturi se înălța la trei metri în interiorul capelei.

•

— Trebuie să spun că-mi seamănă foarte bine, spuse Dick O’Connor.

Toți mormăiră aprobator.

— Uite, are și chelia mea, zise Hargest, atingându-și cu o mână creștetul care începea să rămână fără păr. Howes a făcut o treabă excelentă.

Hargest, O’Connor, Neame și ceilalți deținuți din echipa de evadare stăteau în pragul dormitorului lui Hargest și se uitau cu atenție spre patul acestuia. O siluetă zăcea înfofolită sub plapumă și avea un păr închis la culoare și chelie. Priveliștea era obturată de o plasă de țânțari care atârna peste pat, suspendată de un cadru din bambus.

— Seamănă izbitor, fu de părere Neame, încrucișându-și brațele în timp ce scruta silueta din patul lui Hargest.

Neame se întoarse spre tânărul soldat care stătea chiar în cadrul ușii.

— Bună treabă, tinere! Într-adevăr, foarte bună treabă, rosti Neame serios.

Soldatul J.E. Howes, ordonanța lui Hargest, luă poziția de drepți.

— Vă mulțumesc, domnule, spuse el ușor stânjenit.

Silueta falsă din pat era un răspuns ingenios la o întrebare dificilă pusă de generalul Neame cu o lună înainte. Cei șase prizonieri din echipa de evadare plănuiau să iasă prin tunel în jurul orei 9 seara, în ziua stabilită. Dar exista o problemă foarte gravă. Ofițerul de serviciu, însoțit de un sergent, verifica dacă toți prizonierii erau în paturi în jurul orei 1:30 noaptea, ceea ce le dădea membrilor echipei de evadare doar vreo patru ore în care să scape din castel și să iasă din Florența înainte să li se descopere absența. Nu puteau pleca mai devreme de ora 9 seara, fiindcă aveau nevoie de întuneric complet și, oricum, italienii îi verificau imediat după lăsarea serii. Trebuiau să găsească o metodă de a-l păcăli pe ofițerul de serviciu să creadă că, de fapt, cei șase generali care aveau să evadeze erau încă în camerele lor. Apelul de dimineață nu era făcut până la ora 11 și un avantaj de paisprezece ore le-ar fi prins bine.

În momentul în care italienii vor constata că unii dintre prizonieri lipseau, va fi transmisă o alertă către toate secțiile de poliție, cazărmile, gările, porturile și punctele de trecere a frontierei. Vor fi făcute publice descrieri ale oamenilor și fotografiile lor, iar autoritățile îi vor căuta. Vor fi trimise patrule în toate locurile în care ar fi putut ajunge evadații, cum ar fi gările, de unde ei ar fi încercat să tranziteze, și vor fi făcute verificări riguroase ale documentelor de identitate. Pentru cele două echipe care plănuiau să prindă un tren din Florența spre Milano și apoi să schimbe trenul în Como, orice întârziere avea o importanță crucială. Călătoriile pe timp de război se făceau cu trenuri supraaglomerate care aveau întârzieri, iar ei erau conștienți că drumul lor spre nord putea fi unul anevoios.

Geniala idee de a face manechine fu propusă și acceptată cu câteva săptămâni înainte de a fi terminat tunelul. Era important ca fiecare manechin să semene cât mai bine cu cel care urma să evadeze. Din fericire, câțiva prizonieri de la castel cunoșteau foarte bine trăsăturile membrilor echipei de evadare – ordonanțele lor din armată. Așa că sarcina de a face manechinele reveni foarte tinerilor soldați care aveau grijă de ofițerii superiori.

Soldatul Howes i-a cerut lui Hargest să-și lase părul să crească, apoi a păstrat smocurile tunse de marinarul timonier Cunningham, frizerul castelului. Pentru a face capul,

operațiunea fu relativ simplă. Howes luă o batistă mare, o îmbibă în lipici și lipi de ea smocurile din părul lui Hargest, lăsând pe creștet un început de chelie. După aceea batista fu lipită de o cagulă umplută și o ureche din cârpă fu cusută într-o parte.[467] „Corpul” de sub pătură fu realizat din niște haine de-ale lui Hargest.

Fiecare manechin dintre cele șase era diferit. Generalul O’Connor și comandantul de brigadă Combe aveau părul deschis la culoare, iar Miles și de Wiart erau chei.[468] De la distanță, în lumina slabă și pe timp de noapte, manechinele îi puteau păcăli ușor pe italieni. Neame se asigură că iluzia era și mai puternică reducând lumina. Ceru plase de țânțari pentru prizonieri, iar aceștia le montară noaptea, deși n-a fost văzută nici măcar o singură insectă. Italienii se obișnuiră curând cu ideea de a vedea ofițerii întinși în paturi și dormind profund îndărătul acelor plase. Dar dacă italienii s-ar fi apropiat de ele, ar fi observat că ceva nu era în ordine. Pe Neame și pe ceilalți, tocmai acest aspect îi îngrijora: evident, manechinele aveau să treacă de inspecție doar dacă erau văzute de la distanță.

În acest scop, Neame făcu câteva plângeri, atât către comandantul Tranquille, cât și către Crucea Roșie, explicând că obiceiul ofițerului de serviciu de a intra în camera unui ofițer pe durata inspecției de la 1:30 noaptea deranja foarte mult somnul prizonierilor.[469] După multe certuri și negocieri, Tranquille fu de acord să asigure un somn odihnitor prizonierilor vârstnici. Ca atare, ofițerul de serviciu va deschide doar ușa camerei unui prizonier și va folosi o lanternă portabilă pentru a face o inspecție rapidă. Acesta n-avea voie să verifice camerele prizonierilor. Neame și ceilalți știau că, fiind văzute printr-o plasă de țânțari la lumina unei lanterne, manechinele aveau să fie confundate cu oameni adevărați.[470]

•

[467] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 121. (n.a.).

[468] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 304. (n.a.).

[469] *War Office* (*Directorate of Prisoners of War*) *to the Foreign Office* (*Prisoners of War Departament*): *Treatment of British Generals in Italian Hands,* noiembrie 1942, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[470] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, Kings College London. (n.a.).

După ce tunelul fu terminat, „evadații” își verificară vreo câteva zile deghizările, documentele și hărțile. Căpitanul de aviație Leeming a mai făcut câteva busole mici ascunse în cutii din bachelită pentru cremă de pantofi, astfel încât toate echipele erau dotate corespunzător. Cu toții așteptau în acel moment ca generalul Neame să ia o decizie finală cu privire la evadare. El și doar el era responsabil cu ordonarea „Zilei Zero”.

Totul ținea de condițiile meteo favorabile. Vântul era esențial pentru a masca orice zgomot pe care l-ar fi făcut „evadații” în timp ce săpau ultima porțiune de pământ din puțul de ieșire și porneau în noapte. Ploaia era o a doua condiție esențială, prizonierii sperând ca astfel santinelele să fie obligate să rămână în gheretele lor în loc să patruleze pe parapetul castelului, la doar șapte metri deasupra ieșirii din tunel. Trebuiau să aștepte până când acele două fenomene meteorologice aveau loc în aceeași noapte.[471]

— Deci suntem de acord ca Ranfurly să înlăture ultimii 15 centimetri de pământ din puț, spuse generalul Neame. Voi ajuta atât cât va fi nevoie. O să începem săpăturile la 8 seara, ceea ce înseamnă că ne mai rămâne o oră până la momentul stabilit pentru evadare.

Ranfurly încuviință. El a fost selectat pentru ultimele săpături mai ales datorită înălțimii lui de un metru și nouăzeci.

— Apoi o să camuflez gaura cu capacul special pe care l-am făcut, afirmă el.

— Toate veșmintele necesare evadării, actualmente depozitate în capelă, vor fi aduse în camere pentru ca membrii echipei să se schimbe în ele, continuă Neame.

— Și manechinele? întrebă generalul de brigadă Miles.

— Și acelea, puneți-vă ordonanțele să le aducă și să le pregătească pentru a fi puse în paturi.

Neame explică faptul că avea să fie stabilită o modalitate de avertizare, cu ajutorul unor „îngeri păzitori”, în cazul apropierii vreunui italian, dar o asemenea eventualitate fu considerată improbabilă.

— Bine, haideți să recapitulăm planul legat de tunel, zise Neame.

---

[471] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months”, de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină. (n.a.).

— Eu intru primul, domnule, spuse John Combe. O să plec în recunoaștere pe teren imediat ce ies din puț.[472]

— Urmez eu, zise Miles. O să lucrez cu John și o să-i conduc pe ceilalți membri ai grupului spre un loc izolat de drumul spre castel.

— Pe urmă e rândul meu, precizează vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. În spatele meu vor fi Jim și Dick, continuă el, referindu-se la generalii de brigadă Hargest și O'Connor.

— Da, iar Hargest și cu mine o să-l ajutăm pe Carton să iasă, spuse O'Connor.

— Pe urmă, o să astup ieșirea cu capacul special al lui Dan, o să mai presar niște pământ pe el, o să șterg urmele de pași și o să mă îndrept către punctul de întâlnire, unde mă vor aștepta ceilalți, zise Hargest.[473]

Totul părea atât de simplu pe hârtie, însă dacă, într-adevăr, reușeau să evadeze asta ar fi fost cea mai mare provocare de la ultima lor tentativă de a fi liberi.

•

— Plouă! rosti încântat Dick O'Connor în dimineața zilei de 28 martie.

Ceilalți „evadați" și ajutoarele lor se îndreptară spre ferestrele camerei de zi sau spre ușa care ducea în curte. O'Connor avea dreptate. Cerul era încărcat de nori și începuse să cadă o ploaie ușoară. Deoarece era duminică, Neame avea să țină, ca de obicei, slujba religioasă pentru prizonieri în sufragerie, la ora prânzului. G-P, responsabil cu muzica, va adăuga slujbei un imn religios al poetului danez Bernhard Severin Ingemann, în strânsă legătură cu însemnătatea zilei: „Prin bezna îndoielii și a suferinței trece-un grup de pelerini".[474]

•

Două ore mai târziu, încă ploua.

— Ce zici, Phil? întrebă O'Connor nerăbdător.

Generalul Neame stătea la fereastră, cu brațele încrucișate și holbându-se la ploaia care bătea ușor în geam. Rămase nemișcat o bucată de vreme. În spatele lui, „evadații" așteptau un răspuns, stând așezați sau în picioare în camera de zi,

---

[472] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[473] *Ibidem.* (n.a.).

[474] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

singurul sunet fiind acela al lemnelor care sfârâiau și pocneau în șemineul mare din piatră. În acel moment, Neame se întoarse spre ei, cu o expresie hotărâtă pe față.

— Așadar, băieți… pornim la drum.

Generalii și comandanții de brigadă se treziră brusc la viață și se îndreptară spre camerele lor discutând entuziasmați, pentru a face ultimele pregătiri înainte de plecare.

•

Generalul Neame continuă să fie atent la starea vremii în următoarele câteva ore, la fel ca mulți dintre ofițerii și oamenii lui. Cum evadarea era stabilită la ora 9 seara, membrii echipei de evadare își verificară de două ori trusele și hainele, cu noduri în stomac din cauza emoțiilor dinaintea plecării. Erau nerăbdători de a „trece la treabă” și murmurele conversațiilor în șoaptă semănau cu o mantră. Lordul Ranfurly se pregătea să intre în tunel și să facă ultimele săpături, deschizând puțul spre exterior. Însă la 7:30 seara veni vestea că toată lumea trebuia să se adune în camera de zi.

— Îmi pare rău, băieți, începu Neame, cu o mână pe placa din marmură de deasupra șemineului, s-a anulat „spectacolul”.

— De ce? întrebă generalul de Wiart, destul de tăios.

Se auziră multe comentarii de nemulțumire printre ceilalți oameni și mulți clătinau din capete, nevenindu-le să creadă.

— Voi m-ați pus la comanda acestei operațiuni și mi-ați dat autoritatea de a stabili „Ziua Zero”, răspunse Neame.

Toată lumea tăcu, în semn de respect.

— Păi, vă spun eu de ce. Din cauza vremii… nu e cel mai potrivit moment.

— Așa e, Phil, rosti Dick O’Connor pe un ton rezonabil, *tocmai* am fost la poarta din curte și încă plouă.

— Da, știu, replică Neame, *dar* se potolește și vântul s-a liniștit. Uite, știu prin ce treceți, băieți, însă nu pot să vă las să porniți la drum până când condițiile meteo nu sunt absolut perfecte. În momentul de față nu sunt tocmai cum ar trebui. Am muncit prea mult ca să riscăm să fim iar prinși.

Spusele lui Neame aveau logică, însă dezamăgirea era greu de suportat de către oamenii care ardeau de nerăbdare să plece. Trudiseră intens aproape șapte luni la acel tunel, cu un singur gând în minte – noaptea în care aveau să se târască prin el spre libertate. Și iată că sosise momentul mult așteptat, dar li

se spusese să mai aibă puțină răbdare. Câțiva încercară să-l facă pe Neame să se răzgândească, însă acesta le preciză ferm că *trebuiau* să aștepte.[475] „Acest verdict a fost urmat de o mare dezamăgire, scria O'Connor, pentru că unii dintre noi erau de părere că ratam o ocazie foarte bună. Dar generalul Neame a rămas foarte ferm pe poziții și dezamăgirea noastră s-a dovedit a fi de scurtă durată".[476]

În ziua de luni, 29 martie 1943, cerul era luminos și senin. „Meteorologii de serviciu" se postară curând la ferestrele și ușile prestabilite, fumând țigări și pipe și privind spre cer. Ziua părea compromisă, însă după-amiază, cerul începu să se înnoreze și deveni încărcat. Norii întunecați prevesteau ploaia. Apoi începu să picure pe dalele din curte și în curând ploaia căzu în rafale, trimițând santinelele să se adăpostească în gherete. La ora 6 seara, ploaia continua să cadă, fără a da semne că s-ar opri. „Evadații" s-au retras în camerele lor după cină, abia îndrăznind să creadă că se va întâmpla ceva în seara *aceea,* mai ales din cauza anulării dezamăgitoare din seara anterioară. Oamenii stăteau pe paturi și priveau în gol, simțindu-se ca niște cai de curse agitați, care-și mușcau zăbalele, dar erau forțați să rămână pe loc. Recitiră scrisorile celor dragi, fără să țină cont prea mult de importanța lor, priviră fotografii sau încercară să-și ocupe mințile recapitulând pentru a mia oară planul și rolul pe care-l jucau în acesta. Câțiva dintre ei se plimbau în sus și-n jos pe podeaua din piatră a camerei, pufăind nervoși din țigară și oprindu-se adesea în fața ferestrei pentru a scruta întunericul umed.

— Jim, se auzi o voce din spatele lui Hargest.

Acesta se sprijinea de pervaz, căzut pe gânduri, și mirosul ploii îi umplea plămânii cu un aer curat, în timp ce un vânt ușor îi sufla stropi pe față prin fereastra deschisă. Vocea îl făcu să tresară și se întoarse repede. Generalul Neame stătea în pragul ușii.

— Cred c-ai face bine să te îmbraci, spuse Neame.

Hargest făcu un pas spre el, cu fața lipsită de expresie.

---

[475] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 304. (n.a.).

[476] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

— Se pare că noaptea asta o să fie bună[477], zise Neame zâmbindu-i larg, pe urmă se îndreptă în josul coridorului spre camera altui „evadat” căruia să-i dea veștile îmbucurătoare.

Hargest se mișcă repede și-și puse pe el ținuta pentru evadare pe care o ascunsese în cameră. Fuseseră deja postați supraveghetori pentru eventualitatea în care italienii și-ar fi făcut brusc apariția, deși nici ofițerii, nici paznicii nu erau așteptați în zona destinată prizonierilor până la verificarea de la ora 1:30 noaptea.

•

— Trăsnească-i Dumnezeu! exclamă Dick O’Connor când își scoase rucsacul din ascunzătoare.

Șobolanii îl roseseră, făcând două găuri mari în el.

— Nu vă faceți griji, domnule, vi-l repar într-o clipită, îl asigură ordonanța lui, soldatul Stones.

În treizeci de minute, acesta petici găurile și rucsacul fu din nou tocmai bun de folosit.[478] Trebuia să fie așa, deoarece O’Connor avea să care mai bine de unsprezece kilograme de alimente și echipamente.

Pe când cei șase „evadați” își îmbrăcau hainele civile, ajutați de ordonanțele lor credincioase, verificându-și din nou valizele și rucsacurile, generalul Neame și locotenentul Ranfurly, cel din urmă purtând doar o pereche de chiloți, coborâră în tunel. „Evadații” merseră în sufragerie pentru o ultimă masă înainte de plecare, deși n-aveau poftă de mâncare. Ranfurly făcuse sandvișuri și pregătise ouă fierte tari, care fură distribuite prizonierilor ca rații suplimentare, pentru a-i ajuta să treacă peste primele douăzeci și patru de ore din călătoria lor.

Jim Hargest aduse o sticlă cu rom în sufragerie și umplu șase sticluțe de medicamente, câte una pentru fiecare „evadat”. Luă cu el, în valiză, și o sticlă mică de vin roșu.[479]

Sosise momentul plecării. „Evadații” strânseră mâinile celorlalți ofițeri, care încă n-aveau să plece, deși se plănuia ca alți șase oameni să încerce peste o zi sau două. Generalii și comandanții de brigadă dădură mâna cu ordonanțele lor, tinerii soldați care deveniseră ca niște fii pentru mulți dintre acei

---

[477] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

[478] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[479] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 122. (n.a.).

bătrâni luptători. În multe cazuri, luptaseră cot la cot ani de zile și trecuseră prin chinurile și încercările închisorii împreună. Deși separați nu doar de vârstă și de rang, ci și de convențiile sociale din acea perioadă, ordonanțele le deveniseră totuși prieteni.

În subteranul castelului, Dan Ranfurly și Neame trudeau la ultimii 15 centimetri de pământ și pietre care-i țineau prizonieri.

— Așa, domnule, sunt pe poziție, murmură Ranfurly, silueta lui înaltă întinzându-se spre puțul de ieșire.

Sub el, stătea ghemuit generalul Neame. Acesta aruncă o privire spre ceas. Trecuse puțin de ora opt seara.

— Bine, Dan, șopti Neame, continuă.

Ranfurly nu mai avea nevoie de vreun impuls. Ținându-și echilibrul pe marginile din lemn ale puțului, se întinse și dădu la o parte copacul din lemn, descoperind pământul umed și închis la culoare de deasupra. Apoi începu să sape cu vechiul cuțit de bucătărie, ajutorul său de încredere, pământul și rocile căzându-i pe față și pe umeri. Munci ca un apucat vreo zece minute, scobind pământul, în timp ce Neame se dădea înapoi în tunel, ferindu-se de noroiul care se prăbușea de deasupra. Pe urmă se lăsă o liniște deplină.

— Domnule, șopti Ranfurly, abia auzit.

Neame se strecură cu grijă pe fundul puțului și privi în sus. Fața înnegrită de noroi a lui Ranfurly era aproape invizibilă în întuneric, cu excepția dinților albi. Zâmbea larg și arăta în sus cu vârful cuțitului. Neame își lăsă ochii să se obișnuiască. Văzu norii prin gaura pe care o făcuse Ranfurly în capătul puțului.[480] Apoi vântul împrăștie norii, iar Neame zări pentru câteva secunde o stea albă, strălucitoare, sclipind pe cerul nopții. Cu un zâmbet la fel de larg ca și al lui Ranfurly întipărit pe față, îi făcu un semn cu degetul mare înainte de a dispărea înapoi în tunelul care ducea spre capelă, ca să dea veștile bune.

•

— Vine un ofițer, șopti unul dintre „îngerii păzitori” în sufrageria aglomerată.

Toată lumea încremeni o secundă. După aceea începură să se împrăștie. Alerta fusese dată din camera generalului de brigadă Vaughan. Cei șase „evadați” își înșfăcară valizele și rucsacurile și fugiră din camere, îndemnați de ceilalți. Trebuiau să-și

[480] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

ascundă bagajele și hainele pentru evadare înainte să sosească ofițerul. Pentru a crea și mai multă confuzie, generalul Neame trimisese vorbă din capelă către „evadați”, cerându-le să se adune în tunel.[481]

Câteva minute mai târziu, toată lumea fu chemată înapoi în sufragerie. A fost o alarmă falsă. Un supraveghetor a văzut un subofițer italian făcând ture pe pasarelă și s-a panicat. Sosi un ordin care le transmitea „evadaților” să meargă la capelă.[482] Tensiunea începea să se simtă tot mai puternic. Din fericire, căpitanul Vaughan, noul și îndrăznețul medic militar de la castel, preluă comanda și-i adună laolaltă pe „evadați”, direcționându-i spre capelă.[483]

•

Când cei care aveau să evadeze intrară în capela întunecată, îl găsiră pe lordul Ranfurly stând în capătul puțului. Refuză să dea mâna cu vreunul dintre ei, din cauză că era foarte murdar. „Evadații” și-au protejat cu grijă hainele când s-au târât prin tunelul plin de noroi și prin noaptea ploioasă care-i aștepta la celălalt capăt. Pentru a nu se murdări, fiecare purta o pijama cu câteva numere mai mare peste haine și o batistă mare legată de șapca făcută manual. Pantalonii de pijama le erau băgați în pantofi, care erau acoperiți cu șosete vechi.[484]

•

„Evadații” coborâră în tunel și Ranfurly îl ajută pe fiecare cu bagajul. Mergând repede către puțul de ieșire, fură întâmpinați de generalul Neame în partea de jos, cu fața scăldată într-o lumină foarte slabă.

— Bun, știți ce-avem de făcut, le șopti el. Am primit un raport de la supraveghetorii noștri că toate santinelele sunt în gherete. Plouă destul de tare.

Generalul de brigadă Combe avea să plece primul. Căra servieta din piele, o frânghie încolăcită și o pătură. Trebuia să întindă pătura la ieșire, pentru ca pantofii „evadaților” să nu lase urme în iarba udă în timp ce se cățărau în exterior,

---

[481] *Ibidem.* (n.a.).

[482] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), pp. 213-214. (n.a.).

[483] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

[484] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 119. (n.a.).

atrăgând astfel atenția santinelelor care s-ar fi putut uita în timpul zilei. Apoi trebuia „să lege frânghia în jurul unui stâlp de pe zidul din piatră aflat chiar în josul dealului, sub pasarelă. Era ultimul nostru obstacol, care măsura un metru și jumătate înălțime pe partea de sus a dealului și vreo trei metri pe partea de jos a acestuia sau pe partea cu drumul. Frânghia ne trebuia pentru stabilitate; ne puteam ține de ea în timp ce coboram”.[485]

Neame aruncă o privire spre ceas, apoi de-a lungul tunelului, unde șapte fețe sumbre și tensionate, inclusiv a lui Ranfurly în capăt, îl priveau tăcute. Se uită din nou la ceas. Era timpul.

— Bine, John, i se adresă el lui Combe. Mult noroc și ne vedem după război.

Combe, încărcat cu valiza, frânghia încolăcită și pătura, murmură un răspuns, îi strânse scurt mâna lui Neame și începu să urce spre puțul de ieșire. În spatele lui, cei șase oameni se târâră după el. În timp ce Combe se chinuia să ajungă în vârf, Neame ridică privirea spre puț, pe urmă înălță o mână pentru a-i ține pe loc pe cei șase oameni.

La ora 9 seara, capul generalului de brigadă John Combe își făcu apariția de dedesubtul zidului masiv al castelului. O ploaie curată, pură, minunat de răcoritoare îi biciuia fața, iar aerul era proaspăt și revigorant în comparație cu cel rânced din tunel. Un val de euforie îl cuprinse, pe când se chinuia să iasă din gaură și să se apuce de treabă. Era în viață… și era liber.

[485] *Ibidem,* p. 124. (n.a.).

Capitolul 14

Un grup de pelerini

> „Eram liberi… și libertatea este prețioasă… merită cel mai mare preț pe care-l poate plăti un om, iar în acel moment am gustat-o din plin”.
>
> Adrian Carton de Wiart,
> general-maior

Următorul om care ieși din tunel fu generalul de brigadă Miles, care, pe lângă trusa personală, scotea și capacul din lemn, camuflat cu grijă, pe care lordul Ranfurly îl făcuse pentru gaura de ieșire. Odată ce punea capacul lângă ieșire, Miles trebuia să-l ajute pe generalul de brigadă Combe să ajungă la zidul care împrejmuia drumul ce ducea la castel. Imediat ce ieși, Miles dădu drumul capacului greu și se furișă repede spre panta pe care John Combe stătea ghemuit în partea de jos a zidului. Apoi ieși vicemareșalul forțelor aeriene Boyd, care avea doar valiza. Sarcina lui era de a sta de pază pe drum. Persista teama că italienii puseseră pe timpul nopții o santinelă în exteriorul zidului înconjurător. Generalul de brigadă Jim Hargest fu al patrulea. Își ducea valiza, o frânghie lungă cu un cârlig din fier într-un capăt și un sac plin cu ace de pin și pământ. Când generalul Neame îi dădu semnalul pentru a începe să se cațăre spre puțul de ieșire, Hargest împinse valiza în fața lui, strângând cu cealaltă mână sacul greu. Tunelul era ud și alunecos și era dificil de ajuns în vârf.[486]

Hargest fu orbit de o lumină intensă când se cățără stângaci în afara puțului de ieșire. Fără ca prizonierii să știe, italienii puseseră niște becuri sub zid, care luminau foarte tare.[487] Aruncă agitat o privire spre zidul înalt al castelului. Nu se vedea

[486] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 124. (n.a.).
[487] *Ibidem.* (n.a.).

nimeni, dar dacă vreun paznic s-ar fi uitat peste margine, „evadații” puteau fi văzuți cu ușurință. Încă ploua tare, iar santinelele stăteau la adăpost în gheretele mici din lemn de pe pasarelă. Hargest își puse valiza și sacul pe pătură. Apoi luă frânghia pe care-o purta în jurul mijlocului și o trecu din nou prin gaură, cu cârligul înainte. După câteva secunde, frânghia se încordă, ceea ce era un semnal pentru ca el să tragă. Rănița grea a generalului de Wiart ajunse sus și Hargest o desprinse din cârlig și o puse pe pătură, alături de celelalte echipamente. Pe urmă introduse frânghia înapoi în gaură. De data asta trase în sus rucsacul generalului O’Connor. Hargest făcu o pauză, așteptându-se să-l vadă ieșind prin gaură pe următorul om, însă, în schimb, auzi pe cineva șoptind printre dinți:

— Frânghia!

În puț, generalul de Wiart aproape ajunse la suprafață, când se opri, se aplecă și-i șopti ceva lui Neame, aflat pe fundul puțului. Neame n-auzi ce spusese și, crezând că omul fără un braț rămăsese înțepenit, începu să-i împingă picioarele.[488] Dar de Wiart se opuse și se aplecă din nou.

— Am uitat porcăria aia de umbrelă a lui O’Connor![489] șuieră tăios Carton.

Neame se întoarse și-l privi pe O’Connor, care-i dădu repede o umbrelă neagră, făcută sul.

— Păi, *chiar* plouă, spuse O’Connor în apărarea lui.

Neame ridică dintr-o sprânceană și-i trimise umbrela nerăbdătorului de Wiart.

Sus, Hargest băgă a treia oară frânghia înapoi prin gaură, lăsând-o să atârne. O altă smucitură și scoase la suprafață un baston și umbrela neagră a lui O’Connor. Urmă de Wiart, care bodogăni în barbă ceva despre o „porcărie de umbrelă”. Apoi își luă rănița și umbrela și se îndepărtă la puțin timp după aceea. Ultimul ieși O’Connor, care fu cumplit de surprins de lumini.

---

[488] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 305. (n.a.).

[489] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 164. (n.a.).

— Zici că-i Piccadilly[490] pe timp de pace[491], îi șopti el lui Hargest, pe urmă se îndepărtă la rândul lui și se îndreptă către zidul dinspre drum, scăldat în întuneric.

Hargest luă pătura udă leoarcă și o aruncă în gaură. Apoi puse capacul greu al lui Ranfurly peste gaura de ieșire și goli conținutul sacului peste el, oprindu-se câteva secunde pentru a împrăștia cu grijă materialul și a camufla gaura. Mulțumit de munca lui, înșfacă valiza și sacul gol și porni pe urmele celorlalți.[492]

•

În tunel, se lăsă o liniște deplină după ce Hargest fixă capacul peste gaură. Generalul Neame se opri câteva secunde pe fundul puțului de ieșire.

— Și cam asta a fost, zise el adâncit în gânduri, înainte de a se îndrepta din nou spre capelă.

Mai avea mult de lucru.

— Toate bune, domnule? întrebă Ranfurly, plin de noroi și doar în chiloți.

— Da, puii au zburat din cuib, răspunse Neame. Haide, ar fi bine să te duci să te cureți și să-i ajuți pe ceilalți cu manechinele.

Era crucial ca secretul tunelului să fie apărat cu orice preț. S-a planificat să fie trimiși alți șase ofițeri prin el în următoarele câteva zile, deci italienii trebuiau păcăliți să creadă că primii șase au scăpat peste zidul exterior al castelului. În acest scop, Neame a plănuit o diversiune. Frânghia lungă pe care Hargest a folosit-o ca să tragă rucsacuri și echipamente la suprafață avea să. fie lăsată chiar la poarta care ducea spre grădină, unde putea fi găsită cu ușurință a doua zi dimineață. Sperau ca italienii să muște momeala și să nu bănuiască nimic legat de un tunel.[493] Între timp, manechinele trebuiau mutate în cele șase dormitoare și pregătite pentru inspecția din timpul nopții.

•

---

[490] Aluzie la celebra Piccadilly Square din Londra, cunoscută pentru numeroasele sale clădiri iluminate, ale căror lumini se sting doar cu anumite ocazii cu caracter sobru. (n.tr.).

[491] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[492] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 125. (n.a.).

[493] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.).

La poalele zidului din exteriorul castelului care ducea la drum, evadații avură un noroc chior. Poarta mare din fier, înaltă de trei metri și jumătate, despre care toți au crezut că avea să fie încuiată și trebuiau deci să escaladeze zidul pentru a ajunge la drum, era deschisă. Trecură repede prin ea, apoi Boyd încercă s-o închidă. Dar poarta se înțepeni și, probabil uitând pentru moment unde se afla, o trânti cu putere. Toți se aruncaseră la pământ când poarta se închise în urma lor cu un zgomot puternic.[494] Boyd le aruncă o privire stânjenită în întunericul scăldat în ploaie și-și ceru scuze pe mutește. Apoi toate privirile se îndreptară spre creneluri. Părea de neconceput ca nicio santinelă să nu fi auzit izbitura puternică. Nu distinseră nicio mișcare, distanța, vântul și ploaia acoperind zgomotul înainte să ajungă la posturile santinelelor, aflate la înălțime.

— Haideți să ne mișcăm de-aici! spuse O'Connor.

Cei șase fugari se îndreptară în josul dealului spre pădurea scăldată în ploaie de la poalele castelului, învăluiți de întuneric. Înainte să plece, au lăsat la vedere trusa folosită la evadare pentru a da impresia că oamenii au trecut peste zid în timpul nopții. După o vreme, escaladară un gard din sârmă și intrară într-o livadă de măslini, pe urmă trecură cu stângăcie peste terase acoperite de mărăcini și pătrunseră mai adânc în vale. O'Connor le făcu celorlalți semn pentru o oprire, iar evadații scăpară repede de hainele ude și murdare pe care le purtaseră pe deasupra, pentru a-și proteja hainele civile, ascunzându-le în tufișuri împreună cu sacul gol al lui Hargest.[495] La cinci sute de metri distanță, cărarea se bifurca în două drumuri și acolo aveau să se despartă O'Connor și de Wiart de celelalte două echipe.

Ploaia s-a liniștit și cei șase oameni au rămas grupați câteva minute. Doar O'Connor și de Wiart ieșeau în evidență prin hainele foarte diferite și rucsacurile mari. Erau îmbrăcați ca niște țărani italieni, nu ca niște muncitori mai acătării, așa cum erau ceilalți patru. De Wiart purta niște pantaloni vechi din catifea cord care-i fuseseră dați de către generalul Gambier-Parry, o cămașă fără guler, un pulover vechi, paltonul și o cârpă legată lejer în jurul gâtului pe post de eșarfa. În picioare avea bocanci de munte din piele maronie, pe care-i cumpărase din

[494] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 125. (n.a.).
[495] *Ibidem.* (n.a.).

Sulmona, înainte de a fi transferat la castelul Vincigliata.[496] O'Connor era deghizat asemănător, amândoi purtând și șepci de muncitori făcute manual. Se dădeau drept turiști austrieci aflați într-o drumeție, ceea ce avea să explice accentele lor ciudate când vorbeau italiana și părul deschis la culoare al lui O'Connor. Doar că pe documentele lor de identitate erau trecute nume italiene și în dreptul localității lor de domiciliu figura Bologna. Aveau să alterneze cele două identități în funcție de situație.

„Ne-am strâns mâinile în tăcere, își amintea de Wiart cu privire la despărțire, și ne-am lăsat învăluiți de întuneric".[497] Cu O'Connor alături, de Wiart porni spre nord-est către Munții Apenini. Aveau de gând să treacă marele drum principal care ducea din Bologna în Milano, între Modena și Reggio.[498]

Pentru celelalte două echipe, ținta era gara din Florența. Când se despărțiră de O'Connor și de Carton de Wiart, cei patru evadați rămași erau la nouă kilometri și jumătate de destinație. Mergând repede prin noapte, trecură un pod deasupra unei mori și ajunseră pe drumul spre oraș. Făcură o oprire scurtă, ca să-și aranjeze ținutele. Își scoaseră șosetele vechi care le protejaseră pantofii și picioarele pe durata evadării și le aruncară în pârâul de la moară, umflat de ploaie, apoi se ghemuiră pe mal și-și spălară valizele de noroiul din tunel.[499] Era trecut de 10 seara.

Ajuns înapoi la castel, generalul Neame ordonă ca manechinele să fie puse în paturile ofițerilor evadați.[500] Ordonanțele se conformară și atârnară plasele de țânțari, până când Neame făcu o inspecție și declară că totul era pregătit. Adevărata provocare urma să aibă loc la 1:30 noaptea, când italienii aveau să-și facă inspecția obișnuită.

•

Miles și Boyd porniră într-un ritm alert pe drumul spre Florența. La un moment dat, Hargest îi ajunse din urmă.

— Uite, ar trebui să încetinim puțin, le spuse el.

---

[496] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 213. (n.a.).

[497] *Ibidem.* (n.a.).

[498] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[499] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 126. (n.a.).

[500] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.).

Toți purtau foarte multe haine groase și paltoane, pe care le luaseră cu ei în cazul în care aveau să dea de zăpadă în Alpi pe durata trecerii în Elveția, și fețele le erau transpirate.

— Trenul nostru pleacă la o jumătate de oră după miezul nopții și mai avem nouă kilometri și jumătate de parcurs.[501]

Boyd protestă, argumentând că ei ar trebui să aibă nevoie de timp în plus dacă s-ar rătăci pe drumul spre Florența. Dar Hargest era hotărât și astfel încetiniră. Considera că nu era o idee bună să ajungă prea devreme și să fie epuizați – ar fi putut atrage atenția inutil.

Continuară să mărșăluiască. Intrând în suburbiile cufundate în beznă ale Florenței, începură să vadă oameni, unii croindu-și drum prin întuneric cu lanterne, alții mergând pe biciclete cu farurile acoperite. Curând pătrunseră în Florența, trecând pe străzi în mare parte liniștite în drum spre gară și ajunseră la destinație. Hargest aruncă o privire spre ceasul de la mână.

— E ora 23:35, murmură el către ceilalți la umbra unui bloc de apartamente vizavi de clădirea enormă a gării.

Trenul spre Milano avea să plece într-o oră.

— Păi, nu mai putem sta pe-aici, spuse Boyd. Am sări mai puțin în ochi dacă am aștepta înăuntru, în gară.

Ceilalți fură de acord, își luară valizele, traversară nonșalant piața și intrară pe ușile mari din fier și sticlă de la intrarea în gară.

Gara din Florența zumzăia, plină de civili, soldați și polițiști agitându-se în jurul ghișeului de bilete. Câteodată, răsuna puternic câte un anunț din difuzoarele vechi ale gării și peste tot se auzeau zgomotele pasagerilor care cumpărau bilete, vorbind vrute și nevrute, precum și sunete metalice de trenuri care schimbau macazul, semnalele șuierătoare și fâsâitul aburilor de la locomotive. Gara era luminată puternic, chiar și în miezul nopții. Evadații aruncară o privire spre capătul sălii mari, unde era casa de bilete. Câțiva reprezentanți oficiali ai căilor ferate și carabinieri stăteau prin jur, vorbind și observând oamenii.

— Haideți să ne despărțim o perioadă! propuse Miles.

Cei patru evadați se îndepărtară unul de celălalt pentru a aștepta separat. Hargest își testă deghizarea. Se îndreptă cu pas vioi spre un grup de soldați italieni care aștepta lângă un morman de saci cu echipamente. Fu încântat să observe că nu

[501] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 126. (n.a.).

se uitară de două ori la el. Folosind semnale discrete, cei patru evadați se furișară afară ca să compare informațiile adunate.[502]

— Bun, cine cumpără bilete? murmură Boyd.

Nu răspunse nimeni.

— Foarte bine, o s-o fac *eu,* spuse Boyd iritat, spărgând tăcerea stânjenitoare a celorlalți.

— Vezi să iei doar trei de clasa a III-a, interveni John Combe când Boyd se pregătea să intre din nou în gară. Eu merg la clasa a II-a.

Combe era bine îmbrăcat în comparație cu camarazii săi, dându-se drept negustor ambulant. Urma să călătorească spre Milano într-un alt vagon, însă își plătea singur biletul.

•

Revenit în gara zgomotoasă și supraaglomerată, Boyd își croi drum spre ghișeul de bilete. Era coadă, iar el se așeză la rând. Repetă în minte replica de câteva ori, fiind convins că italiana lui era suficient de bună. Apoi îi veni rândul. Se postă în fața uneia dintre micile ferestre cu gratii.

— *Tre biglietti di terza classe ritorno a Milano*[503], zise Boyd sigur pe sine.

Funcționarul înțelese, dar apoi începu un discurs critic lung și zgomotos într-o italiană sacadată, din care Boyd reuși să înțeleagă cât de cât clar doar cuvântul „Bologna”. Funcționarul se opri din vorbit și-l scrută pe Boyd, ca și cum ar fi așteptat un răspuns, însă mintea lui Boyd parcă se golise. Nu pricepuse ce-i spusese funcționarul, nici măcar nu-și dădea seama dacă-i pusese vreo întrebare sau îi dăduse, pur și simplu, vreo indicație importantă. Boyd privi spre dreapta. Un carabinier se întoarse și se uită la el, cu mâna pe tocul pistolului. Boyd auzea oamenii din spatele lui murmurând a nerăbdare. I se întoarse stomacul pe dos din cauza tensiunii nervoase. Își umezi buzele și murmură un *scusami*[504] abia auzit înainte de a pleca de la fereastră fără niciun bilet. Simțea ochii carabinierului țintuindu-l din spate în timp ce se îndrepta către ieșire.

După ce ajunse afară le mărturisi celorlalți ce se întâmplase.[505]

---

[502] *Ibidem.* (n.a.).

[503] *Trei bilete la clasa a III-a, dus-întors, la Milano.* (în it. în orig.). (n.tr.).

[504] *Mă scuzați* (în it. în orig.). (n.tr.).

[505] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 127. (n.a.).

— Probabil că-ți dădea indicații să schimbi trenul la Bologna, fu de părere Miles. Nu-i nimic, cumpăr eu biletele.

Miles ieși cu pași mari în hol, însoțit de generalul de brigadă Combe, care fu nevoit să se ducă la alt ghișeu pentru a-și cumpăra biletul dus-întors la clasa a II-a.

În final, Miles și Combe procurară biletele fără probleme.[506] Având destul timp la dispoziție până la sosirea trenului, cei patru evadați se plimbară o vreme pe străzile Florenței.

•

Între timp, Dick O'Connor și Carton de Wiart își vedeau de drum. Merseră vreo nouă kilometri până când de Wiart greși direcția și se rătăciră. Orientarea pe hartă nu fusese niciodată punctul forte al lui de Wiart, așa că O'Connor preluă controlul și găsiră din nou drumul.[507]

Niciunul din cei doi generali nu intenționa să se oprească pentru a se odihni pe timpul nopții, deci ei continuară să meargă în pas alert. Trecură râul Sieve înainte să-și croiască drum prin Borgo San Lorenzo, o comună cu peste 16 000 de locuitori, la 19 kilometri nord-est de Florența. La un moment dat, raza unui proiector străpunse brusc întunericul, ținându-i pe loc în lumina strălucitoare. Amândoi încremeniră, temându-se că aveau să fie prinși, dar lumina proiectorului se îndepărtă străbătând zona rurală din împrejurimi, iar cei doi britanici se grăbiră să plece de-acolo.[508]

Curând, găsiră drumul principal către Bologna și-l urmară spre nord-est. Uitându-se la ceasul de la mână, O'Connor își dădu seama că realizaseră un timp excelent.[509]

•

Stând în fața gării din Florența, Jim Hargest se uită din nou la ceas, neliniștit.

— Mai sunt cinci minute până când pleacă trenul, murmură el către Boyd, Miles și Combe.

Era 12:30 noaptea.

— Bun, păi, haideți să urcăm, rosti Boyd sumbru.

---

[506] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[507] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.).

[508] *Ibidem.* (n.a.).

[509] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

Intrară cu pași mari în gară și-și croiră drum pe porțile care duceau spre peroane, cu biletele în mâini. Mulțimea se îndreptă spre câteva porți la care stăteau controlorii de bilete și care erau păzite de carabinieri cu mutre plictisite. Cei patru evadați se luară după ceilalți călători și-și prezentară biletele. Controlorii nici măcar nu le aruncară vreo privire, le verificară biletele și le făcură semn să treacă. Erau mulțumiți. Trenul spre Milano trebuia să plece la 12:35, cam cu o oră înainte ca ofițerul de serviciu de la castel să-și înceapă turele. Sperau ca prezența manechinelor să-i păcălească și să nu fie tras niciun semnal de alarmă. Dacă era așa, când inspecția se va încheia, cei patru evadați vor fi deja pe drum spre nord.

Peronul era rece și umed și niciun tren nu-i aștepta pe membrii celor două echipe. Le era teamă să stea jos, ca să nu fie atrași în vreo discuție cu ceilalți călători, și se simțeau tot mai obosiți din cauza stresului evadării. Hargest și ceilalți se uitau încontinuu la ceasuri, însă tot nu apăru niciun tren. La 1:30, el se întoarse spre Boyd și-i murmură punându-și mâna la gură:

— Verificarea nocturnă.

Boyd se uită la ceas și încuviință. Dacă manechinele alea se dovedeau a fi bune de nimic, gara se va umple în curând de soldați care-i căutau. Era unul dintre locurile evidente de unde aveau să înceapă căutările după prizonieri de război evadați. Bătând din picioare și încercând să-și țină de cald, Hargest privi porțiunile luminate de lângă peron. Tot nu venea nenorocitul ăla de tren.

•

Căpitanul Pederneschi, însoțit de un sergent, urcă tropăind treptele din piatră până la următorul nivel al dormitoarelor, făcând lumină în fața lui cu o lanternă. Era 1.30 noaptea, iar în castel era o liniște de mormânt. Sergentul deschise prima ușă pe stânga și Pederneschi lumină încăperea. O siluetă dormea după o plasă de țânțari. Ofițerul de securitate merse mai departe. Era la fel în fiecare cameră. Totul era în regulă. Căscă și se frecă la ochi. Fusese o zi lungă și urma să iasă din tură după ce verifica zona ordonanțelor. Se întoarse și tropăi spre o altă parte a castelului, cu sergentul pe urme.

Generalul Neame stătea întins pe spate în camera întunecată, cu urechile ciulite, ascultând cum Pederneschi înainta pe

coridor. Zâmbi – italianul a mușcat momeala, manechinele și-au îndeplinit rolul. Neame se gândi la prietenii lui care au evadat și se întrebă cum se vor descurca. Se gândi și la ziua care urma și la provocările cu care el și ceilalți prizonieri aveau să se confrunte. Privi nemișcat tavanul. Trecu mult timp până când adormi.

•

La cincisprezece minute după ce căpitanul Pederneschi și-a început inspecția, trenul spre Milano intră în gara din Florența, cu locomotiva pufăind. Hargest se uită la ceas – era 1:45 noaptea. „Eficienți mai sunt și fasciștii ăștia”, chibzui el. Fiecare compartiment era plin până la refuz, la fel și coridoarele. Imediat ce trenul se opri brusc, cu un scârțâit de frâne, cele câteva sute de oameni care așteptau pe peron se înghesuiră în față. Făceau zgomot, se certau și se îmbrânceau, fiecare fiind hotărât să urce. Oamenii care încercau să coboare n-aveau nicio șansă, iar Hargest și ceilalți trei evadați fură luați pe sus în toată vânzoleala creată în timp ce încercau să se îndrepte spre un vagon. Trenul era atât de aglomerat, încât unii pasageri urcară chiar și pe ferestrele vagoanelor. Ofițerii evadați își băgară cu grijă gențile sub braț și-și făcură loc cu forța în tren, îmbrâncind în stânga și-n dreapta. Ca prin minune, Boyd nimeri în coridorul aglomerat al unui vagon și-l zări pe Jim Hargest în capătul celălalt. Trenul plecă din Florența la puțin timp după ce ajunsese. Pasagerii care înainte fuseseră gălăgioși și arțăgoși se liniștiră, iar coridorul se umplu curând de râsete și de ritmul melodios al conversațiilor amicale în italiană.

Tocmai firea prietenoasă a italianului de rând reprezenta o problemă. Jim Hargest se trezi înghesuit într-un carabinier, care voia să înceapă o discuție cu el. Hargest îl ignoră când îl întrebă ceva, însă carabinierul insistă și-l trase de mânecă, punându-i încă o întrebare. Dându-și seama că italiana lui proastă l-ar fi dat de gol, dar recunoscând că, dacă-l ignora pe omul care-i punea întrebări, nu va reuși decât să-i trezească bănuielile, se aplecă spre carabinier și-i zise într-o italiană răgușită:

— Îmi pare rău, sunt surd.

Carabinierul consimți, ridică din umeri și se întoarse, începând să discute cu un alt om.[510]

[510] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 127. (n.a.).

Distanța de la Florența la Bologna, unde evadații trebuiau să schimbe trenul spre Milano, era de 72 de kilometri. Spre ușurarea lor, trenul o parcurse destul de rapid și ajunseră la ora 3 dimineața, când aveau o legătură cu trenul dinspre Bologna spre Milano și evadații se temeau c-o pierduseră. Dar nu luaseră în considerare călătoriile pe timp de război în Italia. Când sosiră în gara din Bologna, urmă o altă perioadă de așteptare interminabilă, pe peronul rece, a trenului aflat în întârziere. Își făceau griji că la ora 11 li se va simți lipsa la castel la apelul de dimineață. Părea de neconceput ca ofițerului italian care-i inspecta în sufragerie să-i fi scăpat șase ofițeri. Apoi, când evadarea se confirma, va fi dată alarma și gările vor fi blocate rapid de către soldați și carabinieri care aveau descrierile ofițerilor și vor inspecta documentele călătorilor. Întârzierile interne însemnau că Boyd, Hargest, Miles și Combe erau, practic, cu jumătate de zi în urmă cu programul. Trebuia să fi ajuns în Milano la 6 dimineața și la lacul Como, în apropiere de frontiera cu Elveția, la ora 8. În planul lor inițial, conceput cu ajutorul documentelor sustrase de la castel, aveau să treacă frontiera cam în același timp în care italienii și-ar fi dat seama că lipseau, și înainte ca starea de alertă să intre în vigoare.

Așteptarea pe peronul gării din Bologna fu foarte incomodă pentru cei patru evadați de vârstă mijlocie. Nu dormiseră o noapte întreagă și nu reușiseră nici măcar să stea jos de când intraseră în tunelul prin care evadaseră din castel cu opt ore înainte. Trebuiau neapărat să facă rost de niște mâncare caldă și ceva de astâmpărat setea, așa că Hargest fu lăsat să păzească gențile, în timp ce ceilalți căutau băuturi răcoritoare prin gară.

— Astea sunt gențile dumneavoastră?[511] întrebă un polițist feroviar italian băgăcios după ce-l bătu pe Hargest pe umăr.

Hargest răspunse afirmativ, iar polițistul nu făcu altceva decât să încuviințeze și să meargă mai departe. Aceea nu fu singura întrebare căreia Hargest trebui să-i facă față cu italiana lui de nivelul unui școlar, deoarece câțiva pasageri îl întrebară când pleca trenul spre Milano. Fu ușurat când prietenii lui își făcură din nou apariția, însă aceștia nu găsiseră nimic de mâncat și de băut.

[511] *Ibidem,* p. 128. (n.a.).

Trenul spre Milano plecă din Bologna la 5:20 dimineața. Urcarea în el fu la fel de chinuitoare ca și în Florența și fu cât pe-aci să se termine tragic pentru generalul de brigadă Hargest. Chiar când se urca într-un vagon, cineva din mulțime îi trase de valiză. Câteva secunde mai târziu, Hargest ținea doar mânerul – valiza cu hainele, vinul, mâncarea și uneltele îi dispăruse în mulțimea de călători grăbiți. Luă repede hotărârea de a o recupera. Se aruncă precum un taur furios în marea de oameni, luă valiza cu forța și se urcă din nou în vagon. Când ajunse pe un coridor, era deja epuizat și începea să se simtă rău. Prinse din nou mânerul valizei cu un șiret și se lipi cu spatele de un perete, trăgându-și sufletul. Privind în jur, îl văzu pe generalul de brigadă Miles în celălalt capăt al coridorului, arătând și el epuizat și cătrănit, în vreme ce Owen Boyd era înghesuit la vreo doi metri în spatele lui Hargest.[512]

•

La revărsatul zorilor, generalii O'Connor și Carton de Wiart erau încă pe drumul spre Bologna. Pe de Wiart îl durea un picior și se înjură pentru prostia lui de a nu li se fi alăturat celorlalți în mai multe plimbări sub escortă prin apropierea castelului.

— Ar cam fi timpul să îmbucăm ceva, nu crezi, O'Connor?[513] întrebă de Wiart cu o grimasă ușoară din cauza durerii de la picior.

Cotiră de pe drumul spre Bologna și urcară pe un delușor plin de copaci și de tufișuri, unde își scoaseră ușurați rucsacurile grele și se așezară pe iarbă. De Wiart se descălță de bocanci. Făcuse o bătătură urâtă la degetul mare de la un picior.

— O să ne luăm un răgaz de câteva ore, spuse O'Connor. Cred că suntem destul de bine ascunși de drum.

Scoaseră niște mâncare. Merseseră pe jos peste 24 de kilometri de când evadaseră de la castel și aveau de gând să continue după ce-și recăpătau energia.

•

În trenul dinspre Bologna spre Milano, călătoria părea interminabilă. Spre deosebire de O'Connor și de Wiart, generalii de brigadă Hargest, Miles și Combe și vicemareșalul forțelor aeriene Boyd nu puteau face nimic în privința vitezei de

[512] *Ibidem,* pp. 128-129. (n.a.).

[513] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.).

deplasare sau a unei deviații de la traseu. Erau prinși în trenul lent și cumplit de aglomerat și deveneau tot mai conștienți că timpul reprezenta o problemă. Jim Hargest fu luat la întrebări de un bătrânel italian care avea chef de vorbă. Se folosi din nou de trucul cu surditatea, dar moșul începu să facă glume pe seama lui cu toți călătorii din vagon. Hargest nu voia cu niciun chip să fie în centrul atenției, însă nu se putea îndepărta. „Era afurisit omulețul, își amintea Hargest, și tare mi-ar fi plăcut să-i sucesc gâtul.”[514]

Trenul făcea opriri regulate în stații pentru ca pasagerii să urce și să coboare. Pregătindu-se pentru călătorie, Hargest memorase numele orașelor importante de pe traseu, deci la fiecare oprire avea grijă să țină minte numele stației. Prima era Modena, urmată de Parma, Piacenza și Lodi.[515] În cele din urmă, trenul trecu leneș, lăsând în urmă o dâră de aburi, pe un pod peste fluviul Pad, bariera naturală a nordului Italiei, care trecea prin Câmpia Lombardiei. Cerul se întunecă și se încărcă de nori, iar ploaia torențială începu să biciuiască în curând ferestrele vagoanelor, ca nisipul purtat de vânt.

În ciuda vremii, atmosfera din interiorul vagonului era veselă, iar italienii începură curând să povestească întâmplări și să spună glume, sporovăind de zor. La un moment dat, un cuplu tânăr încercă să-i zică și lui Hargest o glumă pe care o auzea tot vagonul, când bătrânelul interveni subit cu un zâmbet bolnăvicios întipărit pe figură:

— N-are rost să vorbiți cu el. E surd. Oricum, cred că-i german.[516]

•

— Bun, Carton, haide s-o luăm din loc, anunță Dick O’Connor după ce se odihniseră vreo patru ore.

Își adunară echipamentele, se ridicară și-și luară pe umeri rucsacurile grele.

— Mă tem că de-acum încolo o vom lua prin tufișuri, spuse O’Connor.

Nu-și mai puteau permite să meargă pe drumul principal spre Bologna, pentru că, pur și simplu, riscau foarte mult să dea de polițiști sau de carabinieri. Cei doi generali aveau să traverseze

[514] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 129. (n.a.).
[515] *Ibidem.* (n.a.).
[516] *Ibidem,* p. 130. (n.a.).

țara „sus la deal și jos la vale”[517], după cum își amintea de Wiart, văzând peisaje frumoase și câte-un sat. Lunile de pregătire fizică intensă pe care cei doi generali au făcut-o pe treptele fortărețeiau dat roade, singurul inconvenient fiind bătătura lui de Wiart la degetul mare de la un picior. O parte din acea perioadă, O’Connor, mai ales, a urcat și a coborât acele trepte din piatră de 75 de ori pe zi, „ceea ce, în înălțime, însemna aproape un kilometru și jumătate – o activitate foarte *plictisitoare*!”[518] Dar pentru doi oameni ale căror vârste însumau peste o sută de ani, ei reușiră curând să parcurgă distanța până la punctul de trecere a frontierei din Tirano.[519] O’Connor avea umbrela făcută sul, legată de partea de sus a raniței, iar de Wiart abia își ținea echilibrul cu un baston rezistent, din cauza ochiului lipsă.

•

Jim Hargest se uită la ceas și înjură în șoaptă. Cei patru evadați plănuiseră să ajungă în Milano la 6 dimineața pentru a prinde trenul de 8 spre Como, în apropierea frontierei cu Elveția. Din Como, aveau de făcut o drumeție de nouă kilometri și jumătate spre orașul de graniță Chiasso și spre libertate. Însă în timp ce trenul oprea în marea gară principală din Milano, Hargest își dădu seama că pierduseră cel mai probabil trenul de legătură, rămânând la 64 de kilometri de Elveția. Se uită la Miles, care stătea în apropiere. Când privirile li se întâlniră, Hargest își consultă scurt ceasul, apoi clătină din cap. Miles arăta jalnic. Era data de 30 martie 1943, ora 8:20 dimineața când Hargest, Boyd, Miles și Combe, mohorâți, coborâră din trenul spre Milano.[520]

[517] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 215. (n.a.).

[518] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[519] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months”, de Stuart Gelder, *News Chronicle,* 27 ianuarie 1944, prima pagină. (n.a.).

[520] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

Capitolul 15

Gustarea de la ora 11

„L-am văzut pe Boyd și pe Miles apatici și îngrijorați, iar șoldul mă necăjea foarte tare”.

James Hargest,
general de brigadă

— Și-acum ce facem? întrebă generalul de brigadă Reg Miles, cu o voce scăzută.

Se afla în interiorul gării principale din Milano, alături de Jim Hargest, Owen Boyd și John Combe. Era periculos să stea prea mult acolo la discuții, și, în plus, se confruntau cu o dilemă. Era 8:30 dimineața, 30 martie 1943, iar timpul trecea. Evadații știau că la ora 11 va fi dată alarma la castelul Vincigliata, când italienii își vor da seama că lipseau șase prizonieri de la apelul de dimineață. În două ore și jumătate, autoritățile italiene vor fi informate, iar în cel mult trei ore și jumătate, descrierile și fotografiile lor vor fi disponibile în toate secțiile de poliție, de carabinieri, garnizoanele și punctele de trecere a frontierei.

— Trenul spre Como a plecat în mod sigur, spuse Hargest frecându-și ochii obosiți. Haideți să aflăm când trebuie să vină următorul.

Micul grup se despărți și se amestecă printre sutele de pasageri și membri ai personalului feroviar care se agitau în gara mare. Miles se uită în grabă peste un orar al trenurilor înainte de a se apropia din nou de ceilalți, formând un grup strâns.

— Următorul tren spre Como pleacă abia la ora 12 fix, zise el.

Știau că, până la prânz, operațiunile demarate de italieni pentru a-i găsi aveau să intre în vigoare.

— Nu putem să mai pierdem vremea pe-aici încă *trei ore și jumătate,* murmură Boyd.

— Uite, spuse Hargest, suntem la vreo 64 de kilometri de frontieră. Haideți să luăm un taxi o parte din drumul spre Como.[521]

— Și după-aceea? întrebă Boyd, cu fruntea încrețită.

— Mergem pe jos, răspunse Hargest, răspicat.

Ideea fu considerată prea riscantă. N-aveau nici energia, nici echipamentele necesare pentru o asemenea misiune. Și ar fi ieșit foarte mult în evidență pe drumurile principale odată ce italienii i-ar fi dat în urmărire.

— Păi, atunci, va trebui să mergem cu trenul. O să cumpăr eu bilete. Putem să așteptăm pe peron, spuse Miles.

Ceilalți fură de acord, iar Miles se îndreptă spre casa de bilete și reveni câteva minute mai târziu. Dar când încercară să intre pe peron, sperând să se odihnească fără să mai fie văzuți până când sosea trenul, paznicul le spuse să se întoarcă la prânz.[522] Cei patru evadați se despărțiră și umblară pe-acolo o vreme, încercând să găsească o soluție înainte de a se reuni.

— Am o idee, rosti Combe cu voce scăzută. Țin minte c-am auzit că există o cale ferată privată spre Como dinspre *Gardo di Nord*[523].

Era destul de departe, la ieșirea din Milano. Ceilalți nu păreau convinși.

— Păi, merită încercat, zise Combe tăios. În orice caz, e mai bine decât să stăm aici toată dimineața și să așteptăm să fim prinși.

— Cum ajungem în Gara de Nord? întrebă Miles.

— Luăm tramvaiul, răspunse Combe. Trece chiar prin fața gării ăsteia. Sugerez să ne despărțim în echipele stabilite și să ne descurcăm de-acolo.

Combe aruncă o privire în jur și văzu imediat un bărbat destul de tânăr în haine civile, cu o pălărie din fetru, care se uita insistent la grup. Își mută privirea când o întâlni pe a lui Combe, însă când acesta se uită din nou spre el, observă că-i scruta din nou, sprijinindu-se de un zid. Combe se hotărî să plece numaidecât.[524] El și Boyd ieșiră și se îndreptară spre un tramvai

---

[521] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

[522] *Ibidem.* (n.a.).

[523] *Gara de Nord* (în it. în orig.). (n.tr.).

[524] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office,

care tocmai pornea. Hargest și Miles își urmară prietenii în piață și-i văzu traversând-o în fugă, apoi urcându-se în tramvai, unul prin față și celălalt prin spate, în timp ce se punea în mișcare.[525] Niciunul din ei nu-l observă pe bărbatul italian care se grăbea în acea direcție și urcă și el în partea din spate a vagonului.

— Îi lăsăm câteva minute, pe urmă ne luăm după ei, spuse Hargest către Miles, care încuviință grav.

După o perioadă destul de lungă de așteptat, Hargest și Miles merseră pe jos spre stație și urcară în următorul tramvai care-și făcu apariția. Se simțeau bine – erau din nou în mișcare și aveau *și* un plan. Hargest se sprijinea de o bară de deasupra capului și se uita pe fereastră. Era obosit, dar fascinat de Milano. Privea orașul în timp ce tramvaiul hurducăia pe șine, trecând pe lângă teatrul de operă La Scala și cunoscutul Duomo di Santa Maria Nascente, a treia biserică a creștinătății ca mărime.

•

Boyd și Combe ajunseră în fața Gării de Nord pe la 9:50 dimineața. Ca peste tot, și acolo era aglomerat, plin de oameni care veneau și plecau. Intrară și așteptară, sperând ca Hargest și Miles să li se alăture. Încercară să se comporte normal. Își așezaseră valizele lângă ei pe pardoseală și păreau doi călători simpli de vârstă mijlocie care-și vedeau de treburile lor. Combe aruncă o privire discretă în jur. Era coadă la bilete și oamenii stăteau de vorbă. Lucrători ai căilor ferate, purtând, ca de obicei, uniforme, și polițiști erau și ei prezenți, iar un om de serviciu spăla pardoseala gării cu un mop. Combe îl văzu din nou pe tânărul din gară, care-i observase și el în mod sigur pe Combe și Boyd.

— Stai aici, murmură Combe în barbă. Mă duc să mă uit pe orar.

Înainte ca Boyd să apuce să-i răspundă, Combe își luă valiza și se îndreptă hotărât spre panourile cu sosiri și plecări. Spera să-l îndepărteze pe cel ce-i urmărea pe Boyd și pe prietenii săi, care aveau să sosească în mod sigur în câteva minute.[526] Abia îndrăznind să privească în jur, Combe stătea în fața panourilor în

---

Kew). (n.a.).

[525] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

[526] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

jurul cărora se strânsese multă lume și se prefăcea că le consulta, cu inima bătându-i năvalnic. Aproape că reușise să se calmeze, când o mână îl prinse de umărul drept și cineva îl întrebă în italiană:

— Domnule, mă scuzați, puteți veni cu mine?[527]

•

Owen Boyd rămase câteva minute în gara aglomerată, întrebându-se unde naibii se dusese Combe. Nu se vedeau nicăieri Hargest și Miles. Se întoarse încet și se uită atent prin toată gara, căutându-l pe Combe. Îi zări silueta înaltă lângă panourile cu informații. Vorbea cu un om mai scund, cu o pălărie din fetru, care-i arăta ceva ce avea în mână. Pe urmă Combe începu să se îndepărteze alături de omul scund, care-l ținea de partea superioară a brațului, ca și când l-ar fi condus.

— Bunule Dumnezeu! exclamă Boyd, uitând pentru o clipă să-și păstreze calmul.

Apoi își dădu seama. Luându-și repede valiza, se îndreptă în direcția opusă și se amestecă printre călători.

•

Când John Combe se întorsese și-l văzuse pe același om care-l urmărise din gara principală, stomacul i se strânse de emoție. Bărbatul nu zâmbi, ci scoase un act de identitate dintr-un buzunar interior al costumului ieftin de culoare închisă. Cuvântul *Polizia* era gravat proeminent pe partea din față. Când omul băgă mâna în jachetă, se văzu o umflătură ușoară, iar Combe zări o teacă pentru umăr și un pistol automat.

— Vă rog să mă însoțiți, domnule, rosti polițistul în italiană.

Combe fu condus spre un birou din gară.[528] În timp ce mergea, se uită în jur, însă nu-l văzu pe Boyd sau pe ceilalți. Era recunoscător pentru asta. Spera ca Boyd să se facă nevăzut și să-i avertizeze pe ceilalți.

•

La câteva minute după ce Combe fu arestat, Jim Hargest și Reg Miles coborâră dintr-un tramvai în fața Gării de Nord și intrară în gară. Îi căutară o vreme, dar nevăzându-i pe Combe și Boyd, presupuseră că ei ieșiseră deja pe peron. După ce-l văzu pe Combe reținut, Owen Boyd se hotărî să-și cumpere în grabă un bilet spre Como și ieși pe poartă.

---

[527] *Ibidem.* (n.a.).

[528] *Ibidem.* (n.a.).

Miles merse să cumpere bilete pentru el și Hargest, știind că următorul tren spre Como avea să plece la 10:30 dimineața. Era cu nouăzeci de minute mai devreme decât următorul tren din gara principală din Milano, ceea ce însemna că evadații ar fi trebuit să se apropie de frontiera elvețiană în momentul în care era dată alarma la castelul Vincigliata. Aveau șanse să treacă frontiera până când italienii mobilizau destui soldați și polițiști pentru a porni pe urmele lor.

Jim Hargest intră la bufetul gării și comandă două cafele și niște ziare. Pe urmă se așează la o masă de la fereastră ca să-l aștepte pe Miles și să stea cu ochii pe peron, încă sperând să dea de Combe și de Boyd.[529]

Miles se întoarse curând cu biletele, însă fără vreo veste despre ceilalți. Cei doi neozeelandezi își savurară cafelele citind ziarele italiene, aruncând câte-o privire spre un ceas mare de pe peretele bufetului. Nu părea să-i observe nimeni; cafeneaua era plină de clienți gălăgioși și de fum de țigară.

Chiar înainte de 10:30, Hargest se ridică, împăturindu-și cu grijă ziarul și băgându-l sub braț înainte de a-și lua valiza. Miles îi urmă exemplul. Cei doi se îndreptară calm spre poarta peronului, prezentând biletele la control.

De data aceasta, garnitura compusă dintr-o locomotivă mică și șase vagoane uzate ajunse la timp. Trenul era aproape plin, ceea ce era o ușurare în comparație cu aglomerația din Florența. Cei doi generali de brigadă își găsiră un compartiment și se așezară, scoțându-și sandvișurile făcute la castel. Apoi, exact la timp, micul tren se zgâlțâi și se puse în mișcare. Hargest se uită din nou la ceas și făcu o grimasă. Se descurcau bine, chiar *foarte* bine. Dar ce Dumnezeu se întâmplase cu Boyd și Combe?

•

Exact în acel moment, într-un birou al Gării de Nord din Milano, polițistul în civil îl percheziționa minuțios pe generalul de brigadă John Combe. Acesta stătea cu mâinile ridicate în timp ce polițistul îi căuta prin buzunare, golindu-le conținutul pe un birou din lemn plin de zgârieturi. Câteva monede și un mic teanc de bancnote, câteva dintre hârțile lui Gambier-Parry și actul de identitate falsificat cu atâta migală. Polițistul inspectă actul de identitate cu mare interes, comparând cu atenție chipul din

[529] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 131. (n.a.).

fotografie cu cel al bărbatului înalt care stătea în fața lui. Apoi îi adresă câteva întrebări în legătură cu identitatea sa, la care Combe răspunse sec. Polițistul luă hărțile copiate și le întoarse pe toate părțile.[530] Din întrebările pe care i le pusese era clar că-l bănuia pe Combe că nu era cine susținea că era. Vocabularul în italiană al lui Combe era foarte limitat. La scurt timp, polițistul ridică receptorul unui telefon negru de pe birou și începu o discuție aprinsă. Câteva minute mai târziu, sosiră doi ofițeri de poliție în uniformă. Combe fu informat că avea să fie dus la o secție de poliție pentru a fi cercetat acolo, apoi unul dintre polițiști scoase niște cătușe și-i legă strâns încheieturile, în față. Celălalt polițist luă materialele de pe birou și valiza lui Combe, iar omul în haine civile îl conduse afară. Pe când Combe era forțat să traverseze coridorul secției de poliție, câțiva oameni se întoarseră și-l priviră curioși. Ajuns afară, fu înghesuit pe bancheta din spate a unui Fiat negru, care demară în viteză.

•

Deși Hargest și Miles nu știau asta, Owen Boyd era încă în libertate. Pierzându-și din vedere prietenii pe peronul lung și aglomerat, se strecurase în ultimul vagon și se instalase într-un compartiment liniștit. Era în continuare extrem de hotărât să ajungă la frontieră, cu orice preț. Avea cu el hărțile, busola și niște bani; era în mișcare și până în acel moment nu atrăsese atenția autorităților. Simțea că avea șanse foarte mari de reușită, însă, ca și Hargest și Miles, se uita și el din când în când la ceas și calcula cât timp mai rămăsese până la apelul de dimineață de la castel. Micul tren se mișca enervant de încet, iar gândul că era în întârziere îl bântuia ca o nălucă.

•

Singurul gând al lui John Combe era de a câștiga timp pentru Boyd, Hargest și Miles. Credea că putea face astfel dând răspunsuri evazive și încercând să-i zăpăcească și să-i enerveze pe polițiști. Fiecare minut în care aceștia nu reușeau să-i descopere adevărata identitate însemna apropierea cu încă un pas mic de libertate a celorlalți.[531] Dar italienii nu-l lăsau pe Combe să scape ușor.

---

[530] *Statement by It.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[531] *Ibidem.* (n.a.).

La secția de poliție, fu dus într-o cameră de interogatoriu, unde fu percheziționat din nou, de data aceasta mult mai amănunțit. Însă nu suficient de minuțios, pentru că italienii nu găsiră busola din bachelită a căpitanului de aviație Leeming, cusută într-un buzunar secret din partea din spate a hainei lui Combe, și nici hărțile, ascunse la fel de bine.[532]

— De ce aveți un act de identitate fals, întrebă un anchetator în italiană, ținând în mână opera de artă a lui Gambier-Parry.

Combe ridică din umeri ca un localnic și desfăcu palmele. Pretinse că era omul din fotografie, doar un comerciant ambulant din provincia autonomă Bolzano, numită și Tirolul de Sud.

— Mințiți! urlă anchetatorul, un polițist în vârstă și cu o mutră acră.

Bătu cu palma în birou, făcându-l pe Combe să tresară. De pe perete, un portret al lui Mussolini privea în jos cu o mină războinică nedisimulată. Anchetatorul miji ochii căprui.

— De ce erați în Gara de Nord? întrebă el pe un ton mai rezonabil.

Combe, care înțelegea cea mai mare parte din ceea ce fusese întrebat după ce petrecuse luni de zile învățând italiana la castel, mormăi un răspuns în doi peri despre „muncă”. Anchetatorul izbi din nou cu pumnul în masă.

— Minciuni! strigă el. Îmi veți spune adevărul! De ce aveți hărți cu nordul Italiei? Sunteți spion, nu-i așa?

— Sunt comerciant ambulant, răspunse Combe.

— Accentul dumneavoastră este foarte ciudat, zise anchetatorul. Cred că sunteți spion străin.

Combe aruncă o privire în partea dreaptă, unde un ceas era agățat de perete. Arăta 10:55 dimineața.

— V-am spus, sunt din Tirol, rosti Combe calm.

Știa că, dacă reușea să se mai prefacă măcar câteva ore, Boyd și ceilalți ar fi avut șanse să scape. Chiar dacă avea să se descopere în câteva minute că lipseau de la castel, va dura o vreme până când rotițele birocrației italiene începeau să se pună în mișcare.

Anchetatorul oftă adânc și-și încrucișă brațele.

— În Italia, spionii sunt împușcați, rosti el degajat.[533]

---

[532] *Ibidem.* (n.a.).

[533] *Ibidem.* (n.a.).

•

La castelul Vincigliata, generalul Neame și ceilalți ofițeri așteptau cu nerăbdare în sufragerie apelul de la 11 dimineața. Manechinele fuseseră luate din paturi și ascunse în capelă. Peste cinci minute ofițerul de serviciu avea să apară pe una dintre porțile de la Zidul Alb. Neame își storcea creierii încercând să găsească o modalitate prin care să păstreze aparențele unui efectiv complet al prizonierilor. Unul dintre supraveghetori trimisese vorbă că ofițerul italian fusese văzut.

— E băiatul ăla nou, spuse generalul de brigadă Todhunter, aruncând o privire pe fereastră spre ofițerul care se apropia.

Foarte tânărul sublocotenent Solera nu era deloc obișnuit cu castelul și cu mendrele prizonierilor.

— Auzi, Ted, zise Neame către Todhunter. Haide să-l facem să creadă că este bine-venit. Haide să-l invităm înăuntru la gustarea de la ora 11. Să-i punem pe băieți să tot intre și să iasă, ca să dea impresia că suntem toți.

Neame o zbughi spre ușă, cu gândul de a-l invita pe Solera la o cană de Bovril[534], în timp ce Todhunter le prezentă repede planul celorlalți. Se rugară cu toții ca Neame să-l țină pe Solera ocupat cu conversația, pentru ca sublocotenentul să nu fie atent la numărătoarea prizonierilor.[535]

Pendulul începu să bată. Todhunter aruncă o privire în direcția lui.

— Unsprezece fix, murmură el în barbă. Așa, băieți, spuse el, uitându-se la generalul de brigadă Stirling și la generalul Gambier-Parry, ar fi bine să ne rugăm la Dumnezeu să funcționeze planul ăsta.

•

Tânărul sublocotenent Solera n-avu nicio șansă. La câteva secunde după ce intră în sufrageria prizonierilor, fu asaltat de generalul Neame și de generalul de brigadă Todhunter și-i fu pusă în mână o cană aburindă de Bovril. Fiind un tânăr amabil și surprins și măgulit de atenția unui grup de eroi de război în vârstă, Solera nu-și dădu seama că era păcălit. Pe când sporovăia de zor cu Neame și Todhunter, discutând despre numeroasele probleme ale castelului, ceilalți ofițeri superiori se

[534] Ceai din extract de carne de vită. (n.red.).

[535] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 306. (n.a.).

agitau prin sufragerie, apărând de peste tot, schimbându-și puțin hainele înainte să revină. Dădeau impresia unui efectiv complet, iar Solera mușcă din plin momeala.[536] Nu-și făcu datoria, motiv pentru care avea să fie mustrat mai târziu de căpitanul Pederneschi. Când plecă, după cincisprezece minute, Solera raportă că toți prizonierii britanici erau prezenți.

Lui Neame nu-i venea să creadă ce noroc avea. Dacă nu-i lovea vreun ghinion, ofițerii dispăruți aveau să rămână neobservați de către italieni până la venirea serii.

•

În trenul dinspre Milano spre Como, generalii de brigadă Hargest și Miles stăteau într-un compartiment, holbându-se apatici la peisajele rurale pe lângă care treceau. Soarele strălucea, ceea ce, după vremea ploioasă și furtunoasă din ultimele două zile, părea a fi un semn bun. Erau amândoi epuizați și profund recunoscători că stăteau jos și se odihneau. Hargest simțise unele dureri la șold vreo câteva ore, totuși cei doi începeau să-și recapete încet energia. Dar tot erau îngrijorați și aveau senzația că deasupra capului le atârna sabia lui Damocles, gata să le încheie sejurul plăcut și să-i trimită înapoi în închisoare. N-aveau habar dacă-i aștepta vreun comitet de primire în gara din Como.[537]

Era trecut de ora 11, deci erau nevoiți să presupună că absența lor a fost deja raportată la castel. Nimeni nu știa exact cât avea să le ia italienilor să alerteze gările, însă Hargest și Miles știau că nu va dura mult până când ordinele și descrierile vor începe să fie trimise prin telefon și telegraf de la sediul carabinierilor din Florența. Trenul trebuia să ajungă în Como în aproximativ o jumătate de oră. N-aveau posibilitatea de a sări din tren înainte de a ajunge la destinație – Hargest nici nu se putea gândi să ia o măsură atât de drastică, din cauza problemelor cu șoldul. Îi mai sâcâia și faptul că erau îngrijorați în legătură cu ce s-a întâmplat cu vicemareșalul forțelor aeriene Boyd și cu generalul de brigadă Combe. Dacă i-au prins italienii, poate că au fost deja identificați și a fost dată alarma. Hargest îl urmări pe Reg Miles decojind încet un ou fiert adus cu el de la castel. Descoperi că-i pierise pofta de mâncare.

---

[536] *Ibidem.* (n.a.).

[537] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 132. (n.a.).

La cinci vagoane distanță, Owen Boyd se simțea aproape la fel ca și Hargest și Miles. L-a văzut categoric pe John Combe arestat, iar Hargest și Miles n-au mai ajuns. Ca și cei doi neozeelandezi, se uita încontinuu la ceas, neliniștit – ora fatidică 11 dimineața trecuse, ceea ce însemna că era un om vânat. În mod sigur era așa. Nu putea concepe să nu se știe nimic despre șase ofițeri dispăruți după apelul de dimineață de la castel. Privi pe fereastră și observă cum micul tren urca munții. Peisajul era uluitor, dar îi era greu să se concentreze. Închise ochii și încercă să ațipească, însă, deși epuizat, descoperi că era mult prea agitat ca să adoarmă. Conștientiză că încă se afla într-un pericol extrem de mare și că era în criză de timp.

Capitolul 16

Muncă de cercetași

„Am fost amenințat de câteva ori cu împușcarea”.

John Combe,
general de brigadă

În Milano, continua interogatoriul generalului de brigadă John Combe, la sediul poliției. Fu percheziționat din nou cu brutalitate și dezbrăcat. Dar, ca prin minune, poliția nu găsi nici busola, nici hărțile.[538] Interogatoriul devenea tot mai ostil și violent, amenințările fiind punctate de câte-un brânci. În câteva rânduri, fu amenințat chiar și cu execuția dacă nu dezvăluia toate informațiile. Deși șocat de experiența prin care trecea, era decis să reziste, dând astfel prietenilor săi o șansă înainte de a-și dezvălui rangul și statutul de prizonier de război. Credea că italienii jucau la cacealma, în ciuda faptului că o mică parte din el începea să se îndoiască de această presupunere. Polițiștii știau că era ceva în neregulă, dar încă nu-și dăduseră seama că era un prizonier de război evadat, probabil din cauza vârstei. Desigur, Combe aștepta dintr-o clipă în alta deznodământul după apelul de la 11 dimineața de la castel. Dar, ca printr-un miracol, nu s-a făcut legătura dintre el și castelul Vincigliata. Pentru moment, rămase evaziv, iar italiana sa rudimentară și atitudinea lui taciturnă îi enerva pe anchetatori.[539]

•

— Ai grijă, Reg! murmură Jim Hargest, lovind ușor cu piciorul în bocancul lui Miles.

Miles ațipise, dar se trezi tresărind.

— Como, spuse Hargest, făcând semn cu capul spre fereastră.

---

[538] *Statement by It.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[539] *Ibidem.* (n.a.).

Trenul încetinise și abia se târa pe ultimele câteva sute de metri de cale ferată în frumosul orășel de pe marginea uluitorului lac italian cu același nume. Amândoi se aplecară în față în lumina soarelui care strălucea prin fereastră și încercară să vadă peronul de care se apropiau. Era un moment decisiv.

— O să ne dăm seama în curând, șopti Miles.

Apoi trenul trase lângă peron, oprindu-se încet. Neozeelandezii studiară atent peronul – era aproape pustiu. Hargest se așteptase să apară ofițeri de poliție care să-i aresteze, dar nu era nimeni. Fie ordinul de alertă a fost dat târziu de la castel, fie, prin vreo minune, n-a fost încă observată lipsa celor șase ofițeri. Cei doi generali de brigadă se uitară unul la altul uluiți, cuprinși de un sentiment de ușurare.

Se ridicară, luându-și bagajele de pe suporturile de deasupra, și ieșiră târșâindu-și picioarele pe coridor. Miles se îndreptă spre ușa din față a vagonului, în timp ce Hargest porni spre ușa din spate. Era o măsură de precauție elementară, astfel încât cei doi să evite să fie arestați în cazul în care cele mai sumbre temeri ale lor se adevereau, iar autoritățile i-ar fi așteptat. Cu grijă, deschiseră ușile vagoanelor și coborâră pe peron, amestecându-se printre ceilalți pasageri care se dădeau jos din tren. Scrutară lungul peronului. Nu se vedeau polițiști sau soldați. Hargest aruncă o privire spre ceas. Acesta arăta 11:55 dimineața. „A trecut aproape o oră de la apelul de la castel”, se gândi el. Se îndreptă cu pas lejer spre Miles, care-și aprindea o țigară.

— O să merg spre ieșire și o să-i aștept pe ceilalți să plece, spuse el în barbă. Tu ia-o până în celălalt capăt al trenului și vezi dacă au coborât.

Miles încuviință, își luă valiza și merse pe lângă trenul oprit, aruncând câte-o privire prin compartimente și văzând pasagerii cum coborau. Hargest străbătu peronul până la poarta de ieșire și aștept, în caz că-și făceau apariția Boyd și Combe.[540]

•

Când trenul a oprit în gara din Como, Owen Boyd s-a ridicat, și-a pus șapca pe cap și și-a luat valiza. Era îngrijorat și nu voia să fie întâmpinat de un comitet de primire neprietenos, așa că a coborât din vagon în capătul peronului principal, ca măsură de precauție.[541] Nu-și dădu seama că, în cealaltă parte a trenului, Reg Miles îl căuta chiar în acel moment.

[540] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 132. (n.a.).

•

Hargest și Miles mai puteau sta doar câteva minute pe loc – dacă așteptau mai mult, ar fi părut suspecți. Mai exista și teama că starea de alertă încă n-a fost transmisă de la castel și ultimul loc în care trebuiau să fie când începeau perchezițiile era o gară publică. Miles se îndreptă către Hargest și împreună predară biletele, apoi plecară din gară fără incidente. Nimeni nu știa cu exactitate ce s-a întâmplat cu Boyd și Combe, deși era evident că n-au prins trenul dinspre Milano spre Como. Oare aveau să apară cu următorul tren? Oare au fost prinși? Cei doi generali de brigadă neozeelandezi nu trebuiau să-și bată capul cu asemenea întrebări și griji. În acel moment era esențial să nu fie prinși.

— Sunt cam opt kilometri până în Chiasso, la frontieră, spuse Hargest către Miles, în timp ce ieșeau din gara în stil victorian, din cărămidă roșie, Como Nord Lago, și se îndreptau spre bine-cunoscutul lac.

Mergeau lejer în lumina soarelui și era greu de crezut că avea loc vreun război. Lacul se întindea în fața lor, încadrat de dealuri verzi și de silueta Alpilor în spate. Domul catedralei din Como, din secolul al XIV-lea, domina orașul, înconjurat de clădiri din teracotă, de un galben-deschis, care ofereau o imagine a păcii și a prosperității. Oamenii se plimbau de colo colo, iar cafenelele și restaurantele erau pline. Războiul încă n-ajunsese în acest colț din Europa. Purtându-și în continuare paltoanele, Hargest și Miles începură să transpire în aerul de munte, dar erau hotărâți să ajungă în Chiasso.

După ce merseră de-a lungul unei porțiuni de mal, ieșiră din orașul Como și o luară spre drumul către Chiasso. Trecură pe lângă câțiva soldați și polițiști, care nu dădură semne că i-ar recunoaște. Hargest își pierdu, din păcate, vinul când mânerul valizei i se rupse din nou și sticla se sparse. Curând, cei doi generali de brigadă erau în zona rurală, urmând un drum care devenea tot mai abrupt. Zona era plină de vile și grădini frumoase. Aveau de gând să meargă pe drum în cea mai mare parte a călătoriei spre Chiasso, s-o ia spre sud către comuna San Fermo della Battaglia, apoi să se îndrepte spre vest.[542] Când

[541] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[542] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 133. (n.a.).

ajunseră în zona rurală împădurită, cei doi evadați se hotărâră să părăsească drumul cât mai curând, ca să nu pară suspecți. Erau îmbrăcați nepotrivit și cărau valize în loc de rucsacuri de munte. Și știau că zona de graniță avea să fie plină de soldați și de polițiști – trecuseră deja pe lângă câteva grupuri.

•

Owen Boyd o luase și el pe drumul spre Chiasso, deși era cu mult în spatele lui Hargest și Miles, pentru că a rămas o bucată de vreme în gara din Como. Avea de gând să ocolească zona din apropierea frontierei elvețiene până când găsea o linie de cale ferată care să treacă pe acolo, pe urmă să sară într-un tren și să pornească spre libertate.[543]

•

— Ridică-te! rosti anchetatorul cu asprime.

Generalul de brigadă Combe făcu așa cum i se ordonase. Un alt polițist îi puse din nou cătușele, înainte să-l conducă din camera de interogatoriu pe un coridor lung și în soarele strălucitor de afară. Fusese deja interogat de câteva ori, însă nu-și dezvăluise numele real nici după ce fusese amenințat cu execuția.[544] În fața secției de poliție din Milano era un camion negru. Șoferul deschise portiera și-l înghesui pe Combe în interior, unde aerul era cald și îmbâcsit, legând cătușele pe care le purta de un lanț de pe bancheta tare, pentru a-l împiedica să evadeze. Doi tineri italieni erau deja încătușați înăuntru. După ce porniră la drum, Combe îl întrebă pe unul din prizonieri încotro se îndreptau.

— Mergem la închisoarea San Vittore, răspunse omul, amărât, înainte ca paznicul care stătea în spate cu prizonierii să-i spună să tacă.

San Vittore era principala închisoare civilă din Milano.[545] Trimițându-l pe Combe la acea închisoare în loc de una militară, autoritățile dovedeau în mod clar că n-aveau habar de identitatea lui adevărată. Poate credeau că era un infractor de rând, poate un traficant de pe piața neagră sau un contrabandist, judecând după documentele false și hărți. Sau

[543] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[544] *Ibidem.* (n.a.).

[545] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

poate un spion.[546] Combe se hotărî să fie evaziv pentru a da timp camarazilor săi de drum să treacă frontiera. Calculă că mai avea de îndurat cel puțin două zile de chin din partea poliției italiene.[547]

•

Cu cât Hargest și Miles se apropiau de oraș, cu atât drumul spre Chiasso devenea și mai abrupt. În cele din urmă, după un marș obositor prin căldură, Miles zări o piatră mică și albă, pe marginea drumului, pe care scria *Chiasso 1 km.* Cei doi neozeelandezi ieșiră de pe drumul principal și trecură în zona rurală, traversând linia de cale ferată care ducea înapoi spre Como, apoi porniră din nou în sus pe deal. Străbătură cât mai ascunși o râpă adâncă ce trecea pe dedesubtul drumului, umbrită de mult frunziș. Pe urmă mai urcară vreo opt sute de metri.[548]

— Haide să luăm o pauză! propuse Hargest, ștergându-și cu batista sudoarea de pe frunte.

Se așezară la umbră să se odihnească și să mănânce câte ceva din puținele provizii pe care le aveau. Împărțiră o conservă de carne de vită de la Crucea Roșie și băură puțina apă care le mai rămăsese.[549] Își studiară cu atenție hărțile. Totul se desfășura conform planului. Hargest aruncă o privire spre dealul împădurit de deasupra lor.

— Bun, Reg, haide să mergem, spuse el, luându-și valiza.

Împreună, cei doi evadați începură să urce din nou. După mari eforturi, ajunseră în vârf și fură răsplătiți cu o priveliște uluitoare. Vedeau lacul Como în depărtare, în jos, cu soarele sclipind pe suprafața sticloasă a apei, și telecabina îndreptându-se dinspre lac spre sătucul de munte Brunate. Întorcându-se, zăriră câmpia plată a Lombardiei, de unde îi adusese trenul dinspre Milano. Pentru a ajunge în Elveția, trebuiau să traverseze o vale adâncă. Se întoarseră și priviră cu jind în direcția libertății.

---

[546] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 222. (n.a.).

[547] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[548] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 133. (n.a.).

[549] *Ibidem.* (n.a.).

— Te duce cu gândul acasă, spuse Miles în timp ce scruta Alpii acoperiți de zăpadă care tronau în depărtare ca un zid de granit.

Hargest fu de acord că priveliștea era foarte asemănătoare cu Noua Zeelandă. Îi liniștea.[550] Urcarea pe panta abruptă spre culmea dealului îi epuiză din nou, așa că rămaseră pe loc, în vârf, pentru a se odihni și a se bucura din plin de priveliști. Se uitară în valea pe care trebuiau s-o traverseze și distinseră un drum și o cale ferată spre orașul elvețian Lugano. Vedeau și ceea ce părea a fi un gard în zăpada străbătută de calea ferată. Era ciudat să zărească drumul spre libertate întins atât de clar în fața lor – părea înșelător de simplu să traverseze valea și să urce muntele abrupt din partea cealaltă, apoi să treacă de acel gard care, din poziția lor, era o liniuță neagră contrastând cu albul zăpezii. Dar o examinare mai atentă le dezvălui că frontiera avea mai mult decât un gard – se vedeau mici clădiri, pe care Hargest și Miles le luară drept barăci ale trupelor italiene de frontieră. În drumeția lor, aveau să dea peste și mai multe dovezi ale măsurilor defensive și ale activității trupelor în valea și versanții munților aflați de-a lungul frontierei, ceea ce făcea ca deplasarea lor să fie tot mai riscantă.

•

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd își croia drum spre Chiasso înainte să se hotărască să urmeze linia de cale ferată care, potrivit hărților lui, trecea peste frontiera cu Elveția. În cele din urmă, după niște dificultăți, se apropie de o bucată de linie aflată la mai puțin de un kilometru și jumătate de frontieră și se ascunse în niște tufișuri, pentru a observa mersul trenurilor și a încropi un plan ca să sară într-un vagon. Avea să-și petreacă ziua ațipind iepurește, ronțăind din mâncarea rămasă și urmărind trenuri.[551] Era foarte aproape de frontieră, însă știa că orice faptă necugetată ar fi dus imediat la capturarea lui, așa că va aștepta până la căderea întunericului înainte de următoarea mișcare. Hargest și Miles aleseseră ruta mai puțin directă, făcând de un ocol lung și complex prin munții înalți din apropierea orașului Chiasso. În timp ce neozeelandezii o luaseră din loc, Boyd rămase ascuns în tăcere în niște tufișuri, urmărind

[550] *Ibidem,* p. 134. (n.a.).

[551] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.).

trenuri și păstrându-și energia pentru ultimul avânt spre libertate.

•

Hargest și Miles se împiedicară și se ghemuiră în timp ce-și croiau cu grijă drum de-a lungul coastei înalte de deasupra văii. Aveau puține locuri unde se puteau ascunde și se temeau să nu dea de vreo patrulă italiană. Dovezile prezenței armatei erau la tot pasul, mici grupuri de clădiri, garduri și tranșee fiind împrăștiate de ambele părți ale văii. Pentru doi oameni îmbrăcați zdrențăros, care purtau pantofi obișnuiți și cărau valize vechi avea să fie greu de explicat ce căutau în ținutul înalt din Alpi dacă aveau să fie luați la întrebări. Până la ora 3 după-amiaza, amândoi erau epuizați din cauza terenului și a stresului și se hotărâră din nou să se odihnească. Hargest își scoase mistria de zidar din valiză și-l ajută pe Miles să sape câteva găuri în pământ, în care se întinseră acoperindu-se în grabă cu frunze moarte. Era cea mai bună opțiune pe care-o aveau. Încercară să doarmă, dar, în ciuda epuizării fizice, niciunul din ei nu reuși.[552]

În jurul orei 4 după-amiaza, ei se ridicară cu frunze moarte prinse de haine și de păr și hotărâră să meargă mai departe, deși erau încă foarte obosiți. Traversară un drum pustiu și se îndreptară spre o zonă împădurită mai înaltă. În timp ce urcau, se speriară când auziră deodată voci de bărbați în față. Se aruncară după niște tufișuri și se ghemuiră. Temându-se de prezența unei patrule, ascultară cu atenție. Se auzeau bătăi de ciocan amestecate cu vocile unor oameni. Hargest se furișă cu grijă în față, ca să audă mai bine. Câțiva bărbați reparau un stâlp de electricitate.[553] Se strecură înapoi lângă Miles și-i raportă cele auzite. Deși oamenii erau civili, neozeelandezii concluzionară că nu era înțelept să fie văzuți, existând posibilitatea ca vreun italian devotat regimului să le raporteze prezența autorităților. Pe furiș, generalii de brigadă ocoliră grupul de muncitori, fiind atenți la trosnetul fiecărei rămurele și la foșnetul frunzelor moarte în timp ce mergeau.

•

La castelul Vincigliata, totul se desfășura normal. Italienii încă n-aveau habar că o evadare în masă a avut loc cu o noapte

[552] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 134. (n.a.).
[553] *Ibidem,* p. 134. (n.a.).

înainte. Rutina la castel era neschimbată. Generalul Neame a discutat cu ofițerii superiori despre posibilitatea de a-i păcăli pe italieni și în a două noapte, punând înapoi manechinele în cele șase paturi goale, dar unii dintre ofițeri erau de părere că își forțau norocul.

Problema care apăru avea legătură cu vicemareșalul forțelor aeriene Boyd. Acesta trebuia să aibă o lecție de italiană cu interpretul castelului la ora 6 seara. Înainte de a evada, Boyd a avut inspirația de a-i scrie un bilet, motivându-și absența din cauza unei stări de sănătate precare, și i-a dat acel bilet lui Neame, ca să-l transmită mai departe în absența lui. Spera că interpretul sau vreunul dintre ofițerii italieni n-aveau să-l viziteze ca să-i verifice starea de sănătate în urma acelui bilet. La ora 4:30, Neame trimise biletul, nădăjduind la un rezultat pozitiv.[554]

•

În momentul în care biletul lui Boyd era trimis către interpretul italian de la castel, vicemareșalul forțelor aeriene era încă ghemuit în spatele unor tufișuri într-un loc înalt de deasupra căii ferate care intra în Elveția. După câteva încercări nereușite de a adormi, s-a gândit să observe atent trenurile care huruiau pe linia dinspre nord.[555] Locomotivele cărau vagoane de marfă în Elveția, dându-i lui Boyd ocazia de a concepe un plan îndrăzneț. Văzu după o vreme că fiecare tren se oprea cam la opt sute de metri de frontieră. Când al treilea tren pe care-l observă făcu astfel, Boyd lăsă să-i scape o exclamație de surprindere. Dar nu reușea să-și dea seama de rostul acelei manevre. Trenurile rămâneau pe loc exact cinci minute, înainte ca locomotiva să scoată iarăși aburi și s-o ia pufăind spre frontieră. Vicemareșalul le cronometra uitându-se la ceas.

În acele cinci minute, nimeni nu părea să verifice trenurile, se opreau, pur și simplu. Poate că era defectă linia, se gândea Boyd, uluit. Supraveghind continuu următoarele trenuri care se apropiau, își confirmă bănuiala. Înțelese că se putea folosi de pauza de cinci minute pentru a ieși din ascunzătoare, a-și croi drum până la linie și a se ascunde clandestin într-unul dintre

---

[554] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), pp. 306-307. (n.a.).

[555] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.).

vagoanele de marfă din spatele trenului. Constată cu încântare că, odată ce un tren pornea din nou, nu părea a se opri la frontieră, ci se îndrepta repede chiar în direcția orașului Lugano.[556] Părea prea ușor. Boyd privi cerul, apoi își consultă ceasul de la mână. Va aștepta să se lase întunericul, pe urmă va acționa.

•

La puțin timp după ce ocoliră grupul de muncitori din pădure, Hargest și Miles dădură peste un om care tăia lemne în fața unei ferme mici. Grăbindu-se să treacă de el, omul se opri, se sprijini în topor și-i privi mirat. Cei doi trecură mai departe, apoi începură să urce panta abruptă și împădurită a muntelui. „De câte ori mă uitam în urmă, îl vedeam pe tăietorul de lemne cum se uita atent la noi”[557], scria Hargest. Senzația nu era plăcută.

Odată intrați mai adânc în pădurea care acoperea pantele muntelui, văzură că nu mai erau observați. Cei doi neozeelandezi erau din ce în ce mai epuizați. Se trântiră pe un petic umbros de iarbă să-și tragă sufletele. După atâtea luni de captivitate, drumețiile pe munte erau foarte dificile, iar Hargest simțea tot mai acut dureri la șold. Deodată, răsună un foc de armă.[558] Hargest și Miles se feriră din reflex, pe urmă se grăbiră să se ascundă în spatele unor copaci. Zgomotul a răzbătut dinspre Como. Oare a fost raportată lipsa lor și veneau soldații după ei? Generalii de brigadă nu îndrăzneau să iasă din ascunzătoare, ca să nu tragă cineva în ei, și așteptau, gâfâind de cald, cu inimile bubuindu-le în piepturi. Liniște. Nimic. Niciun ordin strigat, nici zgomotul oamenilor care urcau pe potecă. Apoi liniștea muntelui fu spartă de alte focuri de armă, destul de departe, iar generalii de brigadă știau din experiență când se trăgea direct în ei. Se pare că *nu* era așa. Poate că soldații exersau prin apropiere sau erau vânători prin pădure. Hargest răsuflă adânc și se uită la Miles, care clătină din cap cu amărăciune. Încet, se ridicară, scuturându-și de pe haine frunzele moarte, își luară valizele și-și continuară urcușul anevoios.

---

[556] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).
[557] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 135. (n.a.).
[558] *Ibidem.* (n.a.).

Hargest își verifică busola. Erau la sud-est de gara din Chiasso. Din poziția în care se aflau, la sute de metri înălțime, vedeau bine gara. Habar n-aveau că nu departe de gară pândea Owen Boyd, care continua să se uite de unul singur după trenuri. Hargest și Miles plănuiau să se îndrepte către sud-vest. Trecură pe o altă creastă lungă. Mișcându-se încet, Hargest calculă că trebuiau să meargă trei kilometri ca să ajungă la sud de orașul de graniță Chiasso.

La ora 5 după-amiaza, ei se opriră la sud de Chiasso, ca să se odihnească și să ia o pauză de masă. Au găsit prin apropiere niște ascunzători făcute de oameni – niște tranșee vechi, abandonate, pline cu frunze erau la fel de primitoare ca așternuturile din pene. Cei doi generali de brigadă se strecurară în ele, mulțumiți. Mai mâncară câte ceva, însă erau însetați din cauza urcușului îndelungat și rămăseseră fără apă. Hargest avea o singură portocală de la castel, pe care o împărți cu Miles, dar fructul nu le astâmpără setea.[559]

•

La castelul Vincigliata, un țăran bătrân, unul dintre cei care lucrau pământul dincolo de ziduri, intra cu calul și căruța pe poarta exterioară a grădinii, aceeași poartă pe care prizonierii au găsit-o în mod misterios și miraculos descuiată cu o noapte înainte. Neghiobul ăla bătrân a lăsat-o larg deschisă, iar un paznic a fost trimis s-o închidă și s-o încuie. Santinela, cu o pușcă pe umăr, merse cu pas vioi spre castel cu un set de chei mari în mână. În timp ce închidea porțile înalte din fier, zări cu coada ochiului ceva. Se duse să vadă despre ce era vorba și descoperi cu uluire o frânghie încolăcită lângă zidul de lângă poartă. O trase afară și o examină în lumina slabă. Nu era o frânghie obișnuită, ci părea a fi făcută din cearșafuri de în cusute laolaltă. Apoi își dădu seama ce avea în față. Luând repede frânghia, santinela se îndreptă în pas de marș înapoi spre castel.[560]

Câteva minute mai târziu, se prezentă în fața biroului căpitanului Pederneschi și salută.

— Ei, ce s-a întâmplat? întrebă Pederneschi pe un ton plictisit.

---

[559] *Ibidem.* (n.a.).

[560] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.).

— Am găsit asta, domnule, răspunse santinela, punând frânghia pe birou.

Pederneschi se aplecă repede în față pe scaun și o studie atent.

— Unde ai găsit asta, soldat? întrebă Pederneschi, cu ochii lucindu-i de încântare.

După ce santinela explică unde o găsise, Pederneschi sări în picioare, își puse în grabă chipiul și se îndreptă spre ușă. Dădu ordine să fie aduși un sergent și mai mulți soldați, plus Mickey, câinele locotenentului Ricciardi. Pederneschi avea o expresie hotărâtă întipărită pe față. Ceva se întâmplase, iar el avea de gând să afle ce anume. Se opri, deschise tocul din piele și-și scoase pistolul Beretta. Îi verifică încărcătorul, apoi își puse pistolul înapoi în toc.

— Haide odată! se răsti el la santinelă înainte să pornească în pas de marș spre poartă, cu bocancii răsunându-i amenințător pe aleea pietruită.

Capitolul 17

Mickey strică planurile

> „Este posibil ca generalii britanici evadați să încerce acte de sabotaj și să apară în acest scop în uniforme germane, sau italiene, sau în haine civile”.
>
> Alertă Luftwaffe,
> Italia, 30 martie 1942

La câteva minute după ce a ieșit din birou, severul ofițer care se ocupa de securitatea la castel, căpitanul Pederneschi, însoțit de câțiva paznici, a descins la locul unde santinela a găsit frânghia. Pederneschi stătea pe loc, admirând peisajul. Soarele apunea, aruncând umbrele serii asupra castelului și a terenurilor din jurul său. Se pare că prizonierii britanici au încercat din nou să treacă peste zidul exterior al fortăreței. Dar Pederneschi era confuz – niciunul dintre ei n-a fost raportat absent la apelul de la ora 11 dimineața. Era greu de închipuit că vreunul dintre prizonieri a imitat coborârea îndrăzneață a generalului O’Connor. De altfel, Pederneschi s-a asigurat că astfel de încercări n-aveau să mai aibă loc: a sporit numărul de santinele de pe ziduri, a ordonat să fie pusă sârmă ghimpată pe pasarelele din lemn și să fie instalată „linia morții” în partea interioară a zidurilor. A dat ordin paznicilor să se răspândească în jurul zidului exterior al castelului și să caute urme. Între timp, uriașul câine alb, Mickey, adulmeca prin jur. Deodată, scurmatul lui Mickey în pământ și lătratul i-au atras atenția lui Pederneschi. Coada câinelui se mișca amețitor de repede.

Căpitanul se îndreptă tropăind spre câine. Cu labele din față, Mickey încerca să sape, scheunând și lătrând.[561] Pederneschi prinse câinele de zgardă și-l dădu la o parte, când auzi un sunet

[561] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 222. (n.a.).

sec sub unul din bocanci. Bătu din nou ușor cu piciorul în pământ și auzi din nou sunetul înfundat. Se ghemui imediat și-și trecu mâna peste suprafața solului. Ceva nu era în regulă. Plantele fură date la o parte, dezvăluind un capac din lemn. Pederneschi îl îndepărtă, scoțând la iveală o gaură întunecoasă. Se auzea și un sunet, zgomotul slab al unei sonerii electrice.[562]

— Sergent, o lanternă, repede! strigă Pederneschi.

Sergentul alergă și-i aduse o lanternă portabilă. Pederneschi lumină un puț cu margini din lemn și o scară.

— Un tunel! bâigui Pederneschi, foarte uluit.

Celelalte santinele se grăbiră într-acolo și se uitau în gaură cu gurile căscate de uimire.

— Intră în gaura aia, îi ordonă Pederneschi sergentului, și află unde-i este capătul.[563]

Îi înmână lanterna gradatului, care coborî cu grijă scara și dispăru.

— Voi doi stați aici de pază până când vă dau eu liber, spuse Pederneschi către doi paznici. Ceilalți veniți cu mine! Trebuie să vorbesc cu comandantul.

•

— Au găsit tunelul! țipă lordul Ranfurly alergând în sufragerie.

Se produse o mare harababură în curte, în timp ce soldații italieni, cu baionete atașate de puști, se postară în fața capelei.

Pentru ofițerii adunați acolo reprezenta, firește, o lovitură cumplită, însă aveau niște treburi casnice de rezolvat înainte ca italienii să vină cu o falcă-n cer și cu una-n pământ și să percheziționeze zona prizonierilor. Soneria pe care a auzit-o căpitanul Pederneschi n-ar fi trebuit să fie activă, pentru că Neame i-a ordonat sergentului Bain s-o deconecteze după evadare. Dar, cumva, a fost reconectată și a luat-o razna, sunând încontinuu.[564]

— Puneți-i pe băieți să ardă manechinele, ordonă generalul Neame.

---

[562] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.).

[563] *Ibidem.* (n.a.).

[564] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

În următoarele câteva minute, manechinele fură luate din nou de pe cele șase paturi goale, iar capetele le fură aruncate pe foc de către ordonanțe în bucătărie sau în alte încăperi.[565]

Neame aruncă o privire spre ceasul de deasupra șemineului și încuviință încet.

— Douăzeci și una de ore, domnilor. Le-am dat un avantaj de douăzeci și una de ore.

Era ora 6 seara. Date fiind circumstanțele, era o realizare extraordinară, ceea ce reprezenta mult mai mult decât ar fi putut spera, însă pierderea tunelului era o lovitură cumplită. Făcuseră deja planuri pentru evadarea altor șase ofițeri prin el.

•

Aflând de existența unui tunel de la căpitanul Pederneschi, comandantul Ricciardi ordonă să se facă imediat un apel al prizonierilor, ca o pregătire pentru percheziționarea amănunțită a castelului după obiecte de contrabandă și echipamente de evadare. Pederneschi era încântat – știa că toți prizonierii au fost declarați prezenți la 11 dimineața, iar santinelele n-au raportat incidente pe ziduri sau la porți. Pederneschi a dejucat o tentativă de evadare. În timp ce se îndrepta cu pași mari spre fortăreața lângă care stătea Ricciardi, avea un zâmbet crud întipărit pe față.

Sublocotenentului Solera îi reveni sarcina de a-i aduna laolaltă pe prizonieri. Se apropie de Neame zâmbind triumfător, crezând, ca și Pederneschi, că a fost dejucat un plan important.

— Știți ce-a spus Mussolini, generale? declamă Solera cu mândrie. A zis că generalul cel mai bun este acela care are trupele pe câmpul de luptă cu cincisprezece minute înaintea adversarului său.[566]

Sergentul trimis în tunel ieși pe culoarul liftului. Când ofițerii inspectară culoarul, descoperiră gaura care ducea în capelă și mormanul de resturi înalt de trei metri. Era aproape de neconceput ca săpături de o asemenea anvergură să fi fost făcute chiar sub nasul lor. Fură puși paznici la ieșirea din tunel.

La ora 6:30 seara fură numărați prizonierii. Sublocotenentul Solera, care a raportat mai devreme că toți prizonierii erau

---

[565] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 307. (n.a.).

[566] John Baynes, *The Forgotten Victor*: *General Sir Richard O'Connor* (Londra: Brassey's, 1989), p. 160. (n.a.).

prezenți, era cuprins de rușine și stătea în acel moment în poziția de drepți în fața comandantului.

— Care e situația? întrebă Ricciardi, aruncând o privire triumfătoare și răutăcioasă prin sufragerie, unde erau adunați Neame și ceilalți ofițeri superiori.

— Lipsesc șase, domnule, răspunse Solera cu voce scăzută, abia îndrăznind să-l privească în ochi pe comandant.

— Ce? răbufni furios căpitanul Pederneschi.

Apoi se apucă să numere toți prizonierii, inclusiv pe ordonanțe. Dar își dădu curând seama că multe dintre fețele cunoscute lipseau. Când se întoarse spre Ricciardi, Pederneschi era palid.

— *Chiar* lipsesc șase, domnule comandant.

— Cine? tună Ricciardi.

— O'Connor, Carton de Wiart, Boyd, Hargest, Miles și Combe.

— Căutați în fiecare colțișor al castelului! strigă Ricciardi. Căpitane, veniți imediat în biroul meu!

Pe când Pederneschi se întorcea ca să-l urmeze pe Ricciardi afară din încăpere, văzu cu coada ochiului fața generalului Neame, care avea întipărit pe chip un zâmbet larg.

•

Owen Boyd se uită la ceas în lumina care dispărea rapid. Era 6:30 seara. Un alt tren de marfă pufăia încet pe lângă ascunzătoarea lui, scoțând o dâră lungă de fum negru, într-un contrast izbitor cu zăpada de un alb strălucitor care sclipea în ultimele raze de soare de pe crestele înalte ale munților. Vicemareșalul urmărea atent trenul în timp ce scârțâitul roților îi ajunse din nou la urechi, apoi trenul se opri în exact aceeași poziție ca toate celelalte. Avea să se întunece în curând, iar odată ce apunea soarele, Boyd se va pune în mișcare și va prinde următorul tren care va face misterioasa oprire de cinci minute. Scrută peisajul rural, însă nu văzu pe nimeni. Era semn bun.

•

După ce merseseră pe jos toată noaptea și toată ziua următoare, la ora 7 seara generalii O'Connor și Carton de Wiart erau epuizați și căutau un loc unde să se adăpostească. Dacă-i întreba cineva, erau simpli turiști austrieci în vârstă care se bucurau de o vacanță de drumeție în nordul Italiei. În amurg, O'Connor zări o fermă și se hotărî să-și încerce norocul. Ciocăni

la ușă. Aceasta fu deschisă de un bătrân țăran italian, care era surprins de straniii vizitatori străini, dar și onorat, evident. O'Connor, care se descurca binișor cu italiana la nivel conversațional după multele ore de studiu conștiincios, tocmai pentru a-l ajuta la evadare, îl întrebă pe fermier dacă putea să-i găzduiască peste noapte. Fermierul îi conduse în grajd, unde erau ținute câteva vaci. O'Connor și de Wiart se așezară în paie, lângă staulul animalelor. Tocmai se pregăteau să-și scoată puțina mâncare rămasă, când fermierul îi invită în casa mare, la masă.

Casa era locuită de o familie numeroasă și cei doi evadați fură tratați ca niște oaspeți de onoare. Soția fermierului aduse pâine proaspătă și porții de paste și spaghete, pe lângă vinul roșu din regiune. Conversația era animată, italienii fiind amabili și volubili.

Brusc, ușa casei fu deschisă cu forță și intră un soldat italian. O'Connor se opri imediat din pălăvrăgit, iar de Wiart încremeni. Dar apoi soldatul zâmbi și începu să-i îmbrățișeze și să-i pupe pe membrii familiei. Era unul dintre fiii fermierului, venit acasă în permisie. O'Connor „s-a ridicat cu desăvârșire la nivelul așteptărilor și a început să turuie în italiană, vorbindu-le celor ai casei de parcă erau de viță nobilă, în vreme ce eu m-am mulțumit să mănânc și să-l binecuvântez în gând pe Dick pentru că a fost mai conștiincios decât mine".[567]

•

— Vine cineva! șopti printre dinți generalul de brigadă Miles. Trebuie să ne ascundem!

Mișcându-se repede, el și Hargest se vârâră sub frunzele din tranșeele unde stătuseră.[568] Auzeau voci de bărbați prin apropiere. Apoi pași. Cei doi neozeelandezi abia îndrăzneau să respire, ținând ochii strâns închiși și aproape vărsând din cauza mirosului plantelor mucegăite. După câteva minute, se lăsă din nou liniștea, întreruptă doar de ciripitul păsărilor care căutau loc pentru a-și face cuiburi, înainte de revărsarea zorilor. Hargest ridică atent capul.

— Drumul e liber, Reg, îi șopti el lui Miles.

---

[567] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.).

[568] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 135. (n.a.).

Ieșind târâș din ascunzătorile lor, cei doi generali de brigadă începură să meargă de-a lungul coastei. Nu ajunseseră departe, când se auzi o sirenă. Suna atât de puternic și de strident, încât le îngheță sângele în vene.

Se speriară rău, pe urmă își dădură seama că, probabil, era un semnal de la vreo fabrică din vale, care marca sfârșitul zilei de lucru, nu ceva ce avea legătură cu sistemul defensiv al frontierei.[569] În jocul acela de-a șoarecele și pisica, nervii le erau încordați la maximum.

În cele din urmă, ajunseră la marginea pădurii, în fața unei văi adânci. Hargest se uita obsesiv la ceas.

— Este 19:30, îi spuse el lui Miles, care încuviință.

Valea n-avea nicio ascunzătoare. Pe cealaltă parte, era un versant de deal împădurit, aproape vertical. Amândoi vedeau în depărtare ascunzători pentru trăgători, amenințătoare, pentru că dealurile erau lipsite de vegetație.[570]

— Sunt foarte însetat. Văd o baltă jos, la poale, zise Miles și arătă spre locul în care ultimele raze de soare luceau într-un ochi de apă.

Nu mai aveau apă și sufereau cumplit.[571]

— Uite-acolo, spuse Hargest arătând cu degetul în depărtare, unde se distingeau câteva siluete lângă niște colibe din lemn. Cred că aia-i o patrulă de graniță.

Într-adevăr, câteva siluete mici se zăreau mărșăluind prin peisajul alpin, întâlnindu-se apoi cu un alt grup de soldați.

— Care munte crezi că-i ăla? întrebă Miles, arătând în direcția dealului împădurit masiv care traversa valea.

Hargest scoase o hartă și o studie atent.

— Presupun că e Olimpino. Gardul de la frontieră ar trebui să treacă prin spatele lui.[572]

— Ei bine, oftă Miles, va trebui să așteptăm să se mai întunece ca să încercăm să trecem de zonele alea de patrulă.[573]

Hargest fu de acord, iar cei doi se așezară să aștepte. Timpul trecea încet.

•

[569] *Ibidem.* (n.a.).
[570] *Ibidem.* (n.a.).
[571] *Ibidem.* (n.a.).
[572] *Ibidem,* pp. 135-136 (n.a.).
[573] *Ibidem,* p. 136. (n.a.).

Owen Boyd se uită la trenul abia sosit. În acel moment, întunericul se lăsase aproape de tot și trenul nu era altceva decât o altă siluetă întunecată care străbătea partea de jos a văii. Singura lumină venea de la cazanul locomotivei, unde ardea focul, radiind căldură. Așa cum era de așteptat, trenul încetini și opri exact ca și cele de mai devreme. Boyd nu ezită. Sări în picioare și porni repede pe versantul scurt, năpustindu-se pe linia de cale ferată spre partea din spate a trenului, unde un singur felinar ardea cu o lumină roșiatică, asemenea unui ochi malefic. Merse de-a lungul trenului spre penultimul vagon, conștient de zgomotul pe care-l făceau pașii săi pe pietrișul de lângă linie.

Se întoarse și se uită de câteva ori în urmă în timp ce înainta. Mișcându-se repede, puse piciorul pe scară și trase de mânerul ușii. Era blocat. Înjură furios. Știa că avea la dispoziție doar câteva minute înainte ca trenul s-o ia din loc. Auzi pe cineva râzând, în față, spre locomotivă, și ecoul răzbătu prin aerul liniștit al nopții. Ținându-se bine cu o mână, picioarele durându-l de la efortul de a se menține în echilibru pe scară, trase de mânerul ușii cu toată puterea. Acesta cedă cu un pocnet sec, metalic, suficient de puternic încât să vină cineva dinspre locomotivă ca să investigheze. Cu grijă, închise ușa și intră repede, tocmai când trenul porni cu o zgâlțâitură. Se ghemui lângă ușă, nevenindu-i a crede ce noroc avea. Reușise.[574]

•

Prima etapă din procesul de capturare a evadaților fu demarată la puțin timp după descoperirea tunelului de la castelul Vincigliata. Toate punctele de comandă de la carabinieri, poliție și armată fură anunțate de evadare prin telegraf, iar alerta fu răspândită mai departe la posturi individuale prin telefon sau prin ședințe de informare.

Fură luate imediat măsuri de întărire a pazei frontierelor cu Elveția și Franța, fiind mobilizate echipe de căutare pentru a cerceta zona rurală. Pentru prima oară de când cu campania din Africa de Nord, germanii fură implicați în căutarea ofițerilor superiori luați prizonieri.

Deși trupele germane n-aveau să pătrundă în nordul Italiei decât în septembrie, Italia reprezenta o bază de provizii

[574] John Leeming, *Always To-Morrow* (Londra: George G. Harrap & Co. Ltd, 1951), p. 163. (n.a.).

importantă pentru forțele germane din Africa de Nord, ceea ce însemna că erau multe unități în țară. Cea mai importantă era *Luftflotte 2* a *Generalfeldmarschall*[575]-ului Albert Kesselring, care controla câteva baze aeriene și unități terestre ale forțelor aeriene din regiune. În curând, teleimprimatoarele de la sediul lui Kesselring și de la unitățile auxiliare începură să păcăne ca mitralierele, transmițând o alertă care se răspândi cu repeziciune:

> *În seara zilei de 29 martie 1943, șase generali britanici capturați au evadat dintr-un lagăr pentru prizonieri de război din apropiere de Florența. Vorbesc bine germană. Este posibil ca generalii britanici evadați să încerce acte de sabotaj și să apară în acest scop în uniforme germane, sau italiene, sau în haine civile.*[576]

•

O mare de lumini sclipitoare îi ului pe Hargest și pe Miles. Deși Italiei i se impuseseră reguli stricte de camuflaj, Elveția, neutră, n-avea de suferit de pe urma acestor prevederi, iar Chiasso și satele din împrejurimi erau scăldate în lumină. Trecuse foarte mult timp de când cei doi neozeelandezi văzuseră o asemenea priveliște.

Din cauza setei care-i chinuia, cei doi generali de brigadă ieșiră din ascunzătoarea înaltă și coborâră în valea întunecată în căutare de apă. În cele din urmă dădură de o baltă. „Reg și-a pregătit cana smălțuită și a băgat-o în apă. Când a scos-o, a sărit ceva afară – o broască. Balta era stătută”.[577] În acel moment erau într-un loc deschis și făceau foarte mult zgomot împleticindu-se prin valea stâncoasă și foarte bine luminată de luminile orașului Chiasso.

— N-o să putem evita să fim observați, șopti Miles temător. Haide să ne întoarcem în tranșee și să sperăm c-o să avem mai mult noroc mâine.

— Dar am stabilit să mergem mai departe, replică Hargest. Pe lângă asta, nu mai putem să stăm nici măcar o zi fără apă.

---

[575] Echivalentul gradului de mareșal în armata Germaniei naziste. (n.tr.).

[576] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 147. (n.a.).

[577] *Ibidem,* p. 136. (n.a.).

Căzură de acord să meargă mai departe. Singura apă pe care au găsit-o era cea din băltoacele făcute în urma ploii – cei doi generali de brigadă își băgară fețele-n noroi și lipăiră mulțumiți apa stătută.[578]

•

O'Connor și de Wiart se întoarseră obosiți la grajdul fermierului, cu burțile pline și cuprinși de o moleșeală plăcută de la câteva pahare cu vin. Se aruncară pe paie. Bătătura urâtă de la degetul mare al piciorului lui de Wiart se transformase într-o rană, însă încercă să nu se mai gândească de la ea.

— Auzi, Carton, n-am idee cam cât am mers noi, spuse O'Connor scoțând o hartă din rucsac și, după ce o studie o bucată de vreme, ridică privirea și adăugă: Cred c-am parcurs vreo 53 de kilometri.[579]

— Al naibii de bună treabă am făcut! Și mai cărăm și grozăviile astea după noi, zise de Wiart arătând cu vârful unui bocanc spre rucsacul de 11 kilograme.

Dacă puteau menține același ritm, aveau să ajungă la frontiera cu Elveția cam în șapte zile.

•

În trenul de marfa, totul mergea conform planului. Boyd stătea ghemuit în întuneric, în timp ce trenul se îndrepta încet către frontieră, scoțând aburi. Dar, deodată, simți cum trenul încetini din nou, scârțâind și zgâlțâindu-se, apoi se opri. Îl cuprinseră temerile. Poate aveau să verifice vagoanele la frontieră. Dacă era așa, îl prindeau. Pe urmă, cu o altă zgâlțâitură, trenul începu să ruleze înapoi, își schimbă direcția pe șine și se opri iar, tras, probabil, pe o altă linie.[580]

Ciuli urechile și ascultă ce se întâmpla afară. Auzi niște zăngănituri și bufnituri, urmate de liniște. După aceea trenul porni din nou, luând-o cu zgomot în direcția Elveției. Problema era că vagonul în care se afla nu se mișca pe șine. Conștientiză, cu tot mai multă groază, că fusese decuplat și lăsat pe o altă

[578] *Ibidem.* (n.a.).

[579] „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London/ (n.a.).

[580] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 222/ (n.a.).

linie.[581] Își blestemă ghinionul. Frontiera era la doar câteva sute de metri distanță.

Rămase ghemuit lângă ușă, gândindu-se încotro s-o ia. Oare la următorul tren vor fi cuplate vagoanele? Sau vor rămâne pe acea linie toată noaptea? Era prins ca un șobolan într-un butoi dacă aveau să fie verificate vagoanele. Pentru moment, se hotărî să aștepte puțin și să vadă ce se va întâmpla înainte să acționeze.

•

— Dumnezeule! șuieră Hargest, lipindu-se de versantul înzăpezit al dealului.

Reg Miles se duse lângă el. Hargest arătă cu degetul în față în întuneric. Era o gheretă de santinele. Cei doi generali de brigadă, epuizați, vrură să pornească spre ea.

— Așteaptă aici, mă duc să arunc un ochi, spuse Hargest, apoi porni, ghemuit.

Ocoli ghereta, dar nu văzu nicio santinelă. Era părăsită. Se îndreptă într-acolo și privi înăuntru. Goală.[582]

Hargest reveni la Boyd și amândoi rămaseră în patru labe câteva minute, încercând să-și găsească locul în întuneric. Din câte își dădeau seama, frontiera era de cealaltă parte a dealului pe care stăteau. Hargest se uită în sus pe panta abruptă. Era un stâlp mare în față, la o oarecare distanță de ghereta santinelei. Se apropiară să-l cerceteze. Era cimentat în pământ. „M-am întins și m-am uitat în sus, să-l văd în lumina Lunii, scria Hargest. Am înțeles imediat – *ne aflam* la frontieră”.[583] Era un gard de trei metri și jumătate înălțime, pus pe versantul abrupt, iar în partea de sus atârnau clopoței, astfel încât orice vibrație să-i facă să sune.[584] Hargest se întinse și scutură ușor gardul. Clopoțeii zdrăngăniră puternic.

Se întoarse către Miles, care rămăsese înmărmurit în loc, privind obstacolul de parcă ar fi fost într-o transă.

— Repede, șopti Hargest, dă-mi cleștele de tăiat sârmă![585]

---

[581] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[582] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), pp. 136-137. (n.a.).

[583] *Ibidem,* p. 137. (n.a.).

[584] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[585] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 137. (n.a.).

•

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd se decise. Nu era genul de om care să stea, pur și simplu, într-un vagon de marfă și să spere că totul va fi bine. Pragmatic din fire, se hotărî că, dacă va trece frontiera, o va face de unul singur, fie că va sări în alt tren sau îi va imita pe Hargest și Miles, al căror plan îi era bine cunoscut încă de la castel, și să plece pe jos din Italia. Cu cât petrecea mai mult timp în interiorul vagonului de marfa, cu atât creșteau șansele de a fi descoperit și capturat.

Cu grijă, trase puțin ușa vagonului și se uită afară. Deși era foarte întuneric, i se părea că era undeva pe o linie ferată de garare. Totul părea liniștit. Împingând ușor ușa, se strecură ușor și puse un picior pe scară. Odată coborât, trase cu grijă ușa la loc. Apoi se ghemui la pământ. Nu percepu nicio mișcare. Se ridică, își luă valiza și se îndepărtă. Brusc, se aprinse o lanternă, scăldându-l în lumină. Pentru o clipă, se gândi să fugă, însă somația santinelei, în italiană, îl făcu să înțeleagă clar că omul era înarmat.[586]

Boyd se opri în loc, ridicând mâinile deasupra capului. Santinela se apropie, cu bocancii scrâșnindu-i pe linia de cale ferată, până când ajunse la câțiva metri de Boyd. Îl aținti cu arma, apoi îl întrebă în italiană:

— Sunteți general britanic?[587]

Boyd era uluit. În mod evident, italienii au descoperit absența evadaților de la castel și au înștiințat toate forțele polițienești și militare. Boyd oftă adânc și încuviință încet. Era la doar patru sute de metri de frontiera elvețiană.

•

Reg Miles scotocea prin geantă după un clește de tăiat sârmă pe care-l șterpelise de la un muncitor de la castel cu câteva săptămâni înainte. Jim Hargest aștepta nerăbdător lângă gard până când Miles găsi cleștele. Apucând gardul, Hargest îl ținu strâns ca să nu miște clopoțeii din vârf. Miles înaintă și îngenunche în fața gardului. Amândoi se uitară în ambele direcții de-a lungul barierei. Hargest consimți, iar Miles puse dinții cleștelui peste prima bucată de sârmă. Apoi strânse.

---

[586] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[587] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 145. (n.a.).

Sârma se desprinse brusc cu un păcănit puternic.[588] În acel moment, era cel mai plăcut sunet din lume.

[588] *Ibidem,* p. 137. (n.a.).

Capitolul 18

O traversare pe timp de noapte

„Pentru prima dată după multe luni, sufletul mi-a fost învăluit de un sentiment de pace”.

James Hargest,
general de brigadă

— Treci dincolo! bâigui generalul de brigadă Reg Miles, rămas fără răsuflare după ce dădu la o parte bucățile tăiate din gardul înalt de la frontieră.

Jim Hargest se ghemui și se târî prin deschizătură, printr-un strat gros de zăpadă. După ce trecu, se întoarse și întinse brațele.

— Hainele și bagajele, Reg, spuse el, făcându-i semn să vină.

Mișcându-se repede, Miles înhăță paltoanele, le făcu ghem și le trecu prin gaură, urmate de valize. După aceea se uită în urmă și, întorcându-se spre gard, „țâșni ca un iepure”.[589] Cei doi generali de brigadă săriră în picioare, își apucară bunurile și o luară nebunește la goană pe panta abruptă, intrând în pădurea deasă de brazi.

Odată ajunși printre copaci, se așezară în zăpadă. Era o liniște deplină. Miles se întoarse către Hargest, cu fața radiind în lumina Lunii.

— Jim, suntem în Elveția!

Hargest îl privi cu un zâmbet triumfător întipărit pe față. Apoi rosti „o mică rugăciune de mulțumire. Inima îmi era plină de recunoștință”.[590] Își deschise mica valiză, scotoci câteva secunde prin ea și scoase sticla de rom pe care o adusese cu el de la castel. Miles făcu la fel.

---

[589] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 137. (n.a.).
[590] *Ibidem.* (n.a.).

— Pentru libertate, Reg! toastă Hargest, ciocnindu-și sticla de a lui Miles.

— Pentru libertate, Jim![591] repetă Miles, apoi traseră amândoi câte o dușcă de rom, savurând momentul.

•

În închisoarea San Vittore din Milano, generalul de brigadă John Combe își petrecea prima noapte în spatele gratiilor, ca un infractor de rând. Coridoarele răsunau de strigăte și uși din fier trântite. Celula lui era spartană, doar cu un pat simplu și o găleată pe post de toaletă. O parte din haine, tot echipamentul și proviziile îi fuseseră luate. La ultimul interogatoriu, a ținut-o cu hotărâre pe-a lui și era clar că italienii n-au făcut încă legătura dintre el și evadarea de la castelul Vincigliata. Dar, îngrijorător, polițiștii îl informară că se putea aștepta la o condamnare între 2 și 3 ani de închisoare pentru posesie de documente de identitate false. Se întoarse pe o parte pe salteaua tare și încercă să adoarmă. Se gândi la camarazii săi și se întrebă dacă și ei au fost prinși.[592]

•

Vicemareșalul forțelor aeriene Owen Boyd a fost dus la o secție de carabinieri din apropierea frontierei în urma reținerii lui lângă linia ferată de garare. Era necăjit în legătură cu modul în care a fost prins, fiind la o aruncătură de băț de libertate. Trusa i-a fost luată, cu tot cu hărți și cu documentul de identitate contrafăcut, însă Boyd și-a recunoscut identitatea, arătându-le italienilor plăcuța de identificare drept dovadă. Fu informat că avea să fie trimis la castel a doua zi, pentru a fi pedepsit.[593]

•

Generalii O'Connor și Carton de Wiart erau încă liberi. Dormeau pe paiele din grajdul unui fermier la doar 48 de kilometri de castel, sforăind zgomotos după un marș epuizant.[594] Până în acel moment, n-au întâmpinat probleme și erau optimiști, convinși că puteau ajunge la țintă, în orașul de graniță

---

[591] *Ibidem.* (n.a.).

[592] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[593] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 145. (n.a.).

[594] „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

Tirano, în vreo șapte zile, *dacă* reușeau să-și mențină ritmul. Înainte să adoarmă, O'Connor se gândi că toate antrenamentele dure, uneori obsedante, pe care le-au făcut el și de Wiart la castel pe durata lunilor de pregătiri meticuloase dădeau rezultate.[595] Erau în cea mai bună formă pentru doi bărbați vârstnici și aveau starea psihică necesară pentru a reuși.

•

Deși generalii de brigadă Hargest și Miles ajunseseră în Elveția, trebuiau să se asigure că aveau să rămână acolo. Ideea de a lua legătura cu autoritățile britanice era de o importanță crucială. Dar primul pas era acela de a se preda autorităților elvețiene și de a lăsa rotițele birocrației să se pună în mișcare. Se dovedi a fi mai ușor de spus decât de făcut. Erau în creierii munților, noaptea, neavând habar ce le rezerva viitorul și fără niciun om de legătură în țară. Prima lor provocare avea să fie de a coborî la o altitudine mai mică și de a găsi o formă de civilizație.

Era foarte întuneric când cei doi neozeelandezi începură să coboare prin zăpadă și printre copaci. Crengile îi loveau întruna în timp ce se împleticeau și orbecăiau prin pădurea slab luminată. La un moment dat, Hargest alunecă, se rostogoli la vale, însă fără să-și lase din mână valiză, până când se izbi de un copac. Apoi Miles se dădu și el de-a dura, pierzându-și chipiul în zăpadă.[596]

Cei doi rămăseseră fără apă de prea multe ore și erau obosiți și deshidratați. După un urcuș îndelungat, ajunseră pe o cărare care ducea la un pârâu de munte. Se lăsară în genunchi lângă pârâu și cu mâinile făcute căuș băură cu lăcomie apa înghețată din Alpi înainte de a se spăla pe mâini și pe față. Se odihniră lângă pârâu, mâncând ultima porție de carne de vită la conservă și pâine de la castel, pe urmă luară câte o înghițitură de rom.

În loc să evite oamenii, așa cum au încercat de când au evadat de la castel, erau nevoiți să le caute compania, ceea ce li se părea ciudat. Însă, ca o ironie a sorții, se dovedi a fi dificil de găsit pe cineva căruia să i se predea la acea oră târzie. Primul sat în care intrară, Novazanno, era cufundat într-o liniște de mormânt. Neozeelandezii își astâmpărară din nou setea, de data aceasta la fântâna din sat. Din când în când, trecea pe lângă ei

[595] *Ibidem.* (n.a.).

[596] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 138. (n.a.).

câte-o mașină, dar erau puține semne de viață. Colac peste pupăză, mai începu și ploaia.[597]

Temperatura scăzu și cei doi începură curând să tremure din toți rărunchii, uzi și în căutare de adăpost. Găsiră un șopron părăginit, însă le era atât de frig, că nu mai putură suporta și la 3 dimineața, ora Elveției (cu o oră în urma Italiei), generalul de brigadă Hargest se duse în cel mai apropiat sat și bătu cu putere la ușa unui restaurant, înăuntrul căruia se auzeau cântece.[598]

Nu primi niciun răspuns. Încercă din nou, stând în ploaie și tremurând de frig.

— Hei! zbieră Hargest, izbind ușa. Mă auziți? Suntem englezi.

Niciun răspuns. Se întoarse către Miles, care ridică din umeri.

— Hei, mă auziți? strigă Hargest din nou. Suntem ofițeri englezi. Puteți deschide ușa?

Cântecele se opriră și Hargest auzi niște discuții pe un ton scăzut din interiorul restaurantului. Oftă și bătu din nou în ușă.

— Suntem doi generali britanici care au evadat din Italia. Avem nevoie de adăpost.[599]

Era pe cale să renunțe și să încerce în altă parte, când cineva trase zăvorul de la ușă și o deschise cu grijă. Trei bărbați elvețieni stăteau în prag, holbându-se la vizitatorii zdrențăroși, apoi unul dintre ei îi invită înăuntru. Hargest și Miles se îndreptară imediat spre foc și se ghemuiră, frecându-și mâinile înghețate deasupra flăcărilor jucăușe.

Proprietarul și membrii familiei erau puțin cam beți, însă se treziră când le fu prezentată problema vizitatorilor străini. Hargest întrebă dacă el și Miles puteau rămâne lângă foc până dimineață. Proprietarul, Antonio Soldini, le dădu o sticlă mare cu bere și-i luă la întrebări. Apoi ieși să dea un telefon. La întoarcere, Soldini se înveseli și-i servi pe generalii de brigadă înghețați de frig cu mai multă băutură și cafea.[600] Evident, vorbise cu poliția locală, pentru că la puțină vreme după aceea veniră doi ofițeri în uniformă care se alăturară chefului.

Hargest și Miles își luară călduros rămas-bun de la Soldini și de la familia lui și plecară cu mașina polițiștilor spre comuna

---

[597] *Ibidem.* (n.a.).

[598] *Ibidem,* p. 139. (n.a.).

[599] *Ibidem.* (n.a.).

[600] *Ibidem.* (n.a.).

Mendrisio. La secție, li se reținură toate bunurile, dădură declarații scurte și apoi se cufundară mulțumiți într-un somn adânc sub pături călduroase din lână.[601]

•

La puțin timp după revărsarea zorilor, generalii O'Connor și Carton de Wiart, cu rucsacurile legate strâns în spate și cu picioarele înțepenite de atâta efort fizic făcut cu o zi înainte, părăsiră ferma la care se adăpostiseră peste noapte și începură drumeția.

Vremea era de partea lor, fiind senină și însorită. Obiectivul lor era de a traversa marele drum principal dinspre Bologna spre Milano, între Modena și Reggio. Așa că o luară repede spre nord-est pe șoseaua dinspre Florența spre Bologna.[602] Peisajul rural, cu numeroase văi, prinsese viață datorită unui covor de violete sălbatice. Faptul că erau în libertate, florile, aerul curat și soarele îi însuflețea. „Eram mândri că evadaserăm din castel"[603], scria de Wiart. Cei doi generali mărșăluiau într-un ritm vioi. O'Connor era responsabil cu orientarea pe teren, folosindu-se de una dintre busolele căpitanului de aviație Leeming și de hărțile generalului Gambier-Parry, așa că nu se rătăciră.[604]

•

Mai târziu în dimineața zilei de 30 martie 1943, polițiștii elvețieni îi treziră devreme pe generalii de brigadă Miles și Hargest în celulele lor. După ce se spălară sumar, luară micul dejun și băură câte-o cafea, cei doi neozeelandezi fură băgați în altă mașină și duși prin orașul Lugano către cartierul general al armatei din Bellinzona, capitala cantonului Ticino. Odată ajunși acolo, comandantul și un colonel îi interogară cu atenție. „Am dat declarații despre noi – nume, rang, unde am fost ținuți prizonieri și alte detalii minore".[605]

— Domnilor, spuse colonelul într-o engleză impecabilă, credem ceea ce ne-ați declarat. Dar *chiar* ați intrat neinvitați în

---

[601] *Ibidem,* p. 139-140. (n.a.).

[602] „Escape Narrative" de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[603] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 216. (n.a.).

[604] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[605] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 140. (n.a.).

Elveția, și fără documente, deci cu părere de rău va trebui să vă ținem în continuare în arest.[606]

Veștile i-au șocat pe Hargest și Miles, care s-au așteptat să contacteze imediat autoritățile britanice și să fie eliberați.

— Dacă ne dați cuvântul dumneavoastră că nu veți contacta Consulatul Britanic sau Legația Diplomatică Britanică din Berna, că nu veți vorbi cu nimeni și că nu veți încerca să evadați, vă trimitem la un hotel până mâine.

Hargest și Miles își dădură amândoi cuvântul.

— Ce se va întâmpla mâine, domnule colonel? întrebă Hargest.

— Mâine vă trimitem în Berna sub escortă, răspunse ofițerul elvețian.[607]

Hargest și Miles erau mulțumiți – măcar erau cu un pas mai aproape de Legația Britanică.

— Domnilor, soldatul Knuzler, aici de față, va fi escorta dumneavoastră pe perioada șederii în Bellinzona.

Ernst Knuzler, un tânăr funcționar militar rezervist care vorbea perfect engleza, luă poziția de drepți. Se schimbă în haine civile și-i conduse pe generalii de brigadă la hotelul lor. Acolo, se răsfățară cu băi aburinde și luară masa în sufragerie. Ideea de a se amesteca printre oamenii obișnuiți li se părea destul de ireală. După-amiază, Knuzler îi duse într-o plimbare până la vechile fortărețe de deasupra orașului. Priveliștea era uluitoare, cu vedere spectaculoasă spre lacul Maggiore. Pentru Hargest, era un moment deosebit. „Cum stăteam acolo cu picioarele peste parapet, am privit retrospectiv toate cele ce mi s-au întâmplat în ultimii trei ani. Pentru prima dată după multe luni, sufletul mi-a fost învăluit de un sentiment de pace.[608]

•

Mai târziu în acea seară, în timp ce generalii de brigadă Hargest și Miles cinau la restaurantul hotelului, generalii O'Connor și Carton de Wiart ajunseră la capătul unei zile îndelungate de mers pe un teren dificil. Ziua era pe sfârșite și începeau să vadă tot mai multe sate în drumul lor, ceea ce nu era semn bun. Avuseseră de gând să păstreze un contact minim cu oamenii, ca să nu atragă inutil atenția. După zile întregi de

[606] *Ibidem.* (n.a.).

[607] *Ibidem.* (n.a.).

[608] *Ibidem,* p. 141. (n.a.).

mers pe jos, arătau ponosiți, hainele li se murdăriseră și le crescuseră bărbile.[609] Pe lângă asta, nu arătau a italieni, iar peticul de la ochi și mâna lipsă a lui de Wiart erau detalii ce ieșeau în evidență. O'Connor își făcea griji: nu știa cât va mai ține farsa cu „turiștii austrieci", mai ales dacă ar fi fost interogați minuțios.[610]

Găsirea unui adăpost deveni o prioritate odată cu lăsarea serii, dar, probabil, din cauza înfățișării neîngrijite și a atitudinii de străini, fură refuzați la trei ferme unde încercară să se adăpostească.[611] La a patra încercare, vorbiră cu o doamnă foarte binevoitoare, care părea îngrijorată de faptul că doi turiști în vârstă aveau nevoie de adăpost. Propuse, spre neîncrederea și disperarea crescândă a lui O'Connor și de Wiart, ca generalii să meargă la o baracă locală, unde soldații le vor oferi cu bucurie adăpost. „A fost nevoie de toată lingușeala lui Dick pentru a o convinge pe doamna aceea că avea un grajd absolut fermecător"[612], își amintea de Wiart. Deci, pentru a doua oară, cei doi generali se culcară mulțumiți alături de vite și, datorită epuizării, adormiră imediat. Se aflau la 112 kilometri de castel.

•

Generalii de brigadă Hargest și Miles nu erau încă liberi. Și-au dat seama de asta în dimineața zilei de 1 aprilie, în timpul unei călătorii cu trenul prin spectaculoasa trecătoare Saint-Gothardde, la o altitudine de 2 105 metri, în drum spre Berna. Când localnicii încercară să discute cu evadații, poliția le interzise cu strictețe neozeelandezilor orice formă de comunicare. Hargest și Miles erau îngrijorați de faptul că, intrând ilegal în Elveția, elvețienii *chiar* i-ar fi putut trimite înapoi în Italia.

Începu să plouă chiar în momentul în care trenul trecu de lacul Zugersee și intră scoțând aburi în frumosul oraș Lucerna. Acolo, Hargest și Miles, alături de escorta lor, schimbară trenul pentru Berna. La sosire, poliția îi predă pe generalii de brigadă unei alte unități de Poliție militară comandată de înaltul și

[609] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.).

[610] „Escape Narrative", de generalul sir Richard O'Connor (O'CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King's College London. (n.a.).

[611] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 216. (n.a.).

[612] *Ibidem,* p. 217. (n.a.).

impunătorul colonel Schaffroth. Ducându-i într-o casă de la marginea orașului.

Schaffroth îi interogă pe neozeelandezi timp de mai multe ore, până când fu convins că au spus adevărul în legătură cu identitățile și poveștile lor. Însă evadații fură dezamăgiți în momentul în care, la sfârșitul interogatoriului, Schaffroth refuză să le acorde permisiunea de a telefona la Legația Diplomatică Britanică. În schimb, le spuse că aveau să fie duși la hotelul Baren și ținuți în aceleași condiții ca și înainte.[613] Era foarte frustrant pentru evadați să știe că erau la mai puțin de un kilometru și jumătate de Legația Diplomatică Britanică și de un adăpost sigur.

•

O'Connor și Carton de Wiart se treziră devreme și, după ce luară un mic dejun nu prea consistent, din porțiile limitate de mâncare rămase, porniră la drum. Merseră orientându-se după busolă și uitându-se mereu pe hartă. Primul lucru pe care-l observară fu numărul alarmant de mare al soldaților. Nu păreau interesați de generali, dar era tulburător să vadă atâția soldați italieni în zona rurală. Spre prânz, O'Connor se opri.

— E o râpă adâncă drept în față, spuse el, arătând râul pe hartă. Aici e un pod. Pe-aici o să trecem.

Traversând repede porțiunea de teren până la vale, O'Connor și de Wiart fură șocați. Se ascunseră în niște tufe la câteva sute de metri de râpă și o studiară în liniște.

Râpa era foarte adâncă și ducea în jos spre un pârâu mic. Podul era suspendat deasupra prăpastiei și, în mod normal, ar fi putut să treacă și să-și vadă de treabă în câteva minute. Însă santinelele italiene, cu căștile sclipind în lumina soarelui, stăteau la ambele capete ale podului lung, sprijinindu-se în puști. O'Connor și de Wiart îi urmăriră cum opreau câte o mașină sau câte un camion și verificau documentele șoferilor.[614] Era evident că începuse vânătoarea ofițerilor britanici evadați și se înțelegea de la sine că, dacă încercau să joace la cacealma și să treacă dincolo, chiar și folosind pașapoartele falsificate de Gambier-Parry, se expuneau unui risc enorm. Merseseră atât de

[613] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 142. (n.a.).

[614] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 217. (n.a.).

mult pe jos, încât părea o prostie să riște și să încerce să păcălească santinelele de pe pod.

— O să traversăm râpa mai în jos, departe de raza vizuală a santinelelor, zise O'Connor.

Dar era clar că o asemenea inițiativă avea să-i întârzie. Se furișară din ascunzătoare și ocoliră podul până când găsiră un loc liniștit. De Wiart privi în jos spre râpă de pe mal, făcând o grimasă.

— E al naibii de adâncă, bătrâne, murmură el.

— O să mergem încet, replică O'Connor, având și el o expresie chinuită. Haide să ne-apucăm de treabă!

Era crucial să se grăbească. Dacă-i vedea cineva traversând râpa într-o asemenea manieră, ar fi fost limpede că aveau ceva de ascuns. Orice civil de rând ar fi folosit podul în loc să riște să-și rupă un picior pe versanții stâncoși și abrupți ai râpei.

•

— Sunt ofițer britanic, îi spuse John Combe guvernatorului închisorii.

Ceruse să fie dus la guvernatorul închisorii San Vittore. După două zile în care stătuse închis într-o celulă și pus în fața unui viitor nesigur, generalul de brigadă Combe considera că le asigurase camarazilor lui un avantaj suficient. Venise momentul să termine cu prefăcătoria și să-și dezvăluie adevărata identitate.

Guvernatorul închisorii nu era convins de mărturia lui Combe și în curând fură chemați polițiști pentru a-l interoga.

— Numele meu este John Combe, general de brigadă în Armata Britanică, le repetă el noilor investigatori. Am evadat din *Campo 12* de la castelul Vincigliata în data de 30 martie.

Îi luă o vreme ca să fie crezut. Polițiștii păreau mai interesați de faptul că fusese prins în posesia unor documente de identitate italiene false, iar sentința de 2 până la 3 ani de închisoare fu din nou adusă în discuție.[615] Însă Combe își cunoștea drepturile în conformitate cu Convenția de la Geneva. După niște conflicte birocratice, închisoarea primi confirmarea identității și a statutului său de la Carabinierii din Florența. Combe fu informat că avea să fie trimis înapoi la Vincigliata în

[615] *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*), *11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

ziua următoare, pentru a fi pedepsit. După condițiile groaznice din închisoarea civilă, Combe abia aștepta să ajungă din nou în mâinile militarilor italieni. Ardea și de dorința de a afla vești despre partenerii lui de evadare. În plus, era bucuros de victoria lui – rezistase unor interogatorii dure și unor condiții dure de detenție, inclusiv câtorva amenințări cu execuția, dar reușise să-și inducă în eroare anchetatorii mai bine de două zile.[616] Deși era necăjit că fusese capturat atât de devreme, se simțea mândru de performanța lui din captivitate.

•

Vicemareșalul forțelor aeriene Boyd sosi înapoi la castelul Vincigliata în cătușe. În timp ce era condus către porțile masive de la intrare, era neliniștit. Coborând din mașina militară, îi fură scoase cătușele și fu predat. Nu era nici urmă de maiorul Bacci sau de locotenentul Ricciardi și căpitanul Pederneschi. Aparent, fuseseră eliberați din funcții după ce șase ofițeri superiori Aliați evadaseră chiar de sub nasul lor.[617] Noul comandant era maiorul Vivarelli, un ofițer pe care generalul Neame îl descria drept „o ființă răutăcioasă, absolut insuportabilă”.[618]

Vivarelli, un ofițer fascist înrăit, ordonă imediat ca toți prizonierii britanici din castel să fie închiși în camerele lor pentru 48 de ore. Toate exercițiile fură anulate și intrară în vigoare două verificări nocturne, pe durata cărora carabinierii făceau intenționat gălăgie ca să-i deranjeze pe generali.[619] Neame a cerut imediat o întrevedere cu Vivarelli. „M-am certat cumplit de tare cu el, își amintea Neame, motiv pentru care am fost recompensat cu șapte zile de izolare totală de către șeful cartierului general italian, sub acuzația de «folosire a unui limbaj necuviincios pentru un prizonier de război și de insultare a cartierului general italian»”.[620] În opinia lui Neame, Vivarelli

---

[616] „De Wiart tells how they dug a tunnel for seven months”, de Stuart Gelder, News Chronicle, 27 ianuarie 1944, prima pagină. (n.a.).

[617] *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

[618] *Ibidem.* (n.a.).

[619] *Lieutenant-General Sir Philip Neame to The Italian War Ministry, Rome,* 13 aprilie 1943, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

[620] Sir Philip Neame, *Playing With Strife*: *The Autobiography of a Soldier* (Londra: George G. Harrap & Sons Ltd, 1947), p. 310. (n.a.).

„încerca în mod intenționat să ne stârnească”.[621] Neame a consemnat mai târziu rezultatul acestor verificări nocturne într-o plângere oficială către Roma. „Sunt sigur că, din cauza acestor inspecții la intervale neregulate, sufăr de insomnie și sunt foarte tensionat”.[622]

La puțin timp după ce ajunse înapoi la castel, Owen Boyd fu adus în fața lui Vivarelli, care, cu un rânjet pe față, îl condamnă la treizeci de zile de izolare.[623] Era foarte clar că intrase în vigoare un nou regim la castel și toți cei implicați în evadare aveau să fie aspru pedepsiți, mai mult pentru a reda onoarea italienilor decât pentru acuzația de tentativă de evadare. Veștile despre evadare ajunseseră tocmai până la Mussolini, care, aparent, era furios. Fierbând în suc propriu în regim de izolare „după ce fusese atât de aproape de reușită... Boyd găsea această pedeapsă ca fiind cel mai greu de suportat; tânjea după cineva cu care să vorbească despre asta”.[624]

•

Generalii O’Connor și de Wiart se împiedicau, alunecau și coborau cu grijă în râpa adâncă, de teamă să nu se prăbușească în hău, din cauza rucsacurilor grele. Era cel mai dificil teren întâlnit de ei până atunci[625], iar cu un ochi lipsă, echilibrul lui de Wiart era precar.

Ajungând în siguranță pe fundul râpei, cei doi evadați se odihniră înainte de a traversa micul pârâu și de a urca la suprafață. Urcușul fu mai ușor decât coborârea, dar erau din ce în ce mai epuizați și se chinuiră s-ajungă din nou pe teren plat. Toată acea aventură le consumase timpul și rezervele de energie.

Continuară să mărșăluiască până la lăsarea serii, când începură din nou să caute adăpost la localnici. O’Connor

---

621 *Brief Narrative of Events al the British Generals Prisoner of War Camps in Italy, Apl. 1941 to Sept. 1943* (nepublicat), Private Papers of Lieutenant General Sir Philip Neame. (n.a.).

622 *Lieutenant-General Sir Philip Neame to The Italian War Ministry, Rome,* 13 aprilie 1943, WO 32/10706 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

623 *Statement by lt.-Col.* (*Acting Brigadier*) *John Frederick Boyce Combe, DSO* (*and bar*)*, 11th Hussars,* WO 208/3319/1921 (The National Archives, Public Record Office, Kew). (n.a.).

624 James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 146. (n.a.).

625 Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Bamsley: Pen & Sword Books, 2013), p. 217. (n.a.).

aproape că fu obligat să implore o femeie să-i lase să doarmă în grajdul ei, „dar judecând după expresia feței ei și după reținerile nedisimulate, scria de Wiart, o fi crezut că era o pagubă pentru vaci”.[626]

•

Aflați la un hotel în Berna, generalii de brigadă Hargest și Miles fură treziți devreme de către doi funcționari ai armatei elvețiene, trimiși să le ia declarații. Asta dură câteva ore. Cei doi neozeelandezi se obișnuiseră deja să spună povestea evadării lor în Elveția. În timp ce unul dintre funcționari își împacheta mașina de scris, iar Hargest și Miles se întrebau ce avea să se întâmple în continuare, ușa se deschise și un tânăr căpitan din Poliția militară intră în cameră. Salută protocolar și se întoarse cu fața către cei doi prizonieri.

— Comandant de brigadă Hargest, comandant de brigadă Miles, spuse căpitanul, bățos, sunt aici pentru a vă informa că sunteți liberi.

Înainte ca Hargest și Miles să apuce să răspundă, ofițerul continuă:

— Aveți un vizitator. Să-i spun să intre?

— Da, sigur, zise Hargest, destul de șocat de veștile bune primite subit.

Intră colonelul Henry Cartwright, atașat militar britanic. Le strânse mâinile amândurora cu căldură, felicitându-i pentru realizarea lor incredibilă. Hargest și Miles îl recunoscură pe Cartwright datorită cărții lui, *Within Four Walls,* pe care o citiseră amândoi. Cartea era literalmente un manual despre cum să evadezi dintr-un lagăr, fiind scrisă din experiență. În timpul Primului Război Mondial, Cartwright încercase să evadeze de zeci de ori, reușind în cele din urmă la a douăzeci și treia tentativă. Se zvonea că germanii chiar se folosiseră de cartea colonelului pentru a face planuri legate de securitatea din lagărele lor destinate prizonierilor de război.[627]

— E cineva care arde de nerăbdare să vă cunoască, rosti Cartwright vesel.

În cinci minute, Hargest și Miles renunțară la echipamente și la paltoanele lor ponosite, ducându-le în biroul lui Cartwright.

---

[626] *Ibidem.* (n.a.).

[627] James Hargest, *Farewell Campo 12* (Londra, Michael Joseph, 1954), p. 143. (n.a.).

Apoi se îndreptară către o casă mare dintr-o zonă mai bună a orașului.

Intrară în holul ei uriaș, încadrat de niște trepte impunătoare. Un valet îi conduse în camera de oaspeți, unde câțiva bărbați și femei elegante se întoarseră și-i priviră. Hargest și Miles se simțeau stânjeniți în hainele civile zdrențuite și murdare din cauza călătoriei lungi. Erau palizi și obosiți după chinul cumplit prin care trecuseră. Un bărbat suplu, între două vârste, cu un costum cu dungi, cu croială impecabilă, care purta ochelari cu rame negre, se desprinse din mulțime și se apropie de ei, cu fața scăldată de un zâmbet larg.

— Comandant de brigadă Miles, comandant de brigadă Hargest, e foarte frumos din partea dumneavoastră c-ați venit. Sunt Clifford Norton, ministrul de aici, se prezentă el și le strânse mâinile. Ați reușit, continuă el, fără să dezvolte, deoarece orașul se află sub suzeranitate britanică. Sunteți *liberi.*

Hargest și Miles erau copleșiți. Ceilalți oameni din încăpere izbucniră în aplauze la auzul comentariilor lui Norton. Hargest de-abia își putea stăpâni valul de emoție care-l cuprinsese, iar Miles își ștergea ochii umeziți.[628] Chiar reușiseră. Se aflau în siguranță acolo. Curând, începură să strângă multe mâini și să fie bătuți prietenește pe umăr, în timp ce mulțimea fericită, care râdea, se aduna în jurul lor, „chipuri de englezi, voci de englezi”.[629]

[628] *Ibidem.* (n.a.).

[629] *Ibidem.* (n.a.).

Epilog

Ziua de 3 aprilie 1943 trecu aproape la fel ca și zilele anterioare petrecute pe drum pentru generalii O'Connor și Carton de Wiart. Își târșâiau picioarele, cu rucsacurile în spate, străbătând o țară cu multe sate și orașe mici, pline de oameni. Trecură și de secția locală de carabinieri fără probleme.

După încă o noapte în care dormiseră într-un grajd de vite, O'Connor și de Wiart porniră la drum devreme în dimineața zilei de 4 aprilie, dar după-amiază fură opriți de un oficial fascist local care le ceru actele. Acesta fu marele test al abilităților de falsificator ale generalului Gambier-Parry. Opera lui trecu testul cu brio, ajutată fiind și de cunoștințele lingvistice ale generalului O'Connor. „Dick s-a ridicat pe noi culmi ale priceperii în limba italiană și a turuit răspunsuri la întrebările la foc continuu ale individului ăluia nesuferit, scria de Wiart. Am început s-o fac pe surdomutul și în curând oficialul s-a declarat mulțumit și ne-a dat voie să trecem".[630] Abilitățile de falsificator ale lui G-P fură lăudate îndelung de generalii care continuau să se îndrepte spre nord.

Până la căderea serii, ajunseră în apropierea orașului Vignola, separați de acesta printr-un pod foarte bine păzit care traversa un râu. N-aveau nicio posibilitate de a-l trece luând-o în aval – apa era prea mare și, colac peste pupăză, O'Connor nu găsi adăpost pentru noapte. În cele din urmă, fură nevoiți să se descurce sub o căruță în curtea liniștită a unei ferme.[631]

Se treziră foarte devreme în data de 5 aprilie și traversară podul înainte ca paznicii să fie postați acolo. La câțiva kilometri de Vignola, se opriră lângă un pârâiaș și se spălară și bărbieriră, pentru că înfățișarea lor neîngrijită începea să atragă atenția localnicilor. Țara era tot mai populată, iar O'Connor se hotărî că era mai înțelept să meargă noaptea, când ieșeau mai puțin în evidență.

---

[630] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 218. (n.a.).

[631] *Ibidem.* (n.a.).

Ziua următoare, 6 aprilie, îi găsi în valea fluviului Pad, la sud de Verona.[632] Se rătăciră în labirintul de sate mici și se opriră să consulte o hartă. Doi carabinieri care treceau cu bicicletele pe-acolo îi observară și coborâră de pe biciclete. Le cerură documentele. „Le-au analizat și n-au găsit nimic în neregulă cu ele, însă în cele din urmă s-au dovedit a fi, ceva rar întâlnit, oameni cu intuiție”.[633] De Wiart bănuia că aspectul zdrențăros al lui și al lui O’Connor a atras atenția polițiștilor, deși documentele lui G-P au trecut din nou testul. Dar carabinierii nu-i lăsară pe generali să plece, fiindcă erau captivați de rănile lui O’Connor. Îl obligară să le arate ciotul. Sergentul carabinierilor a observat că pe actul de identitate al lui O’Connor era trecut orașul Bologna, pe care el îl cunoștea foarte bine. În schimb, se dovedi în curând că O’Connor nu cunoștea deloc Bologna. Sergentul le spuse că trebuiau să-l însoțească la secția locală de poliție.[634] „Am știut că jocul s-a terminat, scria de Wiart, însă când i-am informat pe carabinieri cu privire la identitatea noastră, aproape că ne-au îmbrățișat și au fost atât de copleșiți de bucurie, încât au insistat să ne terminăm călătoria spre secția de carabinieri într-o căruță, făcându-ne o intrare triumfală”.[635]

Astfel au fost capturați ultimii evadați de la castelul Vincigliata. Merseseră pe jos 241 de kilometri, dovedind un curaj și o tenacitate incredibile, cu atât mai impresionante având în vedere vârsta lor. Se simțeau mândri de realizarea lor, care, deși marcată de regretul capturării, era o realizare uluitoare. „Nu mai eram oamenii care fuseserăm la început”,[636] scria de Wiart, cu sinceritate. „Eram foarte obosiți, nota generalul Dick, dar am fi putut ajunge până la frontieră, mergând pe jos”.[637] Îi aștepta interogatoriul și cele treizeci de zile obligatorii de izolare la castelul Vincigliata.

•

Ce s-a întâmplat după aceea…

---

[632] *Ibidem,* p. 219. (n.a.).

[633] *Ibidem.* (n.a.).

[634] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

[635] Sir Adrian Carton de Wiart, *Happy Odyssey* (Londra, Jonathan Cape Ltd, 1950), p. 220. (n.a.).

[636] *Ibidem,* p. 221. (n.a.).

[637] „Escape Narrative”, de generalul sir Richard O’Connor (O’CONNOR 4/5/1 1941 apr.-1943 apr.), Liddell Hart Centre for Military History, King’s College London. (n.a.).

Bertram Armstrong

„O Baas” Armstrong a primit Distinguished Service Order în timp ce era prizonier în 1942, pentru profesionalismul de care a dat dovadă la comanda Brigăzii a 5-a de Infanterie Sud-Africană în Campania din Deșert. A evadat de la castelul Vincigliata alături de toți ceilalți prizonieri când Italia a rupt alianța cu Axa în septembrie 1943, traversând Munții Apenini spre Romagna, o experiență foarte solicitantă pentru un om cu probleme la picior. Avansat la gradul de general-maior, Armstrong a fost numit în funcția de șef al Cartierului General al Forțelor de Apărare a Uniunii Sud-Africane. A ieșit la pensie în 1953. A murit în Africa de Sud, în 1972, la vârsta de 79 de ani.

Owen Tudor Boyd

Boyd a ajuns în cele din urmă înapoi în Anglia după ce a evadat alături de generalii Neame și O’Connor din Italia la sfârșitul anului 1943. Tocmai fusese numit într-un nou post de comandă RAF, când a murit în urma unui atac de cord în 1944, la vârsta de 54 de ani. Pentru reușita evadării din castel în 1943, Boyd a fost citat în ordinele de zi.

Adrian Carton de Wiart

De Wiart și-a ispășit pedeapsa de 30 de zile în regim de izolare pentru că a evadat de la castelul Vincigliata în martie 1943. În luna august a aceluiași an, italienii i-au cerut să-l însoțească pe generalul Zanussi la Lisabona, în Portugalia neutră, pentru a se întâlni cu reprezentanții Aliaților și a discuta despre capitularea Italiei. Eliberat în Lisabona, de Wiart a fost trimis cu avionul acasă în Anglia. La puțin timp după aceea, Winston Churchill l-a numit reprezentantul său personal în fața liderului naționalist chinez Chiang Kai-shek, președinte al guvernului național din Nanjing, și l-a avansat la gradul de general-locotenent. În drum spre Orientul Îndepărtat, de Wiart a participat la Conferința din Cairo, alături de Churchill, președintele american Franklin D. Roosevelt și Chiang Kai-shek, după care a ajuns în Chungking, Hong Kong, în decembrie 1943.

A călătorit des cu avionul în India și l-a întâlnit pe generalul O'Connor, care comanda trupele britanice în estul țării. În 1945, de Wiart a fost decorat în grad de Cavaler al Imperiului Britanic.[638] În ultimele luni ale războiului a făcut turul frontului birmanez și a fost și la bordul crucișătorului *HMS Queen Elizabeth* pe durata bombardamentului Sabangului din Indiile de Est Olandeze. Ultima lui îndatorire militară a fost participarea la capitularea Japoniei în Singapore, în septembrie 1945.

Carton de Wiart s-a retras din armată în 1947, nu înainte să mai treacă o dată pe lângă moarte. Pe drumul spre casă a făcut o oprire în Rangoon[639] și, în timp ce cobora niște scări, a alunecat pe o rogojină de cocotier, a căzut și s-a lovit tare, rupându-și câteva vertebre și pierzându-și cunoștința. Internat în spital în Regatul Unit, s-a recuperat în cele din urmă. Pe durata internării medicii chirurgi i-au scos din corp mai multe fragmente de șrapnele din timpul Primului Război Mondial. Soția lui a murit în 1949, iar în 1951 de Wiart s-a recăsătorit (a doua lui soție a murit în 2006 la vârsta de 102 ani) și s-a stabilit în Irlanda, unde a cumpărat Aghinagh House din comitatul Cork. Acolo, de Wiart a dus o viață liniștită la țară, vânând și pescuind. A murit în 1963, la vârsta de 83 de ani. Este îngropat pe pământurile de la Aghinagh House.

John Combe

Și-a ispășit pedeapsa de 30 de zile de izolare la castelul Vincigliata, însă a evadat din nou în septembrie 1943. S-a alăturat partizanilor italieni din Romagna, până când a ajuns pe frontul Aliaților în mai 1944. În octombrie 1944, i-a fost dată comanda Brigăzii a 2-a Blindate, cu rangul de colonel. În 1945, înaintat la gradul de general-maior temporar, a comandat o perioadă scurtă Diviziile 78 și 46 Blindate din Austria după capitularea Germaniei. A fost citat prin ordin de zi pentru evadarea din 1943. În octombrie 1946, rangul i-a fost făcut permanent și a fost numit ofițer superior adjunct la comanda trupelor britanice din Austria. Combe a ieșit la pensie în 1947 și

[638] Knight of the Order of the British Empire (KBE). (n.red.).

[639] Nume sub care era cunoscut orașul Yangon din Myanmar. (n.tr.).

s-a căsătorit în același an. Numit Companion al Ordinului Bath[640] în 1947, a fost decorat și de Statele Unite ale Americii, fiind numit ofițer al Legiunii de Merit în 1948. Între 1945 și 1957 a fost colonel onorific al Regimentului 11 de Husari, pe care l-a condus în deșert împotriva lui Rommel, și a participat inclusiv la funeraliile regelui George al VI-lea.

John Combe a murit în 1967, la vârsta de 79 de ani.

Michael Gambier-Parry

G-P a evadat în septembrie 1943 și a găsit adăpost într-o mănăstire din Roma până când Aliații au eliberat orașul. S-a retras din armată în 1944 și a locuit în Castle Combe, în apropiere de orașul Chippenham, din comitatul Wiltshire. Gambier-Parry a deținut funcția de guvernator al comitatului Wiltshire. A murit în 1976, la vârsta de 85 de ani.

James Hargest

Hargest și Miles au rămas blocați în Elveția multe luni, neputând să facă foarte multe după ce au evadat de la castel. Amândoi își doreau să se întoarcă pe frontul Aliaților, însă singura modalitate prin care o puteau face era să călătorească în secret prin Franța ocupată de germani, spre Spania neutră, apoi spre Anglia, din Gibraltar. Hargest a părăsit Elveția și a ajuns la Consulatul Britanic din Barcelona. Ulterior, a trecut în Franța, poposind în cele din urmă în siguranță în Anglia în decembrie 1943. Pentru evadarea de la castelul Vincigliata și trecerea prin Franța, i s-a adăugat o a doua banderolă la distincția DSO și a fost numit Comandor al Ordinului Imperiului Britanic.[641] Din nefericire, fiul său, Geoffrey, a murit din cauza rănilor suferite în Italia, în bătălia de la Monte Cassino[642] din martie 1944. În 6 iunie 1944, Hargest a debarcat în Normandia

[640] Ordinul The Most Honourable Order of the Bath are trei grade: Knight Grand Cross sau Dame Grand Cross (GCB), Knight Commander (KCB) sau Dame Commander (DCB) și Companion (CB). (n.red.).

[641] Commander of the Order of the British Empire (CBE). (n.red.).

[642] De fapt, este vorba despre o serie de patru bătălii grele duse de Aliați între 17 ianuarie și 19 mai 1944, în scopul de a trece de Linia de Iarnă și de a elibera Roma. (n.tr.).

ca reprezentant militar al Noii Zeelande atașat Diviziei 50 de Infanterie Britanică (Northumbrian). În mod tragic, în timp ce se retrăgea de pe front în 12 august 1944, Hargest a fost ucis de un obuz german. Avea 52 de ani. A fost înmormântat în Franța. Liceul din Invercargill, Noua Zeelandă, îi poartă numele.

John Leeming

John Leeming a evadat din castelul Vincigliata prin inovatoarea metodă de a se preface că era bolnav mintal. Și a fost atât de convingător, încât armata italiană și Crucea Roșie au recomandat repatrierea lui în Anglia în aprilie 1943, la câteva săptămâni după ce a evadat prin tunel. Leeming și-a reluat imediat funcția din RAF. După război, a devenit romancier de succes, inspirându-se adesea din experiențele lui ca prizonier de război de la Villa Orsini și castelul Vincigliata. John Leeming a murit în apropiere de Manchester, în 1965, la vârsta de 69 de ani.

Reginald Miles

După ce a ajuns în Elveția în siguranță, în 1943, partenerul de evadare prin tunel al lui Jim Hargest a întâmpinat multe dificultăți. S-a hotărât să încerce evadarea periculoasă spre Spania trecând prin Franța, înaintea lui Hargest. A primit și el distincția DSO pentru evadare. Dar când a ajuns în Spania, deprimat și epuizat, bărbatul în vârstă de 50 de ani s-a sinucis, împușcându-se în orașul Figueres la data 20 octombrie 1943. A fost înmormântat cu onoruri militare în Spania. Miles a fost numit post-mortem Comandor al Ordinului Imperiului Britanic.

Philip Neame

Alături de Boyd, O'Connor și alți câțiva prizonieri de la castel, Neame a mers pe jos sute de kilometri spre sud, după armistițiul italian, până când s-a întâlnit cu trupele Aliaților în comuna Termoli, în 20 decembrie 1943. Ajuns în Anglia în ziua de Crăciun, a descoperit că nu îl aștepta niciun serviciu. În august

1945, a fost numit guvernator al insulei Guernsey, de pe coasta Normandiei, cu rangul de general-locotenent, funcție deținută până în 1953. A fost colonel comandant al unității militare Corps of Royal Engineers, în perioada 1954-1955, și din 1948 colonel onorific al Regimentului 131 (aeropurtat) de Ingineri, din cadrul Corps of Royal Engineers. Decorat în grad de Cavaler al Ordinului Imperiului Britanic în iunie 1946, în aceeași lună a fost decorat și în grad de cavaler al Ordinului Sfântului Ioan. În 1955, Neame a fost numit reprezentant al reginei pentru comitatul Kent, unde a murit în aprilie 1978 la vârsta de 89 de ani.

Sir Richard O'Connor

Cu ajutorul partizanilor italieni, O'Connor a ajuns pe frontul Aliaților în Termoli, în 21 decembrie 1943. De Anul Nou a fost citat prin ordin de zi pentru tentativele de evadare. Promovat la gradul de general-locotenent, O'Connor a preluat comanda Corpului VIII pe durata Campaniei din Normandia. Sub conducerea lui, formațiunea a luat parte la câteva bătălii cunoscute din jurul orașului Caen și în timpul intervenției americane în război, cum ar fi operațiunile Epsom, Goodwood și Bluecoat. Corpul VIII l-a sprijinit apoi pe Brian Horrocks și Corpul XXX pe durata operațiunii Market Garden din Olanda. În 27 noiembrie 1944, O'Connor a fost înlăturat de la comandă, pentru că s-a presupus că n-a fost destul de dur cu comandanții americani din subordine și i s-a ordonat să preia funcția de ofițer superior și comandant suprem al frontului de Est, în India. El avea ca obiectiv controlul liniilor de comunicație ale Armatei a 14-a a lui Bill Slim din Birmania. În aprilie 1945, O'Connor a fost avansat la gradul de general, iar în octombrie a fost numit ofițer superior și comandant suprem al Armatei Indiei de Nord-Vest. Între 1946 și 1947, a fost numit general adjunct al forțelor armate și aghiotant al regelui George al VI-lea. O'Connor și-a dat demisia în septembrie 1947, în urma unor neînțelegeri, însă a fost decorat la scurt timp după aceea cu Ordinul Bath cu gradul Knight Grand Cross (GCB).

După retragere, O'Connor a rămas foarte activ, fiind comandant al organizației naționale de tineret a armatei Marii Britanii, Army Cadet Force, din 1948 până în 1959, colonel al

Regimentului de pușcași scoțieni, Cameronians, în perioada 1951-1954, guvernator al circumscripțiilor electorale Ross și Cromarty – 1955-1964 și Înalt Comisar al Adunării Generale a Bisericii Scoției în 1964. În 1971, serviciile aduse Scoției i-au fost recunoscute când O'Connor a fost numit Cavaler al Ordinului Ciulinului[643]. Generalul Dick a murit la Londra în 1981, la vârsta de 91 de ani.

Contele de Ranfurly

Dan Ranfurly a ajuns pe frontul Aliaților împreună cu generalii de brigadă Vaughan, Combe și Todhunter în 30 mai 1944, după multe aventuri alături de partizanii italieni. A lucrat pentru compania de asigurări Lloyd's din Londra înainte să fie numit guvernator al Bahamasului de către Churchill, funcție deținută până în 1957. Cunoscutele jurnale din timpul războiului ale soției sale au fost publicate și primite cu mult entuziasm de către critici. Contesa de Ranfurly a jucat un rol crucial în crearea unei organizații caritabile de promovare a lecturii în zone defavorizate ale lumii, Book Aid Internațional. Lordul Ranfurly s-a apucat de agricultură pe moșia lui din comitatul Buckinghamshire. A fost numit cavaler al Ordinului Saint Michael and Saint George (cunoscut și sub acronimul KCMG)[644]. Dan Ranfurly a murit în 1988 la vârsta de 74 de ani.

Douglas Stirling

Pip Stirling a fost pus sub acuzare de tribunalul militar în 1943 pentru folosirea unui limbaj licențios la adresa italienilor într-o scrisoare pe care a trimis-o acasă și în care-i numea „bastarzi". A fost condamnat la câțiva ani de închisoare. Mulțumiți de verdict, italienii l-au trimis înapoi la castel, unde toată povestea a fost trecută sub tăcere. Ca și ceilalți, Stirling a evadat în septembrie 1943 și a ajuns pe frontul Aliaților. I-a scris ulterior

[643] Order of the Thistle, principalul ordin cavaleresc scoțian, instituit la data de 6 iunie 1687 de către regele Angliei, Iacob al II-lea, și rege al Scoției sub numele de Iacob al VII-lea. (n.red.).

[644] Ordin cavaleresc britanic ce poartă numele celor mai cunoscuți sfinți militari, Arhanghelul Mihail și Sfântul Gheorghe, care este și sfântul ocrotitor al Angliei. (n.tr.).

generalului O'Connor, sperând să-și asigure un post de comandant al unei brigăzi blindate în Normandia, însă fără succes. Pip Stirling a murit în anul 1958, la vârsta de 61 de ani.

Edward Todhunter

Evadând de la castelul Vincigliata în septembrie 1943, Todhunter s-a alăturat Brigăzii Garibaldi (comuniste) și a ajuns pe frontul Aliaților în Ancona, în mai 1944. A deținut funcția de șerif al comitatului Essex, din 1964 până în 1965, și a fost magistrat. Edward Todhunter a murit în 1976, la vârsta de 76 de ani.

Edward Vaughan

A ajuns pe frontul Aliaților în mai 1944, iar mai târziu în același an, i s-a încredințat comanda regiunii Delhi din India și a fost numit Companion al Ordinului Bath (CB). Din 1945 până în 1948, Vaughan a fost aghiotantul regelui George al VI-lea. S-a retras din armată în 1948 și a murit în comitatul Sussex în 1953, la vârsta de 59 de ani.

Italienii

Maiorul Bacci a murit de cancer la numai câteva luni de la înlăturarea din funcția de comandă în urma evadării din tunel.

Baronul Ricciardi a schimbat taberele în septembrie 1943, fiind atașat unei unități indiene pe durata luptelor din Italia. A supraviețuit războiului.

Doctorul Bolaffio, care a riscat mult pentru a ajuta la tentativele de evadare ale britanicilor, a continuat să-și practice meseria în regim privat după război. N-am găsit dovezi c-ar fi fost recompensat de către guvernul britanic pentru serviciile lui în urma cererii generalului Neame.

Generalul Chiappe a fost împușcat de către germani după armistițiul italian.

Nu se știe ce s-a ales de ***locotenentul Ricciardi*** și de ***căpitanul Pederneschi***.

Castelul Vincigliata

Creația monstruoasă a lui Temple-Leader, care i-a uimit pe prizonierii de război britanici, este încă pe dealul de la ieșirea din Florența, o prezență solemnă, oarecum frumoasă. Astăzi castelul face parte dintr-o afacere viticolă prosperă și este folosit pentru organizarea unor nunți de lux. Din exterior, s-au schimbat puține lucruri comparativ cu aspectul său din 1943. Tunelul a fost astupat cu beton și capela, golită. Platforma din lemn pentru santinele din jurul zidului a fost demolată, iar cablurile și proiectoarele au fost aruncate. Dar dacă mijiți ochii în soarele Toscanei, încă vă puteți imagina acea noapte ploioasă și bătută de vânt din martie 1943, în care câțiva ofițeri superiori britanici, reprezentând, poate, cei mai neobișnuiți evadați din istoria militară, au ieșit de sub impunătorul zid exterior cu un singur gând înrădăcinat în minte: să fie liberi și să-și revadă locurile de baștină.

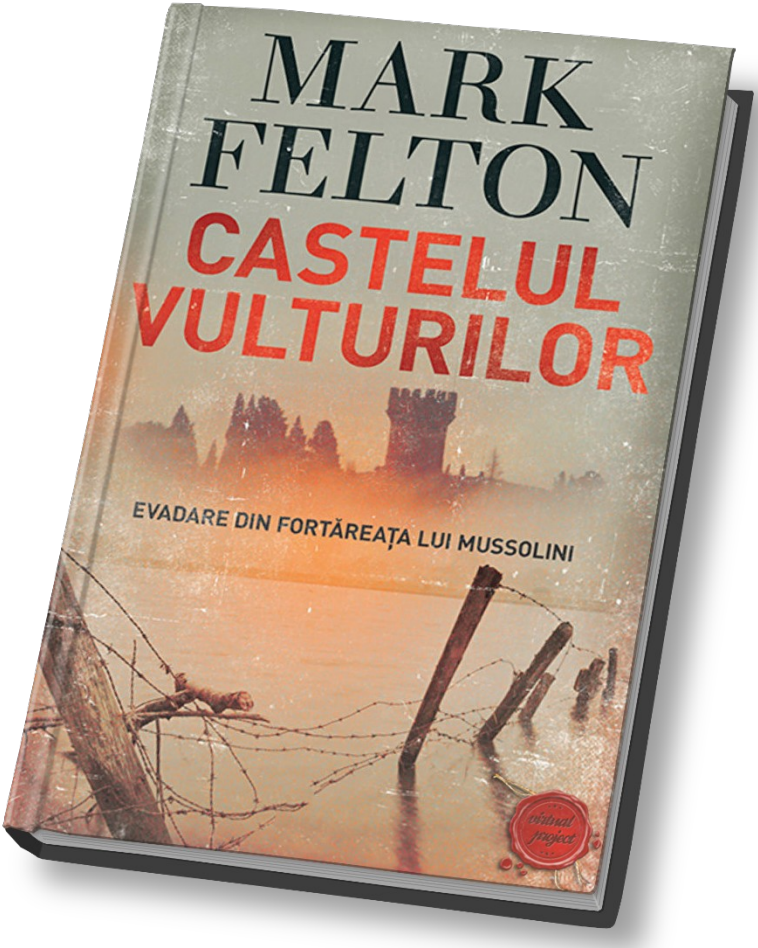

virtual-project.eu